DIETSCHE WARANDE EN BELFORT



REDACTIE :
MARKGRAVENLEI, 174, ANTWERPEN

DRUKKERIJ
A. DE BIÈVRE, BRASSCHAAT.

DE KERSTNACHT VAN DEN MONNIK.

Siet, de bruidegom comt,
gaat ute hem te ontmoeten.

« Christus is geboren, komt, wij gaan hem aanbidden » klonk zacht de herhaalde uitnoodiging uit den mond van gansch het koor te zamen. Pater Prior der kanunniken van S. Augustinus zong vurig meê in de lange nachtgetijden van Kerstmis.

Er ligt altoos iets innig-strijdends in het onophoudend beurtgezang der kloosterkoren : is het niet alsof de menschelijke ziel wringt en wroet om op te stijgen uit haar drukkende driften voor den verheven troon van den Volmaakte ; of misschien zoekt zij pijnend uit te drukken wat zij voelt in het Godbetrachten en tast, in haar peillooze diepte, naar het juiste woord, onmiddellijk weder verbeterd en onvolmaakt altijd.

Maar onweerstaanbaar rukten zij de ziel mede in deze nachtelijke uur, dat allen wachtten naar de voltrekking van het Kerstmisgeheim daar in het helderlichte koor, terwijl het kerkschip nog omhuld lag met duisternis evenals het omliggend boschgebied : zoo lichtte het aan in de velden van Bethlehem,

terwijl de andere volken nog in de duisternis van den Dood gezeten waren.

Pater Prior luisterde met aandacht naar 't jubelend woord van David of ontleende hem zijn dichterswoord voor den Zaligmaker die nu komen moest; met eerbiedig geloof voer zijn geest de verleden tijden door de diepe eeuwigheid in waar de Vader zijnen eenigen Zoon baarde om te heerschen over hemel en aarde; de Hoop verblijdde zijn hart om de weldaden die het Woord, in zijn koninklijke heerlijkheid het snakkend menschdom ging brengen; dan weer bleef hij staren op de schoonheid van den God-Mensch en de liefde, genoot met volle teugen het goed dat de Heer zal schenken aan de trouwe ziel.

Geen enkele kracht van zijn geestelijk leven liet hij sluimeren in zijn wezen: hij zou zijn geest verheffen om te dringen in het geheim van de komst van den Heer en zijn hart moest meêleven de gevoelens der herders voor de kribbe.

O wat luisterde hij scherp naar de zoete stem van den jongen Pater, Jan van Schoenhove, die zoo fel meêgevoelen kon wat Isaïas voorzegde van het Licht dat de volken verblijden zal, van het wonderbaar Kind dat een heil zonder einde meêbrengt voor de aarde en den smaad zal vernietigen van zijn volk.

En terwijl hij met het koor zijn stem paarde en blijgemoed meêzong

van den Vrede die uit den Hooge nederdaalde,
van den Hemel die honingvloeiend werd,
van den Dageraad der verlossing die aan het Oosten purpert,

vertolkte zijn hart de voorzegging van den ouden profeet en de leering van de Kerk in deze voege: Mer doet Gode tijd dochte, en hem dies daghens siere germinder ontfarmde (1), soe

(1) Maar toen God het tijd dacht en hij zich ontfermde over het lijden van zijne beminden, enz.

sant hi sinen een gheborenen Sone in ertrike, in een rikeliken sale en in eenen gloriosen tempel dat was die lichame der maghet Marien. Die ierste manier van den komst Christi is dat hi mensche werden woude en die nature, die verbannen en vervloect was tot inden gront der hellen, dat hi die selve nature ane nam en, na sien persoenlickeit, een met zijn woude : alsoe dat yeghewelc mensche quat en goet, mach spreken : Christus die Sone Gods is mijn broeder ! (1) Die waeromme dat God mensce wart, dat was sine onbegripelijke minne en alre menschen noet ; want si verdorven waren met den valle der erfsonde en si en mochten niet gebeteren. » (2)

Onafgebroken ruischten de zangen van David de wijde abdijkerk weder door : zwellend van blijdschap in den Tempel van Sion, te midden der beschaming van de koningen der aarde ; smakend den vrede die, gelijk de regen en de dauw, nederdaalde in 't hart der arme menschen ; dartelend in den bloemenhof der deugden, waar te zamen nu waarheid, rechtvaardigheid, zoetaardigheid en vrede geurden.

Zachter nog golfden die zangen door het hart van den Prior waar noch verstrooing noch driften hunne vlucht belemmerden : zoo ook rimpelt het water van den blauwen vijver naarmate het avondwindje zucht of dartelend feller blaast.

Diepe overweging lag op dat breed, albasten voorhoofd omkransd met zijn witte harenkroon ; wat er buiten hem gebeurde en zag en hoorde hij niet ; de tong zong maar uit de gevoelens van het hart.

Hij dacht nu aan een ander komst van den Heer, in het ootmoedig christenhart ; « in dat dal der oetmoedigheit ; en

---

Chierheit der Gheesteliker Brulocht, bl. 3 Uitgave van Jan David.
(2) ib. bl. 11.

Christus is ene sonne der gerechtigheit en oec der ontfermhertigheid die steet in dat hoechste des firmaments, dats ter rechter kant zijns Vaders, en scijnt in den bodem der oetmoedigher herten; want Christus wert altoes beweecht van noode, als mense claghet en toent met oetmoede. Dan wassen daar twee berghe, dat es twerande begherte: die ene Gode te dienene en te lovene met werdicheden; die andere doghede te vercrighene in edelheiden: dese twee berghe sijn hoghere dan die hemels, want dese begherten roeren Gode sonder middel, en beghere sijnre liberale miltheid. Dan mach hare die miltheit niet onthouden, si en moet vloyen; want dan is die siele hebbelic en ontfenclijc meerre gaven. » (1)

Met Paus Leo, verwelkomde hij zijn gast in zijn ziel waar hij natuurgemeenschap met God zelf meedeelde; beurtelings met David klaagde hij om de versmading die Gods afgezant verduurde, bad hij met dankbaarheid om de komst van den Heer, noodigde hij gansch het geschapene uit tot een machtigen lofzang: « Zingt den Heer, gij al zijne werken in hemel en aarde. »

En toen Lucas vertelde van Bethlehems geheimenis, van het zoeken door Maria en Jozef in herbergen en straten, van herders en zingende engelen, versmolt zijn hart ook van zalige wederliefde om de geboorte van Jesus in het huis van 't Brood: « die daar met het stof van 't vleesch verscheen om den geest zijner verkorenen met inwendig voedsel te verzadigen » (2) en hij dacht: « Daer God en de siele vergaderen in enicheit der minnen, daar ghevet God zijn licht boven tijt, en de siele ghevet dien vrien keer, overmits cracht der gracien, in enen corten

(1) Chierheit der geesteliker Brulocht, bl. 19.

(2) Uit de lessen van Paus Leo in de derde nachtgetijde van Kerstmis.

nu dies tides : en daar wert caritate gheboren in den siele van God en van der sielen, want caritate is een minnenbant tusschen Gode en de minnende siele. » (1)

Zoo omkleedde zich als een *trouwe dienaar Gods, Jan van Ruysbroeck* met het sieraad van het *werkende, beginnende leven voor den geestelijken Bruiloft*, bij Kerstmisnacht van 1350 in 't klooster van Groenendael.

* * *

Meteen vielen al de klokken van den kloostertoren aan 't luiden en riepen ter kerke de arme bewoners van het wijde Zoniënbosch. Broeder koster ontstak de toortsen aan de zuilen van de middenbeuk.

Het volk trad de kerk binnen ; de daglooners zaten al zoo lang te wachten in de kloosterkeuken, waar broeder Jan « frater Johannes De Leuwis, bonus coquus viridisvallis » voor hen een warm vuur had aangelegd. Ruwe houtkappers en zwartverbrande koolbranders met hunne vrouwen en kinderen van heinde en verre gekomen uit hunne arme hutten om hier, bij de vrome monniken van St Augustinus het blijde Kerstmisgeheim meê te vieren. Zij kwamen trouwens altijd gaarne bij de goede Paters die hulpe gaven en ondersteuning aan hun afgebeuld wroeterslichaam, de banden van hun laag lijfeigenschap tot den Hertog van Brabant hadden verzacht, maar bijzonder waar de leering van den vromen Prior hunne zielen had geopend voor een nieuw leven van troost en christene hoop op betere toekomst.

Een knaap treedt vooruit : met zijn groote gitzwarte oogen in zijn vol en blozend gezicht, met zijn blank gewaad dat tot zijn in 't wit geschoeide voeten valt schijnt hij wel de engel dien

(1) Chierheit der Geesteliker Brulocht, bl. 9.

hij moet verbeelden. Twaalf der arme hutbewoners zijn door den goeden broeder-kok tot herders verkleed en volgen den knaap het koor op: ernstig en blij zijn ze allen, bewust van het voornaam deel dat zij nemen aan de plechtigheid. « Reverendi Patres » zoo luidt de blijde mare van den engel, « annuntio vobis gaudium magnum quod est: puer natus est nobis ». « Deo Gratias », zoo danken de monniken en « Pax in terris » zingen de herders hunne blijheid uit.

De processie vangt aan! hoe schoon in hare eenvoudige broederlijkheid. Tred op tred volgden herders en boschbewoners, de kanunniken ook met den abt, Franco van Coudenbergh, den engel naar de kribbe achter het koor. Verheugd ook trad Jan van Ruysbroeck voort te midden der kloosterlingen, verheugd om de zoete wonne die zou nederdalen nu in de arme harten zijner beminde kinderen naar de ziel. Het machtig Opperwezen dat met zijne winden de eiken en beuken van het woud deed waaien en kraken en vallen, dat met vlammende schichten 't bosch in eenen lichtgloeienden laai kon zetten, hadden zij altijd gekend en gevreesd; den God van vrede dien Pater Prior hun leerde zouden ze nu zoeken en vinden in zijne kribbe van Bethlehem. Met dankende oogen staarden zij naar het kindeken op stroo en voelden zich thuis daar bij Maria en Jozef den timmerman en waren gelukkig—die arme wroeters—in den laaienden gloed der menigvoudige kaarslichten van het a taar.

En de liefde, voor jaren nog onbekend aan die ruwe harten, vervulde nog inniger hun gemoed en onbewust ontsloot de Vrede hun een gelukzalig zieleleven.

Hoe waar en rechtaardig klonk hun stem bij den terugtocht rond het koor: « Quem vidistis, pastores? vroegen de kanun- en, dicite, annuntiate nobis in terris quis apparuit?» Luid

en dankbaar weerklonk het antwoord : « natum vidimus ! », wij hebben het kind gezien. (1)

De mis van kerstnacht begint... Het gouden prachtgewaad van den abt en van de twee jongere kloosterlingen fonkelt in het kaarslicht van het hoogaltaar ! Innig klinken de orgeltonen door de wijde abdijkerk, en vroom golft de Introitus : « De Heer heeft tot mij gezegd : vandaag heb ik U gebaard. »

De slanke gestalte van den Prior stak boven zijne medebroeders uit in het koorgestoelte. Diep heeft het gevoelen van vrede zijn hart aangegrepen : 't had hem toegesproken in de eenvoudige processie met medebroeders en teerbeminde boschkinderen ; 't kwam hem met de lucht toegewaaid uit alles wat hij zag en hoorde.

Vrede ligt in zijn breed albasten voorhoofd waar geen rimpel nu doorlijnt ; diepe ernst bedekt zijn oogen, licht in de twee diepe trekken die rond zijnen mond naar de scherpe kin samenvloeien en versteent zijn bleek en beenderig gelaat in een gestrenge onveranderlijkheid ; zijne twee handen vroom op de borst samengevouwen het sneeuwwitte monnikenkleed breed naast zijn lange gestalte neerplooiend, voltrekken het onbeweeglijk beeld, het beeld der ingetogenheid.

Maar zijn ziel leeft ! Zij zindert van liefde wanneer de Abt met machtige stem den «Gloria in excelsis Deo» verkondigt en het koor zacht smeekend antwoordt : « En vrede op de aarde aan de menschen van goeden wil ! »

« Dat wij de geheimen van het Licht mogen kennen op aarde ! » klonk het misgebed en de monniken bogen diep.

En hemelsche klaarte viel neer op het verstand van den vromen dienaar Gods !

(1) De bijzonderheden van dit kerkgebruik zijn ontleend aan Martine : De antiquis ecclesiae ritibus. 1764 2e bkd.

Door 't vleesch en de uitwendige wereld heen, drong zijn geest omhoog tot de lichtkruin van den berg waar de ziel den hemelschen bruidegom herkent en omarmt.

Vertelde ook het evangelie van die klaarheid niet : « En de glorie des Heeren omstraalde de herders en ze vreesden met groote vrees ».

Aan de offerande brachten de houtkappers en koolbranders brandende kaarsen ten offer (1) ; 't was een lange vaart van licht uit de kerk het monnikenkoor door tot op het altaar waar ze het beginnende misgeheim met laaienden knetterenden gloed omfonkelden dat er de oogen van schemerden...

En 't lichtte en 't gloeide in de ziel van den Prior, in dansende opvolging van rustige klaarte en omhoogstrevende liefdezuchten. Dat hemelsch licht doorzinderde zijn hart met « innige welligheid », zuiverde de memorie « in pure eenvoldicheit », verwarmde de wille met « ingegheeste hitte », drong door tot in « 't onhout zelve » der ziel met « minnende kracht en hare noet van minnen en ongeduerigheid ». (2) « Dan ontpluuct hem dat herte in vrouden en in begheerten ; en alle die aderen gapen, en alle die crachte der sielen sijn bereet en begheren dat te volbringhene dat wert gheeischt van Gode en van sien enicheit. Dit noeden es een inschinen Christi der ewigher sonnen, ende maact soe grote gheneechte en vroude in der harten, en doet dat harte soe wide ontpluken dat ment niet wel en can gheluken. Hier af wert die mensce van binnen in 't herte ghewont, en ghevoelt quetsure van minnen. Ghewont te sine van minne, dat is dat soetste ghevoelen en die zwaertste pine die men draeghen mach. Ghewont te sine van minnen, dat es een seker teken dat men ghenesen sal. Die gheestelike wonde die

(1) Zie Martine b. c.

(2) Chierheit der Geestliker Brulocht passim.

maact wel en wee in enen tide. Christus, die ghenarighe sonne, die blict en scijnt weder in dat ghewonde opene herte en eyscht echter enicheit. Dit verniewet die wonde ende alle die quetsuren. (1)

Jan van Ruysbroeck, *getrouwe vriend van God,* minde en ruste in het « *innige, verheven, begeerlijk leven* » der christene Bruiloft.

* * *

De monniken waren geknield in de beide zijgestoelten van het koor en bogen diep hunne met haar omkransde hoofden ; niets roerde noch sprak in de middenbeuk waar de menigte der hutbewoners gezeten was ; in hemelblauwe walmen steeg de rook uit het wierookvat dat de subdiaken zwaaide op de onderste trede van het hoogaltaar, kronkelde in speelsche golven naar het gewelf en doorgeurde de wijde abdijkerk ; de zilveren klanken der misbel klingelden de breede beuken door ; in de handen van den priester rees plechtig- langzaam omhoog de blanke Hostie..., de Abt voltrok het heilig Misgeheim.

Toen gebeurde het...

In 't gestoelte van den Evangeliekant stond Jan van Ruysbroeck nog recht alleen ; hij was een weinig naar den altaar gekeerd, zijn mooie kop rekte omhoog als streefde hij naar iets onbepaalds dat boven hem zweefde ; zijn oogen peilden naar boven, strak, beweegloos, als de blikken van de Zieners uit het Oude Verbond ; hemelsch genot zweefde op zijn beenderig gelaat en zijn mond stond even open als smekte hij hemelschen dauw...

Zoo was gansch zijn wezen het trouwe beeld van zijn zieleleven : dat was het ieverig werken niet meer der onstoffe-

---

(1) Chierheit der Geesteliker Brulocht bl. 79.

lijke krachten in het God betrachten, zelfs niet het onverzaadbaar hongeren en 't gulzig smaken van het innige, begeerlijke leven ; dat gold een louter genot, « het gebrucken » der ziel in de ontmoeting van den hemelschen Bruidegom. Zijn God alleen werkte thans : de Vader woonde in hem en baarde er « eene onghebeelde bloetheid » ; de Zoon bezocht die ontmoeting en verspreidde er « een grondeloose claerheit ; de Geest ontstak in liefdevollen gloed » die bernende vonke der sielen ». « Ic ben di, ende du best mi. Ic ben dine, ende du best miner, ic hebbe di eewelec vercoren » fluisterde de Heer hem toe in die gelukzalige samenkomst. En « siet daer es onderlinghe bliscap ende behaghen soe grooet tusschen gode ende sine gheminde gheeste, dat hi hem self ontgheeste, versmolt ende ontvliete en werde een gheest met gode en ghebrukene, eenelec gheneight in grondeloese salegheit sijns wezens. » (1)

De jonge Pater van Scoenhoven zat recht voor hem aan de andere zijde van het koor ; hij beminde den Prior met een kinderlijke liefde omdat hij de vrede van het klooster aan zijn bruisend jongelingshart had geleerd.

« Pater Prior geniet de innigste welligheid der christene Bruiloft hier op aarde, dacht de geleerde jongeling, toen hij na de consecratie de verrukking van den monnik bemerkte ; *als de verborgen vriend steeg hij weer op tot het Godschouwende leven.* »

En onwillekeurig herinnerde hij zich de prachtige bladzijde die hij, twee maanden te voren, had op het perkament overgeschreven uit het wastafeltje van den Heer Prior : « Minne en swijght met stille ; si roept eewelec sonder ophouden. Mindt de minne. Dit es een strijd wel onbekint van vremden sinnen. Minnen ende gebruken, dat es werken ende ghedoogen. God

(1) Van den VII Trappen. Uitgave Müller bl 134-135

leeft in ons met sijnre ghenaden, hi leert, hi raedt, hi ghebiedt ons dat wi minnen. Wi leven in heme boven gratie ende boven onse werken, daar we gedoeghen ende ghebruken. In ons leeft kinnen, minnen scouwen ende neighen. Boven al die soe leeft ghebrucken.. De gheest gods blaest ons ute omme minnen ende om doogh de werken ende hi trect ons weder in heme omme rasten ende gebruchen. Ende dit es eewegh leven. » (1)

J. BERGEN.

(1) Van den VII Trappen bl. 141.

OORLOGS-FOLKLORE.

De « Société suisse des traditions populaires » had van de eerste oorlogsmaanden af een open oog voor al het eigenaardige van het Zwitsersch soldatenleven; dit volkskundig gezelschap, dat te Baden zijn zetel heeft, achtte het van meet af der moeite waard, de soldaten-folklore, door een stelselmatig onderzoek van het door de bizondere oorlogsomstandigheid zeer interessant geworden militaire wereldje, te achterhalen en te boekstaven. — De uitslagen van dit onderzoek leverden het materiaal op van de « Volkskundige mededeelingen uit het Zwitsersch soldatenleven », die Hannus Bächtold als een degelijke en belangrijke bijdrage tot de algemeene soldaten-folklore in 't licht gaf.

Dat ook de Duitsche volkskundigen niet ten achter bleven mogen we besluiten, onder méér, uit het initiatief van het groot Berlijnsch dagblad « Die lustige Blaetter », dat bij zijn militaire lezers een opspeuring begon in den aard van deze der « société suisse »; en Amtsrichter Dr Albert Hellwig, de vóór den oorlog reeds zeer gunstig bekende folklorist, (1) leverde een bij-

(1) Dr Alb. Hellwig schreef onder andere « Verbrechen und Aberglaube », Teubner, Leipzig, 1908, — « Ritualmord und Blutaberglaube ». Bruns, Minden in Westfalen, 1914.

drage « Wereldkrijg en Bijgeloof », (Weltkrieg und Aberglaube, Leipzig, 1916), waarin hij tegen allerlei verschijnselen van oorlogsbijgeloof, zooals voorspellingen, schutsgebeden, hemelsbrieven, kaartenleggen, handkijken, waarzeggen, enz. te velde trok.

Albert Dauzat verrijkte de Fransche oorlogslitteratuur met zijn boek « L'Argot de la guerre », dat eveneens het resultaat is van opzoekingen, nopens « l'argot poilu », onder soldaten en officieren uit alle regimenten en afdeelingen van 't Fransche leger. Schrijver, die als uitstekend philoloog naam heeft, verwerkte in zijn verdienstelijke bijdrage nagenoeg twee duizend soldatenwoorden en -uitdrukkingen, waarvan ongeveer een derde hun oorsprong aan de oorlogsomstandigheid te danken hebben. Dauzat beoogt niet zoozeer volkskundige, dan wel zuiver-taalkundige wetenschap. Hij bestudeert den invloed van het oorlogsbedrijf op de algemeene ontwikkeling der omgangstaal : oorlogsomstandigheden hebben immer ruimschoots het woordenboek helpen verrijken en vervormen (1).

Hoe staat het nu met onze oorlogs-folklore?

Dr Paul De Keyzer, tijdens den oorlog leeraar aan de vakschool van 't interneeringskamp te Harderwijk, betreurde destijds (2) dat geen enkel Belgisch of Nederlandsch wetenschappelijk organisme er aan dacht, in navolging van de in

(1) « Lorsqu'un groupe d'hommes vit en commun, plus ou moins isolé du reste de ses compatriotes, le genre de vie, les occupations et les impressions semblables, les nouvelles habitudes créent rapidement des expressions, des mots appropriés. Les conditions de la guerre moderne, en fixant pendant de longs mois les soldats dans les cantonnements ou les tranchées, et en les séparant de la population civile, ont particulièrement favorisé ce développement ». Albert Dauzat, « l'Argot de la guerre ». (Colin, Paris, 1918). bl. 20.

(2) Vrij België, 16 November 1917.

folkloristische kringen welbekende « société suisse », een vragenlijst van militaire folklore onder de soldaten te verspreiden. Daarom stelde professor, op eigen initiatief, een vragenlijst op, met de hoop dat diegenen, — bij voorkeur soldaten zelf, — die hem wenschten behulpzaam te zijn bij een proeve van folklore van den Vlaamschen en Waalschen soldaat, zich de moeite zouden getroosten die vragenlijst te beantwoorden. Of nu de pogingen van den ieverigen professor eenigszins te waardeeren resultaten opleverden? Wij hopen graag dat hij ons eerlang op een flinke bijdrage tot onze militaire folklore moge vergasten.

***

Rondom het losbreken van groote oorlogen kunnen we doorgaans een heele weelderigheid van legenden, bijgeloovigheden en voorspellingen bespeuren. 't Ware hoogst belangwekkend al de verdichtsels en wonderbare vertellingen, ontstaan ter gelegenheid van de ontzaggelijkste oorlogslawine die ooit over onzen aardbol loeide, uit alle landen tot één bundel te verzamelen.

Zoo ontstond b. v. de Duitsche volksvoorzegging, die onze verdienstelijke folkorist A. De Cock in zijn « Volkssage, Volksgeloof en Volksgebruik » heeft geboekt. — « De uitzonderlijke heete zomer van 1911, gevolgd door het zeer natte jaar 1912, gaf een anoniemen volksdichter-profeet dit versje in de pen :

1911 ein Glutjahr.
1912 ein Flutjahr.
1913 ein Blutjahr.

Daar de voorzegging voor 1913 niet uitviel, onderging het versje weldra een wijziging en luidde thans :

1911 ein Glutjahr.
1912 ein Flutjahr.
1913 ein gut Jahr.
1914 ein Blutjahr.

In dien nieuwen vorm werd het profetische slotvers nu bewaarheid, en heeft daardoor al vast den een of anderen in het geloof versterkt, dat het voor sommigen niet onmogelijk is in de toekomst te lezen! » (1).

En wie hoorde niet van die ophefmakende, aanvankelijk toch zoo allergeloofwaardigste apocalyptische profetie van dien beruchten « broeder » Johannes uit de 16e eeuw? Hoe treffend sprak die gelijkenis, of liever dit zinnebeeldig verhaal, van het lam (België), dat door den witten en den zwarten arend werd verkracht, maar dat, door den rooden haan, den luipaard en den beer geholpen, de eerlooze geweldenaars ten slotte op het « berkenveld » versloeg : dàar zouden de lijken zoo talrijk liggen dat ze bij heele stapels zouden moeten verbrand worden! De volksfantasie kon niet anders dan zich door zulke aanschouwelijke voorstellingen laten begeesteren. De profetie voorspelde hierbij de komst van den antechrist.

Velen fluisterden dan over de verhouding van de Johannes-voorspelling tot de troonbeklimming van Paus Benedictus XV, — die insgelijks was voorzeid, — en tot zekere luchtverschijnselen : staartster, zonsverduistering, enz., die alle omstreeks het losbarsten der oorlogsramp waargenomen werden.

Als iets zeer eigenaardigs geldt het bestaan, in West-Vlaanderen, vooral in Veurne-Ambacht, 's Lands vrijgebleven hoekje, van eene aldaar schier algemeen bekende voorspelling. In treffende overeenkomst naar den zin, ja in schier woordelijke eensluidendheid, was zij, bizonder bij de ouden van dagen, verneembaar; van meer dan één « peetje » vernamen we, dat een vermaard bisschop van Parijs die wonderbare « provecyë », in 't jaar O. H. J. C. 1280, had uitgesproken, om in vervulling te gaan op onze dagen. Vele oudjes waren blij dat ze haast

(1) A. De Cock, o. c. bl. 173. (Antwerpen, G. Janssens 1918).

« mochten dood gaan », want : — « Heere, mijn tijd ! wat stond er nog allemaal te gebeuren ! » « Het aanschijn der wereld zou eerst heelemaal veranderen : — de vrouwen zouden laarzen dragen, (vroeger droegen ze nooit anders dan lage schoenen, geen hooge laarzen), de menschen zouden heelemaal in leder gekleed zijn, en water noch regen zou hun kleeren nog kunnen doorweeken ; bijna al de huizen en woningen zouden als paleizen gebouwd staan ; (vroeger waren de huisjes zoo laag gebouwd dat men gemakkelijk van op den grond tot aan het pannendak kon reiken, zooals nu nog hier en daar « Bachten de kuipe »). De wegen zouden àl in kassei en kiezel liggen, de wagens zouden rollen op ijzeren banen, en er zouden zelfs menschen door de lucht varen. Dàn, als alles zou beschikt zijn en ingericht tot een tijdperk van welvaart en beschaving, zou de bloedige oorlog uitbreken, zoo schrikkelijk dat al de voorgaande oorlogen maar als afbeeldingen zouden zijn, vergeleken met dezen eendelijken oorlog! De ijzeren bruggen zouden niet stevig genoeg zijn om al de strijdende legers met hun ontelbare soldaten, paarden, wagens, kanonnen en getuig te laten naar 't slagveld tiegen, — maar glazen bruggen zouden nog veel te kloek zijn om het overschot der oorlogvoerende machten huiswaarts te laten weerkeeren. Eilacie! wee den kinderen die in die dagen zouden geboren worden! »...

't Zou de moeite loonen wellicht, langs de ontleding van het ontwikkelingsproces dezer wonderbare profecij, tot haar waren oorsprong op te klimmen. Ouderlingen van 80 tot 90 jaar lazen de voorspelling uit oude boeken ; sommigen kenden ze reeds van in grootvaders tijd. Een volgehouden naspeuring zou hier wel tot verrassende uitslagen kunnen leiden.

Niet minder dan zulks in zake voorspellingen 't geval is, hebben oorlogen t'allen tijde tot het ontluiken van sagen en

sprookjes als gansch natuurlijk aanleiding gegeven. Niet dadelijk, zelfs niet altijd gedurende het verloop van den oorlog, kunnen we die folklore-verschijnselen waarnemen.

Ofschoon onze moderne tijden aan veel kiemen en oorzaken van bijgeloovigen aard rijk zijn, — bijgeloof immers staat doorgaans in rechtstreeks verband met godsdienstige onwetendheid, — beschikken ze toch over een factor die noodzakelijker wijze den sprookjesbloei verhindert : de objectieve, ja critisch-mogelijke inlichtingsorganisatie, door middel van de druk- en dagbladpers. Niet te min zullen volksgeloof en volksfantasie daarover ook wel zegevieren.

Gaf het geheimzinnig en schielijk verzinken in den Oceaan van het schip, waarmee lord Kitchener naar Rusland meende over te steken, geen aanleiding tot het ontstaan van hetgeen we noemen mogen : de Kitchener-sage? De beroemde Engelsche generaal en oorlogsminister, die nu juist aan zijn eerste waagstuk niet bezweken was, verzonk eigenlijk in 't geheel niet; althans, hij was niet dood, dat stond vast. Maar om staatkundige en politieke redenen was de roman van het verzonken schip verzonnen, — tot de tijd zou aanbreken dat Kitchener plots, als een spook, weer op het oorlogstooneel zou en moest verschijnen. Welhaast hielden sommigen het voor evangelie dat de beruchte Kerensky uit Rusland niemand anders was dan lord Kitchener in hoogsteigen persoon!!

En vond niet de hatelijke sage van Pius X, zaliger en roemrijker gedachtenis, vooral in niet-geloovende en derhalve bijgeloovige middens, dien dollen bijval waaruit de anti-katholieke propaganda-pers munt sloeg? Pius X had een paar miljoen aan keizer Wilhelm, sommigen meenden aan den keizer van Oostenrijk, geschonken om oorlog te voeren tegen 't ongodsdienstige Frankrijk. Toen Duitschland echter eerst België

vermoordde, om slechts daarna Frankrijk te treffen, pleegde de paus, uit wanhoop, zelfmoord !! (1).

We zouden hier nog kunnen uitweiden over min of meer duidelijke kiemen van sagen-wording rondom den persoon van Hindenburg, met heel zijn groot houten lijf vol nagelen, van « papa » Joffre, door onze jassen bijgenaamd de « spaarkas », omdat hij zich steeds uitermate bekommerde wegens het aantal slachtoffers dat deze of gene krijgsverrichting vergen zou, indien hij ze ondernam. We zouden terloops ook nog kunnen gewagen van zekeren sprookjesbloei ontloken op slagvelden als de Marne, de Dardanellen, Verdun, Charleroi, enz.; maar we wenschten hier ten slotte bepaald een woord over militaire Vlaamsche oorlogs-folklore te reppen.

* * *

Bij sommigen rijst misschien de twijfel op, of er wel van militaire « Vlaamsche » oorlogs-folklore spraak kan zijn.

Ofschoon «Belgische» soldaten, officieel, toch bleven onze jongens Vlaamsche volkskinderen, met eigen taal en eigen geaardheid. Wel ging er, door eeuwenlange onderdrukking van hunne natuur- en raseigenschappen, veel van hun zelfstandigheid ten onder, maar toch bleek het, tijdens den oorlog, waar wat we zongen : « een Volk zal niet vergaan ! » — Met hun steeds eigen-Vlaamsche geaardheid naar ziel en geest, togen onze jongens den grooten oorlog in; op hun leven en dood zouden ze den stempel slaan, hecht en onloochenbaar, van hun persoonlijkheid.

(1) Sommigen beweerden dat hij zich verhangen, anderen dat hij vergif ingenomen had. Die hatelijke sage vermocht velen onzer soldaten tegen den paus van Rome te verontwaardigen, die, meenden ze, alleszins een verkapte Duitschgezinde was.

In den loop van het derde oorlogsjaar, in 1916 dus, begonnen wij in « Ons Vaderland » dat we, als soldatendagblad tot ons doel best geschikt achtten, eene rubriek voor Vlaamsche oorlogs-folklore. We werkten persoonlijke aanteekeningen om tot regelmatige, korte bijdragen, en we richtten eenen oproep tot al de liefhebbers van eigenaardigheden in soldatentaal en oorlogsleven, oproep die, herhaaldelijk vernieuwd, door verscheidene wakkere studenten en brankardiers, door enkele hooger ontwikkelden zoowel als door meer dan éénen simpelen jas uit ons veldleger werd beantwoord. Wijlen luitenant Leo De Nayer vatte welhaast in « De Belgische Standaard » nagenoeg hetzelfde verzamelingswerk aan, onder den titel : « Vivisektie van den jas in oorlog ». Pater Callewaert, o. p. schreef destijds, naar aanleiding van een bijdrage over soldatenliederen : « twee zanters voor zulk een taak is niets te veel ».

De gelegenheid immers was eenig om onzen jas, naast den Franschen « poilu » en den Engelschen « tommy », handelend en sprekend te zien en te hooren optreden. Nu konden we hem beluisteren van dichtbij, hem benaderen dag in dag uit, in de schansen der vuurlijn, op marsch, op rustkwartier, in loodsen, schuilplaatsen en dekkingen; nu hoorden we hem lachen en spotten, zingen en sakkeren, redeneeren en philosopheeren; nu zagen we hem lijden en verduren, blij zijn en zwaarmoedig, vroolijk en guitig, haten, verwenschen en beminnen; nu was het de geschikte tijd om hem in al zijn ellende en miserie, maar in zijn volle nederige heldhaftigheid tevens af te schetsen, naar zijn trouwste beeld en ware gelijkenis.— «Zijn persoonlijk zeggen en doen, schreef Dr Paul De Keyzer heel raak, zijn eigen woord, gesproken of geschreven, zijn spot en zijn geest — de Uilenspiegel-geest, — in velerlei omstandigheden, waar het soms gaat om leven en dood, ziedaar de

waardevolle gegevens, die de studie van de folklore van onzen soldaat hoogst welkom zouden zijn » (1).

't Gold, van meet af, als een zeer opvallend feit, hoe weinig onze doorgaans met gezond verstand begaafde mannen, zich om heksenbedrijf, toovermiddelen, kaartenleggen, wichelarij bekreunden. De Vlaamsche jas was meestal een positieve, katholiekgeloovende, stoere kerel : nog zoo gauw niet zou zijn vroomheid verwateren tot bijgeloof. Waar de Engelschman het goed meende b. v. dat, wanneer drie « tommy 's » hunne pijp, of liefst hun sigaret, aan één en hetzelfde lucifertje aanstaken, één van hen weldra de « pijp aan Maarten » zou geven, of waar de « poilu », zot verlekkerd op « ses petits porte-bonheur », amuletten zooals de olifantenbeeldjes van « madame de Thèbes de Paris », « Nénette et Rintintin » en andere prullen meer met openlijk en vast betrouwen vereerde, stak de Vlaamsche jas spottend de schouders op.

Geen gevaar dreigde dat onze rechtbanken verplicht zouden geweest zijn tegen alle slag van bijgeloovigheden op te treden en de onnoozelaars te straffen, zooals zulks wél in Duitschland gebeurde. (2) Onze militaire rechtbanken vonden andere « misdrijven » te veroordeelen, en wij mogen ons nu slechts afvragen of zij wel even zoo beslist, in casu, tegen tooverij zouden te velde getrokken zijn als toen b. v. tegen Vlaamschgezindheid !

Onze jas onttrok zich niet door toovermiddelen aan de plichten van zijn krijgsmanschap, noch liet zich door mediums of handkijksters beïnvloeden in het nastreven van zijn ideaal. Zijn leven had hij zonder druktemakerij, zonder fatsoen, een-

(1) Vrij België, 16 November 1917. « De Folklore van den soldaat ».
(2) cfr. « Weltkrieg und Aberglaube » door Dr Albert Hellwig.

voudig-stil maar oprecht, ten pande gesteld voor de vrijheid van zijn Vaderland. Alhoewel eenigszins fatalistisch gestemd, schreef hij toch nooit zijn gebeurlijk sneuvelen toe aan booze noodlottigheid, waartegen hij zich met wijwater, medaljes of tooverbriefjes meende te moeten beschermen. Medaljes, soms een rozenkrans of een schapulier, bewaarden wel vele brave jongens als een kostbaar kleinood van moeder, zuster of bruid; maar zij beseften er de hoogere beteekenis van, en die heilige voorwerpen leerden hen steeds alle voorvallen met een waren geest van geloof beschouwen. — Slechts minder christelijk-geloovende oorlogslui liepen b.v. met een hoefijzer, tot een zegening, in den ransel, of nagelden het ding boven aan de deur van hun dekking in de vuurlijn; sommigen vertrouwden op de kracht van een schutsbrief, zooals de bezweringsformuul van Carolus Magnus, het gebed van de drie Koningen, Gaspard, Melchior, Balthasar, enz. Het schutsbriefje dat ze bewaren moesten of inslikken, werd hun onverwachts door een onbekenden toegezonden, en nu waren ze verplicht, menigwerf op gevaar af van ongelukken zoo ze niet gehoorzaamden, een aantal nieuwe exemplaren af te schrijven en deze verder naar een even groot aantal personen door te zenden. Enkelen ontvingen van hun Fransche « marraine », in 1918, den Parijschen oorlogsfetisch « Nénette et Rintintin », — twee gekleurde wollen popjes, die ze tegen bommen en granaten, aan den hals moesten ophangen of verbergen in hun knapzak, — terwijl 90 % van hen die nooit naar kerk noch kluis gingen, een heele collectie medaljes, links en rechts bijeen gezameld, voor geen geld ter wereld, op gevaarlijke stonden hadden willen missen.

Het oorlogsleven van den Vlaamschen soldaat vertoont dus weinig of geen verschijnselen van bijgeloovige bezieling; onze jas bleef, als oorlogsman, de gezonde natuurjongen die

zich in het Vlaamsch-vijandig of althans Vlaamsch-vreemd Belgisch leger in zich-zelf opsloot, zich met zijn taal- en streekgenooten van anders denkende, anders voelende, anders sprekende wapenmakkers tot zeer aanzienlijke groepeeringen afzonderde, om te kunnen leven, onbelemmerd, zooals thuis bij moeder, naar eigen Vlaamschen volksaard.

Daarom zouden schier àl de folklore-verschijnselen van het Vlaamsche oorlogsleven met het streven naar uiting, — of met de uiting zelve van eigen-Vlaamsche geaardheid gepaard gaan. Welnu, de geaardheid, de specifieke raseigenschappen van een volk komen in de taal van dit volk tot hun volle recht en getrouwste uiting : de taal verraadt den kultuurondergrond, — de ziel en het leven van een volk. Door een redematig-volgehouden naspeuring van de taaleigenaardigheden onzer oorlogsmannen, zou hun ware oorlogsleven daardoor van zelf aan 't licht komen. De taal van onze soldaten was de spil waarrond geheel hun verneembaar zieleleven draaide, was bijgevolg de sleutel van hun algeheele folklore, die hier, in den ruimsten zin, zou beteekenen : « redematige navorsching van kultureele verschijnselen, gegrepen uit het specifieke oorlogsleven ». We meenden dienvolgens dat het samenstellen van een soort Vlaamsch oorlogs-loquela, ter plaatse zelf waar de eigenaardige begripsuitingen over het oorlogsleven spontaan door den soldatenmond werden uitgesproken, geen ijdel werk zou geweest zijn. We zouden als 't ware een museum van oorlogsvolkskunde inrichten tot weerspiegeling van 't volle, werkelijke leven onzer jongens, die, evenals de « poilu » en de « tommy », in de groote oorlogstragedie eene naar hun-eigen-aard-bepaalde rol speelden. Mogelijk kon deze folklore-bijdrage voor 't nageslacht een levend gedenkteeken en tevens eene kostbare relikwie zijn van doorleefde oorlogswaarheid. Het belangstellend pu-

bliek dat onze bijdrage (1) ter hand zal nemen, beschouwe haar als een werk van, door en voor onze prachtige jongens, ons Vlaamsche Volk ter eere.

FR. EVERMAR VAN MOERE
minderbroeder.

---

(1) **Soldatenleven**. — eene bijdrage tot de *Oorlogs-Folklore* van den *Vlaamschen soldaat*, — met een voorwoord van *Cyriel Verschaeve*. Leuven, Vlaamsche Boekenhalle, Naamsche straat 87.

HET ANTWOORD VAN DEN WIJZE.

I.

De ruimte roept met grondelooze sferen.
De berg verleidt met wolkgekusten top.
De vlakte lokt met luchtdragende verte.
De zee noodt met verzuchtingslakend sop.

Dolle onvoldaanheid doet verlangen keeren
ter breede plein na tocht door smalle slop.
Wat straks zoo fier 't geram des tijds nog tartte,
valt heden bij verachtelijken schop.

Elke ochtend schrijft een ondervragingsteeken.
Zal dié dag eindlijk brengen wat hij moet?
Elke avond spreidt een duffig doodendeken,
wen weer de geest voor schoon begoochlen boet.
Een slokje... en heel de beker is geledigd...

De WIJZE:

Wie weinig wenscht is met het minst bevredigd.

II.

De woede orkaant door 't woud van mijn gemoed,
waarin de hoogmoedseik ligt doorgebroken.
Tusschen bebulte stammen bloedt de gloed
van brand, door opgehitsten toorn ontstoken.

Gedachtenwolken wentelen met spoed
van waanzin, die de bergstroomen doet koken;
en driften, lang als niet bestaand verdoken,
zijn rechtgezweept, zoo boeven door den knoet.

Kom hier, kom hier, o wrake, en reik me uw toorts,
— die flauw vlamt, vergeleken bij mijn koorts —
opdat dra 't huis van mijn belager blake.
Opdat hij handenwringend voor me sta,
wijl 'k schater bij zijn staamlen om gena...

DE WIJZE :

Vergeef uw vijand. 't Is de grootste wrake.

III.

Zoo klein is al wat wil of werk vermag,
zoo kleurloos zelfs wat kunsten moeilijk malen.
Voldoening geeft slechts voedsel voor één dag,
dat dra weer haken doet naar fijner malen.

Voor één die kort den hemel open zag,
zijn er millioenen die bij 't klimmen falen.
Geen marmer maakt van hun gewroet gewag.
De tijd blaast hen als stof van zijn sandalen.

Harde arbeid blijft als 't ware zonder win.
't Leven vliedt voort. Steeds is 't een herbegin
der aangedurfde taak, te groot voor 't pogen.

Het menschen-kunnen schiet alom te kort,
daar 't overal op menschen-zwakheid hort...

DE WIJZE :

Uw doel zij hóóger dan uw reik-vermogen.

IV.

Van als het licht roost op de hoogste tinnen,
van als 't gekraai des haans den dag onthaalt,
wil ik den strijd om 't meesterschap beginnen,
tot de avond laat in stille straten daalt.

En zoo mijn kracht bij hinderpalen faalt,
de moed laat zich door geen verweer verwinnen.
Wie thans, op 't oog nog sterk, weerbarstig paalt,
zal straks gedwee me als machtig heerscher minnen.

Van elk gevecht zal ik trofeeën garen,
en in mijn kamer naaglen aan den wand.
Bij vrede kan ik dan genoeglijk staren
op al wat viel door 't mookren mijner hand.
Door 't venster zal mij glorie tegenstralen.

DE WIJZE :

De grootste zege is op u-zelf te halen.

V.

O, 't scheppen van iets grootsch, dat ontzagwek-
[kend
zou blijven voor het buigend nageslacht :
een trans, getrokken door het stout gedacht,
met klaarte of nevel gansch de wereld dekkend...

Iets dat het volk, bezorgd ter toekomst trekkend,
bezonnen mocht met weergalooze pracht,
of 't sterrenheir werd van den holsten nacht,
den schoonheidszoekers ter vertroosting strekkend.

O, al die jonglingsdrift en mannenkracht
storten in één poëma, dat verbijstert
lijk knotsenbots, en tevens lieflijk lijstert...
Een epos, waarin 't menschdom weent en lacht,
met goud in 't boek der eeuwigheid geschreven...

DE WIJZE :

Uw schoonst poëma weze uw eigen leven.

VI.

Geen dag brengt voor het worstelen verpoozen.
Het oogenwrijven wekt ook 's vijands heir.
Nauw staat het Oost bij zonnezoen te blozen,
of wat voor slaap geweken was, keert weer.

Keert weer met al het wreede van weleer,
grinnikend om geween of zuchten-loozen.
Het weinig heil verdwijnt in rampenhozen,
en hagel slaat verwachtingshalmen neer.

Wanneer dan de avond komt met stilte-troost,
doch pluimig sluimerwuiven nog niet koost,
blijkt, bij herdenken, 't leven langzaam sterven :

gestaag begraven van geknakt geluk,
gestaag meesleuren van verzwaarden druk...

DE WIJZE :

Gelijk het zout, hoedt lijden voor bederven.

VII.

'k Wil hoog de ontstoken speurdersfakkel torsen,
gaan over paden, die geen voet betrad,
in 't diepst van duistere ravijnen vorschen
waar nimmer 't licht den nacht verdreven had.

Van wetenschap de barstende aren dorschen
tot voorraad, die geen stervling ooit bezat,
en zorgen om geen droppeltje te morsen
dat uit de klare bron der kennis spat.

Zoo zal 'k van iedre vraag het antwoord kennen,
verstaan wat voor de scharen raadslig rijst,
en — als met toom den hengst — de massa mennen
die kromt voor hem, wiens woord haar laaft en spijst.
De roem zal me als een koepel overwelven...

DE WIJZE :

Vóór al het buitenstaande : Ken u-zelven.

CONSTANT EECKELS.

PETER BENOIT.

EEN KAMPIOEN DER NATIONALE GEDACHTE. (1)

Is dit eindelijk *het* boek, het zoolang verbeide werk over een der meest geniaalste verschijningen van ons herlevend volk? Zoo is de vraag die vooreerst oprijst, wanneer een werk over Peter Benoit aangekondigd wordt. Vooral in mijne jaren wordt het iets pathetieks te denken dat zulk een stichter, zulk een kunstenaar, zulk een levenwekker nog wachten moet op den roem, de erkentenis die hij zoo rijkelijk verdient.

— In mijne jaren... Zouden zij nog talrijk zijn degenen die zich de *Quadrilogie* in de *Cité*, in 1864, herinneren? De toen nog lenige gestalte van den maëstro, zijn zwaaienden stok, de engelenstem van Constance Teichmann al die aandachtige toehoorders doortrillend, de opschudding teweeggebracht door die kunst zoo nieuw, zoo massaal, zoo grootsch-eenvoudig? Ja, als ik het aandurf herinneringen te verwekken uit een zoolang vervlogen tijd, waarom het niet bekend — met een glimlach die nogal vochtig wordt — dat ik, toen elf-jarig kind, echt verliefd

(1) Door Dr. Herman Baccaert. 't Kersouwke. Antwerpen.

was op den eersten grooten man dien ik van dichbij zag, op zijn kinderlijk gouden hart, zijne plotse ingevingen, zijne sterke overtuiging, warme gemoedsbeweging, kortom de gansche geniale verschijning. Verliefd, zooals een kind dat kan zijn, met totale overgaaf van zich zelf en verterend vuur, maar ook niet zonder knaging — een kindergeweten is zoo teer! — en mijn afgod was immers een gehuwd man. Arm groot man! uit dat huwelijk sproot al zijne ellende. Had zijne echtgenoote maar een sprankel gehad van het geestdriftvuur dat eene reine kinderziel vervulde, wat hadden de kansen anders gekeerd!

— Indien Benoit, als zedelijk mensch, zijn tol heeft betaald aan de krankheid van het vleesch, wie zal durven beweren dat zijne vrouw niet de zwaarste verantwoordelijkheid daarin draagt?

Doch ik ben verre van de vraag die ik, al beginnend, stelde. En toch misschien niet, want die herinneringen uit onze vroege kinderjaren werpen een schril licht op latere levenservaringen. De kinderblik, onbeneveld door eigenbelang en driftenopwellingen, is zoo helder en scherpziende. Zooals ik Benoit oordeelde in kindsheid en jeugd, zoo was hij inderdaad: een groote tusschen de grooten, een onbaatzuchtige dweeper met kunst en volksgrootheid, een man uit een stuk, geniaal van opzet en sterk van overtuiging. En dit komt in een helder licht te staan in Dr. Baccaert's boek. Is het dan niet de beslissende biographie, die al de bijzonderheden uit het leven van den held meedeelt, dan is dit werk iets gewichtigers en meer: na zijne lezing, rijst voor den geest de gestalte van een der forsigste mannenmenners die ooit bestonden, van den schepper eener reusachtige beweging. Ja, Peter Benoit was al wat mijne kinderoogen in hem zagen: groot in ontwerp, groot in daad.

Als meisje heb ik al zijne triomfen meegevierd : eerste uitvoering van « Lucifer » te Brussel, waar eene jubelende menigte hem na 't onzaggelijk slot omringde ; eerste triomfantelijke uitvoering van *De Schelde* te Antwerpen, waar hij met koningsgebaar koren en orkesten ter zegepraal leidde — de zegepraal der Vlaamsche gedachte — ; *De Oorlog* in 1873, *De Oorlog* op 't eerste Antwerpsche festival in 1876 — benevens de onvergetelijke Negende Symphonie ! — het *Drama Christi*, een zijner zuiverste meesterwerken, in de St. Joris-kerk. Alles, alles vond weerklank in ons hart, alles vervulde ons met gloeiende geestdrift. Later zette de reactie in; de menschelijke feilen en tekortkomingen werden zichtbaar, en de bewondering verminderde — zelfs voor het kunstwerk. En toch, 't was de geestdrift die klaar zag. In al de laatste jaren, telkens ik iets van Benoit te hooren kreeg, kwam het mij als een donderslag treffen, hoe echt schoon en gootsch die kunst was. « Presque un génie, » heeft Ernest Closson eens het diepe woord gezegd, en 't is hij ook die Benoit's treffende verwantschap met Beethoven in 't licht heeft gesteld.

Ja, Benoit was geniaal, was een groote, en zoo in zijne kunst, zoo in zijn leven. Onmisbaar zal voortaan Dr. Herman Baccaerts studie zijn waar men dat wil bewijzen. — Is hooger lof mogelijk ?

M. E. BELPAIRE.

Antwerpen, 19 November 1919.



DE WONDERDADIGE MEDALIE (*)

« Moeder-overste, moeder-overste, juichte zuster Hendrika, toen ze de klooster-barrak binnen stormde, de luitenant heeft mij gevraagd voor hem te bidden : ja zelf gevraagd. »

Haar kinderlijk-eenvoudig nonnewezentje was één lach en één jubel, haar korte kleine handjes klapten in elkander.

« Dat is goed, kind, zei moeder-overste, gemeten en kalm. »

« Ik ga gauw weer terug naar hem toe, maar 'k moest het u eerst komen zeggen. »

« Ga, mijn kind, ik zal nu al dadelijk beginnen bidden. »

't Zusterke in haar witte kleedje huppelde 't kortste laantje door langs de oranjerie wier rondgesnoeide ruikerboompjes hier en daar een gulden vrucht van paradijselijke weelde in 't najaarzachte licht der morgenzonne opstaken, en achter de don-

(*) Een der schetsen uit het Teringlijdershospitaal van Cap-Ferrat — die in mijn « Oorlogsdagen » voorkomen.

kere ceders draaide 't blanke kappeken om naar de officierenzaal toe.

De luitenant was een rijkemanskind uit de hoofdstad.

Spel en sport, maar vooral en vooruit de vele verlokkingen van 't grootstadsleven, en een beugel vol geld hadden hem alvroeg van altaar en haard verwijderd en gansch opgeslorpt; en wat van zijn eerste, kristen-huishoudelijke opvoeding overbleef was aldra in die grijze zee van onverschilligheid verzwolgen.

Toen was de oorlog gekomen, en hij was als vrijwilliger opgetrokken, had als in een ononderbroken roes de eerste weken van den veldtocht gedaan, had daarna de ijselijkheden der aanvangsdagen van den IJzer doorgeleefd en had dan, toch op avontuur, gevraagd om deel uit te maken van 't korps der autokanonniers dat in bestemming voor Rusland te Parijs werd gevormd en gedrild.

De vroegtijdige uitspattingen van zijn eerste jeugd, de doorstane ontberingen en lijfsafbeulingen in de modderpoelen der Vlaandersche vlakten, en nu 't wulpsche bestaan in de Fransche hoofdstad, hadden zijn erfelijk belaste gestel ondermijnd; en als een kwade kater, wreed-geduldig loerde de kwaal op hem en als het oogenblik gekomen was vatte zij hem aan en sloeg haar gretige klauwen in beide longen te gelijk.

Dan was aangevangen en duurde voort de lange, stil-tragische martelie, met 't vervoer van hospitaal naar hospitaal, de eindelooze verveling, de telkens weeropflakkerende hoop op beternis, de plannen voor de genezing en het telkens weer beneden duwend in poelen van zwarte neerslachtigheid bij een verschen aanval der ziekte, tot hij eindelijk in 't Zuiden was aangeland.

Van als hij hier aangekomen was, waren de koppen bij

elkander gestoken geweest en er werd verklaard : « Die zal hier niet lang verblijven. »

Is het immers niet een eigenaardig en gelukkig gemoedsverschijnsel, onder dit slag van samenlevende, samenlijdende, samenstervende zieken, 't cynieke oordeel over andermans oordeel en de zelfzuchtige illusie over 't eigen lot ? of is het ten slotte maar een der vele uitingen van het oer-oorspronkelijke zelfbehoudsinstinkt dat in onberekende uitspraak over medebelasten onbewust een afleiding zoekt en vindt voor 't gevaar dat boven 't eigen hoofd is komen hangen ? En zijn die woorden en daden van altruïstisch dienstbewijs en zelfvergetende offervaardigheid die anderzijds onder hen gevonden worden dan ook weer te herleiden tot een zelfde onbereikbare oorzaak ?

Wie verklaart het wat niet duidelijk in boeken kan omschreven worden, van katheders gedoceerd of in laboratoria gefilterd : de geheime roerkracht in de grondelooze diepte van het menschelijk wezen in gezondheid en ziekte ?

En toch, maanden en maanden verliepen; nu en dan scheen een krisis of een nieuw uitzicht te voorspellen dat het einde nakende was, maar hij bleef leven : men wist haast niet hoe het mogelijk was en als dusdanig was hij van iedereen gekend als « de luitenant ».

Wanneer de goede Zusters in 't gasthuis waren aangekomen was een glimlach op zijn triestige wezen verschenen.

« Nu zullen we beter zijn, had hij gezegd ».

Maar een sceptische trek kwam om zijn lippen en hij voegde er bij « als ze maar niet te veel over Sint Antonius en over de helle zeeveren, ze moeten ons maar gerust laten ».

En Zuster Hendrika werd ten zijnen dienste geplaatst ; een kind-engelken, liefelijk als een morgensterre. Nacht als maanlicht, helder als een zonnestraal ; met een lachje als

een vergeet-mij-nietje, een blik als een open madeliefje en een stemmeke als een mandolieneke ; vlugjes te voete, medelijdend en vol teedere zorgen en fijne voorkomendheden als een kleine moeder-meisje voor haar popje.

Hij had haar eerst bestudeerend liggen afkijken ; haar vingervaardigheid, haar schoon geduld en 't altijd even opgeruimd gemoed waarmede alles werd verricht dwongen van lieverlede eerst zijn belangstelling, daarna geleidelijk zijn bewondering af : zij deed niet enkel eigenhandig met een uitgelezen stiptheid, onbedacht voor uur of tijd, wat de dokter had bevolen, maar wist aan alles en overal haar eigen toets van vriendelijkheid en goedheid te geven.

In 't begin was hij heel beleefd doch hoofsch en wat terughoudend tegenover haar.

Maar in zijn zoo eenzame hart groeide stilaan een eerbiedige genegenheid voor haar. En die genegenheid werd van dag tot dag sterker en de eerbied steeg hooger en hooger : hij kon haar haast niet meer missen en altijd was haar wezen even vriendelijk en haar monkel even zoet.

En nooit sprak ze over den heiligen Antonius noch over een enkelen heilige noch over een hemel of een hel.

Maar toen zij soms 's avonds als ze den nachtdienst deed, nog eens kijken kwam en ze stillekens neerzeeg op een stoel bij zijn bedde waar hij lag te sluimeren dan deed hij soms ampertjes zijn oogen open en zag de beiërs van haren rozenkrans uit haar kleine handjes glijden.

Op een avond, in de dagen dat de oorlog naar zijn lang gewenschte einde scheen te haasten, en hij zoodanig mismoedig was geweest dat een paar tranen uit zijne groote blauwe knapenoogen, die u zoo vragend konden aanstaren, over zijn bleeke ingevallen wangen waren gerold kwam ze weer stillekens op

haar teentjes als een goede witte geest zijn kamerke binnen, boog over zijn sponde en vroeg met stille fluisterwoordjes of hij al sliep.

Maar hij sliep niet; ze wist het zoo goed, anders had ze 't niet gevraagd.

Ze hield in haar hand haar gebedenboek en lei 't op zijn nachttafelken om hem eens te laten drinken.

« Wat voor een boek leest ge daar, zuster Hendrika? vroeg hij.

't Is geen leesboek, luitenant, zei ze heel eenvoudig, 't is mijn gebedenboek ».

En voor wie bidt ge zoo altijd? »

O, voor iedereen!

Voor mij ook?

Ja zeker, voor allemaal ».

« Voor mij hoeft ge niet te bidden, zuster Hendrika, zegde hij; en hij bezag haar zoo doorkijkend als een grootwordende jongen die 't Sinterklaasgeheim in zijn moeders oogen meent te zullen lezen. Maar haar reine wezen veranderde niet; 't lichtvonkje danste in haar dartele oogjes, en de bekende liefelijke lachplooien lagen om haar mond.

Maar als ze hem slaapwel had gewenscht en hij zoo weemoedig het « dank u » had uitgesproken, trippelde ze gauw naar 't kleine hospitaalkapelleken, knielde onder 't rood godslampeken en bad.

Haar hartje klopte zoo vreemd; 't was geen blijdschap, ook geen teleurstelling: er trilde heel diep in haar liefderijk zieltjen een vreemd gevoeletje dat ze niet bepalen kon en ze bad...

Maar in de zaal der groote zieken die nevens 't kapelleken was werd gekreund en ze stond haastig op en ging zien wat het was.

*
* *

Wanneer zuster Hendrika 's anderendaags 's morgens op de communiebank zat, dacht ze weer aan 't gebeurde van den avond te voor en ze kreeg opeens een gedacht en haar harteken gaf een heftigen bons.

Na 't ontbijt liep ze naar den luitenant en vroeg of hij goed geslapen had.

« Neen? »

Dan moest hij nu nog maar wat rusten — ze zou zijne kussens nog eens goed opschikken.

*
* *

Twee dagen naderhand liet de luitenant zuster Hendrika roepen en hij zei :

« Zuster, ge moogt nu voor mij ook bidden, wilt ge nu nog? »

« Maar zeker zei ze, we bidden voor iedereen en bijzonder voor die 't ons vragen ».

En een nieuw tikkelingske van blijdschap danste in haar oogen, en ze liep, liep in één trek door de palmlaan naar Moeder Overste : Moeder, de luitenant heeft mij gevraagd voor hem te bidden.

*
* *

En weer gingen de dagen voorbij; in den gewonen sleur en slenter van het hospitaalleven werd nu wat afwisseling gebracht door de gretig gelezen nieuwsbladen die telkens weer andere verbazende tijdingen aanbrachten; en in ieder harte sprong weer met een krachtigen bons naar boven de sterke begeerte zoo lang en zoo dikwijls door afslijtende afwisseling van hoop en teleurstelling in toom gehouden: « Terug naar huis ».

En de luitenant verslechte nu wezenijk van dag tot dag;

zijn eetlust die steeds zoo goed was gebleven was nu veel verminderd en zijn laatste krachten waren aan 't begeven.

Toen op een zekeren dag luidden de jubelende klokken en daverden de kanonnen van de kustforten hun blijde schoten uit, vreugdevlaggen werden geheschen, zangen van geluk weerklonken : de oorlog was gedaan.

En de luitenant was heel droef en weende bitterlijk.

« Ik zou mijn moeder toch nog zoo graag eens zien ».

« Zuster Hendrika, wilt ge beproeven een telegram te laten zenden aan mijne moeder, dat ze moet trachten te komen.

Maar in de eerste dagen na den wapenstilstand was er noch treinverkeer noch telegraafverband tusschen de beide landen wier grensgewesten met zwartgerookte puinen waren bedekt en met bloed doorsopt. En moeder kwam niet en er kwam ook geen nieuws uit Brussel.

Hij lag nu heel stil en scheen veel te denken en te overpeinzen : want de hooge ernst als van een lastig te nemen besluit lag op zijn moegeleden wezen te lezen.

« Zuster Hendrika sprak hij tegen den middag, wilt ge aan Mijnheer den aalmoezenier zeggen dat hij in den valavond bij mij kome ».

Misschien was het tintelingetje in haar oogjes weer wat levendiger en lichter, wellicht waren haar lippenplooikes weer wat blijer en gaf haar harteken achter haar witten voorschoot een sprongsken hooger, maar hij merkte 't niet.

En de priester kwam.

In het malve schemergeheim sloeg een merel ; boven den tragischen westerhemel rees een rustige ster ; in 't avondwindeke bewoog een trage olijventak en schuurde over 't houten dak der barrak en in 't stille witte ziekenkamertje gebeurde de

zalige verzoening tusschen God en den teruggekeerden zondaar.

Over zijn lange bleeke voorhoofd lag nu een schoone nieuwe kalmte en uit zijn groote blauwe oogen sprak een zoete rust. « Maar, zuster Hendrika sprak hij, ik wou graag wachten om te communniceeren tot mijn moeder hier is. »

Weer trippelde 't witte nonneken als een meisje met een kermispopje door het park naar haar overste om 't blijde nieuws te gaan melden.

Maar Moeder uit Brussel kwam niet, nog niet, en er kwam geen tijding, geen teeken; doch de luitenant was schoon geduldig al voelde hij 't leven als uit zijn mond verglijden met zijn steeds lastiger wordende adem.

En hij vroeg weer aan Zuster Hendrika dat de aalmoezenier met Ons Heere komen zou; maar ze moest ook moeder overste gaan roepen en den kommandant en dien en dien.

De priester kwam met de ciborie, de kaarsjes werden ontstoken en de watte gerold; en als al de anderen daar waren liet de luitenant zijn trage blik rond het kamerken gaan, vroeg met een handgebaar om stilte en sprak met een stem die luide klonk en langzaam van zekerheid, en wier klank en klem ons allen verbaasd deed naar hem op zien.

« Vrienden ik moet u eerst en vooral zeggen dat de daad die ik gepleegd heb en plegen ga, alhoewel in tegenstrijd met wat ik vroeger altijd zegde en deed niet ingegeven is door vaar of vrees; neen, ik heb geen schrik van de dood!

Ik heb getwijfeld, en lang, lang nagedacht en overwogen en wat nu gebeurt is de uitslag van mijn overpeinzingen: ik houd er aan u eerst dit te zeggen.

Ik wilde dat mijn terugkeer openbaar geschieden zou opdat hij dienen moge tot uitwissching van de zondige daden en gezegden uit mijn vroeger leven die ook op anderen zeker

invloed hebben uitgeoefend. Denkt er allen wel over na, gij die ook ziek zijt, en gij bijzonder, mijn goede vriend Adolf, die even als ik kristelijk werd opgebracht en ook van dien weg schijnt afgedwaald te zijn ; denkt wel na over wat ik nu doe en u zeg. »

Stil aan was hier en daar een krop in de keel gestegen of een traan in een oog komen blinken.

't Was ook alles zoo geheimzinnig : de knielende officieren, de witte nonnekens rond den priester met de heilige spijze in zijn handen.

« Ik heb dit tweede deel van mijn bekeering uitgesteld omdat ik hoopte en verlangde dat mijn lieve moeder hier zou tegenwoordig zijn, opdat zij getuige zoude geweest zijn van mijn geluk : want ik ben gelukkig, volkomen gelukkig.

Maar de goede God, ik word het gewaar, heeft mijn uren geteld en 't einde is niet ver meer af.

Ik vraag Hem nu maar een gunst meer, zoo nog wat te mogen leven en bewust zijn, om door mijn gebed en 't goede voorbeeld in de mate van het mogelijke het kwaad te herstellen dat ik vroeger bedreven heb, en als het toch kan zijn mijn lieve moeder nog eens te zien opdat zij vast weten zou wat ik gedaan heb, ik die wellicht ook er schuld aan heb dat zij den weg ter kerke heeft verleerd. »

Hij sprak al die woorden uit met een kracht en klaarheid ongekend ; we hoorden goed dat ze waren voorbereid en in volle redeneerende kracht uitgesproken.

De stilte werd haast geluid.

De spanning van het oogenblik was tot het uiterste gedreven. 't Was een van die onvergelijkelijke stonden waarin elk een na een poos verlangt naar een gesproken woord of een geplogen daad of een gelukkig toeval die roering brengen kunnen.

Toen ging op eens de bel voor 't avondeten der soldaten en ofschoon voor geen van ons dit signaal iets te beteekenen had voelde elkendeen als met blijdschap dat de stemming verbroken was.

Door een paar werd nu gekucht, een blies zijn neus en de meesten waren intusschen aan 't snikken gegaan.

De priester rees op en gaf hem de heilige Kommunie en zalfde zijne handen en voeten in het laatste Sacrament.

Toen 't gedaan was zag hij zuster Hendrika opstaan en bemerkte de vochtige glinstering in haar oogen.

« Zuster, zei hij, lieve kleine zuster Hendrika, ge zijt een engel ; ik bedank u openlijk voor wat gij voor mij gedaan hebt ; weet dat gij een ziel hebt gered...

» Ween niet zuster, ween toch niet.

« 't Is van louter vreugde dat ik ween, luitenant, sprak het zusterke. »

Door haar traantjes heen blonk weer haar liefelijkste glimlach, en iets buitengewoon zoets trilde in haar stemmeken.

« Dan is 't goed, fluisterde hij. »

Hij vouwde zijn lange magere blanke handen saam, sloot zijn moeë oogen en bad.

Zwijgend stond iedereen op en ging onder den indruk van wat was gebeurd elk zijn weg ; de zieke officieren naar hun kamer, de zuster en de overste met den priester naar de kapel.

*
* *

In den laten avond ben ik weer bij hem gegaan ; hij vroeg mij dat voor een nacht, Juul, zijn uitverkoren ziekediener bij hem mocht blijven, dat de zuster moest rusten.

Juul, de brave jongen stemde toe en we lieten hem stil.

Rond middernacht kwam Juul naar mijn kamer, en diep bewogen, hij de verminkte Yzerheld zegde hij :

« Dokter, 't zal 't eindeken zijn, de luitenant zou u graag nog eens zien. »

Ik ben dadelijk gegaan.

Wijl ik de trappen afdaalde zag ik aan den donkeren einder de felle lichten van een groot schip verglijden over de veilig geworden wateren waarop het over enkele dagen slechts in volslagen duisternis werd gevaren uit vrees voor opduikende verdelging : 't was als een zeker teeken van den terugkeer van goede oude dingen uit voorbije tijden.

Ik luisterde even naar den hijgenden adem van Adolf in 't ander kamerken en stak voorzichtig luitenants' deurken open.

« Dokter, fluisterde hij met moeite toen ik bij hem was, 't is niet om van u nog een ambtelijke dienst te vragen, er is niets meer te doen ; maar ik wist niet goed meer of ik u bedankt had voor wat ge voor mij met zooveel geduld en toewijding gedaan hebt... Blijf hier nu nog wat bij mij, dokter, houd mijn hand vast — goed vasthouden — zoo ja, dat ik wete dat gij hier zijt, want ik zie u haast niet meer. »

Ik vatte zijn klamme vingers en drukte ze, zat een poos roerloos hem aan te staren en zag zijn laatsten adem zachtjes over zijn witte lippen verschuiven.

*
* *

Was hij geen held even zoo grootsch als degenen zijner makkers die tot het uiterste geprikkeld door al de toebereidselen tot een aanval, eindelijk in onbewuste roes de loopgraven uitsprongen en 't vijandelijk vuur instormden en vielen, hij die daar maanden en maanden met zijn heldere geest en klaar verstand 't vooruitgaan van zijn kwaal had overpeinsd en in de onontkomelijke eindperiode de groote beslissing had genomen en zijn Reis had voorbereid ?

*
* *

« Weet ge, moeder overste, wat ik gedaan had zei zuster Hendrika ? ik had een medalieken van den scapulier in zijn hoofdkussen genaaid. »

Dr ALB. VAN DRIESSCHE,
(Berto Van Kalderkerke)

Fransche Riviera, November '18.

ALBERTINE STEENHOFF-SMULDERS.

IX

Met haar tweeden historischen roman : « Jacoba van Beyeren » blijft Mevrouw Steenhoff-Smulders haar werkwijze uit « Jan van Arkel » getrouw. De sfeer en het kader zijn in beide romans ongeveer dezelfde : de tweede speelt van 1415 tot 1436. Veel is er op die honderd jaar in 's lands costuymen niet veranderd.

Toch durf ik niet te zeggen dat die tweede roman volkomen op dezelfde hoogte als de eerste staat.

Het tegendeel zou waar wezen moest alles zoo goed zijn als het eerste hoofdstuk : die heerlijke jacht en dat heerlijke jachtfeest.

Hier speelt de fantasie zoo harmonisch met de historie saam dat al dadelijk de meest moderne eisch van Dr Prinsen aangaande de atmosfeer in vervulling gaat.

Wat den inhoud betreft : elk Nederlander, 't zij uit Holland 't zij uit Vlaanderen, heeft uit zijn lagere school iets van Jaco-

ba's leven onthouden, en is in zijn verder onderwijs getroffen geweest door lotgevallen die haar in haar kort bestaan 's levens wel en wee zoo intens hebben doen smaken. Mevrouw Steenhoff heeft die lotgevallen behandeld naar het beste werk dat over Jacoba geschreven werd : dat van Löher. (1)

Een algemeene grief tegen dezen roman is dat Mevrouw Steenhoff te onmiddellijk onder den indruk van haar lectuur heeft gearbeid. Het boek van den geleerde is haar al te zeer een Mentor geweest ; de kunstenares is niet genoeg haar eigen vrijen gang gegaan en heeft zich niet los genoeg gevoeld van den wetenschappelijken vorscher. Zoo krijgen we in dit boek te veel en te weinig :

Te veel, veel te veel geschiedkundig-documentarische bijzonderheden, die slechts hem aanbelangen die vernemen wil hoe de zaak zich nu wezenlijk heeft toegedragen, maar die overtolligheden of hindernissen zijn nu waar het geldt een roman.

Te weinig ; denk even wat oudere kunst, die van Mevrouw Bosboom-Toussaint b. v. van dit leven zou hebben gemaakt. Hoe ze partij zou hebben getrokken uit die dramatische volheid, waarvan hier de beste momenten eenvoudig zijn aangeduid in plaats van uitgewerkt.

Daarbij komt nog een doorloopend psychologisch tekort : Hoe blijft die schandere Jacoba gesloten voor het denkbeeld dat haar vader ten slotte de oorzaak is van haar ongeluk, daar hij Willem van Arkel zoozeer heeft gegriefd ?

Maar, naast die velerlei stof tot bedenking, wat al bladzijden voor fijnproevers: Jean van Touraine, de zwakkeling, Jacoba's eerste man, die straks op tragische wijze uit het leven ver-

(1) Verschenen in twee bundels, in 1869. --- Dr Nuyens gaf over dit werk breedvoerig verslag in « Onze Wachter ».

dwijnt. Het sterfbed van Willem, Jacoba's vader. Het festijn aan 't Brabantsche hof, en de schandelijke bejegening der Hollandsche en Henegouwsche adelvrouwen. Het afscheid van Jacoba en Humphrey van Glocester, die haar zijn trouw belooft. Frank van Borselen's verlossing uit Rupelmonde. Jacoba's ontvluchting uit Gent. Dit laatste vooral een kranige proef van literaire kracht :

« In de eerste dagen van Juni was Jacoba binnen Gent gevoerd, en Augustus liep bijna ten einde toen Heer Diederik van de Merwede, die eenmaal Geertruidenberg zoo dapper had verdedigd, in groote opgewondenheid de hooge zaal van het kasteel te Schoonhoven binnentrad, waar verscheidene edelen en ridders bijeen waren, die zich daar des avonds, wanneer tenminste geen nachtelijke tochten ondernomen werden, bij de wijnkan en het spel vermaakten, of plannen beraamden voor nieuwe uitvallen. Achter Heer Dirc ging een dienstman, wien men 't kon aanzien dat hij een lange en vermoeiende reis had gemaakt, en het werd in de groote zaal plotseling stil, want ieder wachtte in spanning wat gewichtig nieuws de bode mocht brengen. « Krijgsmakkers! » riep de Heer van de Merwede luide, » deze goede, getrouwe man is door allerlei gevaren hierheen gekomen en brengt ons een boodschap van onze genadige Vrouwe Jacob ! Allen verdrongen zich om den spreker; men juichte, en riep wild dooreen. « Laat hooren, heer Dirc, laat hooren wat de Gravin schrijft. »

« Het was te gevaarlijk geweest den bode een schriftelijke kondschap mee te geven, daar hij elk uur gevaar liep in 's vijands handen te raken. Hij komt ons dus zeggen wat zijn gebiedster hem zelve toevertrouwde, spreek, Joost, en doe de heeren weten wat gij mij hebt medegedeeld «.

De man plukte aan zijn beslijkt wambuis, en zag onbeholpen om zich heen. « Ik ben niet gewoon voor zooveel edele ridders te spreken », zei hij ten laatste, maar ik zal trachten de juiste woorden te herhalen die mijn meesteresse mij den Heer van de Merwede beval over te brengen. Zij zeide :

«Zeg mijn getrouwe vriend dat ik nog slechts luttel dagen hier te Gent zal toeven : dat de Hertog van Bourgondië, bevreesd wijl velen van mijn onderdanen opnieuw mijn zijde kozen, het niet veilig acht dat ik in de nabijheid blijf. Men wil mij naar Rijsel voeren, en vandaar naar een ontoegankelijk bergslot in Savoye, opdat ik daar vergeten zal sterven. Ik weet

niet waar hulp te zoeken, en nu bid ik mijn getrouwen en dapperen vriend, al mijn vrome ridders te Schoonhoven, bij hun ridders eer en bij alle heiligen Gods, dat zij de dochter van hun Heer en Hertog niet zullen verlaten in haar uitersten nood ».

Het bleef doodstil in de zaal toen de man zweeg. Een diepe ontroering had zich van allen meester gemaakt. Die smeekende woorden hunner jonge Vorstin, overgebracht door den eenvoudigen lansknecht, die zijn leven gewaagd had om ze hun te herhalen, riepen ieders geestdrift en riddertrouw wakker. Daarop riep men wild dooreen : men zou optrekken om de Gravin te bevrijden ; men zou haar ontrukken aan den Bourgondiër. Hoe ! zou Holland dulden dat men zijn vorstin wegvoerde naar een vreemd land, om haar in gevangenschap te doen versmachten ? Neen. neen, wanneer dat werd, zou ieder ridder, ieder poorter, 't gansche landvolk, opstaan en hun overmacht zou den Kabeljauw verpletteren.

Men riep om helm en harnas, als wilde men dienzelfden avond, zoolang als men daar te samen was, uitgaan en naar Vlaanderen oprukken, totdat Heer Dirc, die intusschen zich had neergezet, met het gevest van zijn zwaard op tafel bonsde, en met donderende stem riep dat hij spreken wilde.

« Hebt ge allen de bezinning verloren ? » riep hij toen het eindelijk stil werd.

« Wat denkt gij eigenlijk ? Dat wij met onze kleine macht opeens in staat zijn den vijand te dwingen en onverlet tot Gent kunnen komen om onze landsvrouwe te bevrijden. Ja, wanneer wij het zóó licht met den Bourgondiër konden klaarspelen ? »

« Maar wat dan ? » riep een der jonge ridders onstuimig.

« Moeten wij dan wachten tot onze genadige Vrouwe buiten ons bereik is gebracht ? »

« Neen, zacht wat ! We moeten met beleid en omvoorzichtigheid te werk gaan.

Zooals deze goede man met de grootste voorzorgen tot ons is doorgedrongen, zoo moeten wij met list en overleg handelen. Niet vele ridderzwaarden zijn hier noodig, maar een paar voorzichtige, onversaagde mannen, die onder een of andere vermomming in Gent zien te komen en hun leven veil hebben voor Vrouwe Jacob. »

Toen hij zweeg, heerschte er nogmaals stilte in de zaal. Iets anders was het met zwaard of lans uit te trekken en te sterven in het midden der

wapenbroeders ; welk ridder zou zulk een dood vreezen ? Maar zich bloot-stellen om als een slechte dorper te worden neergeslagen, om als spion in wreede pijnen te moeten sterven, was het wonder dat ook een stout hart daarvoor terugschrikte ?

Maar niet lang duurde de stilte.

In een hoek bij de schouw zaten twee jonge ridders, die zich met het schaakspel hadden vermaakt, maar bij het binnentreden van Heer Dirc, coninc en roc vergaten. Zij spraken nu zacht met elkander, en plotseling stond de een op en riep luide :

« Heer van de Merwede, gij hebt goed gesproken en g' hebt recht. Alleen door list is iets te winnen. Ongetwijfeld, wij allen die hier zijn, willen goed en bloed voor onze Vorstin geven, maar een beproefd en hooggeboren edelman past het ridderszwaard beter dan de vermomming. Mijn vriend Aernout en ik, wij zijn jong en wij moeten onze sporen nog verdienen. Laat ons gaan, en wij zullen trachten Vrouwe Jacob ongedeerd naar hier te brengen. »

Hij die zoo eenvoudig en mannelijk sprak, was Voss van Delft, en zijn vriend was Aernout Spierinck van Aelborg. Een daverend gejuich begroette hen ; ieder der aanwezige ridders bood hun zijn paard of zijn geldbeurs aan, om in de stoute onderneming bij te dragen. Zij besloten nog dien eigen avond te gaan, zochten vier sterke paarden uit, belaadden twee ervan met koopwaren en trokken als reizende handelaars naar Gent. In Antwerpen lieten zij den meegenomen dienstman achter, die daar voor een reiswagen zorgde, waarin hij allerlei levensmiddelen borg, en ook vrouwenkleeren zooals de burgervrouwen uit dien omtrek droegen.

Toen de jongelieden te Gent waren aangekomen en hun intrek in een herberg hadden genomen, was het groote bezwaar, hoe zij de Vorstin zouden kunnen melden dat haar verlossing nabij was. Het kleine hofgezinde mocht niet buiten de muren van Gravesteen komen, en er viel niet aan te denken om zelf daar binnen te sluipen. De gewaande kooplieden bespiedden van den vroegen morgen tot laat in den avond allen die in- of uitgingen, om een geschikt persoon te vinden die zij konden vertrouwen. Nu waren in een der leege zalen van den ouden burcht twee schilders, Jan en Hubert van Eyck, bezig aan een altaarstuk dat de Hertog van Bourgondië hun besteld had. Dagelijks zagen de jonge ridders hen komen en gaan, en zij popelden van verlangen hen stoutweg aan te spreken, want het kon wel niet anders of zij moesten de Gravin

dikwijls ontmoeten, voor wie het in haar eenzaamheid een troost moest wezen de schilders aan hun kunstwerk bezig te zien en zich met hen te onderhouden. Maar de beide broeders waren ernstige mannen en zeer in aanzien bij hun medeburgers. Aernout en zijn makker vreesden daarom te meer, dat zij hun niet ter wille zouden zijn en allicht het plan zouden doen mislukken. Doch mét de schilders kwam er ook een jong knechtje, die hun benoodigheden droeg, en hun ook vesperbrood bracht wanneer zij met de lange zomerdagen tot 's avonds laat aan het werk bleven. Dit knechtje hielden de ridders in het oog, en nu wilde een gelukkig toeval dat Voss van Delft den knaap eens schreiend in een naburige straat trof; — hij had eenige geldstukken verloren en vreesde de verwijten zijner meesters. Voss hielp den knaap uit den nood, en wist hem nu ook spoedig te bewegen in hun herberg te komen om daar een kruik Vlaamsch bier te drinken. Toen zij nu bemerkten dat de jongen eenvoudig en wel te vertrouwen was, begonnen zij hem over hun plan te spreken, en hadden hem spoedig gewonnen. Hij had de Vorstin, die dikwijls het werk van zijn meesters kwam bezichtigen, meermalen gezien, en wilde haar gaarne helpen, te meer daar de beide ridders hem verzekerden dat hij niet het minste gevaar liep, wanneer hij het slechts slim wist aan te leggen.

Men moest snel handelen, en reeds den volgenden dag ontving de kleine Gilles een pakje dat hij de Gravin onbemerkt moest overhandigen. Daar de jongen verteld had dat Bartraad van Assendelft steeds bij haar meesteres was, begrepen de beide jonge lieden dat Jacoba zich van deze trouwe vriendin niet zou willen scheiden. Daarom hadden zij voor haar, evenals voor de Vorstin, de uitrusting van een lijfknaap gekocht; zij hadden er een briefje bijgevoegd, dat zij iederen avond wanneer de duisternis gevallen was met goede paarden buiten de poort zouden zijn.

De Vorstin wist nu genoegzaam dat de afgesmeekte redding nabij was. Dienzelfden avond reeds, toen het duister was geworden, reden twee kooplieden buiten de wallen voor de Hoofdpoort op en neer. Ieder van hen hield nog een gezadeld paard aan den teugel. Mocht ook een krijgsman of poorter die op dit late uur de stad nog verliet naar hen omzien, die gingen toch zonder argwaan na den gewonen avondgroet gewisseld te hebben verder. Men was daar ver van krijgsgewoel, en de beide mannen zagen er volstrekt niet verdacht uit.

't Werd intusschen altijd later, en de vrienden voelden zich steeds onrustiger. « Het zou wel wonderlijk zijn wanneer de vlucht reeds dezen

nacht aan de Vorstin gelukte », zei Voss van Delft; « maar morgen wordt het gevaarlijker als wij opnieuw onzen post betrekken. Dat moet wel in het oog vallen ».

« Ieder uur is er feitelijk meer kans om ontdekt te worden », meende de andere, « wanneer we hier zoolang op dezelfde plek blijven. En ons verder wagen, dat gaat ook niet. Hoe licht zouden de Gravin en de jonkvrouw in de duisternis een verkeerden weg inslaan! »

Telkens wanneer zij gedruisch aan de poort hoorden, reden de ridders naderbij, en bleek van angstige verwachting zagen zij wie er naar buiten kwam. Maar telkens werden zij teleurgesteld. « Dat gaat zoo niet langer; wij zullen de aandacht trekken; we moeten kalm blijven, vriend », zei Aernont Spierinck eindelijk, hoewel hij zelf van louter opwinding bijna niet stil in 't zadel kon blijven. « Wij zullen hier ter zijde gaan in de schaduw; de maan komt op, en wij kunnen iedereen zien die de poort uitgaat zonder zelf in het oog te vallen ».

Daar stonden zij, en telden elk kwartier, dat de zware stadsklok ver in het rond deed weergalmen. 't Had elf uur geslagen toen de poortdeuren weer knarsten op haar hengsels. Over den hals van hun ros gebogen zagen de ridders uit. Daar gingen twee slanke pages in het maanlicht. Zij liepen even met flinken tred voort, maar toen bleven ze als aarzelend staan.

Reeds greep Voss van Delft zijn paard vaster bij den teugel, maar Aernout wenkte hem tot omzichtigheid. 't Was mogelijk, 't konden vreemde lijfknapen wezen; of ook — de toeleg had ontdekt kunnen zijn en dit een valstrik.

«Holland!» zei hij halfluid. Eén der edelknapen wendde zich haastig om en het maanlicht viel op de trekken der Gravin van Holland en Zeeland...

't Was vier dagen later. De stad en de burcht van Vianen lagen nog in de grauwe schemering, maar het Oosten glansde reeds van den komenden dag. Niemand waakte, dan hier en daar een schildwacht op de muren en in den burcht de torenwachter, die uit een der schansgaten geleund den weg naar Heukelom opstaarde, waar zijn geoefend oog een donker voorwerp zag voortbewegen dat langzaam naderde. Toen het dichterbij kwam en ook de schemering minder grauw werd, ontdekte hij een reiskar zooals men in die streek weinig zag, die op de burchtpoort aanhield in plaats van verder te gaan naar de stad. Het gespan zag er onaanzienlijk genoeg uit, maar hij blies den horen en deed de wachters

uit hun slaap opschrikken om de valbrug neer te laten en de poorten te openen. Heer Hendrik van Vianen zelf kwam op het binnenhof geloopen, want alles kon in de onrustige oorlogsdagen goede of slechte tijdingen brengen, en ieder der Hoeksche edelen wachtte ook in angstige spanning den uitslag van de vermetele poging tot redding der Vorstin, waarvan het volk onkundig was gelaten.

Toen dan ook zijn dienaars hem boodschapten : « Heer, het schijnt een arme reiswagen te zijn met eenige Vlaamsche kooplieden », geraakte hij tot verbazing der knapen in groote opwinding, en zond een van hen tot de dienstmaagden der burchtvrouw, opdat zij de meesteresse spoedig wekken zouden en helpen kleeden. Hij zelf ging tot aan de poort, en zag hoe bij met linnen gedekten wagen twee poorters stonden in besmeurde, met stof bedekte kleederen. Zij deden twee jonge Vlaamsche pachtersvrouwen uitstijgen ; en terwijl de burchtheer vol vreeze en hoop nog onbeweeglijk staan bleef, kwamen zij reeds het binnenplein op, en de jonge man die met de muts in de hand een der vrouwen tot hem voerde, zei hij op bewogen toon : « Heer Hendrik van Vianen, ik breng u onze meesteresse, gravin Jacoba, die uw gastvrijheid komt inroepen ». Toen wierp de getrouwe Hoeksche vriend zich voor zijn vorstin op de knie, kuste haar hand, en voerde haar opgetogen van vreugde tot zijn vrouw ».

Wat een sprong vooruit sinds « de Gek van 's Gravenhage » (1846) door onzen Vlaamschen tooneelschrijver Van Peene !

Voor de laatste dagen van Jacoba zou 't wel de moeite loonen Mevrouw Steenhoff's treffende bladzijden te leggen naast Albert Verwey's tooneelstuk « Jacoba van Beieren », dat verscheen drie jaar vóór dezen roman, en dat alles weer op zijn Verwey's zoo Potgieteriaansch-verstandelijk voorstelt, terwijl Mevrouw Steenhoff liever laat spreken geloof en gemoed.

Mevrouw Steenhoff zal het prettig vinden eens in een vrij uurtje een ouden roman over Jacoba op te slaan, ten minste zoo die daar ergens in Nederland nog te achterhalen is. Want schaarsch is het werk geworden, hoezeer het ook nog een tijdjelang onmiddellijk na zijn verschijnen, populair is geweest. Ik bedoel het

driedeelige : « Jacqueline of Holland, a historical Tale by Thomas Colley Gratham. London 1831. »

Zoo fijne bladzijden als in haar eigen werk zal ze er vruchteloos in zoeken ; maar het samenstel is steviger, en is doordrenkt met die romantische kleur, die door Gratham bij zijn meester Walter Scott was geborgd. Het is een gezond geheel, dat beter lot verdient dan de algeheele vergetelheid. Maar de inleiding mag een Nederlander overslaan : ze is niet van aard om hem in een stemming te brengen die tot verder lezen noopt.

Deze vriend en beschermeling immers van den eersten Belgischen Koning heeft Holland bepaald door Leopoldische oogen bekeken...

JUL. PERSYN.

HISTORISCHE KRONIEK.

Onze Vaderen te Rome.

Om nu eens in den breede een actueel onderwerp te behandelen: zooeven verscheen van de hand van 's pauzen huisprelaat Mgr. Maurits Vaes een uitvoerige behandeling: *Les fondations hospitalières flamandes à Rome du XVe au XVIIIe siècle* (1), en haar actualiteit bestaat hierin, dat ze mede tot grondslag kan dienen voor de aanspraken die Hollanders en Belgen ter gelegenheid van de ontbinding der Oostenrijksch-Hongaarsche monarchie op de inkomsten van een paar dezer fondatiën, welke in vreemde handen verdwaalden, zinnens zijn te doen gelden.

Een prachtige studie is het, maar zoo wetenschappelijk sober dat maar weinigen haar van a tot z zullen doormaken. Wie leest voor zijn genot — en dat doen wel de meesten — heeft immers een hekel aan droog-droge opsommingen van namen en datums, aan telkens hernemende lijsten van te Rome verblijvende landgenooten, aan overvloedige voetnota's, aan tallooze verwijzingen en aan alle ander documentair apparaat dat nochtans de vreugde uitmaakt van den geleerde en den geduldigen navorscher het beste bewijs levert van den ernst en de degelijkheid van een werk. Tot een gezelligen roman zullen we den Benediktijnerarbeid van Mgr. Vaes wel niet kunnen omzetten; edoch we zullen ons best doen om er in sierlijke plooien de hoofdlijnen van te doen uitkomen

(1) Rome-Parijs-Brussel, 1914. Dit jaarcijfer worde verstaan in dien zin dat de studie gezet lag reeds vóór het uitbreken van den oorlog; zij kwam echter slechts in 1919 voltooid van de pers.

op gevaar af van menige omstandigheid van belang te verzwijgen. Misschien noopt ons schema dan wel de weetgierigste onder de Warandevrienden tot kennismaking met het boek in zijn geheel.

I.

Van wie er eigenlijk spraak is als we zeggen: onze vaderen te Rome? Hoofdzakelijk, natuurlijk, van menschen die afkomstig waren uit de streken die liggen op den bodem van het huidige België, — hoofdzakelijk, maar niet uitsluitend. Immers die menschen leefden in staatkundige groepeeringen welke verder reikten dan onze tegenwoordige grenzen, zoodat wie voor hén broeders waren, voor ons vaak vreemden geworden zijn of zelfs — en God moge 't beteren! — onvergeetbare vijanden. Al wat in de middeleeuwen ten Westen lag van Dender en Schelde was feodaal afhankelijk van Frankrijk zooals wat zich Oostwaarts daarvan uitstrekt afhing van het heilige Roomsche keizerrijk van Duitschen stam. Links van de Schelde hieten de bewoners Vlamingen, in 't Italiaansch *Fiamminghi*, al waren er onder hen wier taal ook Romaansch was, terwijl die rechts van denzelfden stroom huishielden den naam droegen van Duitschers, *Teutones* in het Latijn en in het Italiaansch *Tedeschi*, onaangezien of ze Duitsch spraken of Vlaamsch of Waalsch. Het eenige onderscheid dat onder hen werd gemaakt was dat van Nederduitschers — onder dien naam begreep men ongeveer al de volkeren die langsheen den Rijn woonden en verderop naar het Noorden, laten we zeggen Noord-Nederlanders, Zuid-Nederlanders (Brabanders, Limburgers, Luikenaars), Westfalers en Rijnlanders — en Hoogduitschers, zegge Beiëren, Saksers, Oostenrijkers en zoo verder. Beide groepen konden het over het algemeen niet te best met elkaar vinden: de Hoogduitschers waren veel nauwer aan het keizerrijk onderworpen dan de Neerduitschers; zij waren hooghartiger en door hun geslotenheid van taal vormden ze gemakkelijker een afgezonderd geheel; omgekeerd hadden de Neerduitschers een meer cosmopolitische strekking en door den band waren ze ook welstellender omdat ze behoorden tot een reeks gouwen die door hun natuurlijke ligging op een grooteren rijkdom waren aangewezen.

Al die bijzonderheden hebben hun belang waar we de drie groepen, Vlamingen, Neerduitschers en Hoogduitschers, weervinden, hetzij als reizigers, hetzij als bewoners, in de eeuwige stad.

Rome heeft ten allen tijde een bijzondere aantrekkingskracht uitgeoefend op de bevolkingen van het Noorden. Meer dan ooit deed het dat

in de middeleeuwen, wanneer de opvolgers van Petrus er den vollen glans hunner heerlijkheid ten toon spreidden. Geestelijken trokken er heen in overvloed om er rijkbezoldigde bedieningen te vinden aan het pauselijke hof met zijn wereldomvattende, breeduitgetakte administratie; handwerkers en ambachtslieden van alle slach waren verzekerd, mits vaardigheid en bekwaamheid, er een schoonen stuiver te kunnen verdienen, en geheel het jaar door was het om het graf der Apostelen een gaan en komen van bedevaarders tot voldoening hunner devotie, van zaakgelastigden voor het regelen van hun ondernemingen, van kerkdienaars op zoek naar beneficiën, dat van de pausenstad waarlijk het centrum maakte der katholiciteit.

Al kenden de middeleeuwen ter wille van de groote eenheid der toenmalige wereldbeschouwing minder dan wij de afscheiding tusschen de volkeren die het gevolg is onzer nationalistische opleiding, toch is het gansch natuurlijk dat in de groote wereldstad landgenooten zochten naar landgenooten om elkanders vreugden te deelen, elkanders belangen te dienen, elkanders ellenden te lenigen. Nationale vereenigingen kwamen aldus tot stand, en omdat in dien tijd het tijdelijke nooit gescheiden werd van het eeuwige en het eeuwige nooit van het tijdelijke, droegen ze alle tegelijkertijd een godsdienstig en een sociaal karakter: congregatiën waren ze met kerk of kapel, maar ook maatschappijen van onderlingen bijstand op het gebied van den arbeid en op het gebied van de kunst, en zelfs bureelen van weldadigheid voor de noodlijdenden en de behoeftigen.

Vier van zulke vereenigingen werden te Rome voor onze vaderen gesticht. Één ervan, die tot patroon heeft den heiligen Julianus, is uitsluitend het werk der Vlamingen; twee andere, Santa Maria dell' Anima en Santa Maria in Campo Santo, zijn te danken aan het initiatief van Neerduitschers, zoo nochtans dat de Hoogduitschers er niet worden uitgesloten en dat zelfs de Vlamingen bij gelegenheid iets tot hunne ontwikkeling bijdragen; de vierde stichting, eindelijk, uitsluitend van Luikschen oorsprong, draagt den naam van Collegio lieggese. Een korte blik op de geschiedenis van elk hunner tot op het einde der achttiende eeuw weze het onderwerp dezer verhandeling.

II.

Papier is verduldig en steen ook. In een berucht opschrift uit de achttiende eeuw, dat thans nog prijkt op den voorgevel van San Juliano dei Fiamminghi, wordt verteld dat de stichting opklimt tot het jaar 713.

Erg onwaarschijnlijk. In 713 regeerden nog de laatste Merovingers en het zou nog veertig jaar aanloopen eer Pepijn de Korte paus Stephanus II zou ter hulp snellen tegen de Lombarden van Aistolf : ongetwijfeld waren de betrekkingen tusschen de Scheldeboorden en Rome op dit oogenblik nog uiterst gering. Dat er tijdens het laatste kwartaal der achtste eeuw onder den naam van *scholae* in de Tiberstad koloniën bestonden van Noorderlingen, bij name van Franken, Friesen en Saksers, is evenwel onbetwistbaar en even onbetwistbaar is het dat omstreeks de twaalfde eeuw tal van « passantenhuizen » of herbergen onder de bescherming van den heiligen Julianus ten gerieve der bedevaarders langsheen den weg van Vlaanderen naar Rome werden opgericht. De grondslagen der stichting dagteekenen in ieder geval van uit een zeer hooge oudheid en geen twijfel lijdt het of hare herinrichters in het begin der vijftiende eeuw — de juiste datum is 1444 — beschikten voor het opstellen hunner standregelen over de ondervinding van een belangrijk verleden.

Drie soorten van menschen dienen steeds bij het uitpluizen van de geschiedenis der nationale groepeeringen te Rome in het oog te worden gehouden : de stichters en weldoeners die door hunne giften het oprichten of in stand houden van een centrum, kerk of hospitium, mogelijk maken : de beheerders die met het bestuur der inrichting gelast zijn en de behoeftigen van alle slach tot wier voordeel hare inkomsten besteed worden.

De fondsen voor San Juliano werden in de vijftiende eeuw uitsluitend bezorgd door belangstellenden uit Vlaanderen die, hetzij als curialisten of hooge ambtenaars van het pauselijk hof, hetzij als kooplieden, te Rome verblijf houden ; in de zestiende eeuw komen daarbij eenige belangrijke giften uit Henegouwen, Fransch-Vlaanderen, Namen ; in de zeventiende eeuw verschijnen weer uitsluitend Vlamingen terwijl in het eerste decennium van de achttiende eeuw de lange rij weldoeners besloten wordt door Michiel Caron uit Artesië en Niklaas van Haringhen uit Ieper. De periode die gaat van 1710 tot omtrent het midden der negentiende eeuw is een periode van verval en verkwijning.

De beheerders van Sint-Juliaan droegen oorspronkelijk den naam van meesters, dien zij later met dien van provisors verwisselden. Voor zoover uit de bladzijden van Mgr. Vaes op te merken valt waren het meestal leeken uit Vlaanderen afkomstig ; alleen de rector was priester ; zijn gezag was gering en behoudens één enkele uitzondering bleef hij slechts voor korten tijd in dienst.

De inkomsten der inrichting kwamen voor een groot gedeelte ten goede aan arme pelgrims, niet alleen uit de Vlaamsche gewesten maar ook uit Fransch-Vlaanderen en uit het Doorniksche : men telt er tot omstreeks 1700 gewoonlijk verschillende honderden 's jaars ; ze mochten twee of drie dagen in het gesticht vertoeven en werden er voorzien van het noodige voedsel ; na 1700 neemt hun getal geleidelijk af. Behoeftige Vlamingen die te Rome gevestigd waren, vonden, ten minste tusschen de jaren 1600 en 1750, gereedelijk hulp en onderstand in San-Giuliano : kunstenaars vooral waren er welkom en al verteerden ze hun geld niet steeds op de onberispelijkste wijze — wie zou dat van prettige lui als kunstenaars zijn moeten ook durven eischen ? — toch stond de kas van het werk steeds voor hunne noodwendigheden open. In de achttiende eeuw waren er echter geen meer te vinden.

Dat het kerkje van Sint-Juliaan tevens het middenpunt was waar de Vlaamsche kolonie te Rome bijeenkwam voor het vieren van vaderlandsche en godsdienstige plechtigheden, spreekt wel van zelf. De plaats was voor het ten toon spreiden van een grooten luister wel ietwat te eng ; edoch om zich op vreemden bodem gezellig vereenigd te gevoelen behoeven landgenooten innige verstandhouding meer dan uiterlijken praal, en die verstandhouding schoot onzen vaderen, goddank, niet te kort.

III.

De geschiedenis van de « Deutsche Nationalkirche » Santa Maria dell' Anima vervalt in drie tijdperken : het eerste, gaande van 1398 tot omstreeks de eerste helft der zestiende eeuw, is algemeen Nederduitsch ; tijdens het tweede, van omtrent 1550 tot 1699, is meer bepaaldelijk Zuidnederlandsch of Belgisch — het woord mag gebruikt worden vermits het ook voorkomt in de documenten des tijds — terwijl het derde gekenmerkt wordt door den steeds aangroeienden en, helaas ! doodenden invloed der Oostenrijksche Habsburgers op het leven en de ontwikkeling der stichting.

1398 is de datum der inrichting. De pauselijke lijfwacht Jan Peeters van Dordrecht en Katrien, zijn echtgenoote, hadden namelijk het plan opgevat een toevluchtsoord te openen voor de behoeftige pelgrims van Duitschen stam, en daar hun eigen goederen niet toereikend waren om dit opzet uit te voeren, vroegen ze geldelijken onderstand aan hun te Rome verblijvende landgenooten. De eersten die toesnelden om hen te

helpen, waren kleine lui, ambachtslieden en neringdoeners, bijna uitsluitend afkomstig uit Neder-Duitschland en meer voornamelijk nog uit Noord- en Zuid-Nederland; ook eenige weinig aanzienlijke ambtenaars van het pauselijk hof gunden hun penning, edoch de grooten hielden zich over het algemeen afzijdig tot de kwaadste dagen voorbij waren. Spoedig wisten zij echter hunne schâ in te halen eens dat het werk voor goed was gevestigd: van 1430 af stroomen hunne bijdragen toe — in 1450 bezit de Anima reeds drie en twintig huizen en twee wijngaarden — en ja, zoo sterk werd hun invloed dat ze de minderen stilaan verdrongen en Santa Maria herschiepen in een bij uitstek aristocratisch milieu. De ambachtslieden worden de een na den ander geweerd uit den beheerraad der inrichting en mochten zich gelukkig achten op Zon- en hoogdagen nog een toevlucht te vinden voor hun godsdienstige bijeenkomsten rondom de altaren hunner heilige patroons in de zijkapellen der kerk die in 1437 op Jan Peeters' eigendom was gebouwd. Deze eerste bidplaats zelve, in sober gothischen stijl opgetrokken, scheen den hooggeplaatsten curialisten die voortaan in Santa Maria den hoogen toon voerden, te eenvoudig of — wie weet? — te barbaarsch: de Renaissance, immers, was reeds in vollen bloei en gansch natuurlijk is het dat de dienaren der pauzen die gedurig gewagen hoorden van de grootsche plannen die reeds voor de basiliek van Sint Pieter gekoesterd werden, reikhalsden naar een tempel die volledig beantwoordde aan den smaak van dien tijd. De banden tusschen de Anima en het Duitsche keizerrijk werden, daarenboven, in die periode, warmer en inniger dan te voren en het paste dat voor de grootsche nationale plechtigheden, zooals bisschopswijdingen en praaldiensten voor de levende en overleden keizers, die vaak in Santa Maria werden ingericht, een kader getroffen werd dat met de glorie des rijks overeenkwam. Te belangrijker is het te mogen vaststellen dat, spijts alles, het algemeen karakter der stichting overheerschend Nederduitsch blijft: van de een en twintig onderteekenaars van den oproep die in 1499 werd rondgestuurd om giften in te zamelen voor den nieuwen bouw waren slechts vier Hoogduitschers; de anderen waren Rijnlanders en Westfalers ten getale van zes, Noordduitschers ten getale van negen, één Luikenaar en één Hollander. De ziel van de onderneming, die niet min dan vijftien jaar in beslag nam en ontzaglijke geldsommen opslorpte, was de Noordbrabander Willem van Enkevoort, die door Paus Adrianus VI tot de kardinale waardigheid verheven werd en in 1534 zijn eeuwige rustplaats vond

onder de heerlijke gewelven die hij door zijne bezorgdheid en door zijn fortuin had helpen oprichten, Zijn Noord- en Zuidnederlandsche weldoeners in den nieuwen tempel numeriek niet in de meerderheid, zij vergoeden dit tekort door de macht van hun invloed en het belang hunner bijdragen. De namen van Jan van Beeck uit Kamerijk, van Jan Copis en Simon Timmermans uit Brabant, van de bankiers Willem Peeters en genooten uit Mechelen, van Pieter Van der Vorst van Antwerpen, zijn daar om het te bewijzen. Het oogenblik is overigens niet ver meer dat voornamelijk de Belgen de hoofdrol zullen spelen in het beheer en de ontwikkeling der stichting.

In 1517, immers, slaat Luther zijn beruchte stellingen aan te Wittenberg en niet lang duurt het of Duitschland en Noord-Nederland worden afvallig van den heiligen Stoel. Uit is het dus met den rijken invloed van geestelijken uit de Duitsche en Hollandsche gewesten, uit ook, bijgevolg, met de intrede van Duitschers en Hollanders in den beheerraad der stichting. Alleen Zuid-Nederlanders komen nog naar Rome om er als pauselijke ambtenaars dienst te doen, en alleen Zuid-Nederlanders kunnen bijgevolg de belangen der Anima ter harte nemen. Zij doen het met een loffelijke toewijding en met het beste gevolg. De taak was nochtans moeilijker dan ooit. Geen belangrijke giften, immers, werden aanvankelijk nog ontvangen : de groote krachtsinspanning, door den bouw der nieuwe kerk vereischt, had de beurzen geledigd, en de Belgische beheerders moesten meer dan eens tot leeningen hun toevlucht nemen om de verplichtingen die op het werk rustten — het herbergen der arme pelgrims, het ondersteunen der behoeftige landgenooten, het onderhouden der gebouwen en wat dies meer — naar behooren te kunnen vervullen. Velerlei misbruiken waren daarenboven in Santa Maria binnengedrongen : de ijver der kapelaans liet erg te wenschen over en de luister van den eeredienst was te midden van de troebelen dier tijden erg verwaarloosd. Geert Voss van Borchloon, een geleerde doctor in Oostersche letteren die zijn wetenschappelijke opleiding te Leuven ontvangen had en te Rome door kardinalen en pausen zeer hoog werd geschat, zette zich in 1581, bij zijn intrede in het provisiorencollege der Anima, kloekmoedig aan het werk. Ten behoeve der kapelaans — in hoofdzaak Zuid-Nederlanders — werd een streng reglement uitgevaardigd en ook de financieele toestand der stichting onderging stilaan verbetering. De Duitsche geschiedschrijver der Anima, Dr. Schmidlin, die nochtans deze periode, omdat ze al te

uitsluitend Belgisch is, met geen goed oog aanziet — « Prözaische toestanden » zoo schrijft hij (1), doen met de Belgen hun intrede in Santa Maria en het is met gebroken vleugelen dat de inrichting zich nu voortsleept » —, Schmidlin zelf is verplicht toe te geven dat de hervorming van Voss na eenigen tijd de beste vruchten afwierp : « De reservefondsen, zoo luidt het, die in 1640 achttienduizend vijfhonderd scudi bedragen, stijgen in 1667 tot zeven en dertig duizend zeven honderd scudi en twintig nieuwe eigendommen verrijken het patrimonium (2) »; ja, de geleerde Duitscher moet zelf bekennen dat de weldadige invloed van het Zuidnederlandsch beheer zich nog jaren lang nadat het heeft opgehouden te bestaan, doet gevoelen : « Niettegenstaande de lasten, zoo schrijft hij (3), die een geldverspillende administratie de stichting oplegt in de achttiende eeuw, gelukt het Santa Maria nog bij het begin der (Habsburgsche) periode haar vermogen te vermeerderen, dank zij den gunstigen toestand die in de vorige eeuw (door de Belgen) geschapen werd en waarvan de weldoende gevolgen nog steeds hun uitwerking doen gelden. »

Dat vooral Zuid-Nederlanders in de tweede helft der zestiende eeuw werkzaam zijn in Santa Maria dell' Anima blijkt, onder meer, uit het bij uitstek Belgisch karakter dat den bezoeker tegenstraalt uit de versiering der kerk en uit het overgroot getal Belgen die er hunne graftomben doen oprichten. Zoo kenschetsend is zelfs het overwicht onzer landgenooten op dit tijdstip dat hooge personaadjes, zooals Kersten Sarrasin, raadsheer van den koning van Spanje, Filips de Venants, ridder van 't heilig Graf, en Karel du Pyre uit Artesië, in hun geschriften gewagen van *Notre-Dame de Anima de la nation Belgique* en van de *Sodalitas Belgarum* die er gevestigd is.

Niet onbelangrijk is het dan te vernemen dat, spijts de steeds aangroeiende Belgische invloeden, de ondersteuning die er wordt uitgeoefend, verre van tot de uitwijkelingen onzer gewesten te worden beperkt, algemeen Teutoonsch blijft, zooals zij het steeds geweest was, en niet één enkel Duitscher uitsluit. Bijgestaan worden, om maar die enkelen te vernoemen, de talrijke slachtoffers der godsdienstoorlogen die te Rome een toevlucht zoeken, en de weldadigheid der Anima strekt zich uit

(1) *Geschichte der Deutschen Nationalkirche in Rom, Santa Maria dell' Anima*, blz. 380. Freiburg in Br., 1906.

(2) *Op. cit.*, blz. 525.

(3) *Op. cit.*, blz. 646.

verder dan ooit dank zij de giften van Pieter van de Vorst, van Gysbrecht van Hoey en van Huibrecht Timmermans van Maastricht, waarvan de inkomsten moeten gebruikt worden voor het verleenen van een bruidschat aan behoeftige Duitsche meisjes. Wel waren sommigen onzer landgenooten, meestal studenten en priesters, van oordeel dat de Nederlanders vóór al de anderen dienden te worden begunstigd, en in 1570 dienden zelfs eenigen onder hen een rekwest in bij den paus om de Anima in een soort seminarie voor de geestelijken uit de zeventien Provinciën te herschapen. Hun opzet vond echter bij de meeste hunner stambroeders geen bijval, want het werd door geen invloedrijke mannen gesteund en bleef dan ook zonder antwoord. Dank zij de onbekrompen en onbaatzuchtige houding der beheerders werd de Anima dan ook na 1570 meer dan zij het vroeger geweest was, naar het juiste woord van Schmidlin, « een nationale (dat is: algemeen Duitsche) weldadigheidsinrichting van eersten rang (1)».

Een algemeen Duitsche inrichting, — doch ook, en dit mag er wel bijgevoegd: een zuiver Duitsche. Dat laatste zou na 1699 veranderen door den druk van de Habsburgers die ook hun Italiaansche en Czechische onderdanen deelachtig zoeken te maken aan de voordeelen der stichting. Niet zonder groot nadeel evenwel voor dezer ontwikkeling, want onmiddellijk houden de Nederlanders en ja, de Duitschers in het algemeen, op het sticht met hun rijke giften te begunstigen. Om slechts drie groote namen te noemen: Lambert Darchis van Luik richt een afzonderlijk fonds op; Joris Meysel van Bamberg maakt Santa Maria in Campo Santo tot algemeen erfgenaam zijner goederen en Hinnidaël van Maestricht begiftigt de kerk van Sant' Agostino: een bewijs dat zij hun stamgevoel voor alles wenschten getrouw te blijven en de inmenging van den keizer als een ongewettigden aanslag op het verleden en op de inzichten hunner voorvaderen beschouwden.

En zij hadden gelijk. De band tusschen Santa Maria en het keizerrijk had zich nooit te voren tot niet-Duitsche onderdanen uitgestrekt en de keizers zelf hadden nooit het vermogen der inrichting met eenige schenking verrijkt. Wel had Sigismondus in 1433 de Anima met een bezoek vereerd; wel had Maximiliaan I in 1518 het werk officieel onder zijn bescherming genomen om te beletten dat het in troebele tijden roofzucht of plundering ten deel viel: edoch hoe kon dit aan Leopold I

(1) *Op. cit*, blz 390.

het recht geven om de inwoners van Trentino, Maravië, Bohemen en zoo verder met de inkomsten der stichting te bedeelen en in derzelver beheer tusschen te komen door een reeks regelmatig aangestelde provisoren uit hun ambt te ontzetten en door Italiaansche gunstelingen te vervangen?

Geen geluk of voordeel zou de inpalming der Habsburgers de Anima aanbrengen. Niet alleen bleven nieuwe begiftigingen achterwege, maar zelfs de opbrengst der oude werd ontoereikend om in de behoeften van armenzorg en bestuur te voorzien. Een groot gedeelte ervan werd verkwist aan kostbare betoogingen ter eere der keizerlijke familie en leening op leening moest worden aangegaan om het sticht in het leven te houden. Op het einde der achttiende eeuw had het zijn nationale beteekenis van vroeger zoo goed als verloren.

IV.

Over het Collegio Lieggese van Lambert Darchis, waarvan de stichtingsomstandigheden ons reeds uit de geschiedenis der Anima bekend zijn, kunnen twee regels volstaan. Volgens het inzicht van Darchis moest het dienen om jonge Luiksche geestelijken op te leiden tot nuttige en bekwame ambtenaars aan het pauselijk hof. Daar echter met den tijd de toegang tot de kerkelijke administratie den niet-Italianen meer en meer ontzegd werd, werd den beheerders van het fonds later oorlof gegeven de inkomsten waarover zij beschikten, te gebruiken ten behoeve van jonge kunstenaars uit het Luiksche die te Rome hunne opleiding kwamen voltooien. Het vermogen der stichting werd erg gehavend ten tijde der Fransche revolutie zoodat sedert dien nog slechts weinige jongelingen kunnen worden geholpen.

V.

Met weinige woorden kan ook de geschiedenis worden uiteengedaan van Santa Maria in Campo Santo dei Tedeschi e Fiamminghi. De voortzetting is deze stichting van de aloude schola Francorum uit den tijd van Karel den Groote. Zij begon namelijk te herleven op het einde der dertiende eeuw in den vorm van een begraafplaats — een Campo Santo, zooals de Italianen dat noemen — voor vreemdelingen, in wier nabijheid reeds vóór 1408 een kleine kapel oprees die bijna drie kwaart eeuw later, in 1476, voor een omvangrijkere kerk zou plaats maken. Jan Goldemer, een Augustijner pater uit Nuremberg die penitentiarius of biechtvader was in Sint-Pieter, vestigde er, omtrent 1450, een broederschap ter eere van

Onze Lieve Vrouw en maakte ze aldus tot een belangrijk middenpunt van Duitsch leven.

Zeer onderscheiden toch van het andere Duitsche middenpunt te Rome dat aan Jan Peeters van Dordrecht zijn ontstaan te danken had. De Anima, immers, wij hebben het gezien, oefende vooral haar aantrekkingskracht uit op de grooten, terwijl het Campo Santo bijna uitsluitend de kleinen om zich heen schaarde: de schoenmakers, de kleermakers, de herbergiers, de baardscheerders verbroederden er met de ellegoedverkoopers, de winkeliers, de badmeesters, de pasteibakkers, de huidevetters en zoo verder. Rijke kooplieden en ambtenaren van 't pauselijk hof werden er gedurende langen tijd enkel aangetroffen als eereleden die geen werkelijk aandeel namen in het bestuur der stichting.

Oorspronkelijk streefden de leden der broederschap van Santa Maria in Campo Santo alleen godsdienstige doeleinden na: ze bezorgden eene christelijke begrafenis aan de ingeschrevenen, baden voor de rust hunner ziel, verleenden hun geestelijken en tijdelijken onderstand in hunne ziekten. Het herbergen van pelgrims kwam daarbij omstreeks 1470. De Hoogduitschers waren in Santa Maria in Campo Santo veel talrijker dan in Santa Maria dell' Anima, edoch hunne verbroedering met de Neerduitschers liep niet van een leien dakje: ieder der twee groepen had zijn eigen vertegenwoordigers in den beheerraad, ja, zelfs zijn eigen kapelaan. De godsdienstige plechtigheden waren verscheiden voor de eenen en de anderen en de standregelen zelf zorgden er voor, van 1516 af, dat het evenwicht tusschen beide niet werd verbroken. Toch waren de kapelaans, ook voor de Hoogduitschers, dikwijls Neerduitschers en zelf Zuid-Nederlanders.

De zeventiende eeuw is het bloeitijdperk der stichting, dank zij vooral de rustelooze toewijding van den deken vau Antwerpen, Rogerius de Tassis, tijdens zijn tweejarig verblijf in de pausenstad, van 1579 tot 1581. Regelmatige geldomhalingen werden gedaan onder de leden in de verschillende parochiën van Rome om de inkomsten te doen stijgen, terwijl tevens de Zuidnederlandsche curialisten, die op dit oogenblik spijts velerlei tegenstribbelingen vanwege de wantrouwende ambachtslieden lid werden der vereeniging, hun beste zorgen besteedden aan de opluistering van den eeredienst en de versiering der kerk. Dat vooral Zuidnederlandsche kunstenaars met die laatste taak werden belast zal niemand verwonderen: zij waren toen legio in de stad van Sint Pieter.

Dat verandert echter op het einde der zeventiende eeuw, zoodat in 1679 nog alleen Italianen zich aanbieden. Hetzelfde geldt voor de Zuid-nederlandsche weldoeners: zij zijn talrijk in de eerste jaren der eeuw om daarna geleidelijk te verminderen. De weldadigheidsuitgaven der stichting houden met de inkomsten steeds gelijken tred.

In de achttiende eeuw worden zoo goed als geen Nederlanders op Campo Santo meer aangetroffen. De stichting wordt dan uitsluitend door Duitschers ondersteund en door Duitschers benuttigd.

VI.

Tot daar, in 't kort, de geschiedkundige uiteenzetting van Mgr. Vaes. Zij eindigen voor elk der drie stichtingen met een kenschetsend verval op den vooravond der Fransche revolutie. De negentiende eeuw brengt echter nieuw leven en nieuw uitzicht. San Giuliano dei Fiamminghi wordt in 1844 Saint-Julien des Belges: getrouw besteedt het zijn inkomsten aan liefdadige doeleinden — alleen aan het herbergen van pelgrims doet het niet meer — terwijl het tevens, dank zij den ijver zijner rectoren, uitgroeit tot het nationale centrum bij uitstek van het Belgische leven te Rome. De erg gehavende Fondation d'Archis komt opnieuw den Luikenaren ten goede. Wat de Anima en het Campo Santo betreft, ze brengen het weer tot een hoogernstigen bloei, — edoch ze worden zoo goed als heelemaal modern-Duitsch-Oostenrijksch door de bijna volledige uitsluiting van alle Noord- en Zuid-nederlandsche elementen. En hierin bestaat juist het actueele der geschiedvorsching omtrent beide inrichtingen, dat Hollanders en Belgen er naar streven dien toestand in nauwere overeenstemming te brengen met hetgeen was in het verleden.

Santa Maria in Campo Santo wordt tegenwoordig beheerscht door een overeenkomst die den 21n November 1876 gesloten werd tusschen paus Pius IX en den keizer van Oostenrijk Frans Jozef I. Die overeenkomst erkent theoretisch de aanspraken der Zuid-Nederlanders vermits zij plaats maakt in den beheerraad voor een Belgisch provisor; feitelijk echter heeft die provisor, omdat hij te zeer alleen staat, geen invloed op de ontwikkeling der stichting.

Meer dan ooit, nochtans, is het Campo Santo Belgen en Hollanders dierbaar: de groote Schaepman slaapt er den eeuwigen slaap in den heiligen grond die er, volgens de overlevering, door keizerin Helena van op den Kalvarieberg werd overgevoerd, en het was de zoete — helaas! niet volbrachte — droom van Godfried Kurth er naast hem te mogen

rusten tot op den dag der Verrijzenis. Rechtvaardig is het dat de invloed der Belgen er, na het verdwijnen der Habsburgers, meer op den voorgrond trede zonder dat daarom in het minst schade berokkend worde aan de Duitschers, die in den loop der negentiende eeuw, dank zij vooral den ijver van Mgr. De Waal, de stichting met hunne giften hebben verrijkt.

Onbillijker nog dan in Santa Maria in Campo Santo is de toestand in de Anima. Deze wordt beheerscht door een statuut van den 11n Maart 1859 dat geheel in Oostenrijkschen zin is opgevat. De benoeming van den bestuurder of rector der stichting wordt opgedragen aan den keizer en zijn jaarwedde wordt betaald, rechtstreeksch, door de Oostenrijksche staatskas : hij is dus een staatsambtenaar in den vollen zin van het woord. Een beheerraad van minstens vijf en hoogstens zeven provisoren heeft — van heel ver — toezicht te houden over inkomsten en uitgaven. Eén van die provisorenplaatsen wordt voorbehouden, om de beurt, aan een Belg of een Hollander. In den onderstand aan behoeftigen die door het werk wordt verstrekt hebben alle Duitsch-of Nederlandschsprekenden, dus ook Hollanders en Belgen, hun aandeel ; op gelijken voet met hen staan echter, geheel ten onrechte, de niet-Duitschers uit Oostenrijk. Een groot gedeelte der gelden waarover de Anima beschikt — op zijn minst wel het grootste — wordt daarenboven besteed aan het onderhoud van een kappelaanscollege, dat voor doel heeft jaarlijks aan een achttal jonge priesters de gelegenheid te schenken hun godsdienstige en wetenschappelijke vorming te Rome te voltooien. Belgen en Hollanders worden tot dit college niet toegelaten om er de homogeniteit niet van te schenden ; als vergoeding ontvangen zij de alleszins belachelijke som van zeshonderd frank 's jaars. Hoe bitter de ironie van zulk eene regeling is ten aanzien van het verleden zal men best begrijpen, wanneer men bedenkt dat de inkomsten der Anima op honderd vijftig duizend frank geschat worden en dat ongeveer een derde van haar vermogen aan giften van Noord- en Zuid-Nederlanders te danken zijn !

Zaliger Dr. Brom, de betreurde bestuurder van het Nederlandsche Historisch Instituut, heeft in 1906 een campagne begonnen om een rechtvaardiger regeling te verkrijgen voor Holland ; Mgr. Vaes, de ijverige rector van Sint-Juliaan, volgt thans zijn voorbeeld ten bate onzer eigene landgenooten. Moge een gunstige uitslag dit dubbele streven bekronen !

Grimbergen, November 1919. Dr A. FIERENS.

BOEKENNIEUWS.

ERNEST CLAES. **Uit den oorlog**. Namen 1914. Uitgever : L. Opdebeek, Antwerpen ; id. **Bei uns in Deutschland**. Uitgever : De Standaard, Brussel, Greepstraat 43.

Hoe dikwijls werd ons tijdens den oorlog, onder den neus geduwd, dat de Entente-mannen barbaren waren en onmenschelijk met hun krijgsgevangenen te werke gingen. Bei uns in Deutschland, klonk het dan, hebben die arme stakkerds « het verbazend goed, ze zouden er echt verwend worden en dagelijks vleesch en koeken krijgen. » Zoo had men het ook, het troepje krijgsgevangenen wijs gemaakt, dat van Namen uit, naar Duitschland toog. Ernest Claes was er bij. Maar pas over de grens, worden ze 't al aan den lijve gewaar, dat broodjes en koffie voor hun bewakers bestemd zijn, en zij met « een snede groen beschimmeld brood en een pint water » voortkunnen. Waar bleven ze, « die duitsche vrouwen, die de wagens bestormden om den armen gevangenen chocola aan te bieden, en fruit en bonbons, en worst en koek en nog meer ? » Dit was dus reeds een voorsmaak van al hetgeen nog komen moest ! De onnoemelijke ellende, welke de krijgsgevangenen ginds te verduren kregen, beeldt Claes uit in een reeks tafereelen, die gegrift staan in het geheugen. Ze grijpen naar het hart ; men zucht erbij en weent, en toornt van verontwaardiging. Hier is een mensch aan het woord — en niet enkel een flinke

schrijver — die zelf geleden heeft in zijn lichaam en nog scherper in zijn ziel, en die, om hem heen, lijden zag, overal, verschrikkelijk. Over al het gebeurde ginds, spreekt hij met een stem die voorttrilt van ontroering; men voelt het aan den toon dat zij waarheid spreekt. En dit is de bizondere verdienste van dit boek : het geeft de zaken weer, zooals ze zich voordeden, zonder overdrijving — 't ging er waarlijk al wreed genoeg aan toe ! — onaangedikt, sine ira. Het blijft overal de objectief-preciese weergave van de droeve werkelijkheid. Het is niet geworden tot een « charge-à-fond », tot een karikatuur. Waar Claes iets goeds ziet, zal hij het niet verdonkeremanen. Hier al dadelijk een staaltje van zijn literaire eerlijkheid. « Nu komt er een oud vrouwtje, met een rimpelig wit gezichtje, langs den wagen. Zij draagt een korf aan den arm en legt voor Guse een paar prachtige appelen neer. Aarzelend kijkt ze een oogenblik met schuwen blik rechts en links langs den trein, en giet dan plots den heelen inhoud van haar korf voor ons neer. Wij zijn verwonderd, getroffen, zien met verstomde blikken op dat oude vrouwtje, vergeten haar te bedanken. Want wij begrijpen dat dit arm schamel vrouwtje een Duitsche moeder is die misschien aan haar jongen gedacht heeft als zij om zag, en dat op de wereld alle moeders eender zijn. Dit is het eerste blijk van eerlijke goedheid dat wij hier ontmoeten, en het doet ons goed te zien dat het van een moeder komt, die arm en oud is. » (blz. 19).

Een klare geest is de schrijver en een die koel uit zijn oogen ziet; de dingen langs alle kanten bekijkt en betast, en vooral vatbaar is voor het typische van menschen en toestanden. Met een paar halen, staan ze voor u, zijn typen en ge vergeet ze van uw leven niet meer. Een kerel, die allerflinkst op zijn pooten staat, is Van Landeghem, een snoever van d'ergste soort. Een Bazarow redivivus. De « Engländer » in krijgsgevangenschap zijn natuurlijk, in alle omstandigheden, het kind van de rekening. De Duitschers laten het niet bij een platonisch « Gott straffe England » maar zorgen er zelve voor, dat hun aartsvijanden er al iets van te voelen krijgen. Als 't er op aan komt, het middageten te halen, dan kunnen al die arme drommels, daar maar in den koude, in den regen, in het slijk, een half uur, een uur, twee uren staan schilderen. Altijd staan de Engelschen achteraan, bij de laatste kolom. Zie maar : « Iedere compagnie wordt om beurt eerst bediend, zij zijn altijd de laatsten van de laatste compagnie. Zij weten dat, maar geen is er die gebaart het te merken. Ze staan daar met hun hooghartig onberoerd wezen, stil onder elkander te

praten, met even een glimlachje om hun magere lippen, zonder eenig spoor van ongeduld te toonen, alsof ze het een eer rekenen daar de laatsten te mogen staan. Het gebeurt bijna dagelijks, toevallig of met opzet, dat alle ketels leeg zijn wanneer zij aan de beurt komen. Dan is het tragisch om te zien, hoe die uitgehongerde jongens, met een stommen harden trek over hun gezicht, voor de open ramen blijven staan en met koude blikken naar binnen kijken. De Duitsche kok doet de restjes uit alle ketels bijeen scheppen, giet daar eenige emmers koud water op, en « die verdammten Krämer » hebben hun kost. Dat stilzwijgende flegme van die lange kerels maakt de Duitschers razend. Die weten dat ze zich hier moeten koest houden. Maar zij weten ook dat zij de sterksten zijn, dat zij den Duitschers stuk voor stuk zullen betaald zetten wat hun hier wordt aangedaan, en uit hun harde blauwe oogen vlamt die diep ingewortelde haat. » (blz. 76 en vlg.) Maar ik moest blijven aanhalen, wilde ik u vertrouwd maken met nog een heele reeks figuren, als daar zijn : het oude lieve vadertje Musset, met zijn kleinzoon « son petit gas », werkbaas Hücke, pastor Bösner, Jef Begijn, Amzal Chefket el Mohamed Pahli en een dozijn anderen nog. Nog heel wat, wenschte ik te verhalen uit dit boek : van Ernest Claes zijn ziekte, zijn roode koortsvisioenen, zijn paalstraf, zijn vreugde om een briefje van thuis, zijn list om op vrije voeten te geraken, en als gewezen brankardier — hij is het eigenlijk nooit geweest — naar Zwitserland gestuurd te worden. Ten langen laatste slaagt Claes erin, om den mistrouwigen duitscher — hoe kolosaal-naïef in zijn grofzinnigen overmoed, kon deze zich soms aanstellen ! — de pil te doen slikken en is de gaten uit !

Aan oorlogsliteratuur hebben we ook in Vlaanderen geen te-kort. Dat er veel onvoldragen werk bij is, hoeft geen betoog. Ook hier was het getal uitverkorenen klein, al bleken de geroepenen velen. Wie, die een avontuurtje beleefde, waande zich niet verplicht, tegenover het heele menschdom, om het maar al dadelijk aan 't klokzeel te hangen ? Vele oorlogsboeken hebben eigenlijk geen vleesch om de ribben ; er valt weinig of niets aan te kluiven. Niet één oorlogsdagboek heeft me zoo geboeid als « Bei uns in Deutschland », stellig het beste werk van dien aard dat we bezitten. Claes is wars van alle brutaal pessimisme à la Barbusse. Hij weet, dat zulks maar het armtierig pakje is, waaronder een al te eenzijdige levensbeschouwing schuil gaat. Om zijn mond monkelt steeds, zelfs in de druilerigste dagen, de glimlach van den humor, welke

ook bijv. « Gaspard » van René Benjamin doortintelt. Ook « Uit Namen » bevat heel mooie dingen. Het mist echter de psychologische verdieping, de bezonkenheid van « Bei uns in Deutschland ». De gebeurtenissen trekken al te dikwijls, maar als een film, voor onze blikken heen.

De lijn van Claes zijn literair kunnen is er ééne, die gestadig stijgt. Voere zij hem tot de hoogten, waar hij steeds vinden zal — het zijn de laatste woorden van zijn laatste beste boek — « de waarheid in den eenvoud van zijn hart ».

J. E.

MAX VAN RAVESTEIN. **Bij Ons, Aan d'Overkant, Drijfzand, Stofgoud.** Een reeks romans uitgegeven bij L. J. Veen, Amsterdam.

Men klaagt putten in de aarde over de ontstentenis van katholieke romans, en intusschen laat men het beste dat op dit gebied verschijnt, ongelezen, links liggen.

Hier heeft men nu een heele reeks specifiek-katholieke romans. Een cyclus boeken die een klaren en diepen kijk geven op het roomsche leven van « bij ons » met zijn menigvuldige versprietelingen in het bestaan van dezen die « aan d'overkant » staan. Dat echter langs beide zijden « drijfzand » en « stofgoud » te bespeuren valt, is de beste waarborg, dat we hier met geen dik-er-boven-op-gesmeerde tendens te doen krijgen, maar met de rake en gave uitbeelding van het echte leven, zooals het reilt en zeilt. Onzen roomschen Noorderbroeders vooral, zal de lectuur ervan, met een greintje overweging erbij, uiterst-heilzaam wezen : de tragiek van zoo menig krachtig-geborsteld tafereel immers, ontstaat uit den wantoestand, door gemengde huwelijken, in katholieke milieu's geschapen.

De Schrijver Max van Ravestein (een pseudoniem naar verluidt) heeft de kneep weg, om tintelend van leven, zijn personages ten tooneele te voeren. Stijve poppen, die bewegen naar gelang de auteur aan 't literaire koordeke trekt, zijn het heelemaal niet, maar echte menschen, met zenuwen en bloed, met deugden en gebreken, met hun schel-rinkelenden lach en hun dof-gesmoorde snikken. Prachtmenschen loopen ertusschen, en ook wel vlegels van aan lager wal. En ook hierom wensch ik deze boeken in ruimeren kring tehuis : zij zijn immers geschreven in dat overheerlijke Nederlandsch, dat hier in Vlaanderen, van hoog tot laag, zoo ellendig

toegetakeld wordt en dat nochtans, n'en déplaise à M. le vicomte Henri Davignon, schrijver o. m. van « Un Belge » en « La Querelle » — dit laatste een tooneelstuk dat bedoeld wordt als een satire van de Vlaamsche Beweging — tot nog wat beters en hoogers in staat is, dan tot het bevorderen, alléén maar van « le progrès de l'ouvrier et du paysan » in België. (cfr. Revue des Jeunes. « 10 octobre, '19). Kan men krasser, de heele kultureele dracht van een taal voor een ootje in 't cijfer houden ?

Mocht deze cyclus met nog meer andere deelen aangroeien en ook bij ons, de waardeerende belangstelling vinden, welke aan d'overkant, te beurt valt aan de werken van Jeanne Reyneke van Stuwe bijv., die ons meestal binnenleidt in kringen, waar wij katholieken best nooit in aanraking meê komen.

Wie thans nog klagen hoort over gebrek aan katholieke lektuur, kan al dadelijk wijzen op de romans van Max van Ravestein. Pater Hendricks S. J. uit « De Tijd », die voor het boek tegen enkele roomsche kritikasters in de bres 'sprong, schrijft : « Zoo is dit boek (het gaat over « Bij Ons ») een mooi stuk levensapologie, dat zeer belist enkel voor volwassenen geschreven en verstaanbaar is ; ook omdat de bittere ironie hier en daar mis verstaan kan worden. Neemt men het boek, gelijk ik het versta, dan is het een prachtig werk, raak, waar, edel, breed ; schitterend is 't bovendien in groepeering en dialogen ; een met groot talent en liefde voor het groot katholiek levensidee gehouden pleit. » Dezen hoogen lof, welke overigens voor de heele reeks geldend is, beâmen wij volmondig.

J. E.

ARTHUR COUSSENS. **Pennetrekken van Overzee.** Bandversiering van Joe English. Uitgever : J. Lannoo-Maes, Thielt en R. K. Boekcentrale, Amsterdam.

Dit reisverhaal lag afgedrukt, toen ik op 3 Augustus van « l'année terrible », te Thielt, bij den flinken jongen uitgever Joris Lannoo, den schrijver ervan, Arthur Coussens, voor het eerst ontmoette. Vier jaar lang, bleef het opgeborgen op de zolders van den drukker, gelukkig buiten het bereik van de telkens weer openknallende bommen. Nu eerst komt het voor de pin. Intusschen ging menig landgenoot scheep naar Engeland, en leerde het Engelsche volk van dichtbij kennen, zag het derhalve in een

verschillend daglicht en meestal van uit een versomberde oorlogsstemming. Aan actualiteit nochtans heeft het frissche reisverhaal van Coussens niets ingeboet. Het ware spijtig geweest hadden we 't niet gekregen, want de schrijver kan zoo onderhoudend, zoo prettig verhalen. Vele reisverhalen zijn niets meer dan een omstandig Baedeker-relaas, nuchter, saai en vervelend. Gemis aan eigen kijk op menschen en dingen, benevens onbeholpenheid in het uitbeelden, zijn er de gewone karakteristiek van.

Coussens boeit van a tot z, hij weet het naadje van de kous, en kan zonder een tikje schoolvosserij den lezer heel wat wijs maken. Zijn blik is fijn-ontledend en gaat diep door. Hij verstaat daarbij de kunst om raak op den man af, iets aantrekkelijk voor te stellen.

Toen Coussens uit zijn pastorie vrij kwam — hij reisde immers naar Engeland om in de schoenen te springen van een even reislustigen kollega! — wilde hij nog eens rechts en links zijn oogen den kost geven. Of hij gelijk had! Ook den beroemden romanschrijver, Mgr. Robert Hugh Benson, die onder den oorlog overleed, wou hij graag opzoeken Maar Buntingford bleek te ver buiten zijn weg. Gelukkig was de globe-trotter Jörgensen hem voor geweest. Uit diens « Indtryk og Stemminger » vertaalt nu Coussens, het onderhoud van de twee groote bekeerlingen. Om naar te luisteren. Als Coussens ooit naar de Pyreneeën trekt, en het hem aan tijd mangelt, om even Francis Jammes in zijn rustig Orthez te bezoeken, dan kan Jörgensen hem ook hier ter zijde springen. Deze immers heeft, voor enkele jaren, den zanger van « Les Géorgiques chrétiennes » een bezoek gebracht en zijn indrukken weergegeven in een artikel, dat verscheen in «Der Gral»(Februari 1913). Ook in bovengenoemd werk van Jörgensen, werd het opgenomen, meen ik. Alleen tegen de eind-verhaaltjes van « Pennetrekken van Overzee » — feitelijk «in cauda venenum» — voel ik een klein bezwaar. Dat de schrijver daar zijn eigen lustige « gevaarten » mêedeelt kan er nog door; dat hij er echter zijn vrienden en kennissen en meer anderen nog bijtrommelt, neen, dat schuift een beetje naar 't potsierlijke af Het wordt eenvoudig geklets. Waarom het heele laatste hoofdstuk niet weggelaten, en het boek besloten met de inderdaad prachtige uitlating van Mrs. Browning over den christelijken wind, die levenswekkend door onze letterkunde waaien moet?

J. E.

Dr P. C. DE BROUWER, Prof. Dr F. MULLER JZN en Dr E. SLIJPER : **« Latijnsche Leergang voor Gymnasia en Lycea ».** Deel I : a) Buigingsleer. b) Oefeningen bij de Buigingsleer; resp. 190 en 185 blz. Pr. f. 2.40 en f. 1.90. — Uitgave van J. B. Wolters, Groningen-Den Haag, 1914.

Dr E. Slijper, conrector aan het Stedelijk Gymnasium te Utrecht en P. C. Brouwer, rector te Tilburg, hebben deze beide bundels van Deel I laten verschijnen. Daarop volgt nu straks Deel II, ook in twee bundeltjes, nl. Syntaxis en Oefeningen daarbij.

Op dit 2e deel hoeven we niet te wachten om te wijzen op de beteekenis van dezen leergang, die, hopen we, zoowel voor Zuid- als voor Noord-Nederland een blijde gebeurtenis zal blijken te wezen.

Want het is bepaald een vernieuwing van 't onderwijs in een oude taal. Het vak is wetenschappelijk zoo hoog gehouden als dit b. v. vroeger Speyer en Woltjer deden. De latijnsche spraakkunst werd immers in Nederland van oudsher meer beredeneerend aangeleerd dan van-buitenleerend, zooals dit nog steeds in België geschiedt.

De Nederlandsche methode, die de Duitsche is, hoezeer ze ook de stevigste heeten moet, viel nooit mee als boeiende les voor jongens die ten slotte nog kinderen zijn. Daarin moest verholpen worden en dat wordt nu gedaan door dezen trits beslagen geleerden en doorproefde leeraars.

Uit deze Buigingsleer en deze Oefeningen straalt u het leven tegen waarmee ook thans nog een oude taal kan bezield worden. Alles is frisch. Tot beter begrijpen van 't oude Latijn wordt nu niet verwezen naar 't nog oudere Grieksch maar naar de nieuwe, hedendaagsche Romaansche talen. Geen overtolligheden van regels of uitzonderingen daarop. Maar veeleer gepoogd de schijnbaar onregelmatige vormen te herleiden tot een regelmaat die vooral in de oude talen 't geheel zoo harmonisch beheerscht.

Daarbij zijn de oefeningen zoo goed in mekaar gezet, dat ze als een weerkaatsing zijn van 't volle hedendaagsche leven. Uit die keurig gekozen zinnetjes blijkt dat een latinist met smaak ook onze 20e eeuw nog Latijn kan doen spreken ; zonder dat iets wordt ingeboet van de klassieke statigheid der oude, nog steeds het beste van onze letterkundige beschaving beheerschende grooten.

Ons huidig humaniora-onderwijs dat vervlaamschen en verjongen wil,

en dat geen moeite zal hebben om, dank zij zooveel Nederlandsche modelleerboeken, ons verfranschte boeltje aldra ver achter zich te laten, zijn werken als die van Slijper c. s. een zegen. D. W.

J. KLEYNTJENS en D[r] H. KNIPPENBERG : **Van Goden en Helden.** — Wolters, Groningen, Den Haag, 3[e] dr. 1919. — Pr. f. 2.25, 300 blz.

Het zijn de mythen en sagen van Grieken en Romeinen, en verder ook van de Germanen die hier keurig aan onze jongens en meisjes worden verteld. Met katholieke kieschheid in alles voorgezet, en de boeiende verhalen van goden en godinnen, van helden en reuzen zijn dan nog letterkundig gekruid met aanhalingen uit onze dichters die zich het fijnst en het machtigst met het beste, dus het eeuwige, der godenleer hebben gevoed : Vondel, Bilderdijk, O. Z. Van Haren, Poot, Staring, Van Lennep, D[r] H. C. Müller, Edw. B. Koster, Vosmaer, Rodenbach, M. Emants, Perk, Gutteling, Boutens, Van Eyck, D[r] Knippenberg, Van Merlet.

Dit handboek zal alle studeerenden, ouderen en jongeren, bijzonder welkom zijn.

D. W.

S[t] Agnes door JOS. DE VOGHT. « Veritas » — Kipdorp, 26 Antwerpen. 72 blz.

Niet alle componisten zijn zoo veelzijdig-ontwikkeld, dan dat ze ook in staat blijken om hun eigen libretto te schrijven. Wagner deed het, maar een Wagner brengt niet iedere eeuw voort. Wat een sukkelen en jammeren beleven de meeste componisten er niet aan, vóór ze dan eindelijk iets gevonden hebben naar hun gading. Dit was meer dan eens het geval met Tinel. Hilda Ram heeft het ondervonden, en Lodewijk De Koninck weet er nog van te spreken. Den flinken Antwerpschen componist Aug. de Coninck zal heel wat geharrewar gespaard blijven ; hij heeft immers voor de muziek van zijn oratorium S[t] Agnes, een zeer knap librettist aangetroffen : den dichter van « Lichte Lanen » Joz. De Voght. In de inleiding tot den tekst zegt de schrijver : « Buiten de Koningin van alle heiligen, zal men er onder deze wel moeilijk eene aanwijzen die zóó aantrekt 'lijk Agnes, met de magneet der liefelijkheid, en waarmede Rome en de Katholieke wereld zoo hoog oploopen. Het wezen van dit twaalfjarig pracht-meisje wekt bewondering, genegenheid en liefde, naar gelang

men het benadert, de schoonheid ervan beschouwt, en het overheeriijke van hare ziel mag indiepen ». Die bewondering van de lieve heilige, welke den dichter van zijn roomsche reis is bijgebleven, is hier geworden tot een gedicht, dat op zijn beurt bewondering wekken zal. Het is fijn werk : een sluier van de kostbaarste Mechelsche kant om de weelderige lokken van het teedere maagdeken.

Als proefje dit slotvers :

Ik zong uw liefde, zong uw dood
mijn jong gemarteld kind,
dat zijt ons lief, en heerlijk groot
door God nu zóó bemind ;

Die duldig ziet der boozen daad,
en kent hij wel haar leed,
meewarig de onschuld lijden laat,
daar Hij zijn ure weet ;

En plots den trotschen kroon ontrukt,
en de onschuld uit haar smart
zijn luister binnenleidt en drukt
aan 't vaderlijke hart.

Is dit gedicht inderdaad niet als verwerkt met de Boutensche teerhandigheid, welke « Beatrijs » schiep ? Dat niet elke versregel van dit lange oratorium, op dezelfde hoogte blijft, zal geen mensch verwonderen. Hier en daar, kan met een kleine wijziging, een min-gunstig indruk heelemaal weggenomen. Zoo bijv. hier :

Zoovelen voelden voor den dood
den moed hun in de schoenen zinken.

Laat Joz. De Voght, een onzer goede katholieke vlaamsche dichters, zijn werk nog eens, met kritisch-scherp oog overlezen, en ons weldra op een tweede uitgaaf onthalen, die zal er bij alle fijnproevers zeer welkom zijn ! Mochten wij ook binnenkort de muziek van Aug. De Coninck ten gehoore krijgen ; ik zal uit de kapel niet klappen — de naam van den componist staat borg voor zijn werk — met hier te zeggen, dat de dag waarop de eerste uitvoering aan St Agnes zal plaats grijpen, niet alleen een groot succes zal zijn en een diepe vreugde voor De Voght en De Coninck, maar ook een blijde gebeurtenis voor de Vlaamsche muziek zelve.

J. E.

Het levende Oud-Antwerpen door JOZEF MULS met acht illustratie's volgens etsen van Walter Vaes en een inleidend woord van Maria Viola. — Leiden. De Vl. Boekenhalle.

Elck prijz' zijn lief waar hij ze gis, zegt in haar inleidend woordje Maria Viola een oud Hollandsch liedje na. Dat de veel bereisde schrijver van « Steden » dit keurig boekje uitgeeft tot lof zijner moederstad is eene daad van liefde en piëteit waarvoor hare talrijke minnaars hem dankbaar zullen zijn. Voor hen is het een genot in keurig gekozen en raak-evoceerende woorden de wijken en steegen te zien beschrijven die ze zóó graag doorkuieren; in welker atmospheer zij de levende ziel der stad voelen welke, wars van de groote winkelstraten, zich onzer slechts veropenbaart in de intiemere uithoeken der verdoken achterbuurten.

Zij die oud-Antwerpen niet kennen zullen in dit boekje de bedachtzame gids vinden om de ontdekkingsreis te ondernemen — want Jozef Muls zal hen schoonheid leeren zien en genieten waar velen argeloos zouden voorbijgaan. Daarom dient dit boekje gelezen door de vreemdelingen die van eene stad iets meer willen zien dan openbare pleinen en gebouwen en baedeker-merkwaardigheden. Maar iets meer dan aanwijzingen en stemmingen geeft ons hier de fijnvoelende vlaamsche estheticus waar hij ons zijne beschouwingen uiteenzet over, wat ik noemen zal : stedengroei, bladzijden die dienden gemediteerd te worden door hen die mede beschikken over het bestuur eener stad opdat zij zouden beseffen wat de schoonheidsleer in rechte is van hen te eischen. De keurige etsen van Walter Vaes illustreeren den tekst op eene gepaste wijze — al betreur ik hier, niet als bij den schrijver, deze verholen maar typische hoekjes te zien opduiken waaraan wij met voorliefde denken als van Oud-Antwerpen wordt gewaagd.

D. V.

Drukkerij A. DE BIÈVRE, BRASSCHAAT.

DIETSCHE WARANDE EN BELFORT



REDACTIE :
MARKGRAVENLEI, 174, ANTWERPEN

DRUKKERIJ
A. DE BIÈVRE, BRASSCHAAT.

HOE STAAT HET MET HET STRAFRECHT ?

Onder strafrecht verstaat men de gezamenlijke voorschriften der Staatsgemeenschap of der machten, die opdracht ontvingen om zulke voorschriften uit te vaardigen, voorschriften waaraan een lijden verbonden is, om het naleven van het gebodene of het nalaten van het verbodene te verzekeren.

We zouden hier op twee vragen willen antwoorden : hoe komt het dat er nu veel over strafrecht wordt gesproken, en, welke zijn, tegenwoordig, de voornaamste scholen in het strafrecht ?

Strafrecht is een van die wetenschappen, waar elkeen over meepraat ; ook de minder ontwikkelde houdt er zijne meening op na, over de oorzaken althans van eenige strafbare feiten, over de straffen voor zulke misdrijven op te leggen, en over de maatregelen door openbare besturen te treffen, om

euveldaden te voorkomen. Zelfkennis, dagelijksche ondervinding en gezond verstand laten immers toe daarover denkbeelden te vormen.

Sinds het eindigen van den oorlog heeft men ten andere in ons strafrecht en ook in de rechtspleging in strafzaken wijzigingen gebracht die op het strafrecht de aandacht moesten vestigen. Ons strafwetboek liet enkel toe bij het aanwezig zijn van verzachtende omstandigheden in zake misdaden de lijfstraffen beperkt te verminderen. De wet van 23 Oogst 1919 heeft die mogelijke strafvermindering veel uitgebreid ; wijzigingen werden daarenboven gebracht in de voorloopige hechtenis; voortaan is het niet meer alleen het hof dat, na de uitspraak der gezworenen, in de assisen de straf bepaalt, deze wordt vastgesteld door het hof samen met de gezworenen. De alleenrechtspraak werd ingevoerd, in de raadkamer zetelen nu niet meer drie rechters, maar wel één rechter, en feitelijk is het daar nu, veel meer dan vroeger, een eerste veerschijning voor het gerecht, vóór de openbare zitting.

Voorts wordt nog altijd over de wijsbegeerte van het recht veel geschreven en getwist. In strafrecht gaat het over het recht van de Staatsgemeenschap om te straffen ; voornamelijk sedert de eerste helft der XVIIIe eeuw wordt die vraag opgeworpen, nu nog altijd staat zij aan de dagorde.

Met de oudere katholieke wijsgeeren denken wij aldus (eerst vatten wij samen, wat daarna, eenigszins meer uitvoerig, behandeld wordt) : de mensch is een gezellig wezen; hij is zoo gemaakt, dat hij in de maatschappij leven moet. Eene maatschappij is niet mogelijk zonder gezag ; alzoo is de spreuk uit te leggen van den Apostel, dat alle gezag van God komt. Hij heeft immers de menschen zoo geschapen. Het gezag heeft macht noodig, om zijn voorschriften te doen eerbiedigen ;

hieruit is niet te besluiten, dat macht gelijk zou zijn met recht, en dat de wetgevende macht in een Staat willekeurig alles voorschrijven mag. Wat goed en wat slecht is, is ook goed en slecht buiten alle Staatsvoorschrift; elke mensch weet, van natuurswege, het onderscheid tusschen goed en kwaad. De Schepper heeft hieromtrent in elken mensch eenige onveranderlijke begrippen gelegd, en dit is het wat wij, geloovigen, de *natuurwet* noemen.

Het huisgezin is eene natuurlijke vereeniging; het kind is ten andere hulpbehoevend en moet door de familie verpleegd en beschermd worden; boven de afzonderlijke personen echter en boven het huisgezin komt de Staat als een noodzakelijke gemeenschap. Ten andere, altijd en overal heeft staatsgemeenschap bestaan; de mensch is zoo geschapen dat hij de samenleving noodig heeft; de Staat alleen kan op eene behoorlijke wijze voor de algemeene welvaart zorgen. Vermits de Staat noodzakelijk is, heeft hij, met inachtneming van de rechten die de burgers uit hun eigen natuur putten, en van hun einddoel, het recht voorschriften uit te vaardigen, om zijn bestaan en om de staatsorde te verzekeren, en zaken op te leggen of te verbieden om de algemeene welvaart te bevorderen. De staatsvoorschriften worden, wanneer ze alleen bizondere belangen raken, bekrachtigd door den eisch tot schadevergoeding; door straffen wanneer zij het algemeen belang betreffen.

Voor ons, geloovigen, heeft het recht tot straffen een goddelijken oorsprong; de straf is iets meer dan een machtsuiting van den Staat; van natuur, dus van den Schepper uit, is de mensch een maatschappelijk wezen; hij moet in de maatschappij leven; de maatschappelijke orde is noodig opdat de maatschappij kunne blijven bestaan, en wanneer die orde geschonden werd, moet zij hersteld worden. De straf wreekt

de verstoorde maatschappelijke orde. Zij is een herstel, een vergelding.

Voornamelijk onder de nieuwere strafrechtschrijvers wordt er over getwist of de mensch, ja dan niet, met vrijen wil handelt; onder de niet-kristelijke wijsgeeren is dat, van over lang, eene twistvraag. Sommigen beweren, dat hiermede alleen de wijsbegeerte gemoeid is, dat zoowel voorstaanders als tegenstanders van den vrijen wil zich op het volgend standpunt kunnen vereenigen: de Staat moet blijven bestaan en stelt straffen om zijne noodzakelijke verdediging te bekrachtigen.

Ook zij die den oorsprong van het Staatsgezag niet onderzoeken, die alleen het bestaan van den Staat als een geschiedkundig feit aanzien, dat men overal aantreft, besluiten tot de noodzakelijke verdediging van den Staat door strafwetten.

Wij meenen, dat men het recht alleen op een zedelijke verplichting bouwen kan; dat de verplichting der wetten slechts kan afgeleid worden uit de eeuwige Wet; dat het altijd waar blijft, wat de Apostelen tot de Joodschen raad, die hun het preeken in Jesus' naam verbood, antwoordden: « Men moet Gode meer gehoorzamen dan de menschen »; dat het niet volstaat, als richtsnoer van onze handelingen, zooals sommigen het voorstellen, het eigenbelang, de zinnelijke lust, de ontwikkeling of het algemeen welzijn te nemen, dat wij alleen een maatstaf vinden in hetgeen onze redelijke natuur ons voorhoudt, en alzoo het goede van het kwade onderscheiden; dat dus, ten gronde van de Staatsvoorschriften, de natuurwet ligt, d. w. z. enkele onveranderlijke begrippen, die de mensch, van natuurswege, door het feit dat hij mensch is, kent.

Hugo de Groot (Grotius) (1583-1645), de schrijver van *Jus Belli ac Pacis*, « de prins der Nederlandsche rechtsgeleerden » geheeten, wordt veelal door de rechtsgeleerden aangezien,

als zijnde een der voormannen van het natuurrecht; men heeft hem zelfs den « stichter van het natuurrecht » genoemd. Hij behandelde het eerst dit laatste als een zelfstandige wetenschap; vroeger werd het natuurrecht beoefend als een deel der algemeene wijsbegeerte. De Groot verdedigde stellig deze leering, doch hij deed niets anders dan hieromtrent de gedachten aannemen der scholastieke of middeneeuwsche kristelijke wijsgeeren, en van de geleerden der oudheid.

De Groot is voornamelijk bekend in het tusschenstaats- of volkenrecht; positief recht vond hij hier niet; natuurlijk kon nochtans niet alleen de willekeur of het recht van den sterkste gelden, meende hij terecht, en daarom juist drukt hij, voor de onderlinge betrekkingen van van elkander onafhankelijke Staten op de verplichtende voorschriften van de natuurwet.

Het natuurrecht verstaan wij zooals de middeneeuwsche kristelijke wijsgeeren en Huig de Groot; om het wijsgeerig begrip van den mensch te kennen, moet men tot hen teruggaan. 't Is maar spijtig dat de rechtsgeleerden dit te veel vergeten.

Als natuurrecht aanzien wij niet wat wijsgeeren uit de XVI[e] en XVII[e] eeuw (Hobbes, Spinoza) en ook moderne wijsgeeren, met dien naam betittelen. Het zijn, volgens ons, ook niet de uitgebreide, a prioristische en willekeurige wetsvoorschriften als natuurrecht aangezien door de Fransche wijsgeeren van de tweede helft der XVIII[e] eeuw, die uitgingen, niet van den in werkelijkheid bestaanden mensch, maar van een ingebeelde, b. v. het recht van den zoogenaamden natuurtoestand van J. J. Rousseau. Onder de Fransche Omwenteling werd gedacht, dat het recht, toen vastgesteld, niet alleen goed was voor de Franschen, doch voor alle volkeren, omdat het voortsproot uit de menschelijke natuur. Daartegen is men, met reden, opgekomen; het recht is immers iets dat leeft, dat wortelt in

het leven, in de manier van handelen, in de geschiedenis van een volk.

Tegen dit zoogenaamd natuurrecht van de Franschen kwam in Duitschland de *geschiedkundige school,* met von Savigny aan het hoofd, tot stand. Die school heeft doen inzien dat het recht zich moet vervormen volgens de bestaande toestanden en niet alleen mag gesteund gaan op abstrakte redeneering. Zij ging echter ook te ver ; zij nam niet aan dat er in den kristelijken zin een natuurrecht bestaat, en huldigde alleen de wetten door de overheid in elken Staat gemaakt, m. a. w. het rechtspositivisme.

Alle wet is geen Staatsrecht, m. a. w. omdat de Staat iets heeft verordend, is het daarom nog geen recht ; elkeen gevoelt het onderscheid tusschen recht en macht, en, dat boven de staatsvoorschriften, er iets hoogers zijn moet ; elkeen weet ten andere dat er rechten zijn, die niet uit de Staatsmacht voortvloeien, of door deze niet erkend worden.

Wij nemen, het spreekt van zelf, ook de meening niet aan van hedendaagsche niet-katholieke rechtschrijvers, voorstanders van « een natuurrecht met veranderlijken inhoud ».

Er zijn nogal verdedigers van wat ze noemen « een ideaal recht ». De menschelijke rede toont, volgens hen, dit ideaal aan ; de zetel van dit ideale recht ligt, meenen ze, in het rechtsbewustzijn van het volk. Onvermijdelijk echter heeft men hiermee niet iets vast, iets onveranderlijks ; dit hoogerstaande moet gedurig, als gevolg van allerhande invloeden, veranderen. Daarom spreken ze van de op elk tijdstip geldende begrippen van zedelijkheid en recht.

Met reden heeft men gezegd, dat de Decalogus, de Tien Geboden, de korte formule is der natuurwet. Ook vóór hem

bestond deze ; hij heeft een positieve wet hiervan gemaakt en er een scherpe bepaling aan gegeven.

Staatswetten kunnen volgens het geweten verplichten, wanneer zij zedelijke voorschriften bekrachtigen, wanneer het voorschriften geldt die klaarblijkend en dringend voor de algemeene welvaart noodig zijn, of wanneer de wetgever duidelijk te kennen heeft gegeven dat hij door zijn voorschrift strikt wilde verbinden. Nevens zulke staatsvoorschriften zijn er echter wat men noemt « loutere strafwetten », d. i. zulkdanige wetsbepalingen die niet streng volgens het geweten verplichten, waar alleen de overtreder zich blootstelt aan de gestelde straf.

In de verschillende landen kan over den aard van eene wettelijke bepaling, gewetensplicht of loutere strafwet, eene verschillende meening bestaan. In Nederland b. v. wordt veel gemakkelijker dan bij ons aangenomen, dat eene staatswet ook naar het geweten verplicht. Als voorbeeld van « loutere strafwet » kunnen we het schieten van een haas zonder jachtverlof of in verboden tijd aanhalen.

Zij, die denken zooals wij, verdedigen de noodzakelijke staatsorde veel vollediger dan de andersdenkenden, en dit om twee redenen :

De straf kan slechts toegepast worden, wanneer de overtreder gevat en er bewezen wordt dat hij het strafbaar feit heeft begaan. Hoevele strafschuldigen die ontsnappen ! Hij die weet, volgens het geweten verplicht te zijn, ook al zij hem door den Staat geene straf opgelegd, heeft « zonde » bedreven ; dit schuldbewustzijn moet hem natuurlijk van het strafbaar feit weerhouden.

Er is echter iets meer : staatsstraf is alleen verstaanbaar bij iets uiterlijks. Waar het een bloot opzet bleef, het moge ook nog misdadig zijn, kan de Staat niet straffen ; hier ook is

voor hem die aan zedelijke verplichting gelooft, « zonde »; een vrijwillig slecht opzet volstaat natuurlijk hiertoe. De Staat heeft er alle belang bij, dit bewustzijn niet af te stompen met alleen zijn recht tot straffen op de verdediging der noodzakelijke gemeenschap te steunen.

Bovendien moet opgemerkt worden, dat wij de persoonlijke vrijheid beschutten, door perk en paal te stellen aan hetgeen van staatswege toegelaten is, de noodzakelijke staatsorde en het algemeen belang zijn immers rekbare, niet scherpafgebakende begrippen.

(Wordt vervolgd.) EM. VLIEBERGH.

ALBERTINE STEENHOFF-SMULDERS

X

Onder haar geschiedkundige romans haar beste, en van 't beste mee dat sinds tachtig op dit gebied in de Nederlandsche letterkunde verscheen is de derde van den trits : « Een Abdisse van Thorn » (1911).

Hij speelt in 't Luiksche Limburg, onder bisschop Jan van Heinsberg, dus in den tijd van Jacoba van Beyeren en even daarna. Wij krijgen vooreerst een panorama van Luik, in een heel anderen trant, maar toch zeker niet minder merkwaardig dan dat van Carton de Wiart's « Cité ardente ». De bisschop verneemt van de onrust die heerscht in 't land van Thorn. Man des vredes, zou hij niet graag het zwaard opnemen. Intusschen gist het ook in Luik zelf. Maar een goede preek van den bisschop in zijn hoofdkerk brengt het volk tot bedaren. Wat verder Thorn betreft, zal Willem de la Marck daarheen worden gezonden, met de opdracht er alles, mede onder 't beleid van 's bisschops zuster Johanna, dienstdoende abdisse, in orde te brengen.

Willem is maar pas ter bestemming als hij zich dieper dan 't een diplomaat, of althans een ridder op diplomatische zending, passen mag, door de schoonheid der abdisse getroffen voelt.

En hier zet in, met bijzonderheden door 't verhaal heen geweven, de kiesch-fijne schildering van een weelderig middeleeuwsch vrouwenklooster, waarin de geest van de wereld lang geen verstooteling is.

Maar Johanna zelf leeft een hooger leven dan al die freules rondom haar. Haar kloosterzin is de echte; haar dagen zijn aan godsvrucht en aan studie gewijd. En nu haar broer de bisschop zelf komt, om de grensregeling door de la Marck geleid, practisch te beslechten, krijgen we dat heerlijke hoofdstuk van Jan met zijn zuster in haar boekerij. Johanna haalt haar nieuwen schat te voorschijn, een gedrukt « Hoveken van Devociën », vrucht van haar eigen zetterskunst. En haar heele ziel biecht ze nu uit aan haar broer: Ze voelt zich niet geroepen om te leiden, ze voelt zich evenmin geroepen om te blijven in een klooster als dit. Ze zou willen heengaan, niet in de wereld, o neen, maar in een klooster dat haar beter past: een stille Benedictynesse zou ze willen worden.

De bisschop zat in de kamer van zijne zuster, bezag de nieuwe handschriften, welke zij had gekocht of ten geschenke ontvangen, want hare boekerij was even wel voorzien als de zijne. Hij leunde behaaglijk in de kussens van de lage bank, waarop hij zat, 't bonte venster was opengestooten en liet de zoele Meilucht binnen, en de diepe vensternis was met tapijten, met bloemen en allerlei vrouwelijke snuisterijen een kleurig, fleurig hoekje, waar het genoeglijk rusten was. Tegenover den Bisschop zat de kanunnik Goerdert van Mouffairt, een kleine grijze man met nog heldere bruine oogen en sierlijke blanke handen. De Abdisse zelf in een huisgewaad van witte wol, ging in het vertrek op en neer, haar broeder de handschriften toonend en over allerlei sprekend.

« Zie », zeide zij, een blad perkament opnemend, « dit zond mij een broeder uit Meerle; « het werd door een ongeoefende hand geschreven, maar het is een zeer schoon exempel, van Onze Lieze Vrouwe, dat ik niet kende. Wilt gij het hooren?...

« Daar was een goed rechtvaardig mensch, die zeide tot een roeke-

loos mensch : « Wilt gij voor mij bidden ? » En de roekelooze man zeide : « Hoe, gij wilt, dat ik voor u bidde ? ik ben een zondaar en kwalijk voor mij zelf. » Maar de rechtvaardige mensch zei : « Wanneer gij voorbij een beeld van Maria komt, zoo bid voor mij, ik smeek het u », en de andere beloofde het al lachende. Toch, toen hij niet lang daarna voorbij een beeld van Maria kwam, herinnerde hij zich zijne belofte en zie, hij knielde neer en bad devotelijk tot God voor den man, dien hij een goed mensch wist. Als hij daarop wilde heengaan zag hij dat het Kind, hetwelk Maria op haar armen droeg, lachte en hij hoorde Maria, die tot het Kind zeide : « Mijn lieve Kind, waarom lacht gij ? » « Zoude ik niet lachen, lieve Moeder », zeide Jesus, « hier is mijn vijand, die voor mijn vriend bidt ». Toen zeide Maria : « Lieve Zoon, wanneer uw vijand voor uw vriend bidt, zoo moet gij u ook over uw vijand ontfermen ter liefde van uw vriend ». Toen zeide Jesus : « Gij hebt wel gesproken, lieve moeder, ik zal het doen. » Als de roekelooze mensch dit hoorde, werd hij ontroerd en hij bekeerde zich tot een heilig leven. »

« Welk een schoon exempel ! » riep de Bisschop. « Bij Sint Lambertus, ik zou er toe komen, aan al de zwarte schapen van mijn kudde een gebed te vragen ; ik zal dan louter heiligen tot onderdanen krijgen en het is meteen mij zelf ten goede. » — « En tevens, rekent gij u zelf onder de rechtvaardigen, Heer broeder », zegde vrouw Johanna met een fijn lachje.

« Dat is een stoute opmerking ! Wat dunkt u ervan, heer Kanunnik ? Nog draagt mijn zuster den ring harer waardigheid niet aan den vinger en reeds verzet zij zich tegen haar Heer. » « Ik las de opmerking op het gelaat van Heer Goerdert », zeide zij plagend, en daar deze het niet wagen durfde ze te uiten, zei ik ze luide om u te waarschuwen tegen hoovaardigheid.

« O, o, genadige Vrouwe, ik bid u... wierp de Kanunnik tegen.

« Zwijgt maar, zwijgt maar », lachte de Bisschop ; « ik geloof waarlijk, dat gij beiden het eens zijt en mij een sermoen wilt houden, ik beloof al bij voorbaat mij van alle hoovaardij te beteren. »

« En daar we met dit voornemen tevreden zijn, schelden wij het sermoen kwijt. In plaats daarvan zal ik u beiden een Hoveken van Devociën laten zien, dat mij onlangs werd toegezonden. Wat zegt gij van deze prachtige letters ? Zie eens deze zoete Maagd in haar blauw kleed met witten mantel en het Jesuskindje in 't bruin gekleed op haar schoot. »

« Het is waarlijk van het begin tot het einde even regelmatig en

fraai geschreven », zeide de Bisschop, « ook de stempels van den band en de koperen sloten zijn kunstig behandeld. »

« Maar nu zal ik u nog iets anders toonen », zeide de Vorstin, « voor Heer Goerdert is het geen nieuws meer, maar ik geloof, dat gij er verbaasd van zult staan. » Zij ontsloot een eikenhouten kist en nam daaruit een klein boekje dat niet gebonden was, maar slechts los bijeengenaaid. De bladen waren hier en daar gevlekt en met vreemd uitziende letters bedekt.

« Wat is dit? » vroeg de Bisschop, « noemt ge dit een fraai handschrift? »

« Ik noem het heel geen handschrift», zeide de Abdisse geheimzinnig. « Ziet gij er niets merkwaardigs aan? »

« Ik zie alleen, dat het zeer slordig en onhandig geschreven is. Ik zou zeggen door een pas beginnenden leerling. »

« Ik zeide u reeds, dat het geen handschrift is. Het is niet geschreven ».

« Niet geschreven? Hoe is het dan gedaan? Meent ge soms, dat dit een proefje is van de nieuwe kunst, waarover ik hoorde, en waardoor men honderd boeken zou kunnen maken in den tijd waarin er nu één vervaardigd wordt? » « Juist, dat is het. De letters zijn gedrukt. »

« Ik kan niet zeggen, dat ik een hooge gedachte van de nieuwe kunst krijg. Het moge dan snel gaan, fraai is het niet. Dan zie ik liever dat handschrift daar. »

« Zeker, ik ook. Maar dat handschrift werd door een kunstenaar geschreven en dit boekje werd gedrukt door een beginnelinge. Mij dunkt, deze kunst gaat een groote toekomst tegemoet, grooter dan wij wel vermoeden. Wat nu in het bezit van enkelen is, zal eens aller eigendom zijn. En de boeken, die onze vrome monniken en kloostervrouwen, onze geleerde klerken en onze vinders neerschrijven, zullen gelezen worden op de ridderlijke kasteelen, in de poorterswoningen, ja zelfs in de hutten van den laat.

« Er zullen boeken zijn, goed. Maar hoe zullen zij lezen, die de kunst niet verstaan? »

« Zij zullen het leeren. »

« Welk een geestdrift! Ik kan het mij nog bezwaarlijk voorstellen. Verscheidene van mijne Luiksche schepenen kunnen niet lezen, en in de toekomst, die gij u voorstelt, zou gindsche herder, terwijl hij zijn kudde hoedt, zijn gezel voorlezen uit de « Geestelijke bogaert van Onze Lieve

Vrouwe », en mijn stalknecht zou ik een goedendag verdiept vinden in de romance van Floris en Blancefloer! »

De Kanunnik lachte, maar Vrouwe Johanna bleef ernstig. » Ja zóó denk ik het mij, » zeide zij, « en het zal dan een schoone tijd zijn! »

« Ik weet het niet, » antwoordde de Bisschop.

« Het duizelt mij, wanneer ik er aan denk, en ik meen, dat gij deze kunst overschat. Wie heeft dit boekje gedrukt? »

« Ik. »

« Gij! » en de Bisschop sprong op van verbazing. Hij nam het boekje wederom op en onderzocht de letterteekens nauwkeurig:

« Het is nog zeer gebrekkig, » zeide Vrouw Johanna, over zijn schouder heen, naar het blad ziende.

« Ik ben nog onbeholpen en een beginnelinge. Maar ik heb het werk uit Venetië gezien, dat wonderschoon was en voor geschreven schrift niet behoefde onder te doen. »

De Bisschop staarde nog op het perkament in de uiterste verbazing. « Gij moet mij uw werktuigen laten zien, » zeide hij. « Het is wonderlijk, wonderlijk... En gij wilt deze kunst aanmoedigen, en zelf uitoefenen? »

« Waarom niet? Gij denkt misschien, dat ik genoeg te doen heb met eerst het stift en daarna mijn rijk te besturen en te zorgen, dat mijne onderdanen in vrede leven met elkander en met hunne buren? »

« Misschien wel, » zeide de Bisschop lachend. « Ik doe mijn best de abbatiale plichten goed waar te nemen, maar ik stel niet genoeg belang in al die politieke twisten om er mijn leven mee te vullen. Ik heb niet genoeg eerzucht om dagen te spreken en stapels perkament te doen volschrijven over een duimbreed gronds, die aan Thorn betwist wordt, over een veertel rogge, dat mij niet op tijd wordt voldaan. Mijn landvoogd is een uitstekend mensch, wien ik die zorgen gaarne toevertrouw. »

De Bisschop zag ter zijde naar den kanunnik. « Kunt gij mij niet eens laten zien, hoe dit gedrukte schrift behandeld wordt? » vroeg hij.

« Zeker, zeker! Ga mede en ik zal het u toonen. »

De kanunnik van Mouffairt stond op: « Gij staat toe, dat ik oorlof neem, genadige Vrouwe? Men wacht mij vandaag nog in Ittervoort. Uw willige dienaar, Monseigneur. »

« Ik hoop u morgen nog te zien, Heer van Mouffairt; wij moeten de partij schaak afspelen, die wij vanmorgen begonnen zijn, sprak de Bisschop.

De Abdis was het vertrek reeds uit, de Bisschop volgde haar door vele hooggewelfde kloostergangen en langs steile trappen naar een afgelegen vertrek. Door het onbedekte venster viel een schel licht op de witte muren en op de tafels met allerlei schrijfbenoodigdheden en vreemde werktuigen. Vrouwe Johanna deed een donker linnen overkleed aan, zette zich vóor een tafel en toonde haar broeder hoe alles behandeld werd. Zij gaf hem ten laatste een blad perkament, waarop zij zelf de tekst uit de Schriften gedrukt had. Eerst scheen Bisschop Jan, niettegenstaande de verbazing die hij getoond had, elders te zijn met zijn gedachten; half verstrooid luisterde hij naar hare verklaringen. Maar spoedig ontwaakte opnieuw zijne belangstelling en 't was eerst nadat hij alles met de grootste aandacht bezien en onderzocht had, dat hij voortdurend met de hand over het voorhoofd streek, bij hem een teeken dat iets hem bekommerde.

Terwijl zijne zuster weer alles in orde bracht, vroeg zij hem :

« Wat is er ? Waarover denkt gij zoo ernstig ? »

« Over iets, dat ik daareven reeds wou zeggen. Maar laat ons eerst naar het woonvertrek gaan, en zorg dat niemand ons store. »

Toen de Bisschop weer op de bank voor het venster zat, schoof Vrouwe Johanna een langen zetel bij en neerzittend vroeg zij : « Welnu, heer broeder, niemand zal ons hier hinderen.

« Wat hebt gij te zeggen ? »

De Bisschop legde zijn hand op de hare. « Mijn lieve zuster, ik maak mij ongerust over wat gij daareven hebt gezegd in het bijzijn van kanunnik Mouffairt. Dat gij uwe waardigheid zoo weinig telt, is niet iets om van de daken te verkondigen. »

De Abdisse zag getroffen naar hem op. « Gij zoudt mij hoovaardig willen zien ? Gij ?

« Maar wie spreekt daarvan ? Het ambt, dat ons geschonken is, met passende hoogheid bekleeden, is geen hoovaardigheid. »

« Gij vindt zulk eene uitlating mijn ambt en stand niet passende ? Maar ik zeg het alleen tegenover u en den kanunnik ; hij is een rechtschapen oud man en zal niet verder zeggen, wat ik in betrouwen bespreek. »

« Hoe weet ge dat ? Hij kan zeer rechtschapen zijn en toch aan een vertrouwd vriend mededeelen, dat de Abdisse-bewindvoerster, naar het hem toeschijnt, terugschrikt voor de zwaarte van het ambt en hare prebende niet als een eer, veelmeer als een last, beschouwt. »

Johanna van Heynsberghe staarde door het venster in den zonnigen

tuin. Er zat een vogel op een bloeiende tak dicht bij en hij floot zijn lenteliedje, altijd weer opnieuw; men zag zijn klein keeltje op en neer gaan, zijn bekje open. Er kwam een diep zwaarmoedige trek op het gelaat van de jonge vrouw.

« Hij zou geen leugen spreken, » zeide zij zachtjes.

« Dat is het juist wat ik wilde weten en wat mij bekommert, » sprak de Bisschop. « Of Heer Mouffairt de door u gesproken woorden voor zich houdt of aan anderen mededeelt, het is mij eigenlijk hetzelfde. Maar wanneer gij, mijn lieve zuster, die spoedig voor het gansche leven zult moeten beslissen, een verkeerde keuze mocht doen, dat zou mijn innig leed zijn. »

Johanna zuchtte maar zweeg.

« Kom, » zeide de Vorst, « zeg mij uw bezwaren. Is het de abbatiale waardigheid en zorg, het gewicht der gelofte, waarvoor ge terugschrikt? Zoudt ge liever stiftjonkvrouwe zijn? Wenscht gij, dat ik u uithuwelijk? Is Thorn u te eng geworden en meent ge dat ge in de wereld beter op uw plaats zult zijn? »

« O, neen, neen! Hoe vergist ge u zoo! Van kind af heb ik getracht naar stilte en eenzaamheid. Ik heb altijd gedacht, ik heb gehoopt, dat God mij tot zijn Bruid verkoor. Ik had een dochter van Sint Benedictus willen zijn, ver van de wereld mij trachten te heiligen en mij wijden aan studie en gebed. Toen hebben zij gemeend, onze vader en onze moeder, en nog meer onze vorstelijke bloedverwanten, dat eene gravinne van Loon en Heynsberghe het grauwe kleed der Benedictijner nonnen niet paste en zij hebben de prebende voor mij bedongen: zóó zou ik mijne roeping volgen en toch vorstin zijn! Alsof men God en de wereld tezamen dienen kon! »

« Toch zijn er heilige vrouwen geweest, die over Thorn hebben geregeerd. »

« Zeker, maar daar waren er ook, wier leven verre van stichtelijk was. En op zulken wil ik niet gelijken! Mij schijnt eene lichtzinnige jonkvrouw meer verschoonbaar, dan een onwaardige abdisse. »

« Dat zal ik niet tegenspreken. Maar wie wil een onwaardige abdisse van u maken, mijn lieve, vrome zuster? »

« Ik zal het zeker worden, indien ik heel mijn leven wijden moet aan al de lasten en plichten, die mijn waardigheid mij oplegt. Zeker, eene Abdisse van Thorn kan eene heilige en verdienstelijke vrouwe zijn, maar dan moet zij ook ten volle voor haar taak berekend wezen; dan moet zij

het wel haar roeping voelen, te regeeren en te zorgen voor het heil van vele anderen. Dan moet zij niet verlangen naar eenzaamheid en afzondering, dan mag zij niet twijfelen aan de haar geschonken genaden : ieder uur, ieder oogenblik moeten zij alles zijn voor allen. »

« En gij gevoelt, dat ge dit niet kunt ? »

« Ja ! » En de Abdisse stond met een ruk uit haar zetel op, alsof zij met die beweging al haar lasten van zich afwierp. « Ik heb er tegen gestreden, al zóó lang. Maar in de laatste dagen werd het mij gansch duidelijk. Het is ook verkeerd, dat iemand zóó jong als ik met deze waardigheid is bekleed, al was het alleen voor wat in eigen huis van mij gevorderd wordt. Moeder Abdisse zou ik moeten zijn voor jonkvrouwen van mijn jaren en ouder. Zij moeten tot mij komen om raad en troost, ik zou het hart van anderen moeten doorgronden, ik, die mijn eigen hart nog niet leerde kennen. Neen, neen ! Ik kan niet besluiten om de gelofte te doen. Ik ben te zwak voor wat van mij gevraagd wordt. Heerschen en gebieden, eerbetoon eischen en ontvangen — en tegelijk de dienstmaagd des Heeren zijn ! In al de verstrooiïngen van de wereld leven — en toch het hart onbesmet bewaren !... Zult gij ontevreden zijn, mijn broeder, wanneer ik de prebende neerleg ? »

De Bisschop zag voor zich neer, hij had ontroerd toegeluisterd ; het was hem of hij de echo hoorde van den strijd, dien hij zelf eens gestreden had. Hij had ook nooit vermoed, dat zijne zuster de waardigheid, die haar wachtte, vreezen zou. Hij zag in haar, hoe jong ze ook was, een dier uitnemende vrouwen, die onbetwist en onbenijd de eerste plaatsen innemen en waardig zijn.

Zij knielde op de lage bank voor hem neer, terwijl hij bleef zwijgen.

« Zijt gij ontevreden ? » vroeg zij nog eens. Hij schoot op uit zijn gedachten.

« Neen, » zeide hij, haar handen vattende, « gij zult doen wat u goeddunkt ; voor gansch uw leven is dit een beslissing, die gij zelf moet nemen. Maar terwijl gij weet, hoe ik ijdelheid en eerzucht veroordeel, bedenk ook, dat we wel eens te angstvallig, te mistrouwig kunnen zijn. Wanneer God ons talenten gaf, moeten we die gebruiken ; we mogen, zoo we hooggeplaatst zijn, ook rekenen op Zijne genade. Het zou verkeerde nederigheid wezen, wanneer hij, die tot bevelen was geroepen, alleen maar wilde gehoorzamen. Denkt ge, dat ook ik nooit met zulke gedachten te kampen had ? »

« Maar wanneer uw eigen ziel verloren ging, terwijl ge die van anderen tot God bracht zoudt ge uw mijter en krootse neerleggen, niet waar ? »

« Ongetwijfeld... maar... »

« Welnu, ik weet, dat dit met mij zou gebeuren. Neen ik heb alles overwogen. Anderen, beteren zullen mijn plaats bekleeden. Laat me heengaan en wees er niet toornig om. »

« Wààr wilt ge heengaan ? Wilt ge dus ook Thorn verlaten ? »

« Ja, het liefst zou ik naar het Benedictijnerklooster gaan, maar dan komen ook oogenblikken, dat ik zelf vrees... »

« Kom, gij kwelt u zelf noodeloos. Wanneer God u waarlijk roept tot stilte en afzondering en van u niets anders wil, dan dat gij zijne nederige dienstmaagd zijt, dan zal Hij u verder weten te leiden en gij zult volgen. Maar vooreerst moet gij tijd nemen om te denken en te beraadslagen, Morgen vertrek ik. Blijft ge bij uw plan en zijn uwe zaken hier geregeld, doe mij het dan weten. Gij zult in het paleis te Luik uwe kamers vinden en er wonen zoolang gij verkiest. Wanneer ge blijven wilt — het zou mijne grootste vreugde zijn u aan het hoofd mijner huishouding te zien. »

Intusschen wandelden daar in den hof Willem de la Marck en Josine van Cleve, die sinds den eersten stond van zijn verschijnen droomt van dien jongen Luiker edelman. Maar Willem's hart is bij Johanna, en dienzelfden dag vraagt hij haar heur kleuren te mogen dragen. Morgen zal hij afreizen, en hij wil niet heen of hij moet in 't bezit zijn van haar jawoord. In plaats van haar liefde, die zij hem niet geven kan, schenkt zij hem een Maria-souter voor zijn toekomende...

Er wordt gepraat, en Josine achterhaalt het geheim van Willem's liefde. De schuldige in haar oogen is natuurlijk Johanna. En nu begint het spel van den minnenijd. Zelden is dit in onze literatuur zoo realistisch waar en tevens zoo romantisch boeiend verteld.

Johanna zal een tijdjelang haar intrek nemen te Luik bij haar broer, die wenscht dat ze zich nog eens goed bedenken

zal. Terwijl ze daar nu verdiept zit in de lezing van Christine van Pisa, ontvangt ze van Josine, wier afgunst reeds terdege gebleken is een aanvraag, om zoolang haar meesteresse te Luik is, te mogen behooren tot haar gevolg. Ze mag komen...

Daar treedt pater Bernardinus op om den bisschop, die nog steeds hoopt op het huwelijk van Willem met Johanna, te overtuigen dat 's meisjes roeping in 't klooster ligt. Die beiden in gesprek over de ziel van Johanna, is een voorspel als 't ware tot de samenspraak tusschen pater Albert en pater Ertelius in « Stephana Schwertner » (1).

De haat tusschen de Awans en de Waroux is in Luik weer ontbrand ; onder 't volk is 't verzinsel verspreid dat de bisschop zijn zuster zou dwingen tot het klooster en dat haar geliefde, de la Marck, daarom ver in den vreemde ten oorlog zal gaan.

De bisschop blijft aarzelen. Eenerzijds heeft hij la Marck zijn hulp beloofd om Johanna te verwurwen ; anderzijds bezwijkt hij onder den wil van Bernardinus, die duidelijk Johanna's roeping ziet. « Welnu, ga naar uw klooster » luidt het besluit, maar wacht tot het oproer gedempt is. Daar dringen de kreten van 't volk tot in de kamer door. Met het uur wordt de toestand hachelijker. Eéne kan redding brengen. Welnu, ze zal er zich in schikken... De bisschop opent het venster ; en om het volk te doen zien hoe het misleid is brengt hij de beide verloofden op het terras. De schare juicht en de « cité ardente » komt alweer eens tot rust.

Ziet u wel, had de bisschop gezegd, dat Gods wil u in de wereld behoudt. Maar Johanna bleef een stille, nadenkende bruid. Abt Bernardinus neemt de la Marck onder handen en

(1) Let eens op hoe in de beide romans het heerlijk, middeleeuwsch motief is verwerkt van het vogeltje dat zingen komt van liefde.

maakt hem duidelijk dat hij aan God moet laten wat God zich heeft uitverkoren.

Een laatste maal ziet Willem zijn bruid ; ze is heel alleen in de kerk, en bidt. Hij schrijft haar zijn afscheidsgroet, en, alvorens ter kruisvaart te gaan, wil hij nog eens naar Thorn, waar in de jongste Mei zijn hoop op geluk was ontbloeid. In de schaduw van den geheimzinnigen Plompen Toren aldaar wordt Willem door struikroovers vermoord.

Onder zooveel tragiek wordt Josine krankzinnig.

« Jan van Heynsberg legde zijn waardigheid als Bisschop van Luik neder ; hij stichtte tot zielerust van zijn vriend een Augustinessenklooster, waar ook Josine, na een zware ziekte van haar waanzin hersteld, haar afdwalingen boette. Het stift van Thorn, de oude abdij, is verdwenen. »

Zelden werd bij ons een roman geschreven boeiend met zoo gezonde verbeelding, zoo trouwe overgave aan den middeleeuwschen geest, zoo helderen en zoo vasten zielkundigen kijk, zoo mooie karakterschakeering en zoo fijne evenredigheid van bewerking. En dat alles zonder eenige pretentie van geforceerde diepzinnigheid of gewild-archaïstisch vertoon.

Een heel boek vol van die heerlijke, kiesch-doorzinderende ontroering, die eens te meer bewijst hoe harmonisch deze vrouw denkt met haar hart en met haar hoofd. Dat beseft men te meer naarmate men van dichterbij toeziet en onder den indruk komt dat « Een Abdisse van Thorn » wel een katholiek wederwoord zou kunnen zijn op « Warhold » en op de beide « Zwervers » die met hun jonge faam toen onze heele literatuur bestreken.

JUL. PERSYN.

EMILE VERHAEREN.

I.

In de gulden omlijsting van de Belgische Senaatzaal werd gister met groote en luide gebaren het beeld van Emile Verhaeren gezet in officieele onsterfelijkheid.

Vandaag willen we pogen, in echte waardeering vooı den dichter, maar met even echte liefde voor de waarheid, stilletjes onze bescheiden meening te zeggen over den man en zijn werk.

Een groot jaar voor de letterkunde, dat jaar van zijn geboorte : 1855 schonk aan België Verhaeren, aan Nederland Van Looy, aan Duitschland Heinrich Hart, aan Italië Giovanni Pascoli.

Onder die allen is Verhaeren de eenige wereldberoemde. En toch zijn de anderen, elk voor hun volk, van grooter

waarde en van grooter beteekenis dan Verhaeren voor 't zijne.

Hoe dat komt? De verklaring ligt in de volgende bladzijden. Maar met een paar woorden kan alvast veel worden gezegd : Al die groote jaargenooten van hem zijn harmonische naturen, één van denken en één van voelen, één in zichzelf, één met hun volk. Wat een pracht in dit opzicht is Giovanni Pascoli! — Verhaeren integendeel is een « problematische Natur » — naar Spielhagen's eersten roman — gesplitst in zichzelf, gescheiden van zijn volk.

Verhaeren voelde Vlaamsch en dacht Brusselsch. Wie Brusselsch denkt, droomt Parijzisch, en dweept met *expansion mondiale*, over Hollandsch Limburg en 't Groothertogdom heen.

Waartoe dat leidt als men met normaal-burgerlijke gaven is toegerust moet ik niet vertellen, wijl dit eens voor altijd in « La 628-E8 » werd geboekt.

Waartoe dat leidt als men Emile Verhaeren is?

...Omstreeks den tijd toen het wonderkind in St. Amands-bij-Puurs op de lagere schoolbanken zat, zong een dichter uit datzelfde dorpje afkomstig — o, maar een klein Vlaamsch dichtertje — zijn liederen als telkens een les voor de jeugd :

> Dietsch! Wie vergeet er veur vreemde praal — ons Dietsch. —
> Is de zot dan koning, de dwaze prins in den lande
> Dat men minacht des volkes taal — ons Dietsch!
> Graaft eenen put, o graven, om 't Dietsch te smoren,
> Versmoren zal u altemaal — ons Dietsch!

« Zoo sprak Jan Ferguut... » Qu'est-ce qu'il dit? vroeg Emile, want hij vatte 't niet. En men antwoordde — *men* was Vlaamsche buitenmensch, maar *men* was rijk : que c'étaient des flouskes.

En toch voelde die kleine zich

> ... fils de cette race
> Tenace

Qui veut, après avoir voulu,
Encore, encore, et encore plus.

Maar wat wilde en wilde hij dan? Hij wist dat het kleine Vlaanderen eenmaal groot was, dat het achterlijke Vlaanderen eenmaal allen vooruit was, dat het zichzelf verknechtende Vlaanderen eenmaal zichzelf heer en meester was. Of liever: hij kende dat verleden uit zijn geschiedenisboek, maar dat heden kende hij niet uit de werkelijkheid.

J'appris alors quel fier pays était la Flandre !
Et quels hommes, jadis, avaient fixé son sort,
En ces jours de bûchers et de flammes, où la cendre
Que dispersait le vent était celle des morts.

Je sus le nom des vieux martyrs farouches :
Et maintes fois, ivre, fervent, pleurant et fou,
En cachette, le soir, j'ai embrassé leur bouche
Orde et rage, sur l'image à deux sous.

J'aurais voulu souffrir l'excès de leur torture,
Crier ma rage aussi et sangloter vers eux,
Les clairs. les exaltés, les dompteurs d'aventure,
Les arracheurs de foudre aux mains de Philippe deux.

Ou bien encore c'étaient les communes splendides,
Les révoltes roulant sur le pavé de Gand,
Chocs après chocs, leurs ouragans ;
C'étaient les tisserands et les foulons sordides,
Mordant les rois comme des chiens ardents
Et leur laissant aux mains la trace de leurs dents.

C'étaient de grands remous de vie armée
Qui s'apaisaient dans le soleil,
Quand les beffrois sonnaient la joie et le réveil
Sur les foules désopprimées.

C'était tout le passé : sang et or, fièvre et feu !
C'était le galop blanc des hautaines victoires
Criant, dans le tumulte et dans l'effroi, leurs vœux
De l'un à l'autre bout du monde et de l'histoire.

Heel het oude, groote Vlaanderen hing daar te schitteren vóór zijn jongensoogen. Hij bleef er op staren zijn leven lang, met den weerglans ervan in zijn gefascineerden vlammenblik. Hij *zag* het als niet één.

Dat Vlaanderen sprak later tot hem ; het riep hem in zijn ooren met al de stemmen die stijgen uit dezen grond, gezwollen van rassig-rijke sappen en van o zoo gulzig geslorpt eigen bloed : Spreek uw taal, schrijf uw taal, lach met uw Beulemansche suikertanterij, ga niet naar St. Louis, ga nog minder naar Ste Barbe, pak in uw pootige Leuvensche studentenvuisten de vaan die Rodenbach's veege handen ontvalt, en, Vlaamsche jongen van St. Amands, loop niet te verbrusselen achter Max Waller.

Verhaeren *hoorde* niet, Verhaeren was en bleef stokkedoof. Verhaeren keek zich een Vlaamsche roes op 't verleden. Verhaeren roerde niet bij de kreten van 't heden om zijn groote hulp...

'k Heb weleens gedacht dat de grootste antithese-dichter na Victor Hugo, de man die, naast de bloote borsten en billen van de « Flamandes », de Trappisten-gestalten van 't sublieme Forges heeft opgezet, zijn heele dichterschap voedde met die ééne, onuitputtelijk rijke tegenstelling van den Vlaamschen roem en de Vlaamsche ruïne... maar dit vermoeden zal wel wezen een flamingantische boosheid van mij. Toch valt mathematisch te becijferen dat de lichtende ellipsis van Verhaeren's genie zwaait om de beide foca : het Vlaanderen van 1302, van Artevelde en van Rubens ; en het Vlaanderen op wiens verlaten kermissen de dichter dansen ziet

trois pauvres vieux avec trois vieilles...

De dertigjarige heeft, zooals men weet, een lange, vreeselijke crisis doorgemaakt. Gelijk zooveel anderen die geteekend

zijn. Toch niet : Die tien jaren worsteling van dezen modernen Jacob met zijn engel — die, helaas, geen Vlaamsche bewaarengel was — zijn nog maar zeer oppervlakkig onderzocht. En degenen die er meer van weten konden, en die toch wel te spreken vermochten zonder op te halen van privaat-aangelegenheden steeds behoorend tot de ongezonde zone der literatuur, hebben ons tot heden niets verklaard van het vreemde feit dat Verhaeren al den tijd van het « Londres noir qui traînait en lui » over heel Europa zijn dierbare Schelde en zijn dierbaren dorpstoren ontvluchtte, gelijk hij zijn geloof en zijn volk was ontloopen.

Hier ligt een raadsel, bijna zeker een tragisch raadsel.

Zeker weten wij iets. Wij weten dat hij zijn geloof, kinderlijk vroom tot zijn jongelingsjaren, en studentikoos — strijdhaftig te Leuven, verloor te Brussel. Dat zal wel niet geweest zijn door ál te drukke bezoeken aan Ste Goedele. Maar hierop gaan we verder niet in, wijl dit geval van duizenden, die de wereld te pakken krijgt, niet behoort tot het meer speciale van 't Verhaeren-problema.

De kern van dit problema is de vraag — ik herhaal ze — hoe deze Vlaamsche dichter, die zijn taal heeft verloren in de jaren zijner kinderlijke onbewustheid, die taal niet heeft teruggevonden in 't bewuste, geniaal- Vlaamsch besef van zijn zending ; en, kort en klaar, een Franskiljon is geweest.

Misschien is al heel wat verklaard, als we, recht op den man af, de waarheid durven zeggen, die toch velen zeer duidelijk zien, maar ze liever verzwijgen uit, wat weet ik, een zeker sympathisch meevoelen met de mode der dithyrambische grootspraak over Verhaeren's genie.

We durven meenen dat dit genie nooit geharmonieerd is geweest : noch vóór noch nà de crisis. Wij bedoelen hier die

hoogste harmonie, tusschen geest en gemoed, die eigenlijk met « temperament » — zij dit nu zacht of woest — niet zooveel heeft te maken.

Daar zooeven nog heeft men in onze Senaatzaal Verhaeren een zeldzaam groot denker geprezen. Welnu, met hoe gladgestrekener verzekering dit officieel wordt bevestigd, des te komischer doet het aan.

Verhaeren was niet enkel geen denker in dien begenadigden zin, die de grootste dichters maakt tot « prophets of mankind ». Verhaeren was zelfs niet een denker van Hugo's gehalte, met wien men hem zoo graag vergeleek. Verhaeren was als denker noch meer noch minder dan — 't is nu de derde maal dat hier Brussel te pas komt — dan een doorsnee-Lambicman.

Aan studie heeft Verhaeren zeer schaars gedaan. Ook niet in zijn studententijd. Dat beduidt eigenlijk minder. Maar het onbegrijpelijke is dat deze gepatenteerde zanger van den « vooruitgang » en van de « wetenschap » zijn leven heeft geleefd zonder eenig begrip van wat eigenlijk vooruitgang of wetenschap is. Voor het hoogere in 't menschelijk streven, voor het diepere in 't menschelijk vorschen, stond hij primitief-onbeholpen daar. Ik bid u, leg zijn werk eens naast dat van Robert Browning of Sully Prudhomme; neemaar, voor den « denker » Verhaeren schiet ge in een schaterlach.

Geen spoor in zijn werk van kennismaking met om 't even welk groot wijsgeer uit den ouden of den nieuwen tijd; geen enkele poging om door de zuiver-stoffelijk verschijnselen heen het raadsel van 't Wezen te achterhalen; geen behoefte hoegenaamd om 's levens toevalligheden te brengen onder het licht van een hooger beschikking waaruit stralen komt én een vaste Voorzienigheid én de vrijheid van 's menschen wil; geen

begrip evenmin van een tegenovergestelde houding, gekweekt door de wijsheid van een fatalistische wijsbegeerte, die naar vermogen zocht maar niet vond; nooit eens een inspanning om de vraag op te lossen van 't ontzaglijk waarom... dat de beide werelden beheerscht, die binnen ons en die buiten. Maar een doorloopend naïeve bewondering voor de prestaties der natuurwetenschap, een kinderlijk in-de-handen-geklap bij de reuzenrarekiek der moderne technische uitvindingen, voor hem het laatste woord van de schepping. Vanwege dezen groote, die toch wist wat het *cor irrequietum* beduidt, al even onverklaarbaar als het treurige feit dat de prachtigste vizionnair in de geschiedenis der Vlaamsche glorie niet bij machte was zijn hersenen te drillen naar de eenvoudigste practische « philosophie de l'histoire » desaangaande.

En zelfs binnen den schamelen gedachtenkring van zijn stokpaardjes-stellingen heeft deze thesis-dichter van de grootstad geen 't minste geluk gehad :

Overal gelijkgezinde Europeëers in de « villes tentaculaires » ; geen oorlog meer mogelijk ; de menschelijke broederschap in eeuwigen vrede verzekerd onder den jubelzang van het « admirez-vous les uns les autres » ;

de groothandel de nieuwe messias ; de geldmagnaten zijn apostelen ; de beurzen en banken zijn kerken ;

het platteland versleten en vergeten ; de menschelijke bijenkorven de modelmaatschappijen der toekomst ;

't geloof in de machine en in de techniek het eenige dogma voortaan.

Zoo meende deze « denker », die terloops een paar bladzijden over Haeckel's monisme had gelezen, en die zich dan moe verklaarde, « lassé de textes et de gloses ».

Zoo dacht hij der menschen hoogste zending te mogen

leggen in het economisch ideaal van een driedubbel-socialistisch-internationaliseerend-pantoffel-renteniertje.

Zóo verwarde hij de Fransche « terre qui meurt » met zijn gezond Vlaamsch boerenland, juist op 't oogenblik toen de Belgische Staat zich het landbouwbedrijf voorgoed begon aan te trekken, en toen de Boerenbonden aan 't bloeien gingen over 't heele land. Nooit hadden we beter uitslagen van « intensieve cultuur », nooit hadden we een rijkeren veestapel, dan toen Verhaeren onze akkers verlaten, onze schuren en stallen ledig vond. Enkel constateerden de Rijks-verslaggevers een vermindering in Vlaanderen van schapen en ezels. Wat op zichzelf toch veeleer verblijdend was !

Het kaartenhuis van dezen mondialen toekomst-paedagoog valt overhoop onder één zuchtje van Förster :... « En er zijn er duizenden geweest en er zijn er heden ten dage nog velen die zonder persoonlijk levensgenot dagelijks ten koste van zwaren, opofferenden arbeid de wereld der menschelijke samenleving georganiseerd en in nieuwe banen geleid hebben. Is daarmee echter ook gezegd dat de ontzaggelijke rijkdommen, die onder de medewerking van deze ideale krachten werden geschapen, nu ook werkelijk een zegen voor de menschheid zijn geworden en niet veeleer in de eerste plaats een groote verleiding tot het practische materialisme en tot den ondergang van den geest in gemakken en genietingen ? En wanneer op de hoogten van den geestelijken arbeid het worstelen om nieuwe kennis hooge verschijningen van onzelfzuchtige toewijding in het leven roept is daarmee zonder meer dan ook gezegd, dat nu ook het bezit van deze kennis met hare zelfgenoegzaamheid, hare geweldige verzoeking tot hoogmoed en hare onophoudelijke openstelling van nieuwe bronnen van genot, in de breede scharen der menscheid een waarborg van echte bescha-

ving en ontwikkeling zal worden ? Wanneer de mijnwerker met levensgevaar goud haalt uit de duistere schacht der aarde, is daarmee ook gezegd, dat dit goud op de aarde zelf dienstbaar gemaakt wordt aan het hoogere leven der ziel ? Deze vragen stellen is hetzelfde als ze beantwoorden. En zien wij tegenwoordig niet, hoe de vloed van de niets ontziende genotzucht hoe langer hoe hooger stijgt, ook in de kringen van den geestelijk-technischen arbeid en hem tracht mee te sleepen met de steeds toenemende karakterloosheid, en hoe deze gansche opvatting van het leven en de gansche wereldbeschouwing van het genot geleidelijk en overal stoffelijke motieven in de plaats van de ideale toewijding tracht te stellen ?

Hoe kunnen wij in zulk een tijd trouw blijven aan een hooger leven ? zult ge mij vragen. Ik antwoord : Slechts door de oogen open te houden voor den omvang van het gevaar en nooit tot een afgodendienst van het bloote weten en kunnen te vervallen en daardoor het hoogste en belangrijkste, de staling van het karakter, te vergeten.

Glimlacht nimmer om de verheven pogingen van vroegere menschen, om door vrijwillige armoede dien rommel der gemakken en behoeften te ontvlieden, die zoo dikwijls met den zedelijken dood eindigt, of door heldhaftigen strijd de zinsbegoochelingen en hartstochten te onderwerpen, die ons zoo vaak onze beste voornemens bedriegen ! » (1)

Toen kwam Augustus 1914. Toen kwamen nog maanden, nog jaren. Een éénige gelegenheid voor Verhaeren om « denker » te blijken... Niet alleen was van meet af de dichter dood, ondanks de drie bundels die nog volgen moesten. Maar satanische zwartheid aan den eenen kant, engelachtige blankheid aan den anderen was 't evangelie van

(1) Uit zijn rede : « Die Gefahre der technischen Kultur ».

dezen heraut der volkeren, die nooit heeft vermoed dat daar, onder de hoofdoorzaken der ramp, naast de brutale Duitsche brooddronkenheid, lag... de cynische Fransche kinderbeperking.

Nu, er zijn meer « denkers » die 'k niet begrijp. En om nog iets tusschen haakjes te zeggen : hoe uitverkorenen, met hooge geestelijke verantwoordelijkheid, binnen Vlaamsch België in één adem kunnen ijveren voor het Fransch en voor het veelvuldig moederschap, dat gaat mijn simpel Wachtebeeksch boerenverstand zeven elleboogmaten te boven.

II.

Geen nood nochtans. Ondanks dit alles, en nog veel meer, voel ik mijn bewondering voor Verhaeren zoo echt en zoo hecht als de beste. Want gelukkig zijn vorm en inhoud niet zoodanig één als dit onze modernen doceeren. Ik bewonder Verhaeren om het vormelijke van zijn kunst, om zijn geestdrift, om zijn verbeelding, om zijn rythme.

Zijn geweldige passie, hoe verkeerd-gericht ook de losbranding, is een zeldzame schoonheid. Deze geestelijke Vesuvius houdt prachtvertooningen, en spuwt de diepste beroeringen van zijn binnenste uit in gloeiboeketten van wilde lyriek, die al uw redeneeringen plots met verlamming slaan en u daar planten stom van bewonderende ontzetting.

Wat een oergrootmenschelijke, edelschoone vlammenpracht uitgulpend in die « Multiple Splendeur », in die « Forces tumultueuses », in die « Rythmes souverains ».

't Was Viélé Griffin, geloof ik, die 't jammer vond dat de ziel van Verhaeren aan een verkeerd adres was beland, en dat ze niet was gaan huizen, buiten het menschdom, waar geen maatschappij de losvierende krachten belemmert : wat een pracht van een steppenhengst zou hij niet zijn geweest ! 'k Voel

me integendeel blij-verrukt dat zulk een verschijning onder ons heeft gewoond, en dat een menschenkind, in onzen bloedarmen, neurasthenischen tijd, zulke tochtig-gezonde ritten heeft uitgehaald, hals over kop, of, och ja, veelal zonder kop, met het hart alleen, een hart als een vliegend orkaan.

Zelfs ethisch is er iets heerlijks in dezen Centaurus van hollenden hartstocht, althans in de verschijning op zichzelf; 'k heb het immers over den *vorm*. Verhaeren had als weinigen de gave om te bewonderen. Hoe kinderachtig-naief, of hoe burgerlijk-dom, of hoe socialistisch-partijdig, hij die gave ook vergooide. Die gave was er als bij niet één onzer hedendaagsche grooten.

En diep zat ze in hem. In zijn groot-dichterschap was geen plaats voor kritiek. Zoo komt het dat hij niet enkel *zong*, maar vooral *bezong*. Hij had zijn massa *onderwerpen*, zoogoed als de meest verstokte dichter der oude school. Dat moest zoo; dat was mede een uiting van zijn altruisme. Want, neen, hij was geen egoist, geen egotist, geen egocentisch uitzinger van *ik*.

En, o wonder, de likkers en flikkers van subjectivistische goden- en duivelssonnetten, die elk « onderwerp » hun handschoen in 't gezicht hadden geslingerd, kwamen eensgezind den hardnekkigen bedichter van onderwerpen-almaar-door als den besten onder hen allen vereeren en hem huldigen als den meester-zanger van het huidig Europa!

Verhaeren, die geen denker was, maar die toch in dezen bleef beschikken over de logica van een goeien Vlaamschen jongen, spelde de dichterlijke peuteraars hun lesje als volgt: Alles wel, mijn lieve collegaatjes, gij dicht van uw liefste, en dat die u genoeg is, maar in werkelijkheid jaagt ge naar hooge honoraria voor uw verliefde verzuchtingen; welnu, ik zal bezingen het geld. Gij reikhalst naar een hutje in 't woud om

u zelf te zijn, en ge verdringt malkander in 't moderne comfort van de grootstad; welnu, ik zal ze bezingen, die grootstad, in haar schijn en haar wezen, haar electrisch lichtgeschitter en haar Egyptische duisternissen, haar verblindende uitstallingen en haar akelige verborgenheden, haar babelsche tartingen van den hemel, en haar babelsche verwarringen van deze aarde. Ge bezwijmt in aanbidding voor de transcendentale godheid in u, en ge smacht om uw lijfje mee te laten genieten al de luxus-verfijningen door de nieuwste uitvindingen van de stoffelijkste der wetenschappen gebracht, welnu ik zal ze bezingen uw bars en uw restaurants, uw bazars en uw grill-rooms, uw « trains-éclairs » en uw « titanics ».

En hij *bezong* op een eenige wijze; forschiger, heftiger, schitterender dan zijn beide mededingers Walt Whitman en Richard Dehmel.

Met zijn weergaloos beeldend vermogen heeft hij onze wereld van techniek en mechanica opgetild als een Atlas, en ze overgestort in het rijk der apocalyptisch-vizionnaire phantasmata.

En toch kon hij *zingen* ook: Want deze mystieker der « Villes tentaculaires « was tevens een lyricus in den meest verfijnden tachtiger-zin. Maar dan als aanbidder niet van *de* vrouw, maar van *zijn* vrouw. Weer eens een ethische kracht bij Verhaeren. En driedubbele hulde aan dat heerlijke drieluik: « Les Heures claires », « Les heures d'après-midi » en « Les Heures du soir ». In deze drie zachte bundeltjes kwam, onder de reine streeling, zijn geweldig hart tot bedaren. En, al gaat hij ook tot zijn vrouw met die voor ieder fijnvoelende zoo stuitende biecht, hier slinkt het groot-stedelijk vizioenengelaai tot een weldoend vestalenvlammetje, dat nooit wordt gedoofd. Want gedrenkt is 't in 't fluidum van de herin-

nering, hoe verheidenscht soms ook, aan den christelijk-heiligen band.

Maar mijn hoogste bewondering voor Verhaeren gaat toch steeds naar 't meest uiterlijke, 't meest stoffelijke, en toch terzelfder tijd het meest geheimzinnige van zijn dichterschap : het rythme.

Het rythme : dat is boven alles het Verhaeren-wonder. Een kosmische ontplooiïng van grootheid. De dans der sterren binnen het uitspansel van een menschenziel. Maar dan ook dat uitspansel doorschoten met kometenritten, bij wier wilde dartelingen men zijn hart vasthoudt voor zooveel dreigementen van botsing, elk op zichzelf weer een heelallieke virtuozentoer. Want tot feitelijke botsingen komt het zelden of nooit, tenzij met die arme Fransche grammatica, die daar te zweven hangt als een oude maan-ruïne, of in duizend asteroïden-gruizelementen het zonnestelsel doorzwirrelt.

Wat werd er sinds jaren gevochten door de beide Europeesche kampen om den Vlaming Verhaeren óf bij de Germanen óf bij de Latijnen in te lijven. Duitschland, eigenlijk de groote verkondiger van Verhaeren's faam, vond hem niet enkel pan-Duitsch van aanleg en streven, maar het rythme van dezen dichter met bijna mirakuleuzen plofstooten-klank en ideaalchromatisch accent is wel inderdaad de volkomenste uitdrukking in de menschenstem van 't Germaansch emotieve wezen. En Frankrijk op zijn beurt zou natuurlijk ongraag den roem hebben gemist van een aangenomen zoon, die uit eigen beweging tot haar was gekomen. Want hoezeer ook telkens uit dien poëtischen lavastroom de boliden opsprongen vlak in 't gezicht van academiekers en taal-professoren, Verhaeren's *woord* moest toch komen staan onder de rubriceering van een *taal*, die nu eenmaal door hemzelf « Fransch » werd geheeten.

Geen enkel dichter wellicht heeft in de mate van Verhaeren het genie van het zuiver physiologisch rythme bezeten, zooals onze Nederlanders dit nu eindelijk ook, dank zij Kloos maar in grootere mate Pater Van Ginneken, leeren begrijpen. Rythme, niet anders eigenlijk dan 't levenstij der organische wezens, de ebbe en de vloed van de levenstochten in hun zin voor behoud en bestendiging. Bij ons, menschen, de schakeeringen van den harteklop, al naar gelang de aandoeningen van arbeid of rust, van kommer of welbehagen, van vreugd of verdriet, van kalmte of gejaagdheid, van jubel of toorn, van prostratie of extase. Tactnuanceeringen van 't pulseerende bloed, onder al die verschillende ontroeringen, gevend hun tempo aan de ademhaling. En dichter is hij die de klanken van zijn taal op die innerlijke deiningen voelt meegolven, en daarin vermag te laten bezinken heel het gedachten- en gevoelsleven van den hoogeren mensch, zoo spontaan als dit voor kreten van blijdschap of pijn bij den wilde gebeurt.

Nu heeft geen poëzie, zou 'k meenen, dit rythme zoo oerkrachtig-intens als Verhaeren's *vers-librisme*. Anderzijds moet ik al dadelijk toegeven dat geen enkel groot schepper het zich zoo makkelijk als hij heeft gemaakt. Dante en Shakespeare, Milton en Browning, Gœthe en Heine en Hebbel, Sully Prudhomme en Guérin, en bij ons Vondel en Potgieter en Gezelle en Van Suchtelen, hebben als hooge gedachte-verkondigers hun rythme verintellectualiseerd door hun wetenschappelijke studie of hun vrome mystiek, terwijl Verhaeren nooit is uitgegroeid boven zijn kinderlijk-emotief gestel, en aldus zijn weergaloozen physiologischen rythmen-rijkdom zoo goed als onbeteugeld en tuchteloos heeft uitgestort; behalve dan in die drie bundeltjes « à celle qui vit à mes côtés », ook drie toonbeeldjes van verfijnde beschaving, die voorzeker in de andere

uitingen van Verhaeren's gemoed geen hoofdbestanddeel mag heeten.

Aldus werd Verhaeren over 't geheel de Michel Angelo van 't woord, met dit hoofdverschil dat de reus der Sixtynsche in zijn somber-grootsch geloof niet enkel zijn heerlijkste ingeving vond, maar ook een toevlucht voor de diepste behoeften van zijn ziel, die Verhaeren bij zijn beminde vrouw heeft vastgelegd, met een uitslag van betrekkelijke bevrediging voor iemand die zijn aspiraties volstrekt tot het aardsch-vergankelijke te beperken verkiest.

Bij dit alles heeft het zeker zijn beteekenis dat het, naar mijn inzicht, meest Verhaerensche van al 's dichters verzen een « Michel-Ange » is, gezien met zelfportretteerende neigingen, die men ontdekken zal als men eventjes rekening houdt met het daareven aangestipt noodzakelijk onderscheid tusschen den grübelnden, hemelzuchtigen pessimist en den gauwer gepaaiden aardsch-geneigden optimist, die toch, door de intuitieve kracht van zijn kunst, onder 't historische van 't beeld heel wat diepere symboliek weet te steken :

Michel-Ange.

Quand Buonarotti dans la Sixtine entra,
Il demeura
Comme aux écoutes,
Puis son œil mesura la hauteur de la voûte,
Et son pas le chemin de l'autel au portail.
Il observa le jour versé par les fenêtres
Et comment il faudrait et dompter et soumettre
Les chevaux clairs et effrénés de son travail.
Puis il partit jusques au soir vers la campagne.

Les lignes des vallons, les masses des montagnes
Peuplèrent son cerveau de leurs puissants contours.

Il surprenait dans les arbres noueux et lourds,
Que le vent rudoyait et ployait avec force,
Les tensions d'un dos ou les galbes d'un torse,
Ou l'élan vers le ciel de grands bras exaltés.
Si bien qu'en ces instants toute l'humanité
— Gestes, marches, repos, attitudes et poses —
Prenait pour lui l'aspect amplifié des choses.
Il regagna la ville au tomber de la nuit,
Tour à tour glorieux et mécontent de lui,
Car aucune des visions qu'il avait eues
Ne s'était, à ses yeux apaisée en statue.

Le lendemain avant le soir,
Sa lourde humeur crevant en lui comme une grappe
De raisins noirs,
Il partit tout à coup chercher querelle au pape.
« Pourquoi l'avoir choisi,
Lui, Michel-Ange, un statuaire ;
Et le forcer à peindre en du plâtre durci
Une sainte légende au haut d'un sanctuaire ?
Sa Sixtine est obscure, et ses murs mal construits :
Le plus roux des soleils n'en chasse point la nuit !
A quoi bon s'acharner sur un plafond funèbre
A colorer de l'ombre et dorer des tenèbres.
Et puis encor, quel bûcheron lui fournirait
Le vaste bois pour un si large échafaudage ? »
Le pape répondit sans changer de visage :
« On abattra pour vous ma plus haute forêt ».

Michel-Ange sortit et s'en alla dans Rome,
Hostile au pape, hostile au monde, hostile aux hommes,
Croyant heurter partout aux abords du palais
Mille ennemis qui le guettaient, groupés dans l'ombre,
Et qui raillaient déjà la violence sombre
Et la neuve grandeur de l'art qu'il préparait.
Son sommeil ne fut plus qu'une énorme poussée
De gestes orageux à travers sa pensée :

Qu'il s'étendit, le soir, dans son lit, sur son dos,
Ses nerfs restaient brûlants jusque dans son repos ;
Il était frémissant toujours, comme une flèche
Qui touche une muraille et vibre dans la brèche.
Pour augmenter encor ses maux quotidiens
Il s'angoissait des maux et des plaintes des siens ;
Son terrible cerveau semblait un incendie
Pleins de feux ravageurs et de flammes brandies.

Mais plus son cœur souffrait,
Plus l'amertume ou la rancune y pénétrait,
Plus il se préparait à soi-même d'obstacles
Pour éloigner l'instant de foudre et de miracle
Qui tout à coup éclairerait tout son labeur,
Mieux il élaborait en son âme croyante
L'œuvre sombre et flamboyante
Dont il portait en lui le triomphe et la peur.

Ce fut au temps de mai, quand sonnaient les matines,
Que Michel-Ange, enfin, rentra dans la Sixtine
Avec la force en son cerveau.
Il avait ramassé son idée en faisceaux :
Des groupes nets et sûrs, d'une ligne ample et fière,
Se mouvaient devant lui dans l'égale lumière.
L'échafaudage était dressé si fermement

Qu'il aurait pu mener jusques au firmament.
Un grand jour lumineux se glissait sous la voûte,
En épousait la courbe et la fleurissait toute.
Michel-Ange montait les échelles de bois,
Alerte, en enjambant trois degrés à la fois.
Une flamme nouvelle ardait sous sa paupière,
Ses doigts, là haut, palpaient et caressaient les pierres
Qu'il allait revêtir de gloire et de beauté.
Puis il redescendit d'un pas précipité
Et verrouilla, d'une main forte,
La porte.

Il se cloîtra pendant des jours, des mois, des ans,
Farouche à maintenir l'orgueil et le mystère
Autour de son travail nombreux et solitaire ;
Chaque matin, il franchissait, au jour naissant,
De son même pas lourd, le seuil de la chapelle,
Et, comme un tâcheron violent et muet,
Pendant que le soleil autour des murs tournait,
Il employait ses mains à leur œuvre immortelle.

Déjà,
En douze pendentifs qu'il leur départagea,
Sept prophètes et cinq sybilles
Cherchaient à pénétrer de vieux livres obscurs
Dont le texte immobile
Arrêtait devant eux le mobile futur.
Le long d'une corniche aux arêtes carrées
De beaux corps lumineux se mouvaient hardiment,
Et leur torse ou leur dos peuplait l'entablement
De leur vigueur fleurie et de leur chair dorée.
Des couples d'enfants nus soutenaient des frontons,
Des guirlandes jetaient ci et là leurs festons,
Le long serpent d'airain sortait de sa caserne,
Judith se pavanait dans le sang d'Holopherne,
Goliath s'écroulait ainsi qu'un monument,
Et vers les cieux montait le supplice d'Aman.

Et sans erreurs, et sans ratures,
Et jour à jour, et sans repos,
L'œuvre s'affermissait en sa pleine structure ;
Bientôt
La Genèse régna au centre de la voûte :
On y pouvait voir Dieu comme un lutteur qui joute
Avec le chaos sombre et la terre et les eaux ;
La lune et le soleil marquaient d'un double scéau
Dans l'étendue ardente et nouvelle leur place.
Jéhovah bondissait et volait dans l'espace
Baigné par la lumière ou porté par le vent,

Le ciel, la mer, les monts, tout paraissait vivant,
D'une force ample et lente, et dûment ordonnée ;
Devant son Créateur la belle Eve étonnée
Levait ses tendres mains et ployait le genou,
Tandis qu'Adam sentait le doigt du Dieu jaloux
Toucher ses doigts et l'appeler aux œuvres grandes ;
Et Caïn et Abel préparaient leurs offrandes ;
Et le démon devenu femme et tentateur
Ornait de ses seins lourds l'arbre dominateur ;
Et, sous les pampres d'or de son clos tributaire,
L'ivresse de Noë s'échouait sur le sol ;
Et le déluge noir épandait comme un vol
Ses larges ailes d'eau sur les bois et la terre.

Dans ce travail géant que seul il acheva
Michel Ange brûlait du feu de Jéhovah ;
Un art surélevé jaillit de sa cervelle ;
Le plafond fut peuplé d'une race nouvelle
D'êtres majestueux, violents et pensifs.
Son génie éclatait, austère et convulsif,
Comme celui de Dante ou de Savonarole.
Les bouches qu'il ouvrait disaient d'autres paroles,
Les yeux qu'il éclairait voyaient d'autres destins,
Sous les fronts relevés, dans les torses hautains,
Grondait et palpitait sa grande âme profonde ;
Il recréait, selon son cœur, l'homme et le monde
Si magnifiquement qu'aujourd'hui pour tous ceux
Que hantent les splendeurs et les gloires latines
Il a fixé, sur la voûte de la Sixtine,
Son geste tout puissant dans le geste de Dieu.

Ce fut par un jour frais d'autômne,
Que l'on apprit enfin
Que le travail dans la chapelle avait pris fin
Et que l'œuvre était bonne.
La louange monta comme un flux de la mer
Avec sa vague ardente et son grondement clair.

Mais Jules deux, le pape, hésitant à conclure,
Son silence fit mal ainsi qu'une brûlure,
Et le peintre s'enfuit vers son isolement.
Il rentra, comme heureux, en son ancien tourment,
Et la rage et l'orgueil, et leur tristesse étrange
Et le soupçon mal .efrené
Se remirent à déchaîner
Leur tragique ouragan à travers Michel Ange.

III.

Zoo is dan deze wezenlijk groote Verhaeren geworden de Europeesche dichter van zijn tijd (1). Maar dit — laat mij nu aansluiten bij mijn inleiding, — dit is het hoogste niet. Dit is, bij nader toezien, het werk van de mode onder de wereldwijzen die ook wel eens verzen lezen; de roem zoo spoedig gebracht aan dezen jongen van St Amands-bij-Puurs dank zij de toevalligheid van 't gebruik eener groote taal die hem bij contante betaling het volle mondaine bedrag van zijn faam heeft gewaarborgd; maar die tevens in de linguistiek het eenerzijds pijnlijk en anderzijds bijna komisch geval Verhaeren heeft gesteld. Het geval immers van « le plus grand des poètes qui ne sait pas la langue ».

Heeft de Fransche geestigheid niet bij herhaling naar een Fransche vertaling gevraagd van Verhaeren? Had de hedendaagsche wellevendheid jegens de hoogstbegaafden het aan de salons niet anders geleerd, wellicht hadden we aan Verhaeren een heruitgave beleefd van het hoftooneeltje uit de Middeleeuwen ten koste van Gilles de Mons — en hadden de dames aan Emile den rug toegekeerd.

---

(1) In dit laatste gedeelte van 't opstel is hier en daar een zin opgenomen uit het stuk dat ik bij Verhaeren 's overlijden plaatste in « Vrij België »

Maar 't is voor heden genoeg te getuigen wat een jammer het is voor ons, dezen onzen Samson door eigen verblinding in het land der Philistijnen te zien... Philistijnen, pardon, zonder een zweem van onderschatting voor een volk, dat in de geschiedenis der beschaving vooraan staat, en dat, binnen zijn rechtmatige, stoffelijke en geestelijke grenzen, de hulde verdient van al wie beseft wat intellectueele goederen waard zijn voor 't menschdom.

Uit de Romaansche beschaving te halen wat we hebben moeten zal ons nooit kunnen schaden, integendeel. Als we maar blijven kernvast Germaansch, aard en taal getrouw. Al onze grooten deden 't ons voor : van Vondel tot Ibsen. En, als volk, is daar juist het grootste Germaansche volk ons ten voorbeeld : het Engelsch.

En verder aanvaarden we wat zeer goed te aanvaarden is: nl. dat menschen van wetenschap hun baanbrekend werk in een wereldtaal voorbrengen. Als ze maar niet vergeten dat èn onderwijs èn wetenschappelijke vulgarisatie er moeten zijn ten bate van 't volk. En dat die, 't zij door 't levend woord, 't zij met de pen, in de taal van 't volk gebeuren moeten, wil op straffe van verval van dat volk, de band niet worden gebroken tusschen leiders en volgers. Maar verkiezen nu, ten gerieve van den vooruitgang der wetenschap en het rassche bekendmaken van gedane ontdekkingen ten bate van 't menschdom, de geleerden, behoorend tot kleinere volkeren, een grootere taal te gebruiken, dat dan toch die grootere taal er ééne zij van de groep waartoe hun eigen taal behoort. Dat is de weg gewezen door de natuur, door 't gezond verstand, en door de goede zeden die u opleggen uw tijd niet ijdellijk te verspillen. Dan is 't ook aangeduid welke wereldtalen de Vlaamsche pionieren der wetenschap moeten kiezen. Onder hun eigen Germaansche talen hebben

ze de royale keuze tusschen twee: de eene sinds honderd jaar de geijkte taal van de wetenschap; de andere, die feitelijk verreweg over onzen aardbol het meest wordt gebruikt, en dan ook meer en meer, bij alle menschen van inzicht en goeden wil, als *de* wereldtaal geldt. Kinderspel is 't voor ons die beide talen aan te leeren; terwijl anderszijds een « union sacrée » waarvan geen mensch te goeder trouw iets anders begrijpt dan dat ze er is voor de brandkastbescherming, ons verplicht de beste jaren onzer jeugd te verknoeien in geestesgezwoeg aan een groote taal die, waarempel niet door onze schuld, van haar eersten rang vóór een eeuw tot den vijfden rang is vervallen, en die taal dan nog te verbeulemanschen met geen anderen uitslag voor de beschaving dan dat ieder van ons item zoovele leerjaren verloren tijd heeft te boeken en intusschen Parijs heeft helpen voorzien van een steeds aangroeiende dosis humor ten koste van het « belge comme une oie ».

Kom, hoe gauwer de volkeren-zielkunde, die ongenadig haar gang gaat, gesteund op Recht en op Wetenschap, het wint van weetnietige politieke beunhazerij, die bij ons haar luilekkerland heeft, des te beter voor België, en voor de éenige wijze waarop het eenmaal een vaderland worden kan.

Maar laten we daarover zwijgen voorloopig. Het geldt hier immers, wijl 't over Verhaeren gaat, niet de wetenschap maar de kunst. En hier staan de zaken heel anders. Een dichter die zelf niet voelt dat hij moet spreken in zijn eigen taal heeft een tare in zijn dichterschap, dat overigens in een vreemde taal nooit kan komen tot zijn volle recht. Een dichter, die de taal verzaakt van zijn volk, pleegt zonde tegen de natuur. En onmeedoogend zal die natuur zich wreken. De dichter, uitzegger van ons diepste menschenwezen, hij, de stem van zijn ras, gehecht aan zijn volk met de duizend vezelen

van zijn grooter en rijker hart, begaat heiligschennis zoo hij breekt de eenheid van zijn volk en zijn taal.

Het oogsten van eigen roem voor den kunstenaar is een ijdelheid die hier nog minder dan elders iets beteekent of vergoelijkt. De dichter is het eigendom van het volk dat hem zoogde. En de roem? Wel, die komt vanzelf voor hem die 't verdient : Hij kwam voor Tegnér, voor Ibsen, voor Björnson, voor Strindberg, voor Jacobsen, voor Lagerlöf, voor Jörgensen, voor Mistral, voor Verdaguer, voor Conscience, voor Gezelle. Beurt om beurt krijgen de grooten, in hun kleine taal, 't huldebezoek van de grootere zusters.

En hij die om grooteren roem zijn kleine taal verzaakt pleegt wat anders verraad dan 't geen onder zeker gesternte schitterend van o-weeërs-goud, 't zij Duitsch 't zij Haversch, thans« verraad » wordt gescholden.

Een troost biedt ons, in dezen, Emile Verhaeren. Hij is niet zonder meer, met zijn rug naar zijn Vlaamsche volk, verhuisd naar Parijs om er zijn ijdelheid te gaan uitzonnen, lijk dit zooveel anderen deden. Voor hem was Parijs ook de tinne, de geestelijke Eiffel-toren, vanwaar hij, de bazuiner, *urbi et orbi,* de grootheid verkondigde van dat oude Vlaanderen, dat, vóór hem, de « ville lumière », die niks geen heugenis heeft van 1302, wist te liggen ginder ergens « dans un coin teuton aux confins de la Belgique ».

Dàt heeft Verhaeren gedaan, onverdroten, tot áf was het werk van zijn ouderen dag: de vijfdeelige encyclopedie van « Toute la Flandre ». Als niet een heeft hij 't Vlaamsche verleden in apotheose gezet. Als niet één heeft hij zijn poëzie doorzinderd met het lijden en het heimwee van zijn vervallen volk.

Nog eens, wat jammer dat deze dichter niet een beetje meer denker mocht zijn, dat deze ziener in zijn groot-dichter-

schap niet heeft gevonden de profeten-gave die langs eigen taal en eigen zelfstandigheid den weg ter opstanding wijst.

Deze Chantecler, die den zonsondergang der oude Vlaamsche glorie verheerlijkte, was van zijn geboortegrond heen, en vruchteloos voor hem begon hier 't Oosten te gloren, en te stralen van een nieuw ochtendrood dat, was hij gebleven onder ons, hem had doen canteclaren van Vlaanderen's opstanding in dezelfde onsterfelijkheid waarin thans te pralen staat zijn:

Flandre des aïeux morts
Avec la terre aimée entre leurs dents ardentes ;
Pays de fruste orgueil ou de rage mordante,
Dès qu'on barre ta vie ou qu'on touche à ton sort ;
Pays de labours verts autour de blancs villages ;
Pays de poings boudeurs et de fronts redoutés ;
Pays de patiente et sourde volonté ;
Pays de fête rouge ou de pâle silence ;
Clos de tranquillité ou champs de violence,
Tu te dardes dans tes beffrois et dans tes tours
Comme en un cri géant vers l'inconnu des jours !
Chaque brique, chaque moellon ou chaque pierre
Renferme un peu de ta douleur héréditaire
Ou de ta joie éparse aux âges de grandeur ;
Tours de longs deuils passés ou beffrois de splendeur,
Vous êtes des témoins dont nul ne se délivre ;
Votre ombre est là, sur mes pensers et sur mes livres,
Sur mes gestes nouant ma vie avec sa mort.
Oh ! que mon cœur toujours reste avec vous d'accord !
Qu'il puise en vous l'orgueil et la fermeté haute,
Tours debout près des flots, tours debout près des côtes,
Et que tous ceux qui s'en viennent des pays clairs
Que brûle le soleil, à l'autre bout des mers,
Sachent, rien qu'en longeant nos grèves taciturnes,
Rien qu'en posant le pied sur notre sol glacé,
Quel vieux peuple rugueux vous leur symbolisez,
Vous les tours de Nieuport, de Lisweghe et de Furnes...

Heeft hij niets vermoed, Verhaeren-Chantecler, voór zijn dood? Gelezen en gezien had hij toch van dien anderen Chantecler, die 't geheim van zijn dichterschap aan Faisane verklapte.

« Faisane », daar zit het hem. Trouw te blijven aan den bodem, eén te zijn met den moedergrond. Kijk zoo, « Faisane », gelijk een Franschman dat voelt voor zijn Fransche aarde, en gelijk een Vlaming dat voor zijn Vlaamsche niet voelen *mag* :

Je ne chante jamais que lorsque mes huit griffes
Ont trouvé, sarclant l'herbe et chassant les cailloux,
La place où je parviens jusqu'au tuf noir et doux !
Alors, mis en contact avec la bonne terre,
Je chante !... et c'est déjà la moitié du mystère,
Faisane, la moitié du secret de mon chant...
Qui n'est pas de ces chants qu'on chante en les cherchant,
Mais qu'on reçoit du sol natal comme une sève !
Et l'heure où cette sève, en moi, surtout, s'élève,
L'heure où j'ai du génie, enfin, où j'en suis sûr,
C'est l'heure où l'aube hésite au bord du ciel obscur.
Alors, plein d'un frisson de feuilles et de tiges
Qui se prolonge jusqu'au bout de mes rémiges,
Je me sens nécessaire, et j'accentue encor
Ma cambrure de trompe et ma courbe de cor ;
La terre parle en moi comme dans une conque ;
Le porte-voix en quelque sorte officiel
Par qui le cri du sol s'échappe vers le ciel ! (1)

Is daar inkeer gekomen bij dezen zanger der Vlaamsche moederaarde? Bij den Scheldezoon wiens laatste wensch was :

Le jour que m'abattra le sort
C'est dans ton sol, c'est sur tes bords,
Qu'on cachera mon corps
Pour te sentir, même à travers la mort, encor.

(1) *Rostand :* « Chantecler », acte 2.

Ik weet het niet.

Maar, naar zijn bede, zullen we Verhaeren begraven in zijn Vlaamsche Scheldedorp. De vadergrond zal hem ontvangen, met open armen, hem den grootsten der verloren zonen. En 't zal er goed rusten zijn voor den zanger der Vlaamsche godenschemering. Goed rusten ja, maar dan ook — eindelijk — rustig nadenken ; want onze Vlaamsche hemel zal welven over dat graf, en onze Vlaamsche aarde zal bloeien er over, beide met glansen, in hun nieuwe jeugd zoo heerlijk als de oude. En zijn « sauvage et bel Escaut » zal phosforesceeren, in 't Vlaamsch, van zijn genie, en kondschap dragen naar de wereldzee, van een heropgestaan volk. Hij zal ze voelen stijgen, de sappen van dezen grond, trillend van nieuwe bezieling, en door zijn grafstede heen zal hij voelen stuwen 't herboren leven van den ouden Vlaamschen schoot. En opschieten zal 't in de lucht die thans over heel Vlaanderen vaart, de eenige lucht waarin 't gedijen kan : de eigen Vlaamsche, doorschoten van 't besef der eigenwaarde die 't uitroept over heen alle geraas en geschreeuw: Hier leeft en wil leven voortaan een eigen volk zijn eigen leven in zijn eigen taal.

20-21 Januari 1920. JUL. PERSYN.

ZONNEZANGEN.

(Uit Liederen van het licht).

De zonne lachte in 't water,
Al zonne werd het water ;
Mijn ziele was dat water ;
Haar Zonne dat is God.

MORGEN-ZON.

Ge zijt gelijk een roode roos ontloken,
En bloeit op 't grauwe wolkenpuin der nacht;
Wijl de aarde staart naar uwe Koningspracht,
Door nevelgaas vol parelen gestoken.

Ge blikt haar toe : ze heeft zoolang gewacht
En 't rijke leven in haar schoot gedoken,
Tot glanzend gij uw zwachtels hadt verbroken,
En haar den lach van uwe schoonheid bracht.

Nu ligt ze voor u neer in bruidsgewaden,
Vol levenskiemen en vol gulden zaden,
Die groeiend zullen reiken naar uw hart.

O kom haar met haar diepste wezensstralen
Doorzinderen, beglanzen en bemalen,
En zonnig maken alles wat ze baart.

FLOS CAMPI.

Ik heb gedroomd van witte madelieven
Die naar de zon hun reine kransen hieven,
En wuifden met het gras in deining neer,
En rezen tusschen 't glanzend halmenheir !

Hoe konden mij die bloemen al believen...
Mijn lust wou heel die wei haar weelde ontrieven,
Ze garen tot een bundel meer en meer,
Ze dragen waar ik rusten zou, zoo zeer.

Maar toen ik d'eersten stengel wilde breken,
En daartoe knielde in 't dauwbepareld gras,
Toen is me plots iets wonderbaars gebleken :

Ik zag dat iedre bloem een hostie was.
Ik heb er geen geplukt, ben stil geweken,
Heb lang met wondren blik Gods werk bekeken...

VERBUM CARO FACTUM EST.

En toen Hij 's morgens rees, in goudene monstrans,
Herdacht ik 't bloemenhart in blanken stralenkrans :
Een incarnatie van de zon. Haar eigen leven
Hing duizendvoudig aan de borst der aard te beven.

Ik zag een ordelijn door heel het scheppingsstreven,
En 't antwoord, 't hoogste dat de Hemel heeft gegeven :
De menschwording des Woords. 'k Verstond den sterrendans
En 't kloppen van mijn hart : één zelfde blij cadans.

'k Verstond het zeegetij, het rijzen van de bergen,
De boomen, 't klimmend veil, 't gevogelte dat stijgt
En 't groot verlangen, dat een menschenhart kan tergen.

Maar ook het blauw gewelf, dat goedig, zeg'nend nijgt ;
De dauw en regenval, de licht' en warmtestralen,
En 't consecratie-woord, dat God doet nederdalen.

ITE, MISSA EST.

Het is volbracht. De Hostie rees een pooze
In 's priesters hand : een schaam'le witte roze ;
Gebroken lag ze toen op gouden schaal :
De reinste Bloem op 't zuiverste metaal.

En in den kelk, belegwerkt met turkoozen
Blonk, goud op goud, zijn bloed : het schuldelooze.
Toen riep de bel met zilvren rinkeltaal
Ons naderbij voor 't heilig offermaal !

We zijn gegaan, we keerden dankend weder...
En siddrend heeft mijn arme ziel bevroed
Dat zij des Heeren dood voltrekken moet...

De priester zond een laatsten zegen neder :
Wij gingen heen, we waren sterk genoeg,
We droegen God die onze zwakheid droeg !

COMMUNIO.

Ik ben zoo blij wanneer ik niets verlang,
En alles wat ik hebben mag, kan derven ;
Ik voel me vrij, als ik mijn ziel niet hang
Aan brooze dingen, die vergaan of sterven.

Ik ben niet altijd zoo : ik weet het lang,
Mijn eigen hart slaat zijn geluk aan scherven.
Wanneer het luistert naar sirenenzang
En dobbert met de scheps'len ten verderve.

Maar nu ligt 't hartebootje roerloos stil :
De Meester is er glanzend ingetreden,
En niets beweegt er buiten zijnen wil.

Nu zwijgt de stem der zinnen en der rede :
Het eenige dat ik nog voel en ken,
Is : dat ik nu geheel gelukkig ben.

MIDDAGZON.

Nu heeft de zon haar middagpunt bereikt :
Wit-gloeiend viert ze in nevelblauwe luchten
Haar glorie uit. Mijn schaamle oogen vluchten
Haar brandend hart, waarvoor hun licht bezwijkt.

O, kon ik het genaken, het niet duchten,
Maar dragen 't schoon symbool, zoo 't ginder prijkt,
In mijne ziel die op den Hemel lijkt,
En immer door naar sterker licht blijft zuchten.

Och neen ! De zonne baat niet ! Hij alleen,
Die 't Wezen is, kan mijne ziel doorzin'dren
Als middagzonnegloed het edelsteen.

Wanneer zal 't zijn ? Mijn wezensaard kan hindren
Dien bloei. Hoe worden licht en schaduw één ?
« Mijn God, groei in mijn ziel, ik wil vermindren »...

CIVITAS DEI.

Hoe schijnt de lucht vandaag zoo diaphaan?
Een diamanten zonne gloeit in 't ijle...
Ik zie aan 's Hemels tent geen blauwe zeilen:
De paarlenpoorten moeten openstaan.

O, 'k zou zoo graag, zoo graag daar binnengaan...
Wie geeft me duivenvleuglen dat ik ijle
Ter zonnestad, er ruste, er doorpijle
't Mysterie van het eeuwig licht voortaan?

Drievoudig is zijn glorieboog gerezen:
De Vader wordt weerspiegeld in den Zoon,
De Heilige Geest volmaakt de zonnekroon...

Oneindig is de cirkel van Gods wezen,
Waarbinnen, siddrend, heel de schepping gloort,
Geworden uit zijn Liefde door zijn Woord.

HERFST.

O wondre stervenspracht der koninklijke boomen
Die door de grijze lucht uw gouden koepels tilt,
En nog de zonne voert in 't bronzen bladerschild;
Haar stervende avondgloed is over u gekomen.

Gij zingt uw leven uit in wonderlijke droomen,
Waarbij ge duizendverwig al het licht verspilt,
Dat eens, als vloeiend goud, u wakker heeft getrild,
En door de poriën van uw loof kwam binnenstroomen.

De zon gaat dood in u — gij zingt haar stervenslied
Gij draagt in uwen rouw haar kleuren, anders niet!
En als ze, bleek, ontdaan door nevelgrauw zal vlekken,

Dan zult ge naakt en zwart uw biddende armen strekken...
Maar weer verrijzen zal ze en 't leven weder wekken
In iederen boom die wacht en hopend opwaarts ziet!

ZONNEDOOD.

We keerden weder uit het stille woud,
Waar wij onze uren van beschouwing leven,
Waar naakte en hooggestamde dennen streven
Naar blauwe luchten en naar zonnegoud.

En wattig-wit hing boven 't kreupelhout,
Als wierookwalm de neveldamp te zweven,
En avondwaas steeg purper in de dreven,
Langs boomenzuilen, onder blarenvout.

Toen plots ! de scherpe schreeuw van een fazant
Kwam oor en hart en het heelal doorkerven...
Wij keken om : de wereld stond in brand...

Het roode vuur doorlaaide bosch en kant
En sloeg in ons gelaat zijn rosse verwen...
Ginds lag de zon — de groote zon — te sterven.

DE EERSTE ZONDE.

En voor onze oogen rees het roode vizioen
Der eerste Vlammenwraak door 't pas ontheiligd groen
Van 't Paradijs — Half naakt, de siddring door de leden.
Twee menschenkinderen, neen, twee menschen vluchtten 't Eden.

God, die ze uit klei verwekte, God ontviel hun toen...
Hun moeder, de aarde, bleef ; maar wrokkend, zonder zoen,
Tenzij ze met hun zweet en bloed haar korst doorkneedden,
Of daalden in haar schoot, ontzield en afgestreden.

Zij vluchtten 't roode vuur dat Vaders vloek bazuinde,
Zij vluchtten naar het dal waar 't laatste licht verpuinde,
En waar de nacht hen sloot aan moeders koude borst...

Had God de zon verdelgd ? Zoo'n nacht ! Och was dat weenen,
Toen, grijs, door 't zwarte zwerk, de morgenstralen schenen...
Och ! Vaders bleeke zon die mee hun leven torst !

'T WEERKAATSTE LICHT.

Voor ons was nu de zonne schuil gegaan ;
Wij tastten met den voet, terwijl we traden,
Naar vasten grond, en naar onzichtbre paden —
Zwart hing 't gewelf van slapende eikenblâan.

Tot plots het gouden sikkeltje der maan
Een op'ning sneed door donkre nachtgewaden
En door het loover spon haar tooverdraden
Van blauwig droomlicht langs de zwarte baan.

De zon had stervend de aarde niet vergeten,
Maar, stralend op de maan, haar toegemeten
De stille klaarte die ons leiden zou.

Zoo bleef de Waarheid onze zielen trouw :
Terwijl de zonde 't schouwend oog kwam dooven
Trad zij tot ons in 't licht van 't stil gelooven.

GENEZARETH.

Met trillend licht geteekend in uw baren,
Stond eens het beeld van 't schoonste menschenkind;
Gij droegt in u zijn wezen en gebaren,
En wiegdet zacht zijn bootje, welgezind.

Doch, sliep Hij in, dan kwam de storm gevaren
En sloegt ge wild uw waters in den wind;
Zijn godd'lijk woord alleen kon U bedaren:
De zwarte vloed herkreeg zijn hemeltint.

Eens laagt ge vast in grauwe rotseranden:
Blauw diamant waar 't sterrenheir in brandde,
Diep firmament waar Hij mocht overgaan...

Zoo kan mijn zielezee na donkre dagen,
Hem zegevierend op haar golven dragen,
En liefdesterren bloeien op zijn baan.

Zr M. Jozefa.

ROND GEZELLE'S GEDICHTEN

Ontwikkeling, Ontleding en Ontstaan van sommige Gedichten en Fragmenten.

SLAPENDE BOTTEN

Ten halven afgewrocht
ontvangen, niet geboren;
gevonden algeheel
noch algeheel verloren
zoo ligt er menig rijm
onvast in mij, en beidt
den aangenamen tijd
van volle uitspreekbaarheid.

Rijmsnoer II 125

Het is een natuurlijk feit dat de dichters voorbijvliegende maar treffende gedachten en indrukken, opgeteekend in een paar versregels of strophen, bij passende omstandigheden in latere uitgebreider gedichten, overnemen, ontwikkelen of verwerken.

Hoewel de dagteekening bij die fragmenten en rijmreken ontbreekt, mag men toch op grond van hoogste waarschijnlijkheid, grenzend aan het zekere, de prioriteit der ontvangenis aan de kleinere gedichtjes toekennen : zij beiden — zooals Gezelle zegt —

« den dag, den dageraad...
in barensveerdigheid ».

Bij deze bevestiging van den dichter zelf, kan men tot staving dier bewering, de « gedichte gedachten » van andere schrijvers aanhalen waarvan het handschrift met de dagteekening is bewaard gebleven. Tot voorbeeld diene Shelley.

Vergelijk alzoo het volgende paar passages : (1)

« My spirit like a charmed bark doth swim
Upon the liquid waves of thy sweet singing
Far far away into the regions dim

Of rapture — as a boat, with swift sails winging
Its way adown some many winding river,
Speeds through dark forests o'er the waters swinging...

(Fragment : To one singing — dated 1817.

en « My soul is an enchanted boat
Which, like a sleeping swan, doth float
Upon the silver waves of thy sweet singing...
It seems to float ever, for ever
Upon that many-winding river
Between mountains, woods, abysses
A paradise of wildernesses !

(Prometheus Unbound : Act II, Scene I — dated 1819.

---

(1) Bovenstaande passages zijn ontleend aan « Shelley 's Poetical Works » Oxford Edition — respectievelijk bl. 537 en 237.

Naast dit type kunt ge o. a. nog vergelijken de fragmenten die in dezelfde uitgaven voorkomen op bl. 568-569 ; 846-847.

Ditzelfde feit trouwens kan men ook in de andere kunsten constateeren. Hoe dikwijls gebeurt het niet dat een schilder een met enkele lijnen geteekenden studiekop in latere werken, verschoond en ontwikkeld, opneemt. (1) Hoe dikwijls insgelijks worden in de muziek vroeger-aangeraakte motieven in latere stukken ontwikkeld en verwerkt ! (2).

Vooraleer echter over te gaan tot de ontwikkeling of verwerking van sommige « kleengedichtjes » wou ik wel een drietal gelegenheidsgedichten ontleden.

Ze zijn merkwaardig hierdoor, dat ze niet immer — namelijk in de eerste uitgave — als zoodanig verschenen zijn, dus niet als één geheel voorkwamen, maar gesplitst in afzonderlijke deelen met afzonderlijken titel. Ik bedoel de drie dichtstukken, die in de latere uitgaven van « Dichtoefeningen » verschenen onder den titel : *Boodschap van de vogels en andere opgezette dieren,* staande in het « muzeum » ingericht in 't klein Seminarie te Rousselaere binst het schooljaar 1854-1855 ; *Aan de Eerweerdige Heeren, Petrus, Vitalis en Victor Carlier op des laatsten priesterwijding* 21 Wintermaand 1850 ; en *Pastor Boone,* Gheluwe 4 Januarij 1855 (3).

Deze gedichten komen respectievelijk als geheel niet voor in de eerste uitgave van de « Vlaamsche Dichtoefeningen » — geel papier — uitgegeven te. Rousselaere, bij Stock-Wer-

---

(1) Zoo b. v. Rubens' « Franciscaner monnik », studiekop (Ermitage te St Petersburg), die in het grootere werk « De H. Franciscus Seraphicus » (Wallraf-Richartz-Museum te Keulen) ontwikkeld en verschoond terugkomt. — *(Künstler-Monographie-Rubens).*

(2) Zoo is b. v. de marsch uit « Tannhäuser » (1845) in kiem reeds bevat in de romantische opera : « Die Feen » (1834)

(3) Over het gedicht : « *Onze Bewaarengel* » (Dichtoefeningen bl. 48) werd reeds in Biekorf XXV. bl. 103 en VV. geschreven.

brouck en Zoon, 1858. — Wel echter verschenen sommige deelen met afzonderlijken titel.

Uit de dagteekening kunnen we even wel opmaken dat die gelegenheidsgedichten oorspronkelijk als een geheel gemaakt werden: maar vermits de verschillende deelen met enkele wijzigingen als alleenstaande gedichten gemakkelijk konden beschouwd worden, en gelegenheidsgedichten toch altijd een schijn van minderwaardigheid hebben heeft Gezelle ze dan ook — waarschijnlijk om die redenen — in de eerste uitgave van zijn werken afzonderlijk laten verschijnen.

Wat het eerst-genoemde gedicht nl. « De boodschap der vogelen » betreft, kan hier volledigheidshalve de voetnota op blz. 33. der groote uitgave van « Gezelle's Dichtwerken » (L. J. Veen) (Dichtoefeningen) aangehaald worden.

« In de eerste uitgave van Dichtoefeningen, 1858, komt bovenstaande stuk voor, maar zonder voetnota, (1) en betiteld « Benedicite omnes volucres Domino ». Het staat er ook merkelijk korter dan in de uitgave van 1878 en volgende ». En op blz. 54 zegt de uitgever: « In de uitgave van 1858 volgt hier, met tamelijk veel varianten, en onder titel: « Sterven is onsterfelijkheid: de tweede helft van 't stuk dat in de latere uitgaven betiteld werd: Boodschap van de vogels...enz.. » Het begin en het slot van dit afzonderlijk staande gedicht komt niet voor in het groote stuk.

Belangwekkender echter is het gelegenheidsgedicht opgedragen aan *Pastor Boone* 1855 — oorspronkelijk geschreven zooals het in de uitgave van 1878 voorkomt (dus in vijf deelen).

In een voetnota op blz. 78 (« Gezelle 's Dichtwerken »: Dichtoefeningen) staat er « I, II, IV, V verschenen voor 't eerst

(1) Betreffend nam. de mededeeling over het « Museum » van Rousselaere.

in de uitgave van 1878. Onder titel : « De Stoet » komt III in de eerste uitgave voor. » Dit is nu eenmaal niet waar. Het 1e deel van het gedicht namelijk :

« Ofschoon de kloeke zoon van 't eenmaal machtig Vlandren...

Komt met geringe wijzingen in de 1e uitgave voor op blz. 157 met den titel :

« Hij leeft » :

« Ofschoon de kloeke zoon van 't eenmael weeldig Vlandren...

Het 3e deel komt voor onder titel : « De Stoet » (blz. 66) met enkele varianten. Om dit alleenstaande gedicht een passend slot te geven, veranderde Gezelle het paar laatste verzen van het gelegenheidsgedicht :

« en treden eerbiedig in langzamen stoet
een hemelgezondenen man in 't gemoet. »
in « En treden eerbiedig in langzamen stoet
Den Bisschop, den Bisschop die komt, in 't gemoet »

II, IV, V kwamen dus, zooals hooger reeds gezeid werd, in de eerste uitgave niet voor. Wat het laatste deel betreft (V) is het wel opmerkenswaardig dat dit reeds gediend had het vorige jaar in een « Welkomgedicht aan den weleerweerden Heere Auguste Terrier... enz. » Strophen 8, 9, 10, 11, 13 vertegenwoordigen met enkele wijzigingen de vijf strophen van nr V van het gedicht « Pastor Boone » (Vg. dus I Dichtoefeningen 81-82 met III Gelegenheidsgedichten 1e serie 172-173.)

Nog merkwaardiger is het gedicht, gemaakt ter gelegenheid der priesterwijding van Victor Carlier (1850). Oorspronkelijk — zooals 't voorgaande en zooals 't in de uitgave van '78 voorkomt — bestond het uit vijf deelen. Volgens de voetnota's in de « Groote Uitgave » (zie blz. 56-62) komen I, II, IV, V niet voor in de 1e uiigave van 1858 : III is opgenomen in de 1e uitgave met titel : « Het Laatste Avondmaal ». Dit is nu heelemaal on-

juist. Het 1e deel verscheen in de 1e uitgave met den titel : « Het Katholieke Altaer» (blz. 70). Dit gedicht wordt zelfs overgedrukt in de « Groote Uitgave » (blz. 85) : wanneer we nu dit stuk met I (bl. 56) vergelijken, dan is het nochtans niet moeilijk te constateeren dat beide gedichten dezelfde zijn. De twee laatste strophen van « Het Katholieke Altar » zijn de verwerking van de acht eerste verzen van II van 't volledige gedicht : ze zijn in beide gevallen het antwoord op de vragen, die in de vijf voorgaande strophen gesteld werden. Tot vergelijking :

Voor Hem, voor Hem
Dreunt de orgelstem,
Blinkt fakkel ende kruis :
Voor Hem is 't goud
En 't Zilvre ontvoud
Die sprak : « Dit is mijn Huis ».

Voor Hem alleen
Verdwijnt de steen
En glimt de kandelaer
Hem die Zijn woon
Heeft en Zijn throon
Op 't katholiek Altaer

(Het kath. Altaer bl. 71).

en :

't Is voor Hem, die omkleed met zijn godlijk gestraalt
en bewolkt met een stoffelijken schijn is gedaald
op den autaar en thans naar het plechtig beduid,
van zijn eeuwtorschend woord, *zijn genâschat ontsluit*
in den boezem eens nauwelijks gezalfden. *'t Gedrang*
van den orgel, de wierook, de praal, het gezang
zijn een schaûw van den glans, die, reeds eeuwen voorheên
dien grootdadigen God op berg Sinaï omscheen. —

(I. Dichtoefeningen bl. 57)

Dat de dichter deze gedachten in anderen vorm, uit hoofde van 't verschil in rythmus en 't groot aantal rijmen, heeft moe-

ten uitdrukken, is de oorzaak van die zeer vrije en minderwaardige verwerking.

Het 2de gedeelte van het volledige gedicht komt met enkele varianten in de 1e uitgave voor met titel: « Sinai » (bl. 69); beginnend met het negende vers van II (Victor Carlier).

« De wêerflikkrende bliksemflits boort in de wolk... »

en weglatend de twee laatste verzen ; die het stuk tot *gelegenheids*gedicht maken :

... Want, door de eeuwen der eeuwen, mijn priester is hij ! —
Die was groot !... — doch oneindig veel grooter is die
Welke ginds buigt op 't autaar zijn bevende knie.

III verscheen dus — op bl. 50 — in de 1e uitgave onder hoofding : « Het Laatste Avondmaal ».

IV en V komen gedeeltelijk versmolten tot een geheel voor in de uitgave van '58 met titel : « Dank na de Misse » (bl. 165). Eigenlijk drie verschillende gedichten zijn versmolten in dit éénе.

Strophen 1 en 5 zullen hoogst waarschijnlijk wel reeds als afzonderlijk gelegenheidsgedicht bestaan hebben : afdoende bewijs heb ik niet gevonden, de mogelijkheid echter wordt bevestigd dat het als zoodanig voorkomt in Rond den Heerd, 1880, bl. 5 : het is opgedragen « aan een jongen Priester » en gedagteekend 1871.

Strophen 3, 4, 6 en 7 vertegenwoordigen de 1e helft van IV (Victor Carlier) bl. 60 — met een aantal wijzigingen :

De Apostel vloog het heilverbond...
. . . .
in deze hand herboren.

Strophen 8, 9, 10 en 11 zijn dezelfde als de vier strophen die het 5de deel van het volledig gedicht uitmaken : enkel dient

opgemerkt dat het woord « lof » (volledig gedicht) in « Dank na de heilige Misse » tot « dank » wordt gewijzigd.

Opmerkenswaardig is ook dat G. G. laatstgenoemd gedicht in de latere uitgave van Dichtoefeningen niet meer afzonderlijk liet verschijnen : hij schenkt het een plaatsje in Lied. Eerd. & Reliqua bl. 77-79. Hij zal wel ingezien hebben, dat, wanneer dit danklied in denzelfden bundel als het volledig gelegenheidsgedicht aan de gebroeders Carlier verscheen, de lezer te licht het kopiëeren zou gezien hebben en alzoo een der twee dichtstukken niet zou genieten.

Buiten deze drie grootere gedichten zijn er nog een paar andere die onze aandacht verdienen.

De vertaling der Latijnsche hymne « Jam lucis orto sidere » verschijnt tweemaal in Gezelle's werken en zelfs driemaal zoo men een vrije omschrijving ervan bijrekent.

De eerste maal verschijnt ze in « Liederen, Eerdichten et Reliqua » met titel : « Jam lucis orte sidere » ; een tweede maal in Tijdkrans I bl. 13 met vele varianten onder hoofding : « De Zonne abreede is opgestaan » met motto « Jam lucis orte sidere... »

Uit de opvallende gelijkenis der twee gedichten en uit het feit dat het eerste dichter staat bij het Latijnsche origineel, blijkt dat Gezelle het tweede vrij bewerkt heeft naar de eerste vertaling. De derde behandeling, eveneens met motto « Jam lucis orte sidere » (Rijmsnoer II 139) is geen vertaling maar een verkorte bewerking op het thema van de dankbaarheid.

Het gedicht « Christene Landen », verschenen in de eerste uitgave van *Ged. Gez.* en *Geb.* werd in de latere niet meer opgenomen. (Het gedicht komt nog afzonderlijk voor in de volksuitgave van G's Dichtwerken, (bij L. J. Veen, Amsterdam), (bl. 183) wordt echter in de groote niet meer overgedrukt).

Het werd overgenomen met inversie van eerste en tweede

strophe in strophen 3, 5, 7, 8, 9, 10, van 't gedicht « Harlebeke » in Lied. Eerd. & Reliqua bl. 43-44. (1)

*
* *

Gij wacht wellicht
een lang gedicht,
en 'k zende u... 't is wat djentjes
een heelen hoop fragmentjes.
G. G.

Waarom die fragmentjes en fragmenten ? Hadde Gezelle niet beter gedaan al die verjes, waarin toch geen hooge poëzie schuilt, eenvoudig weg te laten ? Toch niet. Luister, hoe Gezelle zelf de uitgave dier fragmenten en « Kleengedichten » rechtvaardigt :

« Lezer
dezer

« Het woord « Kleengedichtjes » zal u doen peizen op het « Kleengebeedtje » waarmede eertijds — eilaas nu niet meer ! — alle leering aanvang nam ; mochten hier en daar eene van deze mijne kleengedichtjes een goed gedacht in uw geheugen, of een goed gebed uit uw herte streelen, 't ware al vele om te antwoorden op uw billijke vrage : Cui bono ? waartoe dient dat ?

Het zou misschien ook kunnen helpen goedmaken dat

(1) « Christene landen » is maar een stuk van Harelbeke uit Liederen, Eerdichten en « Reliqua » schrijft Prof. Al. Walgrave (Biek. XXI-367). Ik geloof niettemin dat het vóór « Harlebeke » afzonderlijk bestaan heeft en later in dit gedicht overgenomen werd. Dit geloof is gesteund op het feit dat « Christene landen » in de *eerste* uitgave van Ged. Gez. en Geb. voorkomt, later omdat het dus opgenomen was in « Harlebeke » niet meer overgedrukt werd in Ged. Gez. en Geb. ; voorts ook besluit ik daartoe uit het voorhanden zijn van varianten en van de inversie der beide eerste strophen.

dichten en bidden, na den rechten eisch, al dikwijls deur malkander loopt... »

Hierbij mogen we voegen dat menig « kleengedichtje » of zelfs « rijmreke » voornamelijk door den rythmus is

> « een sprankel van de dichterziel
> die brandend uit den hemel viel ».

En zijn er velen hunner, voor diegenen, die Gezelle lezen en bestudeeren, niet kenschetsend voor de innig geloovende ziel van den dichter en zijn hoog-godsdienstige natuurbeschouwing ? En hoewel vele « slapende botten » niet gekomen zijn tot den tijd « van aangename uitspreekbaarheid » toch zijn, o dichter, sommige ontloken in « klanken ... »

> die, blomgelijk, uw hert, uw ziel
> en uwen mond ontluiden ! »

Het is dan ook wel niet zonder belang na te gaan hoe sommige « kleendichten » of « rijmreken » de aanleiding geweest zijn tot het maken van een grooter gedicht, of tot latere ontwikkeling of verwerking in langere dichtstukken gediend hebben.

Buiten de genoegzaam bekende « kleengedichten » : « Overal en *allenthenen* » (Laatste XXXIII. bl. 167) en « Houdt dat wel in uw gemik... u *en* ja *is lange strije* « (Laatste XXXIII. bl. 172) die respectievelijk gemaakt werden op 't woord *allenthenen* (Zie R. d. H. 1880. 238) en *u en ja* (oe en ja, neen en ja) of 't Kortrijksche spreekwoord : « *ja en nie es lange strie* » (Zie R. d. H. 1881 bl. 126), die ik enkel wil vermelden ; alsook buiten andere langere gedichten, ontstaan op een enkel woord zooals : « O wilde en onvervalschte pracht » (Tijdkrans I. bl. 139) dat in R. d. H. 1882 bl. 232 voor titel droeg « Gods *Eerstigheid* » en bewerkt werd op een passage van Ruusbroeck (Bruloft, 108), of gemaakt naar zeker rythme (b. v. Rammenta-

ti), wil ik een paar andere gedichten, die wellicht minder bekend zijn. niet onopgemerkt laten voorbijgaan..

Het gedicht « Kruiske, kruiske goed begin » : aen Gustaf Verriest. (Gedichten, Gez. en Geb. bl. 5) is heel zeker wel geschreven naar aanleiding van het oude volksgebedeken : (1)

Kruysken, kruysken goed begin
Den Heyligen Geest in mijnen zin
Dat bid ik onzen lieven Heeren
Dat ik wel mag onthouden
Dat bid ik onze Lieve Vrouwe.

R. d. H. XXI. bl. 58.

Dit volksdeuntje wordt dus in 1886 in R. d. H. opgenomen : maar uit de identiteit van het eerste vers met dit van het grootere gedicht (1861) mogen we besluiten dat Gezelle, die dit volksliedje, opgeteekend had, het wel vroeger dan 1886 zal gekend hebben.

Ook het gedicht : « O Maria die daar staat » (Liederen, Eerdichten & Reliqua bl. 41) is gemaakt naar aanleiding van een versje dat iemand (heel waarschijnlijk Gezelle) vond onder een O. L. V. Beeld en in R. d. H. 1866, bl. 358 overgedrukt werd. Hier volgt het :

Ik groet U, Maria, die daar staat
Gij zijt goed en ik ben kwaad
Wilt gij mijne arme ziele gedenken
'k Zal U een *Ave Maria* schenken.

Ave Maria !

Wil dit nu met de eerste strophe van het langere gebed

---

(1) In Biekorf-VIII-13 staat in een voetnota dat dit oud gebedeken te vinden is in « Het dobbel kabinet der christene wijsheid » gedrukt in gothische letters, bij Begijn, te Gent ; en in Biekorf XIII-158 staat dat het opgeteekend werd te Ruysselede door Guido Gezelle.

vergelijken, dan zult ge het noodzakelijke verband tusschen beide gebeden zien :

> O Maria, die daar staat·
> gij zijt goed en ik ben kwaad
> wilt gij mijne arme ziel gedinken
> 'k zal u een *Ave Maria* schinken !
>
> (Het tweede « Ave Maria » is weggelaten).

Dat dit gedicht ook niet zooals het « schietgebedeken » begint met de woorden « Ik groet u » maar — en dit bij elke strophe — met « O Maria » is toe te schrijven aan de behoefte naar 't zelfde getal versvoeten ook wel echter aan het daartoe aanleiding gevende paar verzen die in R. d. H. onder hooger vermeld gebedeken staan en aldus beginnen :

> « *O Maria*, wilt niet vergeten
> Die dolen en den weg wel weten ».

Gaan we nu over tot de eigenlijke « kleengedichtjes en andere « slapende botten ».

Wanneer we deze een weinig beschouwen, dan kunnen we ze allicht naar verschillende soorten groepeeren.

Een eerste soort zijn de « gebedekens » die spontaan aan een zoo godminnend hart als dat van Gezelle moesten ontsprin gen. Voorbeelden zijn er bij de vleet.

Een tweede soort zijn de « volksdeuntjes of spreukjes » die een folklorist als Gezelle opteekende en die later met enkele wijzigingen tusschen zijn « kleendichten » of « rijmreken » een plaatsje kregen.

Zoo zegt G. G. in Biek. 1897-57 : Het oud vlaamsch liedeken dat alzoo begint : « Ei, 't was inne de mei... » hebbe ik vroeger dikwijls hooren zingen en misschien wel meêgezongen ook... »

Waaraan is anders volgend kleengedichtje te danken :

't Was in de blijde Mei,
ei, ei
't Was in de blijde Mei!
En komend achter 't land gegaan
'k zag al de blijde blomkes staan:
't Was in de blijde Mei
ei, ei
't Was in de blijde Mei!

Ook het « kleengedichtje » : « 't Zevengesterre » is een volksraadsel. (R. d. H.) 1878)

Het « kleengedichtje » :

« Slaapt, slaapt kindje slaapt
en doet uw oogskes toe
die pinklende winklende oogskes daar
'k ben 't wiegen al zoo moe:
'k en kan u niet meer wiegen
'k en ga u niet meer wiegen
slaapt, slaapt, toe!
enz..

is gemaakt naar een overal bekend « wiegeliedje » dat bij ons luidt:

Do, do, kinneke, do
slaapt en doet uw oogskes toe
hedde geene vaak, ge moet niet slapen
hedde geenen honger, ge zult niet gapen
do, do, kinneke, do!..

Het bekende « Timpe tompe, terelink... » is een volksraadsel (zie R. d. H. 1878): eveneens het onvolledig opgeteekende

« Pinte, ponte, palingpot
loopt ermêe naar 't wagenkot
loopt ermêe naar 't ovenbuur...

Dit volsta voor deze soort (1)

---

(1) Zie de voetnota v. volgende bladzijde.

Een derde soort : een zoete klank, een treffende indruk weergegeven !

« 'k Hoore tuitend' hoornen en
den avond is nabij
voor mij...

« Hoort ge de winden buischen...
lijk peerden zonder toom

Luistert hoe :

't Begijnhofklokske luidt,
ach lieflijk is 't om hooren
hoe 't neerstig, belt en bidt :
« *kóm-biù, kóm-biù, kóm-biù* » (1)

en « Goën avond » klinkt mij zoet in de ooren ! »

Gezelle las veel en met aandacht : en hoe dikwijls werd dan niet een treffende gedachte, een treffend woord of beeld van een vreemden schrijver op een strookje papier opgetee-

---

(1) Alleen dient nog opgemerkt dat zulke volksraadsels en — fabeltjes niet enkel in kleengedichtjes, ook wel in langere dichtstukken voorkomen.

Te vergelijken is b.v. in 't gedicht « Audleie » (Tijdkrans II 69), de strophe :

Den bast, die onlangs, toen
hij jong was, jong en schoone...
...veel te lichte, eilaas
de blauwe maagdenkroone
verloos.

Met het raadselgedichtje van het vlas (Zie R. d. H. '78 en '81)

« *Als ik was jong en schoon*
Droeg ik een blauwe kroon
Als ik was oud en stijf
Kreeg ik veel slagen op mijn lijf. »

Ook nog volgende strophe uit het gedicht « Canteclaar » (*Tijdkrans* I 138.)

kend ! Zulke woorden of gedachten maken de vierde soort « kleengedichtjes » of « rijmreken » uit.

Een teekenend woord :

« De zonne is weg die liên en land
verblijdt, en *'t vlugge volk van 's hemels harpenaren* »

(Zie Laatste Verzen : Slapende Botten 213)

Datzelfde paar verzen kunt ge letterlijk terugvinden in 't gedicht « Ego Vigilabo » (Rijmsnoer II, 73)

« De zonne is weg, en 't daglicht heengevaren ;
het duistert al, de dood heeft de overhand

. . . .

De zonne is weg, die liên en land
verblijdt, en 't vlugge volk van 's hemels harpenaren. »

Een schoon beeld :

...lijk letteren op
een zerk gekapt
en langzaam uitgetreden... (Rijmreken... 176)

Een treffende gedachte in beeld :

« Uw' vonkelende ooge, *uw rooden kam*
een laaiend beeld van vier en vlam
uw zwakken steert, *uw sporen,*
...uw stem zoo schoon om *hooren...* »

Het kinderfabeltje luidt (R. d. H., Mei 1879).

...Aan den top van de kezende kakelbende staat
de fiere haan ;
beziet hem op den mesthoop staan
rood als bloed is zijn kam ;
Hij schittert als een vlam
zijn lange *sporen*
zijn scherper dan een *dooren...*

Zelfde beeld, zelfde rijmen !

O mocht ik
o mocht ik
voor 't heilig tabernakel staan
o mocht ik
o mocht ik
daar brandend als een keerse staan
o mocht ik
o mocht ik
ontsteken daar en uitgegaan
o mocht ik
o mocht ik
naar Hem en in den hemel gaan ! (1) (Eerste *XXXIII*)

---

(1) Dit laatste diene tot voorbeeld.

In « the Hymns of Faber » komt er een gedicht voor « Holy Communion » (imitated from St. Alphonso). In dit gedicht verlangt de dichter te kunnen zijn als de kaarsen en de bloemen, die rond het tabernakel staan en als de kelk die het lichaam van Christus bewaart.

Verg. bovenstaand kleengedicht nu met deze strophe van Faber dan zal algauw het verband tusschen beide uitkomen :

« O happy Lights ! o happy Lights !
Watching my Jesus livelong nights !
How close you cluster round his throne
Dying so meekly one by one
As each its faithfull watch has done.
Could I with you but take my turn,
And burn with love of Him, and burn
Till love had wasted me, like you
Sweet Lights What better could I do ? »

Dat Gezelle die gedachte uit Faber heeft overgenomen — wat blijkt uit de treffende gelijkenis — wordt bevestigd door het feit dat G. G. rond dien tijd (1859-60) Faber las (ten bewijze : Vertaling van Faber's gedicht « Jesus riseu » : Dichtoefeningen bl. 111) en uit het feit dat ook de andere vergelijkingen rond dienzelfden tijd verwerkt werden. (Vg. : Ged. Gez. en Geb. bl. 55, 58.)

Ik hoop echter later de studie der invloeden op Gezelle volledig te geven.

Eindelijk een vijfde soort zijn algemeene indrukken of gedachten, opgeteekend in enkele verzen of een paar strophen en niet gekomen tot hunne volle rijpheid. De voorbeelden ervan zijn talrijk.

Het is wel belangwekkend na te gaan hoe sommige dier « kleengedichtjes » en « rijmreken » gegroeid zijn tot groote dichtstukken.

Het kleendichtje : (bl. 144)

> « Weêrom ! weêrom ! wie toomt er mij
> Wanneer ik dichten mag
> van God...
> Daar zijnder, ja, daar zijnder nog
> die buigend voor het kruis... enz..

wordt ingelascht in het gedicht « weerom de vrije klok : bij de kloosterintrede van... » (bl. 121 van Ged. Gez. en Geb.

> Weêrom de vrije klok geluwd,
> 't ivooren vingerblad
> bij volle grepen saamgeduwd...
> waar, God zij dank, daar zijnder nog
> die buigend voor het kruis...

en daarop volgen letterlijk de 6 verzen van het kleengedichtje. Insgelijks het « bloemblad » (1)

> « O deugd van dankbaarheden » (bl. 186)

wordt met geringe varianten ingelascht in 't grootere gedicht « Aan Edmond » (Lied. Eerd. et Rel. bl. 67)

De machtige gedachte aan de Godheid, een gedachte, die verdoold geraakt is tusschen de « slapende botten » (na de « Laatste Verzen, bl. 198), maar die toch vroeger reeds in R. d. H. 1866 geuit werd en de volgende is :

---

(1) Zie Biek. XXIV-284-285.

« Oneindig wezen, God,
drievuldig, één, almachtig
wat zijt gij dicht bij mij
die niet en zie en hoor. »

zal wel tot grondslag gediend hebben van het gedicht « Oneindig wezen » (Ged. Gez. en Geb. bl. 18), waarvan de vier eerste verzen haast letterlijk dezelfde zijn.

Dergelijk geval treft men aan bij een ander kleengedichtje (dat in de volksuitgave V, 159 ; maar niet meer in de groote uitgave voorkomt : het verschil is nochtans opvallend *in* woordgebruik en vers*vorm*)

« Oneigene tale, geborgde gepeizen.
mijn zijt gij niet, uw dat en wil ik niet zijn ;
wat in mij en van mij is, dat heete ik mijn ;
onweerdige, ik laat u : ga reizen
(Volksuitgave V, 159.)

Zoo luidt het kleengedichtje en moet ongetwijfeld verwerkt geworden zijn in het ietwat langere gedicht « Oneigene » (Ged. Gez. Geb. 10), waarvan de tweede strophe is :

« Dan, weg met de oneigene
tale en den schijn
van elders geborgde gepeizen ;
mijn zijt gij niet, uw dat en
wille ik niet zijn ;
dat in mij en aan mij is
dat heete ik mijn :
oneigene ik haat u... gaat reizen !

Hoe lief de boomen, « de schoone boomen Gods » aan Gezelle waren blijkt uit de talrijke gezangen die hij over hen heeft gemaakt. Zijn ze niet wanneer ze kunnen opgroeien in hunne « wilde en onvervalschte » pracht, in hun immer veranderende schoonheid, een voortdurende aanleiding tot natuurbewonderingen ?

En hoe « deere » moest het onzen natuurdichter doen wanneer de mensch « die vrije en blije boomen ontmooit. » (1)

« Hebt toch meelye
menschen, meelye
met de schoone
boomen Gods »
(Rijmreken na « Laatste Verzen » bl. 208.)

en die zucht is de grondtoon van menig gedicht :

« Heb meelijen met de boomen, laat
den bast hun ongeschonden...«
(Laatste verzen, 105.)

Ook naar eenzaamheid en avondstilte verlangde Gezelle : dan toch voelde hij zich nader bij God en kon beter de grootheid van den Schepper bewonderen :

« 'k Sta geren te midden
de velden alleen
en 'k schouwe in den
diependen hemel »
(Rijmreken na kleengedichtjes bl. 176)

want « O sterren, sterren, hooge en trotsche
benijdt mij hemelen en
bewondert want ik Priester Gods
en tabernakel ben.
(Bloembladeren, bl. 186)

De beide gedachten heeft de godsdienstige natuurdichter ontwikkeld in de machtige hymne :

« O 'k sta me zoo geren te midden in 't veld
en schouwe in de diepten des hemels !...
... gij heemlen, gij blauwe, daar boven mij, diep
ge ontsnapt mij niet, wel moogt gij diep zijn !...
... God ! ik alleen ben uw Priester op aard
uw schepping dat is mij een tempel,...

(1) Vg. Caesar Gezelles artikeltje in Biek, XIV-59-62.
Vg. o. a. hiermede ook volgende stukken : Rijmsnoer I 172, II, 11..)

'k Ben priester, 'k ben autaar, 'k ben slachtofferand
'k ben koning van al 't mijn omringend,...
(Ged. Gez. Geb. 43)

De avondstilte trof hem :

« 't Is stille, stille allenskens, en
't is avond weer aan 't worden. »
(Rijmreken na Laatste Verzen 214)

Later ontwikkelde dit een weinig en zuchtte :

« 't Is stille, stille allengerhand
en weerom wordt het avond ;
het zonnelicht is henen, 't is
een ander land nu lavend
't is stille, stille... zoetjes vaart
dat roerde alom, te rustewaard. »
(Laaste Verzen, 102)

Bij een andere omstandigheid klaagde mijmerend de dichter :

« 'k voele een traan mijn oog ontwellen
als ik denke : 't is voorbij. »
(Rijmreke na Laatste Verzen 205)

en is die gedachte niet de basis waarop gebouwd werd het grootere gedicht « Voorbij » (Laatste Verzen, 128), waarvan hier de laatste strophe volgt :

« Voorbij, o God, u uitgespaard
gaat 't al voorbij en tendenwaard
gaat al dat is of was voorbij :
Gij zijt alleene en blijft God, Gij ! 1898.

Heel de natuurbeschouwing van Gezelle wordt vervat in volgende rijmreke :

« Mij spreekt de blomme een tale
mij is het kruid beleefd
mij groet hel altemale
dat God geschapen heeft
(Rijmreken, Nageldeuntjes, 176.)

en die ontwikkeld is in een ander kleengedichtje :

« Als de ziele luistert
spreekt het al een taal dat leeft
't lijzigste gefluister
ook een taal en teeken heeft;
blåren van de boomen
kouten met malkaår gezwind,
baren in de stroomen
klappen luide en welgezind
wind en wee en wolken,
wegelen van Gods heiligen voet,
talen en vertolken
't diep gedoken woord zoo zoet...
als de ziele luistert !

(Eerste XXXIII : bl. 142.)

En werd volgend dubbel beeld :

... *wat verruwprachtig hoortooneel*
wat zielverrukkend zingestreel
o vlaamsche tale, uw' kunste ontplooit,
wanneer zij 't al vol leven strooit
en vol onzegbaar schoon zijn, dat
lijk wolken wierooks, welt
uit uw zoet wierookvat

(Tweede XXXIII. bl. 157-158)

niet verwerkt — onbewust wellicht — in twee strophen uit het bekende lied van « De Nachtegale » ?

... 'k hoore een lied hem lustig weven...
Zoo zit er in den zomer zoel
een, *werpende*, op den weverstoel
van groene blåren
zijn duizendverwig garen.
wat is hij : mensche of dier of wat ?
vol zoetheid, is 't een wierookvat
daar engelenhanden
onzichtbaar reuke in branden.

Hetzelfde geval doet zich voor met een ander kleengedichtje :

Verg. Hoort de winden buischen
ruischen door der blaarden boom :
ze huischen
ze ruischen
ze buischen
lijk peerden zonder toom !
(Laatste XXXIII. bl. 164.)

Zelfde beeld, zelfde klanknabootsing in het gedicht « De Winden »

De zee, de zee, ze 'n zoeft bijkans
zoo zeer niet *als de boomen*
daar wild, de winden deure rijen
te peerde, en zonder toomen.
Aan 't roepen gaan tien*duizenden*
tien*duizenden* van blåren
alsof 't zooveel tien*duizenden*
van dolle menschen waren... (Rijmsnoer II bl. 68.)

Over het kleengedichtje « Hoe lief is 't op nen loovertak... den nachtegaal te hooren... » (Laatste XXXIII., 166) schreef Al. Walgrave in Biek. XXI — 150 :

« Ik zie dit kleengedichtje aan als een begin, een nieuw pogen tot een voller gedicht, maar dat nog eens « slapende botte » is gebleven. En wat meer is, ik zou haast denken dat voor het prachtige : « Waar zit die heldere zanger » (Tijdkrans I, 141) dit kleengedichtje later is hernomen en met eindelijk gevonden rythme en volheid is doorgewerkt... »

En dan volgt de vergelijking van het kleendichtje met de twee eerste strophen van hoogervermeld gezang.

De vergelijking bevestigt de bewering.

Veel duidelijker evenwel is de bewuste verwerking van volgende « onvoltooide botte » uit Rijmsnoer II, 130 :

« Die aarde, hemel, zee en locht
doormiddaagt ; die nooit bange en zijt
noch schade en lijdt
van iemand die u tegenstrijdt,
uw stralen bloot
o zonne groot
waar is hij die ze doogen mocht
o aldoordaverend Godsgewrocht ! »

Welnu de eerste strophe van het gedicht « Tot de Zonne » (Rijmsnoer I 139) in een duidelijke bewerking van het aangehaalde fragment :

't Heelal doordaverend vroongedrocht
die aarde, hemel, zee en locht
bebouwt : die, algebiêhde, gaat
alleene ; die geen schade en laat
u schenden ; heerlijk zongespan,
wie is 't die, u geleken, kan
van al Gods werken, schoone zijn,
o schoonheid van den zonneschijn.

Zelfde rythmus, hoewel verschillend in versvorm ; bijna dezelfde woordenkens !

Niet zóó duidelijk, maar toch duidelijk genoeg om tot — nu wellicht onbewuste — aanpassing bij het grootere gedicht te mogen besluiten, zijn de twee volgende « onvoltooide botten »

« *Hoe donkerbruin, mij al*
omtrent, de linden staan,
die zwanger gaan
van 't ongeboren loof,
dat in de lentedagen
hun lijf zal, losgedaan
uit 's Winters handen, dragen.

(Rijmsnoer II 136)

Duidelijke overeenkomst in de woorden der twee eerste verzen, duidelijke overeenkomst in de gedachten der volgende zijn de bevestiging dat volgende strophe (« Zwart » : Laatste Verzen, 37) bovenvermeld verzenkranske tot voorganger gehad heeft :

> Hoe zwart, hoe zwart nu, *allenthenen*
> *hoe donkerbruin is 't lindenhout*
> dat kenen wilt, dat is aan 't kenen,
> tienduizendmaal tienduizendvoud !
> 't Zal, schier of morgen, groen bedijgen
> dat zwart is nu, en blåren krijgen.
>
> 1897.

Haast hetzelfde kan van volgend onvoltooid gedichtje gezegd worden :

> *Heel 't westen zit* gekibbelkappeld
> gewaggelwolkt, al hil en dal ;
> *'t zit blauw* en groen *en geluw g'appeld...*
> ... zoo heerlijk is 't, als of er zoude
> *een reuzenpenning*, *rood van goude*,
> den reuzenspaarpot vallen in
> der slapengaande zeevorstin.
>
> (Rijmsnoer II 137)

Vergeleken nu met het gedicht « Het Manelicht » (Rijmsnoer II 46) dan valt al snel de gelijkenis in 't oog :

> « *De mane zit,* in 't henengaan
> *des hemelsblauws* geboren :
> *gegeluwd en georanjescheld,*
> heur haar al afgeschoren :
> *een penning* is ze, een kunstpalet
> *van goud gelijk*, daar even
> zijn twee drie vagen duisterheid
> van verwen op gebleven ».
>
> 1896.

Is het niet opvallend hoe beide gedichten haast hetzelfde begin hebben en met dezelfde vergelijking eindigen ? Dat het voorwerp waarvan spraak is in beide dichtstukken, dat ook b. v. het attributieve « van goud » in het grootere gedicht, niet zooals in het fragment bij « penning » komt, hoewel in beide deze vergelijking gebruikt wordt, is geen ongewoon feit in bewuste verwerkingen, en in onbewuste overnamen of aanpassingen van beelden mag het zelfs een natuurlijk feit heeten, dat similaire voorwerpen met malkaar verward worden.

Wanneer we nu die verschijnselen in één oogopslag beschouwen dan kunnen we volgende feiten vaststellen :

1° Het grootste getal — er zijn een paar uitzonderingen — der ontwikkelde of verwerkte kleengedichtjes en fragmenten werden ontwikkeld of verwerkt korten tijd na hun verschijnen. Zoo moet ge grootendeels de ontluiking der kleengedichten en rijmreken zoeken in « Ged. Gez. en G. » en « Lied. Eerd. et Rel. », die der « slapende botten » in Rijmsnoer en Laatste Verzen.

2° Het aantal ontwikkelde of verwerkte kleengedichtjes en rijmreken is grooter in de eerste bundels (Ged. Gez. Geb. en Lied. Eerd. & Reliqua) dan in de laatste (Tijdkrans en Rijmsnoer).

R. GASPAR.

Leuven, 1 Juli 1914.

ROODE MEIDOORN.

Februari 1919.

Lieve Kameraad,

Ik weet dat het haast weer lente worden zal op aarde. Nog staan de boomen heel naakt en geluideloos in den wind. De akkers slapen nog. Er is nog geen zonhemel, de hemel is als een kerkvenster in de vroege morgenden. Maar toch wordt het lente... De zwaluwen zullen in de avondglanzen over onze straten komen vliegen als zieltjes die swatelen om de huizen der menschen. Dan zal alles weer leven in opperste aardsche liefde. En het zal Mei worden. Alles zal bloeien in bruidelijken feesttooi. In de reine lucht die over de aarde hangt zullen de klokjes zingen, reiner dan ooit, als heilige meisjesstemmen. Mei — dan leeft er een muziekdroom in de hoofden der menschen, en dichtersdroomen in alle bloeiende dingen van onze wereld. — Mei! — dan komt mijn zusje alle avonden naar huis met witte madeliefjes of vergeet-mij-nietjes, of wat andere bloempjes. Dan is het mij telkens te moede alsof ik in de stille gewijde nachten de bloempjes hoor zingen, zóo zacht-bedwelmend kunnen ze in

huis geuren wanneer er maanlicht aan den hemel is. Mei, dan schijnt het of de aarde dichter bij God is. Dan hebben de menschen bloemen in de weiden van hun land, en bloemen óok in hun harten — kransen soms — en ook voor hen wiens harte breekt, is er heerlijke meidoorn. Mei, dan droomen we méer in éen dag dan anders in een jaar, en... Och, stilte, zang, droom, bloesem, Paaschsneeuw onder de boomen, groote levende ziel der aarde, klanken, kleuren, gevoel. Kunst, dichting, muziek. Gebed voor het leven. Dat alles komt weêr. Het zal Mei worden.

...Ik heb beloofd als het lente wordt u eens te vertellen van het heerlijkste wat in mijn leven geweest is. Maar dat kan niet — nù nièt. Zooiets zal men alleen kunnen vertellen in de laatste lente welke men op aarde leeft. Ik wil u toch vertellen van iets dat ik nooit, in al de lente's van mijn leven niet, vergeten kan. Ik denk er nu weer aan, nu de stille luister van de allerschoonste lente zal komen, en Mei... Dan zal het een jaar geleden zijn. Want 't was toen het groene gras in vele weiden van Vlaanderen rood was, en toen de menschen bloeiende takken van God's boomen gebruikten als schutsen voor hunne bloedgrachten.

*
* *

In mijn herinnering zie ik het aldus. In een avond vol geluiden ging ik langs de akkers die zwollen van lentegenot. De weeldekleuren waren reeds mat, want er waren bloemen die reeds hunne kelkjes hadden toegedaan, en sliepen en droomden in de weiden of aan den boord der wegen. Alles, tot de huizen der stad toe, ging weg in smeltend zilver dat donker werd. En toen over de stad de klokken luidden — het was even vóór acht uur — dan waren er melodieuze klanken in de boomen, in de twijgen, in het gras, en zelf — zoo scheen het — in den

glans van de kleuren. Aan een geurende doorenhaag stond een meisje. De haag was witjes en roos. Het meisje had oogjes die waren als bronnetjes van water waarop lichtjes brandden. Ze had loshangend bruin-blond haar, fijntjes als kostelijke draadjes, en haar gelaat was dat van een koninginmaagd van Memling. Ze was heel jong, en ze schreide omdat ze de doornentwijgen met de bloemtrosjes niet breken kon. In één arm had ze een heele bouquet twijgen met roode hagedoorn, en ook wat witte. Zóó bedwelmend geurde het alsof het was dat het meisje daar aan den heuvel, met haar lijfje tegen de haag, zelf stond te geuren. Ze schreide stilletjes en alleen, omdat het zoo moeilijk was de meidoorn te nemen, en haar lip was onder haar tandjes. Juist toen ik haar zag hoorde ik de kanonnen aan den kant van het avondglanzend Westen. Toen werd er iets toegenepen in mij en ik voelde een pijn. 't Leek me alsof ik plots zwarte rozen zag of alsof er bij iedere kanonklop iets zwart over de lentevlakte kwam. Jongens zongen midden de groeiende vruchtbare akkers, vol zegen en weelde, de wijs van een liedje dat ze gehoord hadden van soldaten die in treinen naar de oorlogsvelden werden gevoerd en alle dagen voorbijreden in de stad. Het was een lied van haat, zooals er tien millioenen menschen op datzelfde oogenblik liederen van haat zongen op de aarde, de aarde geschapen uit liefde! En juist toen ik de jongens dat vreemde lied hoorde zingen, reed achter de boomen van de verte weer een lange trein voorbij met jonge menschen die huilden en tierden. Door de open vensters keken ze naar den lentebloei in den avond, ze hadden takken van groene boomen, en de jeugdige soldaten zongen liederen die hen deden sidderen van haat.

Toen ... weet ik 't niet juist meer te zeggen. Maar ik ging langs de haag, en brak twijgen met meidoorn voor het meisje.

— « Moet u er nog hebben? » vroeg ik. En zooveel takken met meidoornbloempjes gaf ik haar dat mijn beide handen en mijn arm rood waren van schrammetjes waar 't bloed in was. Al mijn vingers waren rood, zóó had ik me gekwetst aan de scherpe doornen van de bloeiende bedwelmende haag. Maar het leek me alsof ik nooit in mijn leven zóó de kleine fijne bloempjes gezien had, zóó heerlijk frisch-schoon. Ze zou de bloempjes naar haar moedertje dragen, zei ze. Ik hoorde dat ze niet van hier was. Ze sprak zachter en meer zangerig dan de menschen van hier. Ginder waar hun huis was — in West-Vlaanderen — hadden ze een tuin met een haag zooals deze. Moedertje riekt zoo dolgraag bloemen, zei ze. Vroeger, tehuis, wist moedertje 's avonds te zeggen wanneer 's anderendaags de jasmijnen zouden opengaan, zoo fijn riekt moedertje. Ze was met haar moedertje hierheen gevoerd met al de menschen van hun dorp, in beestenwagens, met wat meubeltjes en hun kleederen, toen de granaten te erg van den morgen tot den avond over hen kwamen. In den tuin achter hun huis was de appelboom getroffen en neergeploft, juist toen hij zou gaan groen worden.

Ze vroeg of ik niet eens wou meegaan bij haar moedertje; moederke was zoo eenzaam, en zag graag jongens van de stad. Toen heeft het meisje me langs den weg waar we gingen, met de hagedoorn in hare twee open armen, iets verteld dat ik niet vergeten kan.

Een paar dagen vóór ze uit het dorp weg moesten, kwamen er vijandelijke troepen langs alle wegen van het dorp getrokken. Toen — een dag later, was er een stoet door het dorp teruggekomen van ellendige mannen. Soldaten allen met roode bloeddoeken om het hoofd en de armen, over het gelaat. Ze strompelden naar het station, inwendig huilend van pijn en

gruwel. Ze zouden weggevoerd worden ver van het slagveld om de afzichtelijke onmenschelijke visioenen te vergeten. Heel achteraan, later in dien namiddag, kwam er nog een « feldgrau » alleen aangesukkeld. Hij kon bijna niet meer gaan, en keek naar den grond, en heel alleen moest hij naar den trein. Niemand zag hem aan. Om zijn kop was een witte doek die rooder werd naarmate hij ging. Zijn linkerarm was aan zijn borst gebonden. Stapje voor stapje ging hij, zacht kreunend. En hij keek hulpeloos, met zijn rechter arm tastte hij naast zich, om steun, en langs de haag van het huis waar 't meisje woonde, was hij gegaan. Toen had ze hem gezien en — ze had hem een eindweegs de hand gegeven en met hem gegaan, en van de twijgen van hun haag had ze er een gebroken, de eerste twijg die botten droeg, en dien twijg aan dien lijdenden, gefolterden duitschen sukkel gegeven. En — omdat ze dat gedaan had, aan dien lijdenden mensch, hadden de jongens van het dorp en ook mannen en zelfs een vrouw haar uitgejouwd en uitgehuild, en een groote brute lummel had haar op straat hard, zeer hard, geslagen over haar gezicht, met zijn vuist — omdat ze dàt gedaan had.

...In de lucht zag ik reeds de mei-sterretjes die kwamen bidden, en het begon zoetjes te regenen. Langs heel den weg, achter ons, was het alsof er een wolk geurde.

Toen zag ik moedertje. Een klein vrouwtje was ze, en nog jong. Ze woonden hier nu op een kamerke. Ze hadden toch ook een piano, maar het meisje meende dat hun piano in hun eigen huis toch mooier klonk dan deze. Het vrouwtje zei dat ze hier weinig vreugde had, ze had altijd te veel gedachten en peinsde te veel. « Maar als ik dan de wereld zoo leelijk en *zoo* droef vind dat ik er niets meer aan heb, en liever wou dat ik er niet was en mijn kind ook niet, zei ze », dan lees ik in een

mooi boek vol ziel, of dan speel ik piano of leer het aan mijn meisje, of dan vraag ik haar of ze wil bloempjes halen, 't is me eender welke kleuren ze hebben, of hoe ze zijn, als ze maar sterk geuren. En kleuren zie ik nu toch zoo goed niet meer, mijn oogen zijn soms half-toe, vooral 's nachts als ik veel aan vader denk ». Vader hadden ze meegerukt, de Duitschers, om dwangarbeid te verrichten in het vijandelijk oorlogsland.

Ik vroeg even aan het meisje : « Zou u nog bloemen geven en aan de hand gaan van zoo'n soldaat, indien u wist dat de jongens van 't dorp u zouden uitschreeuwen en dat u nog slagen zoudt krijgen van een groote lummel? » Ze keek op naar moedertje, « ja » zei ze zachtjes en vouwde de fijne handjes. Plots begon ze het uit te snikken — om de herinnering — en moedertje nam haar tegen het hart. Moedertje keek me aan en toen ze zag dat ik peinsde wees ze even naar den wand.

« Dat laat ik haar alle avonden lezen » zei moedertje : er hing een mooie prent met een Christus-hoofd van Qwinten Metsijs, daaronder stond « Ik ben Koning », en de eeuwige woorden van den Meester : « Bemint elkander zooals ik u allen bemind heb ».

En vóór het heel donker was geworden in de kamer heeft jong moedertje piano gespeeld. En ik weet nog dat ik een gevoel had alsof ikzelf had willen aan de piano gaan zitten, om een troostend lied te spelen voor moedertje en meisje, maar ik kan geen piano spelen. Moedertje zag niet meer duidelijk het blad waarvan ze speelde. Ze zei nog eens dat haar oogen heel slecht werden. Moedertje! thans, wanneer ik dit schrijf, ziet ge misschien niet meer de levende dingen van onze aarde. Vrouwenoogen hebben veel te weenen in een leven, nietwaar moedertje?

...Nu, als de avonden zacht zijn en klaar, dan hoor ik

weer de symphonie spelen die moedertje speelde. De tonen klinken om mij, in mij. Er komt een weemoed, een gevoel van extaze. Dan voel ik meer dan anders dat alle menschen mijn broeders zijn, ook dien armen sukkel van bebloede soldaat, de gehate vijand, aan wien het meisje van moeder meidoorn had gegeven, en ook zij die haar uitjouwden en de jongen die haar sloeg. Rein, goed meisje, soms in de zielestormen van het leven, denk ik aan u. Indien u een heilige waart dan zou ik bidden om iets van het gevoel dat u hadt, toen u bloemen gaaft aan den lijdenden drommel, in de harten te leggen van alle menschen, ook van den lompen onmensch die u heeft geslagen.

Eenmaal toen ik vreeselijken haat in mij had voelen opkomen dan heb ik aan u gedacht heb de handen op mekaar geperst, en gezeid — « Ik wou dat ik in heel mijn leven zoo'n kameraadje had ». Ik wou dat ik heel mijn leven naast mij een kameraad had als u!

*
* *

Mijn lieve kameraad, eens heb ik gelezen hoe een schoolmeester aan de kinderen van zijn klas gevraagd had om elk den volgenden dag iets op school mede te brengen dat zij het « allermooiste » vonden wat zij hadden. Daarover zou hij dan met hen praten, waarom het zoo mooi, of misschien eigenlijk niet mooi was. Dien morgen waren in de klas kinderen met kleurige prenten, muziekdoozen en groote speeldoozen, bazar-kanonnetjes en stoommachines, en lieve poppen. Een meisje, een der armsten, hield zich achteraf, bedeesd, zonder verwachting; ze keek met bewonderende oogen zelf naar haar buurtjes. Maar toen de schoolmeester haar riep toonde zij met rustig vertrouwen een gewoon, klein, rood-aarden

bloempotje waarin niets anders dan een bloeiend vergeet-me-nietje. — « Dat heb ik heelemaal zelf gekweekt » zei ze, en het is het mooiste wat we tehuis hebben ». — « En ook het mooiste hier in de klas » zei de meester.

Lieve kameraad, U hebt me gevraagd om u het allermooiste te vertellen. Dit is nu *mijn* vergeet-mij-nietje... Dit schrijf ik in het voorvoelen van de lente. De versplinterde appelboom van den tuin van het meisje, ginder ver, zal de volgende lente misschien weer bloeien, rijker dan vroeger. En er zullen vele lente's volgen, en altijd zal er schoonheid bloeien, altijd. Of misschien heeft men met de verscheurde bloeiende bloesemtwijgen de lijken bedekt van gesneuvelde menschenkameraden...

Dit is mijn vergeet-mij-nietje. Het is het mooiste wat ik te vertellen wist. Ik groet u.

HALLE. JAN BOON.

BOEKENNIEUWS.

Handboek der Geschiedenis van de Nederlandsche Letterkunde, door J. MOOY. Paul Brand, Bussum, 1919. — W. VAN NEYLEN en A. VAN DEN DRIES : **Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde.** Taymans, Lier, 1919 en Boekhandel « De Standaard » Brussel. — **Stroomingen en Hoofdpersonen in de Nederlandsche Literatuur** door N. C. MEYER DREES, P. Noordhoff. Groningen 1918.

Veeleer dan tot de « laudatores temporis acti » te bebooren — daartoe immers ligt dat verleden nog te dicht achter den rug — zetten wij een blij gezicht op, als we zien, hoe het thans den humaniora-studenten heel wat meer voor den wind gaat dan vroeger. Voor een tiental jaren nog, was een klassiek handboek tot de nederlandsche letterkundige geschiedenis, niet overal in gebruike. De studenten konden zich tevreden stellen, met een hapje, telke week, weigerig toegedeeld, op een tinnen schotel, met hier en daar al een tikje roest op ! Dat er ook negentiende-eeuwers meêwerkten om de literatuur « hoog-op te stooten in de volkeren-vaart »

werd niet eens vermoed. Met den dichter van « De ziekte der geleerden » geraakte men op een dood spoor.

Thans hebben tot klagen de studenten noch reden noch aanleiding meer.

Heel knappe handboeken zijn er bij de vleet. Het boek van J. Mooy in 1917 verschenen, bracht het reeds tot een tweeden, inderdaad merkelijk verbeterden druk; (het welig drukfouten-distelveld werd, Goddank vlijtig uitgewied); dat van Van Neylen-Van den Dries beleeft zijn vierde, en meteen ook herziene, uitgave. Mocht de heer Meyer Drees aan zijn werkje evenveel genoegen beleven, want het verdient het ruimschoots.

Met het oog op hetgeen de geschiedenis over 't algemeen, en die van de literatuur in 't bijzonder, hoeft te wezen, en wel hoofdzakelijk in onzen tijd, dat de studieprogramma's zoo dol overladen zijn, hebben wij tegen beide handboeken een gemeenzaam bezwaar te opperen. Ze hechten te veel gewicht aan namen, en verliezen daarbij de stroomingen uit het oog. Het wordt tijd, om ook, in onze nederlandsche literatuurgeschiedenis, te beginnen — zij het dan op gevaar af, om onder de « blauwe » beulen gelidschapt te worden — met hetgeen Brunetière ergens noemt: « désencombrer la littérature ». Van dat « reinigen van den dorschvloer, » gaf hij trouwens zelf het voorbeeld, met zijn model-werk: « Manuel de l'histoire de la littérature française ».

De literatuur is een onderdeel van de kultuurgeschiedenis van een volk. Haar plaats in die geschiedenis aan te wijzen, haar verband met andere kultureele elementen, als daar zijn o. m. godsdienst, sociologie, geschiedenis, wijsbegeerte, duidelijk te maken, de invloeden die zij ondergaat, deze welke van haar uitgaan, nauwkeurig op te speuren, ziedaar de taak voor den literairen geschiedschrijver weggelegd. Ik weet nu wel, dat bovengenoemde boeken bestemd zijn voor eerstebroekjes in de literatuur, en dat er dus van zwaarwichtige bespiegelingen heelemaal geen spraak moet zijn. Edoch, laten wij maar niet vergeten, dat de moeilijkste vraagstukken op dood eenvoudige wijze, zoo niet op te lossen, dan toch te benaderen en te omschrijven zijn. Men sla er den zooeven verschenen vijfden bijgewerkten druk van Dr Persyn zijn voordrachten « Kiezen, Smaken, Schrijven » (J, Haseldonk, Hoogstraten) op na. Daar worden de meest ingewikkelde esthetische vraagstukken opgelost op eene manier dat men er bij verbaast staat, het zelf al niet lang zoo begrepen te hebben.

De heele literaire geschiedenis ware te groepeeren rond enkele feiten uit de kultuur-geschiedenis. Daarmee kon heel wat rommel opgeborgen en zouden de hoofdlijnen des te duidelijker uitkomen. De student verkreeg erdoor een klaar uitzicht op en diep inzicht in de literatuur en haar beteekenis voor het leven. Dan eerst zou hij, waar 't nu voor een lastig karweitje maar liefst links wordt gelaten, con amore de studie der literatuur beoefenen, lezen, kiezen, smaken en schrijven. Waar voor de literatuur de harten niet warm gemaakt worden, en niet gewezen wordt « op het eigen doel der kunst: schoonheid en door die schoonheid » volmaking van dit aardsche leven ter eeuwigheid », daar loopt het literair onderwijs spaak, en zet het saaie van zoo menig handboek, den student aan, om zoo gauw mogenlijk al dien rommel op te zolderen. Dan grijpt hij maar liefst naar romannetjes, — bij voorkeur naar deze, waar een luchtje bij *is*, — en andere lichte kost, waaraan hij zijn tijd verbeuzelt en maar al te dikwijls zijn ziel bij verliest. In zake literatuurgeschiedenis moeten dus *maar in* aanmerking komen: enkele groote lijnen, hoofdzakelijk waar 't het verleden geldt. De modernen omdat ze dichter bij ons staan, en daar door te aantrekkelijker zijn, en het schiften overigens moeilijker valt, mogen allicht wat breedvoeriger behandeld. Ligt daarbij een flinke bloemlezing in 't bereik der studenten, en weet de leeraar, door herhaalde voorlezingen, het noodzakelijk te kort-aan-actualiteit van de beste anthologies aan te vullen, dan zal het met het onderwijs-in-de-literatuur zoo ver gebracht worden dat haar doel-in-schoonheid volkomen bereikt wordt.

Mag ik thans nog enkele kantteekeningen maken? Eerst bij het flinke boek van Van Neylen-Van den Dries. Op blz. 83 en vlg. konden, — bij uitzondering misschien van Michiel De Swaen — al die namen gerust wegblijven. Welke beteekenis hebben al die menschen daar voor de literatuur? Mocht, waar Potgieter ter sprake komt, niet gelet op de karakteristiek van diens kritiek, waarin, — in tegenstelling met deze der modernen, waar 't gevoel de baas blijft, — de rede hoogtij viert, en welke, om de heropbeuring der nationale literatuur te verwezenlijken, hoofdzakelijk terugwijst naar het grootsche verleden en inzonderheid naar de groote zeventiende-eeuwers? Van Hildebrand's « Camera » wordt gezegd dat zij 20 uitgaven beleefde; de dertigste is reeds voorhanden. « Majoor Frans » van mevrouw Bosboom-Toussaint zie ik niet eens vermeld; alhoewel het de voorlooper is van onzen modernen psychologischen roman.

Cornelils Broere wordt geroemd om zijn literaire studies, maar zijn « Dithyrambe op het Allerheiligste » niet vernoemd. Nochtans heet het bij Dr Persyn — misschien wel met een greintje overdrijving, dat overigens in het claudicare van alle vergelijking schuilt dat de Broere is : « iemand lijk St Thomas, die toonde wat hij kon als dichter, toen het er op aan kwam een dithyrambe voor 't H. Sacrament te zingen » (Over de letterkunde I, 5de dr. blz. 128) Bij Multatuli diende opmerkzaam gemaakt op de eerste felle flakkerlaai der nederlandsche romantiek ; zijn voorgangers was het maar te doen, om een voorbijgaande mode : een romantiek van maneschijn en hartepijn, niet vergroeid met hun wezen. De bibliographie der modernen, aldus bijv. van Kloos, Verwey, Van Eeden, blijft voor aanvulling vatbaar ; of P. N. Van Eyck, ceremoniemeester uit de kathedraal der Verwey'sche Beweging — omdat de devote scharen hand over hand schaarscher werden, moest ze met nieuwjaar '20 gesloten, — wel degelijk een « hoogbegaafd, veelbelovend jonge dichter » heeten mag, is nog zoo bijster niet gebleken.

Op blz. 183 wordt op rekening van Karel Van den Oever « In 't gedrang » geschoven ; dit boek behoorde op 't actief van Maurits Sabbe overgeschreven. Hier en daar botsen we nog op een enkel volzinnetje, dat een reukje meêdraagt uit de literatuur van de jaren dertig. Ook wordt misschien, meer dan noodig blijkt, rekening gehouden met schitterende beloften, waar inderdaad alleen daden mogen meêspreken. Maar hier zet ik bepaald het eindpunt. Waar zooveel goeds te bespeuren valt, zou ik, met verder aan te dringen, allicht kunnen gerekend worden tot het gild kritici, dat Voltaire — waarom dacht hij hier niet allereerst aan zichzelf ? » — zoo fijn conterfeitte als volgt : « des gens, qui pèsent des grains de poussière dans des balances de toiles d'araignée. »

Bij deze geschiedenis behoort ook een bloemlezing, die loopt tot aan de negentiende eeuw. Met een brok uit « De Zeven Hoofdzonden » van Willem Ogier wordt ze besloten. Een, met veel zorg opgemaakte bibliographie, zeer up-to-date zal dezen, welke dieper in de literatuur wil doordringen, flink ter zijde staan.

Al mogen bij Van Neylen-van den Dries de Modernen niet klagen over gemis aan belangstelling, bij Mooy worden ze nog ruimer ingekwartierd. Misschien ook hier weerom een te-veel-aan-namen. Meer dan een vermelde schrijver, paaide ons voorals-nog met beloften ; of degelijk werk daarop volgen zal ? Een enkel vraagje welt me nog uit de pen, —

als 't vitten er in zit is 't zoo moeilijk om laten. Zou op blz. 54 Ruysbroeck wel degelijk tot zijn recht komen? Wordt daar wel voldoende rekening gehouden met zijn wereld-beteekenis?

Het boekje van den heer Meyer Drees, dat er op uit is « om een zeker historisch inzicht te geven en tegelijk eenig begrip van literatuur » mag allerbest geslaagd heeten. Het is het aangewezen schema, dat door 's leeraars eigen feitenkennis uitgewerkt, een prachtig uitzicht leveren zal op de heele nederlandsche letterkunde. Of met enkele volzinnetjes als hier volgen: « Overeenkomstige opvatting van de kunst vinden we bij enkele jongere dichters die zich om redenen van godsdienst van de 80ers hebben afgewend, b. v. de Calvinist Seerp Anema, de Katholiek Eduard Brom. Evenwel toonen deze dichters in 't algemeen dat zij veel van de 80ers hebben geleerd » de heele jonge katholieke literatuur, welke thans reeds zoo'n hoogen bloei bereikte recht wordt gedaan, is een vraag, die we den schrijver ter overweging over laten.

Laten we nog de aandacht vestigen op een hoofdverdienste van de handboeken, zóo van Mooy als van Van Neylen-Van den Dries. Het zijn katholieke handboeken, die waar ze den lezer aanzetten tot het plukken van:

« flores et humi nascentia fraga,

er meer dan eens, zielbezorgd, laten op volgen:

« Frigidius, o pueri, fugiste hinc,..

want:

latet anguis in herba.

En dit laatste wordt maar al te vaak over het hoofd gezien. Op het stuk der lektuur-voor-de-jeugd past omzichtige strengheid.

J. E.

JOHANNES JÖRGENSEN. **Hoe ik Christen werd.** Paul Brand, Bussum, 1919.

Hoe een jonge aanhanger van Brandes uit de jaren tachtig, die nog kort geleden tot de Bohémiens behoorde, den stap deed naar den donkeren biechtstoel, de stap weg van de lichtwereld der vrijheid van doen en denken, de stap die leidde naar het dogma en de wet, de stap achter het

toegetrokken gordijn naar den afgezant van Rome, die onbewegelijk in het halfduister zat te wachten, met de magische stool om den hals, en de autoriteit in de handen om te binden of te ontbinden, om den hemel te openen of den afgrond » : (blz. 189) dat alles wisten we reeds uit het vroeger verschenen boek « De Weg naar het Licht ». Hoe hij christen werd, verhaald ons Jörgensen opnieuw, maar op een andere wijze. De roman heeft plaats gemaakt voor de vrijere ontboezemingen, het « hij » voor het « ik », dat als vanzelf den weg der « confessiones » insloeg. En zoo is het boek geworden : de rechtzinnige biecht « van een zoekende door-en-door ware menschenziel, » en ook een algemeene. « Zonder aarzelen, zegt de inleidster heeft de schrijver menigmaal het sectie-mes diep in zijn eigen binnenste gezet om te voorschijn te brengen wat daar verborgen was en wat oorspronkelijk niet voor de oogen der wereld bestemd was. » Of wij daar overal vrede meê hebben ? Wij houden het liever met Chateaubriand die schrijvend aan zijn vriend Joubert, over het onderwerp van zijn « Mémoires de ma vie » beslist meêdeelde :

« Je n'entretiendrai pas la postérité du détail de mes faiblesses ; je ne dirai de moi que ce qui est convenable à ma dignité d'homme, et, j'ose le dire à l'élevation de mon cœur, » daar hij van meening was : « qu'il ne faut présenter au monde que ce qui est beau ; ce n'est pas mentir à Dieu que de ne découvrir de sa vie que ce qui peut porter nos pareils à des sentiments nobles et généreux... J' ai eu mes faiblesses, mes abattements de cœur ; un gémissement sur moi suffira pour faire comprendre au monde ces misères humaines, faites pour être laissées derrière le voile. Que gagnerait la société à la reproduction de ces plaies que l'on retrouve partout ? En diepzinnig, want o zoo waar, besloot hij : « On ne manque pas d'exemples, quand on veut triompher de la pauvre nature humaine. »

Men moet zich nu maar niet inbeelden, dat het er in « Hoe ik christen werd » zoo ergerlijk toegaat ! Het ergste, dat hier opgehaald wordt, heeft niets gemeens met de beruchte onthullingen van Huysmans bijv. in zijn satanisch « La-Bas » of zijn zwoel-zinnelijk « En Route » om nu eenmaal van een modernen schrijver te gewagen, en heel de romantische autobiografieën-literatuur over heel Europa met Rousseau en diens « Confessions » aan het hoofd, — waaruit andere staaltjes konden opgediept ! — onvermeld te laten.

Hoevele schrijvers keerden sinds vijf-en-twintig jaar, en van hoeverre soms, tot God terug. Hugh Benson, von Ruville, Brunetière, Bourget, Coppée,

Pieter van der Meer de Walcheren, en die haast ontelbare schaar jongeren, welke in de fransche letterkunde een « renouveau catholique » inluidden. En het verhaal van hun intieme «raisons de croire,» hoe sober, hoe kiesch, hoe edel !

« Hoe ik christen werd » is een prachtig boek, dat den strijd schetst van de « anima naturaliter christiana » aan haar-zelf overgelaten, in den duisteren kerker der menschelijkheid-zonder-meer, tot plots de genadestraal die krocht doorflonkert en uitzicht geeft « op de groene weide van het geloof, » welke daar dicht bij ligt en door een enkelen sprong te bereiken is. Dien sprong heeft Jörgensen gewaagd, en dien danken wij een reeks werken, die telken jare, (want zoo vruchtbaar een auteur als Jörgensen — of dreigt het misschien een beetje « des gùten zuviel » te worden — zal men op 't oogenblik bezwaarlijk elders aantreffen) met enkele eenheden aangroeit, waarvan mag gezegd dat de laatste weer degelijker is dan de vorige.

Staat inderdaad « Catherina van Siena » niet hooger dan de overigens heerlijke Franciscus van Assisi ?

Ook in « Hoe ik christen werd » komen enkele gedichten voor. Zoo ergens, dan geldt hier ten volle het : « traduttore, traditore. » Hoe onberispelijk ook vertaald, missen wij hier heelemaal de klank-expressie van 't Deensche vers, en daardoor gaat de schoonheid ervan grootendeels te loor. « Hoe ik christen werd » is het middenpaneel van Jörgensens bekeeringstryptiek ; de twee vleugels ervan « Voor ik christen werd » en « Nadat ik christen was » zullen wij eer lang te aanschouwen krijgen. Zooeven kwam bij Paul Brand ook van de pers : « Over Goëthe Jörgensens pelgrimstocht naar Wetzlar, Sesenheim en Weimar, in uiterst keurige vertaling van Mejuffer Belpaire. Mogen wij er hier nog even aan herinneren, dat onder den oorlog, toen de kans nog schoon stond voor Duitschland, en zeker geen neutraal den mond openen dierf om de Pruisische woordbreuk te schandvlekken, Jörgensen « Klokke Roeland » (1) liet stormen bonzend van verontwaardiging en toorn over de wereld ? J. E.

---

(1) In nederlandsche vertaling van mejufr. Belpaire bij Paul Brand te Bussum voorhanden.

Verzen uit den Oorlogstijd, door KAREL VAN DEN OEVER. Teulings' Uitgeversmaatschappij 's Hertogenbosch. 1919.

Was 't Winckelmann niet, die beweerde dat het echte kenmerk van de klassieke kunst bestaat in : « edle Einfalt und stille Grösse ? » En wie meer dan juist sommige Renaissance-schrijvers, — men hoeft er maar even de Plejade-dichters, die ook op onze nederlandsche literatuur hun invloed deden gelden, op na te slaan, — die afgodisch dweepten met grieksche en latijnsche schrijvers, staarden zich, hand over hand, blind op den uitwendigen vorm en lieten het ideëele fluidum ontglippen ? Geen wonder dan ook, dat, bij velen, de kultus voor de oudheid, al heel gauw ontaardde in alexandrinisme : in loutere vormdienst, waarbij de klassieke eenvoud en grootheid verloren liepen in uiterste gezochtheid en kleinzielig gepeuter. Als het vers maar schitterde met vonkenspattende massiefgouden ciersels, met weelderigzware blauwbewaasde mirtkransen, met zilvren horens, waaruit karmozijngewangde engelchoren een overvloed van blozende appels, bruingebronsde peren en roomgele pruimen uitstortten — dan was dit vers overheerlijk, al bleef het dan ook verder om een ideëelen inhoud... klagen ! Ook het vers van Karel van den Oever, die zich in den Renaissance-tijd best thuis weet — gedenke maar : « De Geuzenstad », « Lof van Antwerpen » en « De zilveren Flambouw » — blijkt meer dan eens op zoek naar een inhoud, zonder dien aan te treffen. Maar toen brak de oorlog uit ; de dichter werd uit zijn eenzelvigheid geschokt en vond meteen, en als vanzelf, een diepzinnigen inhoud voor zijn rijk vers. Deze gedichten uit den oorlogstijd behooren tot de schoonste welke deze talentvolle Antwerpsche dichter schreef.

En op zijn best is hij, veruit, waar zijn emotie gedragen wordt op den angstig-bonzenden rythmus van het hart van zijn diepbeproefd maar dapper volk. Hier drong zich de inhoud als vanzelf op in al zijn eenvoudige maar tragische edelheid.

Ik herinner me nog, alsof het pas van gistren waar, hoe diep ik ontroerd werd, d'eerste dagen van den oorlog, door een versje van Karel van den Oever, dat ik las in een gewoon weekblad. Het heette : « De stervende Soldaat ». Ik vind het hier terug, met enkele andere nog, als bijv. « De Kus van Moeder », « C'est le cheval à Michel », behoort het, tot dat soort gedichten, waarbij men gewaar wordt, dat de emotie zich als vanzelf in

woorden omzette. Sober van lijn in den trant van der Loveling's en klassiek poëtisch werk.

Van inhoud is deze bundel zeer verscheiden. Er loopt daar zelfs een versje tusschen, « Strijdroep », dat men niet verwachtte bij iemand, die liever zijn venster opent op den roereloozen maannacht, dan op de volks-lawaaierige stadsstraat. Ook een fransch « dingetje », « Plainte des Flandres », aux amis de mon frère Kornel.

Feitelijk een fransche zonde. Oude gewoonten zijn kwalijk om laten. De drang om zijn lust tot mooie-uiterlijkheid-zonder-meer eens bot te vieren, wordt den dichter, meer dan eens, weer te machtig en dan krijgen wij het vers « Apostolus Jesu-Christi », dat moest brammen « als de klatering van verre koopren horens » en... even... maar spettert als een blikken fluitje. We lezen er ook een piëteitsvol gedicht op den Paus, met deze slotverzen :

> Maar wee den Adlaar die God-zelf te nader kwam !
> Hoor Benediktus roept : « Gij Duisternis, niet verder ! »
> en heft hem peisvol toe Het Lam, Gods lieven zoon...

Dit vers leidt mijn gedachten even af, naar den met tuitenden lof omjubelden gedichtenbundel van Albert Guiraud : « Le Laurier ». Katholieke kritici in maandschriften (o. a. in « La Revue générale, 1919) en dagbladen, hebben « à qui mieux mieux », den dichter, om zijn vaderlandslievende gevoelens in streng-parnassiaanschen vorm kwistig uitgemeten, tot in de wolken verheven. Lazen zij dan niet het boek dóor-en-dóor ? Verstrakte hun blik niet van verontwaardiging, bij het lezen van het schimpdicht « Au Pape »? Bemerkten zij niet, hoe 'schrijvers antiklerikale enggeestigheid, waar het toch Guiraud zijn taak was Belgischen heldenmoed te belauweren, zelfs niet een kransje madeliefjes over had, voor Dezen, die de stuwkracht van onzen weerstand uitmaakte en Dien de gansche wereld vierde ? of mag een fransch-schrijvend Belg... Als Guiraud uit zijn « Ivoren toren » tot het « profanum vulgus » maar afdaalde, om tot zulke ergerlijkheden over te gaan ware hij beter « Hors du Siècle » gebleven ; daar kon hij gerust voortvlechten aan zijn « Guirlande des Dieux » om ermêe zijn « Frise empourprée » te smukken.

Maar ik keer op mijn stappen terug, tot den diepgodsdienstigen Karel van den Oever, en wel om nog een enkele kantteekening te maken, naast gedichten als « Mijn Verdriet « met verzen als hier volgen :

Ik kan tegen niets meer ; alles doet mij zeer ;
Ai, mijn oogen, mijn hersens, één stille zweer.
En mijn handen zijn kil, en mijn beenen koud
En toch zeg ik : « Mevrouw, spaar uw kostelijk hout »,
Want 'k heb liever kou dan die trotsche vlam
Die Yper verteerde en Antwerpen nam...
Ik kan tegen niets meer ; is mijn hoofd geen spelonk
Waarin de onzin weergalmt en mijn waanzin weerklonk ?

De groote wereldkrisis heeft ons gemoed gestaald. Tegen het golvende gas van traanverwekkende poëzie à-la-Rhijnvis-Feith, heeft de ernst der tijden ons een masker aangepast.

Over veel gevers, vol van de allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emotie, héen, zijn wij eindelijk bewust geworden, dat wij hier eigenlijk om iets anders nog op de wereld zijn, dan alleen om te luisteren naar den klop van ons eigen hart.

Ten slotte dit gedichtje nog van Karel van den Oever :

Transit Flandria

De druif waast blauw en rijp
In de uitgebloeide blaren ;
De appel kopert rood
De kruin der appelaren ;
De peer verguldt in 't welkend loof
Dat twijg na twijg bezwaart...
Hoe heerlijk, God, is uw natuur
En 't leven hier op aard.

In Vlaandr'en zwol de bol'ge druif
Eens over vele jaren...
De appel glom in 't roestend blad,
De peer in koele blaren...
Waar krult nu weer dat wijngaardloof,
Waar rijpt de gulden peer ?
De appel dort in 't geel geblaart
Want Vlaand'ren bloeit niet meer.

J. E.

Neophilologus, driemaandelijksch tijdschrift voor de wetenschappelijke beoefening van levende vreemde talen en van hun letterkunde, en voor de studie van de klassieke talen in hun verband met de moderne. — Wolters, Groningen, den Haag. Prijs per jaar f. 4.90.

In 't begin van den oorlog kwam dit tijdschrift tot stand. Onder de redactie van zeven Nederlandsche hoogleeraars : Frantzen, Salverda de Grave, Hesseling, Scholte, Schrijnen, Sneyders de Vogel, en Swaen; en het secretarisschap van Gallas, den man van 't mooie woordenboek.

De titel is weidsch genoeg, zal men zeggen. Maar zoo ergens mocht wel hier een zekere zelfbewustheid spreken. Want zoo éen tijdschrift van meet af aan geharnast zijn terrein bezette, dan wel dit.

Met zijn kleine letter brengt elk nummer u 80 bladzijden volgepropt met wetenschap ; niet enkel in den gedoctoreerd-philologischen zin, gelukkig ; maar vooral zoo dat ze bruikbaar is ook voor belangstellende leeken en vooral voor onze leeraars M. O. Wijl we thans in Vlaanderen voor hen aan 't zoeken zijn naar 't goede en 't beste, wijzen we naar dit model van vakstudie en vulgariseerende wetenschap als naar een eerste behoefte voor de bibliotheken onzer vervlaamschende gestichten. Er moet nog heel veel komen, om niet te zeggen, alles. Maar laten we alvast met een basis beginnen, die stevigheid geeft, en die tevens, om haar telkens hernieuwde actualiteit, de ten onzent och zoo noodige aantrekkingskracht bezit.

Om eventjes onder de meest belangrijke en boeiende bijdragen er enkele te vermelden :

Goethe und Beaumarchais (Frantzen). *Tristan et Iseut* (Sneyders de Vogel). *Louis Ménard* (P. Valkhoff). *Over Granida* (A. Kluyver). *Over den samenhang der klankverschuivingen in de Germaansche dialecten* (R. C. Boer). *Zinmelodie en Lichaamsreactie* (L. Polak). *Shelley's Prometheus Unbound.* — *Hermione et Andromaque* (C. de Boer). *Les nouveaux Fragments postumes d'André Chénier* (C. Kramer). *Bijdragen tot de Engelsche Spraakkunst* (E. Kruisinga). *Drie stukken van John Galsworthy* (C. Franken). *Les Origines du roman réaliste du 19e s.* (Gallas). *Freiligrath als Gelegenheitsdichter* (Frantzen). *Realien zu Walter von der Vogelweide* (Van Poppel). *De Romance van 1780 tot 1830* (Borgeld). *De beoefening der*

Duitsche Dialectkunde (Kloeke). *St-François de Sales-Descartes-Corneille* (C. Serrurier). *Eerste navolgingen van Horatius bij Leconte de Lisle* (Kuiper). *Die germanischen Runendenkmäler* (Feist). *Die künstlerische Form der deutschen Romantik* (O. Walzel). *Mérimée et la Théorie de l'art pour l'art* (Gallas). *Ibsen's Peer Gynt* (R. C. Boer).

Bezwaarlijk zal men *elc wat wils* keuriger en ernstiger toegepast vinden dan hier.

Elk n[r] biedt zijn voorraad in onze vier hoofdtalen : Nederlandsch, Engelsch, Duitsch, Fransch.

Zoo'n tijdschrift moet er in gaan bij ons ter blijvende gezondmaking, zoowel als 't volgende :

De nieuwe Taalgids, tweemaandelijksch tijdschrift onder redactie van J. Koopmans en Prof. D[r] C. G. N. De Vooys, Wolters, Groningen, den Haag. Pr. per jaargang f. 3,50.

Even noodzakelijk voor alle menschen van studie in zake Nederlandsche en vreemde taal-en-letterkunde is de nieuwe Taalgids. In der Warande vooroorlogschen tijd had deze Gids zijn vaste plaats in het Overzicht van Tijdschriften. Sinds het uitbreken van den oorlog verschenen daarin, onder zooveel meer, de volgende bijdragen, voor ons van onmiddellijk belang : *Over woordvorming en woordbeteekenis in de kindertaal* (C. G. N. De Vooys). *Jeremias de Decker als kultuurbeeld uit zijn puntdichten* (J. Koopmans). *De Roman de Renard en de Folklore* (*J.* W. Muller). *De Eenheid van handeling, proeve van grafische Analyse* (J. Vander Elst). *De Romans van twee Hystericæ : Madame Bovary en Eline Vere* (M. H. Staverman). *Mignon* (De Haagman). *Bilderdijk's Afstamming van de Zwaanridder* (M. H. van de Ven en W. Govaert). *Uit de Jeugd van onze Spraakkunst* (C. G. N. De Vooys). *Oorlogswinst der Nederlandsche Taal* (E. Slijper). *Pallieter* (D[r] Le Rütte). *Opmerkingen over taalkundig Nationalisme en Internationalisme* (N. Van Wijk). *Het Purisme van Simon Stevin* (K. W. De Groot). *Het Beeld* (Ph. J. Simons). *Taal- en Literatuuronderwijs* (D. C. Tinbergen). *De Kleuterroman in de Praktijk* (M. Schönfeld).

Een aanmerking ten slotte : Is 't niet onbescheiden in de recencies van den zoo beslagen professor De Vooys een beetje minder vliegensvlugheid te wenschen ? Dat is hem al meer gevraagd. Maar nu zie 'k in een

bespreking van een boekje dat mij zelf onmiddellijker aangaat, ook weer zoo 'n paar haastige koddigheidjes : In « A Glance » zou *Cremer* « onsterfelijk » of « wereldberoemd » zijn geheeten. Feitelijk wordt over Cremer geen woordje gerept. Intusschen vindt Prof. De Vooys ook voor Conscience de « wereldberoemheid » te zwaar... Dat is vreemd bij iemand die weten moet dat, zóo éen onzer schijvers zich over alle landen verheugt in een blijvende faam, dit, dank zij honderden vertalingen, deze Conscience toch blijft. Conscience heeft zijn plaats onder de vijf Europeesche romanschrijvers van de 19e eeuw die 't meest worden gelezen. — Ook in zijn taal- en letterkundige notas mocht Prof. De Vooys nu en dan wat nauwer toezien. Zoo laat hij maar steeds in al de herdrukken van Bredero's « Spaansche Brabander » prijken dat de Antwerpsche « Meir » beteekent : *Schelde*. — Dit zijn kleine stofjes op de professorstoga, door weinigen in Nederland zoo eervol gedragen als door De Vooys. Maar 't is toch beter ze er af te blazen dan ze te laten zitten.

J. P.

VOOR ONS ONDERWIJS.

In de studie onzer Nederlandsche letterkunde houden onze leeraars totnogtoe te weinig rekening met hetgeen de buitenwereld over ons weet te zeggen. Hoe vreemden, die uit hoofde alree van hun vreemdelingschap waarborgen leveren van objectieviteit in hun kijk op onzen landaard, onze typen en toestanden bezien, is toch wel belangrijk. Wij bedoelen natuurlijk die vreemden, die zelf gewetensvol en van dichtbij komen speuren, niet diegenen — en hoevelen zijn er niet — welke in hun grootmachtige hooghartigheid op afstand blijven staan, en antwoorden : it does not matter, als ze betrapt worden op de verkondiging dat Rotterdam de grootste haven van België is en Antwerpen de hoofdstad van Nederland.

We zetten dan te dezer plaatse in : een reeks chronologische kijkjes van buitenlanders op personen en onderwerpen onzer letterkunde. We voegen er aan toe iets dat ons in datzelfde onderwijs nog nuttiger blijkt dan 't vorige, nuttig zelfs op het noodige af : nl. een proeve van chronologische Tabellen der beschavingsgeschiedenis, vooral ten dienste van de studeerenden in de Nederlandsche letterkunde :

Heinric van Veldeke. —

Heinric van Veldeke war in der Nähe von Mastricht zu Hause, und stand im Dienste der Grafen von Looz und Rineck, welche zugleich die Burggrafschaft von Mainz bekleideten. Er selbst hielt sich, wie wir voraussetzen dürfen, mindestens zu Pfingsten 1184 in Mainz auf. Damals schlug Friedrich der Rothbart seine Söhne Heinrich und Friedrich zu Rittern, und ein Fest wurde gefeiert, in welchem deutsche Kaiserherrlichkeit vor ganz Europa glänzte. An 70,000 Ritter waren im Rheingan zusammengeströmt; eine improvisirte Stadt von Zelten und hölzeren Haüsern nahm sie auf; drei Tage lang war ein jeder des Kaisers Gast; und schon die Anstalten zur Verproviantirung erregten allgemeines Staunen : nie hatte man Aehnliches gesehen. Lateinische, deutsche und französische Dichter, ebenso wie die Geschichtschreiber der Zeit sind des Ruhmes jener Tage voll.

Die Dichtung selbst muszte aus dem festlich gehobenen Verkehre deutscher und französischer Ritter Vortheil ziehen. Der thätige Antheil an der poetischen Production war in der aristocratischen Gesellschaft Deutschlands kaum zwanzig Jahre alt; der ganze Reiz des Werdenden muszte noch auf ihr ruhen, und der Schmuck der Poesie kann einem so groszen Feste nicht gefehlt haben. Jeder gab gewisz sein Bestes. Damals mag der Kronprinz Heinrich die Liebeslieder gesungen oder bei fahrenden Spielleuten bestellt haben, die ihm zugeschrieben werden. Damals, wenn nicht früher, wurden die frischen, naturfreudigen Lieder des Heinrich van Veldeke auch den oberdeutschen Dichtern bekannt; er konnte persönlich die neuen Grundsätze der poetischen Technik vertreten, die er durchzuführen suchte; und er konnte aus seiner Aeneide vorlesen, welche kurz vor dem Feste vollendet und in Abschriften verbreitet worden sein dürfte. Das Geheimnis der Kunst, das er mitzutheilen hatte, war der reine Reim.

Der Reim des neunten Jahrhunderts, der Reim Otfrieds und seiner Collegen, war nur Assonanz. Und auch die neu anhebende geistliche Dichtkunst des elften Jahrhunderts bediente sich einer höchst freien Assonanz, die sich im Laufe des zwölften Jahrhunderts allerdings dem reinen Reime zusehends näherte, ohne ihn jedoch zu erreichen. Diesen letzten Schritt gethan zu haben gilt als Veldekes Verdienst, und die Geschichte musz es ihm zuschreiben, weil es die Zeitgenossen nicht anders wuszten. Dasz sie einen bloszen technischen Fortschritt so hoch schätzten mochten,

zeigt, wie ernst sie es nahmen mit der strengen Form, für welche der reine Reim ein Symbol ist. Dabei war Veldekes Sprache nicht einmal richtiges Mittelhochdeutsch; er schrieb die Mundart seiner Heimat, vielleicht um ein weniges gemildert. Aber die Ritter vom Niederrhein und aus den Belgischen Landschaften galten für die feinsten in Deutschland, so sehr, dasz bis nach Oesterreich hin die Leute, die sich einen vornehmen Anstrich geben wollten, vlämische Phrasen in ihre Rede mischten. Mit der ganzen Autorität seiner Heimat ausgestattet, trat Veldeke in die ritterliche Gesellschaft, die sich zu Mainz um den Kaiser versammelt hatte. Und sein Ausspruch galt, wie es scheint, ohne Widerspruch. Gleich in und um Mainz wirkte sein Beispiel; in Thüringen hat er eine eigentliche Schule gegründet; in Alemannien steht Hartmann von Aue auf seinen Schultern; der grosze Baier Wolfram von Eschenbach nennt ihn seinen Meister und beklagt seinen frühen Tod.

Veldeke hatte eine Legende vom heiligen Servatius geschrieben; niemand achtete darauf. Er schrieb seine Aeneide, und war ein berühmter Mann. Die Namen Rom und Troja hatten ihren Zauber noch nicht eingebüszt. Vor Troja sollte das Ritterwesen begonnen haben, und das römische Reich war in deutscher Hand. Von dem Trojaner Aeneas stammte der Gründer von Rom ab; und Virgilius, der ihn besungen, galt dem Mittelalter für einen Propheten Christi.

Aber Veldeke bearbeitete seine Aeneide nicht nach dem Virgil, auf den er sich beruft, sondern nach einer französischen Bearbeitung des Virgil. Er hatte sie schon in den siebziger Jahren begonnen und das Fertige einer Gräfin von Cleve geliehen. Dieser Dame wurde die Handschrift bei Gelegenheit ihrer Hochzeit mit Landgraf Ludwig von Thüringen durch einen Grafen Heinrich entwendet und nach Thüringen gesandt. Der rücksichtslose Herr wollte seinen Landsleuten mit dem gestohlenen Buch offenbar ein besonderes Vergnügen machen und legt dadurch Zeugnis ab für den hohen Antheil, den um jene Zeit die adelige Gesellschaft an deutscher Dichtung nahm. Erst nach neun Jahren erhielt der Dichter sein Eigentum in Thüringen selbst zurück und vollendete das Werk auf Veranlassung des Pfalzgrafen von Sachsen, des nachmaligen Landgrafen Hermann von Thüringen. Als Protector Veldekes tritt uns der kunstsinnige Fürst zum ersten Mal entgegen, an dessen Hofe sich später Wolfram von Eschenbach und Walther von der Vogelweide begegneten.

Indem Veldeke die Geschichte des Aeneas nach dem Französischen

erzählt thut er dasselbe wie seine Vorgänger, die Verfasser des « Flo
und « Tristan » und wie seine Nachvolger, die Hartmann von Aue, G
fried von Straszburg und viele Andere. Sie alle setzen die Arbei
Pfaffen Lambrecht und Konrad fort: sie übersetzen aus dem Franz
schen. Sie haben an der Erfindung des Stoffes wenig Antheil: so we
ja noch weniger als die Verfasser der Nibelungenlieder und viel wen
als die alten Spielleute, die Verfasser der Odyssee-artigen Orient-
Kreuzzuggedichte. Bindet sich das Nibelungenlied an die überliefe
Züge der Sage, so binden sich die ritterlichen Epiker an ihre Vorl.
Sind jene Volksdichter treue Bewahrer der Tradition, so zeigen sich
höfischen Poeten meist nur in ihren Liedern originell: als Romandic
sind sie wesentlich Uebersetzer. Ihre Eigenart macht sich nur in der W
der Stoffe und in deren Behandlung geltend. Denn sie sind keine tre
Uebersetzer im heutigen Sinne. Sie wollen nicht ein fremdes Werk sei
Stil und besonderen Character nach wiedergeben. Sie sind vielmehr,
einen Ausdruck von Goethe zu gebrauchen, parodistische Uebersetzer;
wollen die fremde Frucht durch ein Surrogat ersetzen, das auf eige
Grund und Boden gewachsen ist. Wenn Goethe weiter bemerkt, dasz
Franzosen sich dieser Weise der Uebersetzung bei allen poetischen W
ken bedienen, und dabei die neueren Franzosen im Auge hat, so kön
wir hinzufügen, dasz die alten Franzosen gerade so waren und dasz
von unseren höfischen Epikern nach ihren eigenen Methode ins Deuts
gebracht werden.

Viel kühner allerdings verfahren jene alten Franzosen in der Ane
nung fremder Werke, als ihre deutschen Uebersetzer. Veldeke hält s
treuer an seinen französischen Vorgänger, als dieser an Virgil. Der Fr
zose hat die sechs Zeilen, in denen bei Virgil Lavinia auftritt, zu 1
erweitert und einen vollständigen Roman daraus gemacht, so dasz neb
Aeneas und Dido nunmehr Aeneas und Lavinia als gleichberechtig
Liebespaar erscheinen. Solche Sprünge wagt Veldeke nicht. In der Re
führt er nur die Tendenzen seiner Vorlage weiter, in welcher bereits
aüszeren Begebenheiten, die wunderbaren Thaten und Schicksale zurü
traten, um einerseits den Gemüthsbewegungen anderseits den Schil
rungen von Waffen, Kleidungen, Einrichtungsstücken gröszeren Raum
lassen. Das innere Leben der Menschen und der Luxus, mit dem sie s
zu umgeben im Stande sind, das ist jenen Aristocraten die Hauptsac
Ihr eigenes Selbstgefühl, ihr eigener Luxus-bedürfnis spricht sich da

aus. Laocoon, die Zerstörung Trojas, der Tod des Priamus, die Flucht des Aeneas werden kurz abgemacht, aber vom dem Lieben und Leiden der Dido vermiszt man kein Wort. Das Wunderbare, so weit es auf antiker Mythologie beruht, fast alle Gemälde antiker Sitte, das Antiquarische und Topographische, überhaupt. Alles was ein Interesse an verschwundenen Zeiten und Orten voraussetzen würde, ist weggeblieben. Eine Anzahl classischer Allegorien, die Beschreibung der Fortuna, der Fama, der Pforte der Unterwelt hatte der Franzose mit einem gewissen Wohlgefallen übersetzt. Veldeke augenscheinlich kein Liebhaber der Allegorie, liesz sie fort. Dagegen die Schilderung der Sibylla und des Cerberus, beide als scheusliche Wunderwesen ausgemalt, hat der Deutsche noch überboten.

Immerhin aber musz man sagen, dasz der Uebersetzer als Individuum beinahe verschwindet. Seine Persönlichkeit lernen wir nur aus Liedern und Sprüchen kennen. Er zeigt sich als ein harmloser, lustiger Mensch. Er hat einen wahren Cultus der Heiterkeit. Er lobt jeden der mit Ehren glücklich zu sein versteht. Er bekämpft die mürrischen Tadler, die Neidischen die ihrem Nächsten sein Vergnügen nicht gönnen. Er genieszt mit dankbarem Enth usiasmus die einfachen Freuden des Lebens : so preist er den Frühling, so preist er den Vogelsang, so preist er die Liebe : « Von der Liebe kommt uns alles Gute ». Vogelsang und die Bäume in Blüte, das macht ihn so froh, dasz er sich selbst über die Trennung von der Geliebten tröstet. Sein Schmerz geht nicht tief. An humoristischen Wendungen fehlt es ihm nirgends. Einmal, da er seine Herzensdame beleidigt hat, findt er gute Laune genug, ihr ein Lied in den Mund zu legen, worin sie ihn derb abkanzelt. Seine Sprache ist lebhabt. Er bedient sich deutlicher Bilder.

WILHELM SCHERER.

« Geschichte der Deutschen Litteratur » 7e A. Berlin 1894

1200 Van 1198 tot 1216 regeert Paus Innocentius III.
Ban en interdikt over Frankrijk om de bigamie van Philips-August.
Vlaanderen wordt meer en meer Engelsch- en Duitschgezind, tegen Frankrijk.
Het Bisdom Riga wordt gesticht.
Even vóór 1200 zal Veldeke gestorven zijn.

* « Aucassin et Nicolette » (1)
* « Fabliaux » van de « jongleurs »
* Nibelungenlied.
* « De Reis van St Brandaen » uit het Hoogduitsch vertaald.
* Gudrun.
* De kleinere « Diethrichsepen »
* Rustaweli : « Tariel »

1202 Vierde Kruistocht. Boudewijn IV van Vlaanderen,
Johanna, zijn dochter, wordt gravin van Vlaanderen.
Joachim van Floris †
Binnen het bisdom Luik schrijft de pauselijke legaat voor dat alle volksboeken over de H. Schrift, 't zij in 't Romaansch 't zij in 't Duitsch, moeten voorgelegd worden aan den Bisschop ter goedkeuring.

1203 * Hartmann von Aue : « Iwein »
Nizami, Perzisch dichter †

1204 Latijnsch keizerrijk in Byzance (1204-1261)
Boudewijn van Vlaanderen Keizer.

1205 * Layamon : « Brut ».
* Wolfram van Eschenbach begint zijn « Parzifal »

1206 Universiteit van Oxford wordt gesticht.

1207 Reinmar, minnezanger †
Roemi, de groote Perzische dichter, wordt geboren.

1208 Kruistocht tegen de Albigenzen begint
Universiteit van Valencia wordt gesticht.

1209 Simon de Montfort, aan 't hoofd van den kruistocht tegen de Albigenzen, slaagt in zijn werk.

1210 Willem van Afflighem wordt geboren.
Keizer Otto IV wordt in den ban geslagen.
De Franciscaner orde wordt gesticht.
* Konrad von Fuszesbrunn : legenden.
* Albrecht von Halberstadt begint « Ovidius Metamorphosen » te vertalen.
* Wolfram von Eschenbach : « Titurel »

---

(1) * Duidt aan : *ongeveer*.

* Gottfried von Strassburg : « Tristan »
* Wirent von Grafenberg : « Wigalois »

1212 Kathedraal van Reims wordt begonnen.
De Kinderkruistocht.
Overwinning van het christelijk Spanje op de Mooren bij Navas de Tolosa.
* Hartmann von Aue †

1213 Jan zonder Land erkent de Engelsche kroon als pauselijk leen.
Tegen de Fransche pogingen om Vlaanderen te onderwerpen zoeken onze steden hulp bij Engeland en bij den Duitschen Keizer, het hoofd der Welfen.
Slag van Montenaken.

1214 Slag van Bouvines. Ferrand van Portugal krijgsgevangene. Grootere verknechting van Vlaanderen aan Frankrijk. Gravin Johanna mag enkel het graafschap voortregeeren onder de voorwaarde dat ze in alles aan den Franschen koning gehoorzaam zal zijn.

1215 Magna Charta aan 't Engelsche volk.
Frederik II wordt keizer.
* Willem van Moerbeke wordt geboren.
Lateraansche Synode.
Gottfried von Straszburg †
Wolfram von Eschenbach : « Willehalm »
Universiteit van Toulouse wordt gesticht.

1216 Paus Honorius III (1216-1227).
De Dominikaner-orde gesticht.
Thomasin : « Welscher gast »
Landgraaf Herman von Thüringen †

1217 Vijfde kruistocht. Willem I van Holland doet mee en vooral koning Andreas II van Hongarië.

1218 Tocht van Djengiskhan.

1219 Willem I helpt Damiate veroveren.
* Gravin Johanna laat het Latijn stilaan varen in de grafelijke kanselarij en vervangt het door het Fransch. Groote ontstemming der Vlaamsche steden.

1220 * Brunetto Latini wordt geboren.
Kathedraal van Amiens wordt begonnen.
De Brusselsche St Goedele-kerk wordt begonnen.
* Nicholas of Guildford : « The Owl and the Nightingale ».
* Wolfram van Eschenbach †
* « Sachsenspiegel ».

1221 Val van Damiate.

1222 Universiteit van Padua wordt gesticht.

1223 De Poolsche bisschop Kadloebek †
* De skaldenliederen der oudere Edda.
* De jongere proza Edda door Snorre Sturluson voltooid.
Universiteit van Salamanca wordt gesticht.

1224 Johanna van Vlaanderen † Margaretha volgt haar op.
* Rudolf von Ems begint zijn dichtersloopbaan.
* « Ortnit ».
Universiteit van Napels wordt gesticht.

1225 * Bodel : « Jeu de St Nicolas ». Ontwikkeling van het Mirakelspel.

1226 St Lodewijk, koning van Frankrijk wordt geboren.
* St Thomas van Aquino wordt geboren.
St Franciscus van Assisi †

1227 Ferrand van Portugal wordt in vrijheid gesteld, na den afstand van Artesië te hebben erkend.
Paus Gregorius IX (1227-1241).
Manifest van Frederik II : « De kerk was eertijds arm ».
Pauselijke ban tegen Frederik II.
Walter von der Vogelweide vuurt ten kruistocht aan.

1228 Zesde Kruistocht. Keizer Frederik II ondersteund door de Duitsche Orde.
Boudewijn van Namen wordt keizer van Constantinopel.
Walter von der Vogelweide †

1229 De Inquisitie wordt ingericht tegen de toenmalige ketterijen : Albigenzen, Katharen, Waldenzen, Broeders en Zusters van den vrijen Geest enz. — Frederik II kroont zich tot koning van Jerusalem.
Freidank : « Bescheidenheit » leerdicht.

1230-34 De « Decretales » van Paus Gregorius IX (Raymundus v. Pennaforte),
* Jacopone da Todi wordt geboren.
Thomas v. Aquino verlaat Rocca Secca en komt op Monte Cassino.
Vrede van S. Germano.

1231 * Stricker : « schwanken ».
Universiteit van Cambridge wordt gesticht.

1233 De Inquisitie wordt overgedragen aan de Dominikanen
* De Cid-romancen bloeien op in Spanje.

1235 * Jacob van Maerlant wordt geboren.
Vooral in dezen tijd mengde men in Duitschland en Oostenrijk Vlaamsche uitdrukkingen in 't gesprek om zich een vernis van voornaamheid te geven. « Vlaemen », « Sakse » en « Brâbant » golden toen in taal en zeden als het ideaal der beschaving.

1236 * De « Roman de la Rose » wordt aangevangen.
Universiteit van Weenen wordt gesticht.

1237 Slag van Cortenuovo.

1240 Kiev wordt ingenomen door de Tartaren.
Universiteit van Upsala wordt gesticht.

1241 Paus Celestinus IV.
Snorre Sturluson †
Hamburg en Lubeck sluiten Hanseverbond.
Slag van Liegnitz.

1242 Hugo van St Cher : « Concordantiæ majores ».

1243 Paus Innocentius IV (1243-1254).
Thomas van Aquino ontvangt het ordekleed der Dominikanen.
Paus Innocentius IV sticht te Rome de hoogeschool der Curie.

1244 * Thomas van Cantimpré : « De Naturis Rerum ».
Gaza valt.

1245 Op de algemeene kerkvergadering te Lyon wordt Frederik II met den grooten ban geslagen. Bij 't vellen van het vonnis keeren alle vergaderde bisschoppen hun fakkels naar den grond.
Alexander van Hales †

1246 Thomas van Aquino verlaat Keulen en komt naar Parijs.
« King Horn ».
De H. Lodewijk, scheidsrechter tusschen Margaretha en haar kinderen, wijst Vlaanderen toe aan de Dampierre's en Henegouw aan de Avesnes.

1247 Willem II van Holland wordt door de Welfische partij tot keizer verkozen.
Vertaling van Benoit de St. More's « Histoire de Troyes » door Segher Dengotgaf.

1248 Zesde Kruistocht. De h. Lodewijk in Egypte. †
De « Sainte Chapelle » wordt ingewijd.
Albertus de Groote en Thomas van Aquino verlaten Parijs en keeren naar Keulen terug.
* Hadewych † (?).
*Oudste bekende Vlaamsche oorkonde (Schepenbrief van Bochaute) (O. Vl.)

1249 De Keulsche dom wordt begonnen
* Eckhart wordt geboren.

ALLERLEI.

Uit « Nos Flamands » (vergeten eerstelingetje van Camille Lemonnier, dat in 1869 verscheen onder motto : « La pire annexion n'est pas celle d'un coin de terre, c'est celle des esprits. — Nous mêmes ou perir ») het volgende uit het hoofdstuk : « Le Retour à la patrie par l'Enfant » :

« Je vois la patrie, grande ombre voilée, se lever et vous dire en vous tendant les mains :

« Belges, qu'avez-vous fait du legs des aieux ? Vos flancs, tristement féconds, n'engendrent plus pour les foyers et pour la place publique : les pâles fruits de vos amours se flétrissent aux plaisirs et aux voluptés, moribonds avant de vivre, morts avant de naître.

Oublieux des traditions d'honneur et de constance, vous avez ouvert vos portes aux légèretés françaises... Vos femmes, les plus belles en force, en puissance, en majesté, en noblesse, de forme splendide et d'âme sérieuse, vous les avez délaissées pour des courtisanes étrangères. Avec celles-ci vous avez appris les amours vénales et désappris les vertus chastes. Vous avez balayé le foyer à la voirie, avec les cendres de vos pères, leurs fortes mœurs, leur simplicité sévère, leurs naïves coutumes. Et quels sont vos hommes ? Des baladins, des jongleurs, des sauteurs de cirque, âmes vénales, esprits étroits, cœurs de lièvres.

Vos poètes, vos écrivains, vos héros, quels sont-ils ? Ah, l'ennemi est dans vos portes, il sera bientôt au cœur de la patrie, et l'ennemi, c'est

Paris. Déja le mal se montre à nu ; la gangrène se porte avec honneur. Dans les mœurs, dans la langue, le français domine ; il est accueilli partout ; on le choie, on le caresse, on le met en haut lieu. Le flamand, au contraire est un rustre qu'on expulse, qn'on bafoue, qu'on méprise, grossier de nature, ayant une odeur de terre et de mer, paysan d'apparence ou marin, aux consonnances rudes mal venues des oreilles délicates. — On parle de constitutions et de gouvernement... Eh ! qu'importent les formes extérieures qui ne sont qu'un cadre pour l'âme populaire, si l'âme elle-même se perd et mollit ? Les formes les plus nobles, au lieu de la redresser sur la pente où elle roule, se corrompent au contraire à son contact. Qu'importent les ressorts bien graissés de la machine publique, si le souffle n'est plus au fond pour la faire mouvoir dans le sens de la grandeur nationale ? Qu'importent vos petites perfections et vos vains raffinements de diplomatie et de politique s'ils ne servent qu'à la fortune des hommes qui vous conduisent, et s'ils mettent à néant, sous des apparences de progrès, l'antique fierté ? Quand la fierté s'en va, la patrie s'en va avec elle. Quoi ! Belges, c'est pour léguer aux générations le drapeau des libertés,c'est pour permettre aux foyers de l'avenir l'épanouissement pacifique, c'est pour assurer aux mœurs le développement traditionnel, c'est pour semer le germe de révolutions qui vous firent libres, c'est pour cette œuvre sévère et grandiose que vos ancêtres ont combattu sans trêve la France,et avec le triomphe de ses armes, l'importation de ses mœurs ! Et voici que vous autres, les enfants de ses héros, oublieux de tant de constance, de bravoure et de grandeur, vous ouvrez toutes larges vos portes à l'ennemi qu'ils repoussaient ! Plus encore, vous l'appelez, vous l'invoquez, vous allez jusque chez lui chercher ses coutumes, ses vices et ses modes, et pour l'instant où il viendra, vous lui faites à l'avance un chemin de ses erreurs et de vos propres faiblesses. Non, vous n'êtes plus les Flamands des Flandres ; vous êtes les Français de la Belgique... »

Drukkerij A. De Bièvre, Brasschaat.

DIETSCHE WARANDE EN BELFROT



REDACTIE :
MARKGRAVENLEI, 174, ANTWERPEN

DRUKKERIJ
A. DE BIÈVRE, BRASSCHAAT.

DE VIER WONDERE JAREN

Inleiding : AVONDMIJMERING

Zoet is het te dwalen in het avonduur — als de lange schaduwen dalen ; als, over de gansche natuur, stilte en vrede nederzijgen, de vogelen in hun nest hun avondgebed tjilpen, de bloemenkelken sluiten, de eerste ster verschijnt, het boomgeritsel een sussenden klank krijgt — ...Zoet is het te dwalen, te dolen naar willekeur, zonder bepaald doel, zonder vaste richting opgelegd door den eisch der omstandigheden, vrij, eindelijk vrij in het avonduur — zoet is het te dwalen !...

En zoo ook in den avond des levens, genietend van 's levens poëzie, van de lafenis der herinnering — Het levensrumoer bedaart, sterft weg in 't verschiet, als een verwijderd straatgerucht. En alleen blijft de ziel met den God die ze heeft geschapen, die haar levenlang bijbleef — den innigsten boezemvriend. Alleen met de gedachtenis van een lang, lang leven, vol kommer

en verdriet, vol ook van ongesproken vreugd. — Alleen met de herinnering aan zoovele geliefden, wier wel en wee ons inniger aandeed dan eigen lief en leed. — Zoet is het avonduur...

Ik stel mij voor zulk eene wandeling aan te gaan...

Zal ik vele gezellen vinden? — De tijdgenooten vielen een voor een, als dorre bladeren, op de baan die wegdoezelt in 't verschiet; de tijdsomstandigheden zijn er niet naar: overal krijgsrumoer, omwentelingszucht; het maatschappelijk lichaam keert zich om en om op zijn lijdensbed, koortsig, woelend, ongedurig, eens te meer zoekend naar oplossing voor de geestesraadsels, bevrediging voor het zieletrachten — Arme eeuwige lijder! De eeuwen komen en gaan, bieden altijd het zelfde schouwspel: oorlog, vrede — of tusschenpoozen van vrede — ramp, verdrukking, nood, verbijstering van kortstondige hoop, teleurstellende liefde, leniging voor een stond, opbeuring om weer neergesmakt te worden, wisselspel van 't leven, sarren van het lot... Ben ik pessimistisch aan 't worden? In de gulden sereniteit van den ouden dag? — Geenszins, maar de aarde blijft het ballingsoord, de proeftijd, de weg naar hooger, met al het harde en afmattende van een af te leggen weg — met zijne bekorende kanten en kronkelingen insgelijks — Alleen de verre hemel lacht ons toe, veilig en bestendig, met de blijvende bekoorlijkheid van 't eeuwig bezit — bezit van waarheid en schoonheid in vergeldende liefde.

Antwerpen, 3 Juni 1919.

« LE JARDIN SANS SOLEIL ».

Het leven vergelijken aan een tuin, is wel meer voorgevallen, en het beeld is ook gepast, maar het zonneschijn-derven zou men minder gelukkig kunnen vinden, zoo hier geen spraak was van de bloedige oorlogsdagen. — Vreemd waren ze die dagen van spanning, levensintensiteit, hangen tusschen angst en hoop, vreemd en toch zonderling boeiend door een eigenaardige exaltatie. Wij ook hebben ze genoten, doorgeworsteld, vier jaar lang, zoo niet aan het front, dan toch uit eene betrekkelijke nabijheid, en daarom is ons alles welkom wat dien tijd vol glorieglans herinnert en weer voor den geest toovert. Welkom ja, bijzonder als een bevriend beeld weer opdoemt.

Zoo een was dat van den jongen dichter, Louis Boumal.

Ik zie hem nog voor mij in zijn officierspak, rank en slank, blond van haar en snor, met het open, verstandig gelaat, den moedwilligen kop, gansch de man van fijne cultuur, al was hij het volk ontsproten, vol van de oorspronkelijkheid, het grillig ontsnappen aan alle tucht, eigen aan 't Luiksche ras dat het zijne was. Een fijn-beschaafde bij uitmuntendheid deze volksjongen, die ons bij zijn eerste bezoek reeds voorkwam als de « Philippe, soldat d'infanterie », waarin hij later zijn eigen portret zou schilderen. — Boumal heeft enkel eigen beeltenissen gegeven, kon, meen ik, niets anders geven.

Maar wat een dichter! Vol lyrische melancholie, vijand

van alle romantisme, en toch zoo romantisch aangelegd, juist door dat individueele dat hij wraakte, door die melancholie die de grond uitmaakt van ons menschelijk hart, smachtende naar het eeuwige zonder het ooit op aarde te kunnen bereiken. Opent men den dunnen bundel waarin zijne frontverzen bewaard blijven, dan ademt u deze melancholie tegen, vervolgt u op doordringende, plagende, en toch bekorende, wijze — bode van 't treurig lot aan den schrijver beschoren? — schuilt tot in de titels zelf — Want in onderdeelen zingt « Le Jardin sans soleil » nog van : *Quand refleurissait le printemps...* en *Lorsque parut le triste automne...* Is 't volgend gedicht bij voorbeeld niet als in 't lillende vleesch gekorven?

Lorsque tu recevras des lettres de l'absente
Et que tu souriras d'un air simplement triste,
On dira que ton cœur s'accoutume à l'attente
Et que ton désespoir est un regret d'artiste.

Et lorsqu'on te verra selon ton habitude
Assis dans l'herbe, à lire, au cœur d'un ancien livre,
On dira que tu tiens à la douceur de vivre
Et qu'un puissant orgueil peuple ta solitude.

Mais toi ne réponds rien. Garde au fond de toi-même
En ta fierté voulue et ta rancœur contrainte,
Avec l'arrachement de la dernière étreinte
La cendre d'un amour que garde ton poème.

— Die liefde 't was de liefde zijner jonge vrouw. Arme jongen! van haar afgescheurd in den eersten huwelijksroes, in de eerste huwelijksmaanden, en die nimmer het kind zou zien dat zij hem baarde. Weemoedig lot!.. Wonde, die schrijnde, en bleef schrijnen, ondanks den langen oorlogsduur, de bange

dagen, den opstand van het wederspannige vleesch, wie weet? — Louis Boumal zou zich nooit vertroosten afgescheiden te zijn van haar die volgens zijn beweren, hem tot man had gekneed.

Want een kind leefde in dezen moedigen strijder, in dien flinken, sierlijken officier, in dien fijn-geletterde en tot man van de wereld gegroeiden jongen uit het volk — een groot kind met al de gaven en gebreken eigen aan die jaren : met het koppig-grillige, moedwillig-kwetsende, weer licht-verzoende en week gewordene dat kinderen en kunstenaars kenschetst. Een kind?... Zijn wij dat allen niet in Gods oogen, in de oogen van de denkers? Maar dan toch de mannen vooral, en daarom kunnen zij de vrouw zoo slecht missen, hebben het zoo noodig het moederlijke bij de vrouw te voelen. Dit was bij Boumal voorzeker eene behoefte. Daarom zou hij blijven lijden en treuren, en wat zijn tooneelstuk ook later van teleurstelling en bitterheid zou behelzen, nooit troost vinden dan in de omhelzing zijner vrouw. — En die werd hem in 't stervensuur geweigerd!

De oorlog vond hem te Bouillon, waar hij als professor van rhetorika, na schitterend voleinde studiën, het leven voorspoedig inging. Doch geteekend was hij voor eene dubbele glorie : die van de letteren in den krijg. Zijn gedrag in 't leger was dat van geestdriftige heldhaftigheid ; hij had eene hooge opvatting van zijne plicht en kweet die op volkomen wijze. En wat zijne letterkunde aangaat, mag men gerust zeggen dat in dien jongen Luikenaar een der heerlijkste beloften der Fransche litteratuur in den knop geknakt werd en, zoo hij slechts enkele werken naliet, die dan toch van de keurigste en fijnst-afgewerkte zijn. Trouwens was Louis Boumal geen onbekende te Parijs, vooral in de kringen der « Action française », en had

persoonlijke betrekkingen met Maurras aangeknoopt. Een fijne vrucht van de latijnsche beschaving was deze ultra-moderne die al de vrijheden der jonge school in rijm en versmaat voorstond, en die toch treffend klassiek bleef in duidelijkheid van opzet en gepastheid van beeld. Vooral een dichter bij Gods genade —

Oh ! de gezellige stonden, wanneer hij, gelijk zoovele anderen, ons *Swiss Cottage* binnentrad ! Want ook op onze zijpaden wist de lichtende glans der kunst, door 't duister van den oorlog heen, allengs eenige sprankels te werpen. Wij vergeten ze nimmer, die avonden bij 't knetterende vuur of in zomervalavondstond... Onophoudend dreunde in de verte het dof kanongebom, de obusglanzen flitsten, maar daarbinnen was het enkel gezellig kouten en verkeer met bevriende geesten. — De oorlog leeft in ons geheugen door dien lichtstraal omkranst.

Aan Boumal was onze artistieke werking aan het front voor een groot deel te danken. Wel had Pater Peeters rond zijn « Belgische Standaard » jonge mannen geschaard en een eerste tentoonstelling voor de frontkunstenaars geopend, maar onze vereeniging « Kunst op den Yzer » kwam eigenlijk tot stand ten gevolge eener initiatief van luitenant Boumal. 't Was op 't einde van 1917 en zijn regiment was op rust in De Panne. Hij wilde een reeks voordrachten in 't Fransch inrichten en kwam ons vragen ons met de Vlaamsche te gelasten, 't geen we natuurlijk gretig aannamen, en met zulk succes dat Cyriel Verschaeve den 12en December de gansche reeks sloot met eene bespreking van zijn « Judas » voor een bomvolle zaal. Uit die welgelukte poging volgde het bestendigen der inrichting. Een jaar lang ongeveer werd, iederen Vrijdag, beurt om beurt in 't Vlaamsch en in 't Fransch, voor een schilderachtig jassen

verhoor eene lezing gehouden — soms in de hachelijkste omstandigheden, op de bangste stonden. Ik herinner mij hoe den 12en April 1918, toen alles rond ons waggelde en begaf en wij dreigden in De Panne door den val van Kales omsloten te worden, wij te luisteren zaten naar de kleurvolle muziek van een jongen Bruggeling, Victor Boddaert. Een klein jassenorkest had hij meegebracht en dirigeerde flink, met echt Vlaamsche energie. Hoe schilderachtig waren al die tafereelen! hoe boeiend blijven zij in onzen geest, juist door 't omringend gevaar en 't tragische der omstandigheden! — Doch om tot den inzet dezer feesten terug te keeren: den 1sten December werden zij geopend door den fijnen Henegouwschen kunstkenner Émile De Bongnie die ons later zou vergasten op een eigenaardige omzetting van de beroemde Veurnsche boetprocessie in 't rampvolle leven van den Belgischen jas op het front. Den volgenden dag kwam Maurice Gauchez aan de beurt, den 3en E. H. Karel Elebaers in het Vlaamsch; den 5en kregen wij voor 't eerst, na al die lange bange jaren van gevaar-trotseeren en muziek-derven, den zoeten troost, de lafenis onzer eerste muziekuitvoering — Hoe smolt ons hart in ons binnenste toen die klanken klonken: Haydn's eerste trio! — dat is van klassieke muziek: na De Bongnie's lezing, had de jonge Brusselaar, Mommaers, ons eenige compositiën voorgespeeld, waaronder « Le Dimanche de l'Assomption », pianostuk op een tekst van Louis Boumal. Eindelijk den 6en zou de Luiksche dichter zelf optreden.

Zorgvuldig had hij zijne voordrachten voorbereid — zooals hij trouwens alles met de uiterste zorg afvijlde, wat uit zijn handen kwam. Zijn proza was even vloeiend en welluidend als zijne verzen en tot aan de nota's die hij haastig op slagveld of afmattend oprukken op het papier nederwierp, droegen den stempel zijner keurige personaliteit. Uit prozastukken, gedichten

en uittreksels uit die nota's was zijne voordracht saamgesteld. « Philippe, soldat d'infanterie » was niemand anders dan Boumal, en de oorlogsimpressies en -aandoeningen van Boumal waren het die een uur lang de aanhoorders onder het boeiende zijner stem en geniale verschijning hielden. Van die heerlijke rede wil ik enkel het zoo pakkende

N'entre pas au village aujourd'hui, c'est dimanche...

onthouden, met al het nijpende bitters, wat de dichter erin gelegd had van zijn bloedend hart —

« Aux pauvres gens tout est peine et misère ».
BANVILLE.

N'entre pas au village aujourd'hui, c'est dimanche ;
Et trop de joie le soûle ainsi qu'un jeune vin.
Plutôt reste à rêver dans l'ombre du moulin,
Qui semble un arbre ferme avec ses fortes branches.
— Mais où donc est resté le bon Samaritain ?

Travaille ton poème ainsi qu'on fait par jeu
Le détail de son rêve et de sa courte vie
Et regarde les yeux pleins de secrète envie
La file des enfants qui vont prier leur Dieu.
— Mais où donc est le gîte et la table servie ?

Dans le soir descendu ne cherche pas d'accueil.
Contourne le village encerclé de lumière
Et va parmi la lune et l'ombre familière
Avec ton rêve mort et ton sinistre orgueil.
— Mais où donc est celui qui m'offrira son seuil ?

Les mauvais chiens de ferme aboieront aux écoutes.
Le fermier gardera la porte du verger.
N'es-tu pas le soldat que l'on sait voyager
Depuis plus de trois ans sur toutes les grand'routes ?
— Mais où donc est celui qui m'ôtera ce doute ?

Et ne crois pas qu'on t'aime ! Avec un tremblement
De ton pauvre désir que la saison caresse,
Tu cueilleras les fruits de la fausse tendresse
Et l'amour t'emplira de son mauvais ferment.
— Où donc est mon amie et son premier serment ?

Altijd dat uiterst persoonlijke, angstig jagende en onrustig zoekende, eigen aan de tijdsomstandigheden ; maar zou Louis Boumal niet in alle omstandigheden geplaagd zijn geweest door de onrust van zijn geest, de uiterste prikkelbaarheid van zijn temperament ? Ik heb zijne kunst klassiek genoemd ; ik vergiste mij. Zijne poëzie is vol van 't heimwee naar melancholie, naar onbepaald trachten en liefdelijden, wat de poëzie van jongere volksrassen kenmerkt, en nauwer staat hij verwant aan Ronsard en de Pleïade dan aan de statige zeventiende-eeuwers.

De roerende « Bon Samaritain » is in « Le jardin sans soleil » onmiddellijk voorafgegaan van :

Ce jour d'été me semble un jour de pauvre automne
Qui porte en lui le sens de mes rêves derniers.
Dans l'herbe où le soleil, rare et pale, détonne,
Roulent les fruits trop murs des modestes pruniers.

Tout ce que les espoirs en moi-même bénissent
D'un bonheur qui serait possible et mérité
Tant j'usai ma jeunesse au cours de trois étés
A courir les chemins de Knocke à Lampernisse,

Ah ! tout ce que ma vie exalte dans sa peine,
Arbres de Wallonie et toi, mon fier amour,
Combien vous a priés ma fièvre du retour
Parmi la joie de l'herbe et l'hosanna des plaines !

Seigneur, je n'ai vécu que pour vivre cette heure.
Ah ! qu'un pauvre homme, enfin, vous doive, étant si las,
De s'asseoir sur le seuil usé de sa demeure
Et de serrer son rêve, un jour, entre ses bras !

In aandachtig stilzwijgen moet zulk een liefdesnik aanhoord worden en de schrijnende smart in het hart besloten. — Zoo Boumal's echtgenoote met eenige teleurstelling zijn tooneelstuk moge gelezen hebben, zij vertrooste zich in de overtuiging dat zijn werk vol van haar is — zooals zijn hart was — en dat die liefde en smart weenen in ieder zijner verzen.

Voor dat tooneelstuk in proza had Boumal tot titel een eenig schoon vers gekozen ; *Quand ils auront passé de l'ombre à la lumière.* — Wat staat het mij levendig voor de oogen het tafereel van den avond waarop de dichter ons dit voorlas ! 't Was op den 5en April 1918. Zooals ik zegde, had Boumal zelf de rijdagsche namiddagen ingericht waarop lezingen gehouden werden. In parenthesis mag ik er bij voegen dat, als die gegeven werden in de zalen waar de kunstproducten onzer jassen aan het front waren ten toon gesteld, de schilderachtigheid van het geheel nog merkelijk toenam. Maar met de tijdsomstandigheden moest altijd afgerekend worden. Niet enkel dreunden de ramen soms, onder het voordragen, van niet al te ver verwijderde ontploffingen, nog was men niet altijd zeker dat de voordrachtgever in den tusschen tijd niet zou gekwetst, of verminkt, of... vermist worden. Zoo wachtten wij wel op dien Vrijdag op Boumal, die uit Boitshouck moest komen, maar wachtten te vergeefs en met zekere spanning. Eindelijk telefoneerde hij dat hij op de baan naar een welwillende auto vruchteloos ook aan 't wachten was. Een officier der Fransche missie, die aanwezig was, stelde vriendelijk voor zijn confrater van 't Belgisch leger in

zijn eigen auto te gaan afhalen, en vertrok, doch toen beide jonge mannen een goed half uur later samen aankwamen, vonden zij geen aanhoorders meer, tenzij inrichters of inrichsters natuurlijk. Wat gedaan, zoo niet Boumal naar huis meenemen, gezellig samen soupeeren in klein kunstenaarscenakel, en daarna de dichter zijn stuk te laten voorlezen in avondintimiteit ?

Quand ils auront passé de l'ombre à la lumière... Ik hoor nog de sonore stem de oorspronkelijk- pakkende, teleurstellend-wrange tafereelen voordragen. De schaduw ? het rampvolle, teisterende, ondragelijke van den oorlog natuurlijk. Het licht ? — 't luistervolle van 't hereenigende leven met dierbare wezens : een vrouw, een kind... En toch — in dit hard bestaan van gevaar en dood-trotseeren, van dagelijkschen omgang met verminking en verplettering, van derven van alle familiebanden en gebruiken van beschaafd leven, werd de ziel allengs gestaald tot iets vreemds en wrangs, ja begon ervan te genieten en het on-ontbeerlijk te vinden. Dat was de lotservaring van allen aan het front. Dat liet een Paul Pierard bij voorbeeld, den zoo begaafden Brusselschen schilder, ook gesneuveld, en die nochtans in 't begin meer met kunst dan met krijgsroem dweepte, uitroepen toen hij uit congé in Parijs terug kwam : « Et ces peintres qu'on voit mettre de la couleur sur une toile, que c'est drôle ! » Dat ondervonden wij ook, die niet in 't onmiddellijke van 't gevaar, maar uit eene betrekkelijke veiligheid deelnamen aan 't wisselvallige der kansen. Dat doet ons nog, als met zieleheimwee, terug blikken op die vervlogen dagen. — En dit ook is 't onderwerp van Boumal's stuk : pakkende voorstelling van wat hem bij de thuiskomst te wachten stond. — Bij de thuiskomst !... Hij zou nimmer te huis komen...

Philippe — de vroegere « soldat d'infanterie », de dunne sluier over Boumal's persoonlijkheid — Thérèse — de echtge-

noote van den dichter heet inderdaad zoo — l'ordonnance, eene gebuurvrouw zijn de personages van het korte bedrijf, dat voor handeling enkel een gemoedsstemming kent, maar een gemoedsstemming gevolg van eene wereldomwenteling. Des groeit het huiselijk tooneel tot epische zieleworsteling. Is het zoo niet altijd waar het menschelijke intreedt? Is er iets grootschers en pakkenders voor ons, menschen, dan het menschelijk wel en wee? Iets pathetischer in de oogen van den Schepper dan de tijdelijke lotgevallen zijner schepselen, waarvan het eeuwige afhangt?

Dit persoonlijke en echt- menschelijke zal men dan den dichter niet euvel nemen, al is er misschien iets kwetsends de roerselen der eigen ziel zoo openlijk te zien blootleggen, maar ook wat een complexe ziel! hoe eigenaardig bedeeld en fijnbesnaard ontwikkeld! Al zijn lijden en liefde heeft Boumal in zijn stuk gelegd, den opstand van zijn geest tegen het barbaarsche der gebeurtenissen, zijn wanhoopskreten, zijn vermaledijding van het lot dat hem voorkwam als 't verlies van zijn kinderlijk geloof, zijn weenen en zijn snikken als van een verlaten kind — Jammerlijk lot! als een verlaten kind zou hij komen sterven op het ziekebed eener ambulance, maar sterven in de armen van dat geloof, waaraan hij dacht verzaakt te hebben.

Een kind, een lijdend kind! speelbal van een wispelturig lot...

Zou ik zijn stuk verder ontleden? Houdt men een vlinder vast? Dood is hij, met eene spelde doorstoken. Boumal's kunst had al de bevalligheid der vlindervlucht, nevens het dartele delicate daarvan. En ook, onvoltooid blijft de blijde belofte van's dichters jong leven... Onafgewerkt moge dan ook deze studie blijven, door bevende vriendenhand neergelegd op een te vroeg geopend graf.

25 November 1919.

ONS LIEF VROUWTJE VAN DEN YZER

> **...Nessun maggior dolore**
> **che ricordarsi del tempo felice**
> **nella miseria...**

Zoo laat Dante Francesca di Rimini klagen over haar grievendste wee. Geen grooter smart, zegt ze, dan gelukkige dagen herdenken in het onheil. Maar zou zij gelijk hebben? 't Is waar, hare bewering geldt voor de Hel, waar, volgens de parabel der talenten, dat zelfs den mensch afgenomen wordt wat hij schijnt te bezitten, de gaven der natuur. Maar op aarde keert het menschelijk geheugen als met heimwee terug naar het verleden, zelfs naar de bangste dagen, en schept behagen in wat vroeger zoo grievend was. — Dat ondervonden wij voor den oorlog, die ons nu, als iets verlokkends toewenkt.

Wij kenden er zooveel zoets, vooral zulke dierbare vrienden. — Waar zijn zij allen, deze levenden of dooden, geteekend voor den roem der wapens of door den glans der kunst, of nog der wereld geheel onbekend — eenvoudige volksjongens, die tot ons kwamen om een woord troost, een kruimel opbeuring? Ik denk aan dien braven Limburger van Hamont die, bij de Grenadiers, nederig en getrouw zijn plicht kweet, en die voor Nieuwpoort bleef liggen; aan dien ronden Waal van Chanly, die Aug. Van Cauwelaert zoo trouw ter zijde stond in zijn onverpoosd werken voor 't heil der jongens... Lang waren wij in onzekerheid aangaande zijn lot. Toevallig vonden wij in een

dagblad vermeld dat hij zijn leven liet in de laatste offensief. — Zoo doemen zij een voor een op, weemoedige stoet die voor den betraanden blik stilzwijgend voorbijglijdt.

Maar enkelen wil men tegenhouden : 't zijn de bevoorrechten, kenschetsend van hun tijd of van hun stand, en onder de Vlamingen moet men hem rangschikken deze zoo eigenaardige zoon van 't groene Erin, die aan 't bloed zijner Brugsche moeder dankte dat hij opgroeide in de Vlaamsche stad bij uitnemendheid, de mystieke stad van Memlinc en Gezelle. Mystiek, hij was het in merg en been, de pittige Joe English : én door zijn Ierschen oorsprong én door zijne Brugsche afstamming was hij als voorbestemd om de overleveringen der middeleeuwsche schilderkunst voort te zetten in eene eeuw die er zoo ver van afligt, maar voort te zetten met al het eigenaardige eener rijkbegaafde persoonlijkheid. — En eilaas ! ook hij was een wrak van de dobberende oorlogszee ; ook hij ontsnapte aan vier jaar ellende en smart, enkel om te sterven op het bed eener ambulance op den dageraad der verlossing.

Ik heb in Louis Boumal de lotgevallen van een Waalschen dichter pogen te schilderen ; niet minder beproefd was het leven van den Brugschen artist. Ook hij had een aanbeden vrouw vaarwel gezegd — eene vrouw die zijne waardige wederhelft was in kunst-opzicht — ook hem was een kind na zijn vertrek geboren — een jongsken ; het oudere meisje mocht hij in 't scheiden omhelzen. — Wat waren zij hem dierbaar de beeltenissen dier geliefden ! stonden steeds op zijne tafel, vonden hun plaats op zijn paneelen — want van 't rondzwerven der jassen had vriendenzorg, na een tijd, den stillen artist verlost, en te Veurne, dit middeneeuwsche Brugge in 't klein, mocht zijn kunst een bevriende atmosfeer, een gunstig ontwikkelingsveld vinden. Ho ! hoe boeiend zijn zij de paneelen die

daar onder zijne hand ontloken en die alle den stempel dragen van zijn zoekenden geest, zoekend achter 't geheim dat in de schoonheid schuilt. Zoo Boumal de prins was van de fransch-sprekende dichters aan het front, dan mag men gerust zeggen dat Joe English als een koning troonde onder al degenen die in zulke akelige omstandigheden toch wisten kleurenvreugd voor de oogen te tooveren.

Is het moedwil bij mij dat ik zoo gedurig aan Walen en Vlamen in een adem vermeld? — Neen, zij hooren bijeen, en zoo een bewijs daarvoor noodig was, dan werd het door den oorlog geleverd. — Wat zou hij dat gewraakt hebben, degene waarover ik schrijf! Want in dien pittigen Ier leefde de brullendste Vlaamsche leeuw. Geen wonder ook. Zoo in zijne vroomheid het dubbel doopsel van zijn Iersch en Brugsch bloed de kiem van 't mysticisme had gelegd, dan was aan den zelfden oorsprong zijn wars-zijn van alle verdrukking te danken. Joe English was een geboren Blauwvoeter, en zijn doorgaan door 't leger zou voorwaar deze gesteltenis niet verzwakken. — En toch blijft het waar wat ik vooruitzette van een gemeenschappelijken volksaard onder alle Belgen, en wie vier jaar lang onze jongens zag zwoegen in 't zelfde gareel, werkend aan dezelfde bovenmenschelijke taak, altijd met gelijke dapperheid, koppig standhouden, onverdroten leute, zelfs na de hachelijkste ondervindingen, zal moeten bekennen dat niet twee rassen onzen bodem bewonen, maar een tweetalig volk van gelijken aard.

Doch om tot de Vlaamsche ingekeerdheid en innigheid van gevoel terug te keeren — want er zijn schakeeringen in die gelijkheid van aard, zooals er trouwens zijn in de Vlaamsche inborst zelf. Is er grondiger verschil dan tusschen de twee Vlaanders bij voorbeeld? — geen keuriger beeld daarvan dan

onze ingeburgerde Ier. Daardoor behoorde hij zoozeer tot de Brugsche schilderschool — al had hij de lessen der Antwerpsche Academie gevolgd. Schitterden zijne kleuren in al het wemelende van 't Vlaamsche koloriet, dan was dat veel eerder het teere, ineensmeltende van Memlincs palet dan de warm-uitbundige Rubensweelde. Een mystieker, een zoeker naar 't geestelijke, 't ideale, bleef deze schilder tot in zijn kleurenkeus toe. — Zou ik er niet mogen van spreken, ik die een zijner boeiendste paneelen bezit — die « Mystieke Stad », waarin hij heel de poëzie zijner ziel had gelegd ? — Niet verwoest, maar bedreigd is het stille Veurne, en schijnt zich maagdelijk teer en schuchter terug te trekken in nog inniger droom. Een wemeling van kleur is het doek : hij zelf de schilder, wist niet heel juist wat hij gebruikt had — gouache ? pastel ? waterverf ? alles dooreen — In de luchtige kapel schemert een licht, als van avondzonnestralen. Of is het de schijn der Godslamp voor 't verborgen Sacrament ? Sprekende beeld van de geloofsvlam die brandde in 't hart van dezen vrome. De stadszichten zijn echter maar een kant van Joe English's kunstproductie — een zeer rijke kant. Veel heeft de onvermoeide artist in het geteisterde Veurne geschilderd ; hij was vertrouwd geworden met het innigste van dit terugtrekkende steedje, had zijn mystieke ziel doorpeild, het geheim zijner bekoring geroofd en blootgelegd — oh ! zoo delicaat en bescheiden — in zijne doeken. Joe English *was* de dichter voor deze sluimerende schoone, de modern-middeneeuwsche ridder, die eene lans zou breken in hare verdediging. Wat sprak zij hem aandoenlijker toe, nu zij bloot stond aan alle gevaren ! Tegelijk met de « Mystieke Stad », exposeerde hij twee andere paneelen, waarvan een aangekocht werd door minister Schollaert, en dat misschien nog fijner van tint en poëzie is dan datgene in mijn bezit. — Maar ik kreeg

het van den schilder zelf, als vriendengeschenk, en dat verhoogt er nog oneindig de waarde van. Ik weet nog den dag dat het *Swiss Cottage* binnensloop, dievelings, men kan het in der waarheid zeggen, want Joe had het in een hoekje neergezet, zonder een woord te spreken, en lang na zijn vertrek alleen werd het ontdekt — met welke blijde verrassing hoef ik niet te zeggen.. Oorspronkelijk, eigenaardig was hij in alles, en altijd even gul en warmhartig. Dat straalt in zijne kunst, dat, zooals ik hooger zeide bezielt tot aan de levenslooze voorwerpen die hij zoo kunstig wist te groepeeren tot hoogere beteekenis. Getuige wat hij heette : « Geknakte bloemekens !.. waaronder de schedel van een kind, dat door den oorlog niet tot groei en leven was gekomen. Macaber ingeving, toch vol bekoorlijke poëzie. Maar het zinzwangerste in dien trant is wel voorwaar zijn « Vernuft van het kwaad », een pastel, maar zoo forsig van opvatting en uitvoering dat het er episch van wordt. Een opgeblazen wangedrocht staat tusschen lijken, puinen, rookende stedenrompen — de oorlog ! Potsierlijk is zijne houding, walgelijk zijne reusachtige afmeting. Aan den einder laait de vlammengloed en voor de voeten van 't monster liggen lijken van afgemaaide bloeikens. — Kinderen schijnen de bezorgdheid te zijn geweest van deze kinderziel. Dit doek van kleine proportie is geweldig in aangrijpelijkheid door het forsige der gedachte. Een schilder van gedachten, een najager van 't ideaal was vooral deze vrome en Westvlaamsche.

Onder al zijne werken is er een dat straalt als eene ster, dat voor eeuwig zijn faam kan vestigen. Ik stelde het ook voorop, als titel voor deze ongekunstelde studie, hulde van vriendschap veel eerder dan technische poging. — « Ons Lief Vrouwtje van den Yzer ».. Aandoenlijk paneel ! Luchtig staat ze daar, de troosteres van alle ellende, haar goddelijk kind op den arm. Gelijk altijd, weet

men niet juist waaruit het werk bestaat — de schilder gebruikte alle middelen om zijn inwendig ideaal weer te geven. En deze gestalte ook heeft in de lijnen, in het kleedsel, iets zwevends en nevelachtig dat de impressie van bovenaardsch nog verhoogt; maar wat wel aardsch en bepaald is, dat zijn de twee schamele piotjes zoo dicht langs weerskanten tegen 't Lievrouwtje aangeleund en schuilend onder haren mantel. Heel de poëzie van 't Vlaamsche volk schijnt ook in dat eenig kunststuk te schuilen : zijn geduldig lijden, eeuwen door, zijn nederig bestaan, zijn innig-vroom geloof en het zegevierende van dit *failure* — om een onvertaalbaar woord van English's vaderspraak te bezigen — door de overwinning der gedachte boven 't trotsch geweld. Een beeld van 't Vlaamsch volk — ook een beeld van dat Christen geloof, dat ten spot dient aan allen hoogmoed des levens omdat het volhardt in de nederigheid die de echte grootheid is van den geest. — Ons Lief Vrouwtje van den Yzer ! Zweef toch aller geest voor als het zinnebeeld van ons volk, het voorbeeld aller schoonheid, de troosteres van het verleden, de hoop der toekomst, het zoetschemerende waarin én wel én wee samensmelten tot goddelijk-menschelijk leven ! — En gij, te vroeg ontslapen schilder ! wees gezegend voor het keurig beeld uit uw vroom-kunstenaarshand.

Onverpoosd heeft Joe English die vier jaren oorlog gewerkt. Ook onder dat opzicht behoorde hij tot het geslacht der middeneeuwers, die hunne kunst eerder als een ambacht aanschouwden, als een deel van de taak die elk Christen mensch heeft te kwijten ; die ook het werk niet staakten om oorlogsrumoer of pestekwaal — zij hadden anders niet veel gewerkt. Ook Joe schilderde als noeste arbeider. Voelde hij dat de tijd kort was en dat de oogst rap moest worden binnengebracht ? — Op zijn stervensstonde scheen hij niet veel werk te maken van zijne

kunst; enkel zijne geliefden, en vooral zijn geloof, namen zijne laatste krachten in beslag. Dat is ook het laatste wat voor 't brekend oog verschijnt; 't eenige en ideale wat de onsterfelijke ziel verwacht. Verscheen het voor Joe onder 't beeld door zijn eigen penseel opgetooverd?

Ik laat mijne pen naar willekeur over het papier glijden: eene kritische beoordeeling is hier allerminst bedoeld: enkel de getuigenis van iemand die zich zoo dicht mogelijk hield bij de schamele piotjes, schuilend onder de mantelplooien van Ons Lief Vrouwtje van den Yzer.

Dit is genoeg gezegd dat de heele werkzaamheid van den Vlaamsch-Ierschen schilder niet wordt overzien: de menigvuldige zinrijke penteekeningen waarvan hij kwistig was voor S. K. V. H. ten voordeele van de verzedelijking van zijn volk; de allerkostelijkste karikaturen waarin zijn pittige geest én van Ier én van Vlaming tot gelding kwam. Koddig waren zijne invallen in de samenspraak — deze schuchtere en terugtrekkende kon een gezelschap doen schateren. — En hij is er niet meer, de gezellige bezoeker, de innemende vriend! Plots klonk het: Joe English is dood. Men wist hem niet eens lijdend... Den 31sten Augustus, den laatsten dag van Maria-Oogstmaand, ontsliep hij te Vinckem, na eene te laat beproefde operatie; ontsliep in dat geloof dat zijn steun en macht was geweest in die lange jaren van ontbering en ellende, ontbering van allen menschenlijken troost. Het rustig kerkhof van Steenkerke ontving zijn stoffelijk overschot in afwachting...

Eenvoudig was zijn leven, eenvoudig moeten de woorden over hem zijn. Maar juist door eenvoudigheid komt de kunst tot haar hoogste beteekenis. Joe English was van 't geslacht der Christene arbeiders voor waarheid en schoonheid. Zijn geloof

verleende aan zijn leven verhevenheid van opzicht en zielenadel : ook zijne kunst heeft er aan te danken de keurigheid der poëzie, 't onsterfelijke der bezielende gedachten, den geur die ze zal vrijwaren voor de komende geslachten. (1)

8 December 1919. M. E. BELPAIRE.

(Vervolgt.)

(1) Hoe vergat ik ook die éénige penteekening te vermelden, in postkaart uitgegeven en tegen Kerstmis verschenen? Een onzer jassen *zit* neergehurkt, geleund tegen zijn houten abri, de voeten op de passerelle, zijn geweer in den arm, en slaapt, maar droomt voorzeker in zijnen slaap. Want in 't licht van eene bom die openspringt gelijk de ster der Drie-Koningen in de versterde lucht, ziet men in het tot stalleken geworden *abri* het kindje Jesus in de krib liggen, met drie kindertjes er voor geknield... O zoete poëzie!

MARIA'S DROOMVISIOEN VOOR DE ANNONCIATIE.

Een eenvoudig vertrek: Maria's bidplaats. Het venster, dat half openstaat, geeft uit op een bloemtuintje. 't Is een frissche lentemorgen. Op den raamsteen, potten met witte bloemen. — Maria staat tusschen het venster en heur bidstoel, het hoofd ietwat ter rechterzijde geheld. Zij herdenkt het visioen, dat ze, tijdens den nacht, in een droom te aanschouwen kreeg.

O!... wat een zaligheid stroomt in me neer!...
Nooit bracht een dag me een vreugd zoo innig-teer!...
De nacht was kalm, met diep azuren hemel,
Waarin millioenenrijke stergewemel
Goudhel te pinken en te flonkren lag,
Wijl men die pracht zoo rein weerspieglen zag
In stille vlietjes, die, als zilvren snoeren
Heenkronkelden door 't dal, 't blauwig veloeren.

Schoon was de nacht ! Zoo heilig kalm en schóón,
Gelijk een ingeslapen Tempelwoon,
Doorfluisterd van gewijde stilte en vrede,
Doorademd met den geest der vrome bede...
En in een zachten slaap, in droomvisioen,
Zag 'k op een zodezoom, zoo heerlijk groen,
Een leliebloem haar blanken kelk ontsluiten,
Waaruit een lichtstroom opging, niet te stuiten !...

In vervoering opgaande.

Een klare zilvren straal rees op, spontaan,
Tot aan het zenith, vloeide, lijzig-aan,
Dan uit tot eenen vloed van licht... Geschemel
Van licht hing wijd en zijd, tot aan den hemel,
Op alle landen. 't Was gelijk een zee
Van helle witte klaarte, die zacht gleê,
Tot over heel de wereld deinden stroomen
Van licht en stegen zilvren glinsterdoomen...
En in dat blanke glansruim steeg omhoog,
In blanker wolkenschof, met kleurenboog
Omwelfd, een gouden Kruis... O grootsch verschijnen !..
Aan 't hoofd hing eene kroon, zwaar van robijnen,
En op den Kruisarm, in Persoonlijkheid,
Zat God, in àl zijn Heilge Majesteit,
Met om zijn hoofd een aureool van schichten,
Die zevenkleurge Godheidsglanzen lichtten...
Zijn Aanschijn was als morgenzon zoo puur
En vol van aan te bidden Schoonheidsduur ;
Zijn oogen, blikkend over alle landen,
In 't hoogst genieten waren Lust-Waranden.
En na 't onzaglijk Kruis steeg op een stoet

Van menschenkindren, met den heilgen gloed
Op 't wezen. Eerst een Maagd, een Koninginne
Gelijkend. Schittrend als de dagvorstinne,
Was zij gehuld in witte zijgewaad,
Wen 't hoofd haar kroonde leliënsieraad
En ook een gulden nimbus, hel te glimmen...
Diep in haar reinblauwe oogen zag ik klimmen
Een sterrenluister, en haar aangezicht
Was met een heilgen moederlach doorlicht...
Voorts volgden, in onafgebroken orde,
Heilige maagden, martelaren, orden
Van priesters en apostelen, een schaar
Belijders, o !... millioenentallen ! Klaar,
In witte dracht, verhieven zich de rijen
Der maagden naar het land der eeuwge Meien,
Met om het hoofd de zuivere leliekroon.
De martelarenstoet rees naar de Woon
Der hoogste en eeuwge Vreugd, in schitteringen
Van groen satijn, wijl lauwerslingeringen
Hun hoofd omslierden en hun aller hand
Den slanken palmtak droeg tot zegepand.
En voorts, voorts stegen op de bonte rangen
Van priesters en apostelen en 't lange
Gevolg van de belijders... Heel de stoet
Rees op, na 't machtig Kruis, in klaren gloed
Van 't glunder blanke licht, dat, lijk een zonne,
Geheel het rijk der wereld met een wonne,
Met liefde en vrede zalig overgoot...
Ik zag dan hoe de Hemel zich ontsloot :
Azuuroneindigheid, met eene weelde
Van zilverblauwe en gouden sterrenbeelden, —

Azuuroneindigheid, vol diep geruisch
Van Godgewijde koren, waarin 't Kruis
Verdween, omringd door Engelenlegioenen,
Die droegen heel een lente van festoenen,
Van bloeme' en rozen !... O ! wat weidsch vertoon !...
De Godheid steeg ten goddelijken troon :
Eén vurig schitterende goudgewemel,
Bezaaid met diamanten : een gewremel
In kleur van allerhanden edelsteen :
Opaal, saffier, smaragd ; àl ondereen
Te vonkelen, wen, tusschen in, robijnen
Verblindend vlamden rood in letterlijnen :
« Heilige, Heilige, Heilige God !
Opper-Heer ! Majesteit ! Almachts-Gebod !
Hosanna ! o Schepper ! Groot-Vorst ! Eeuwig Leven !
Hosanna ! voor U, de Heemle' en de aarde beven !... »
En Gods Herauten stonden naast zijn Troon,
Slank in gestalte, forsch en glanzend schoon,
Met spieglend zilveren helmet en heller
Te blinken gouden harnas, wijl, nog scheller
Dan zonnelicht, de koperen bazuin
In hunne handen flikkerde... En schuin,
In 't eindeloos verschiet, rees van hun oogen
De vuurge blik, die sprak van hun vermogen
In God. Rondom was de Englenstaf geschaard :
Aan 't hoofd de Groot-Staffier, met vlammend zwaard ;
Zijn naam stond vonkelglanzend in een gouden
Ruban, hem op het voorhoofd steeds behouden
Van toen hij Lucifer neerwierp ter hel,
Met heel zijn heir ! De Aartsengel Michaël !...
Hij voerde 't leger aan des Allerhoogsten,

Dat eens met hem de zegepalmen oogstte
Ten heilgen strijd voor hunnen Heer en God,
Op de overtreders van het Hooggebod.
Voorts zag ik de Archienglen en de Krachten,
De Heerschappijen, de Overhede' en Machten,
De Tronen en de Cherubijnenschaar,
De Serafijnen; allen schitterklaar
In prachtkleedij van allerhande glansen !...
De Maagd-Vorstin zat onder d'Hemeltransen,
Ter rechterzijde Gods, op zilvren troon,
Met licht azuur omhangen, o !... zoo schoon !...
En Englenreien, wit in kleederweelde,
Omzweefden Haar, terwijl ze sierlijk veëlden
Of tokkelden de mandolijnen zacht...
O zoete melodie, die vreugde bracht,
Die heel den Hemel zalig deed vermeien
In bovenaardschen lust der eeuwge Meien !...
En onafzienbaar, in d'azuren boog,
Omringden d'Heilgenzetels Gods Verhoog.
Ze daalden, ruimer cirkelend, omneder,
In al hun pracht, zoo grootsch, zoo Hemelsch-teeder ;
Ze daalden immer, en in de eindloosheid
Vervaagden zij, omzweefd, naar wijd en zijd,
Door legioenen blinkende Englenscharen,
Die zongen op den klank van tooversnaren...

Uit heur verrukking ontwakend.

O grootsch visioen, dat mij de stille nacht,
In zalig-zoeten slaap, vóór oogen bracht !...
En schoon gedaagd kwam dan deez blijde morgen,
Wiens roze daggewaden 't licht verborgen,

Dat vloeide zacht en mildrijk over 't land,
Dat vloeide naar de verten, t'allen kant...
En 'k voel me nu zoo wonderlijk te moede,
Geneigd tot bidden tot den Heer Algoede,
Die mijn gemoed met vromen lust verlicht,
Mijn ziel doorstraalt met een mysterielicht !...

Zij knielt op den bidstoel, vouwt de handen te zamen, blikt omhoog en bidt.

Heb dank, o Heer, o Schepper aller dingen,
Die in mijn ziel een hemelsch lied laat zingen,
Dat mij zóó zoet bevredigt en bekoort !...
O Heer, ik vind tot bidden nu geen woord,
Zoo teer, zoo innig, Heer, om U te loven,
Te danken om 't genoten zicht der Hoven
Van zaligheid !... O zoete stond !... Toen viel
Een licht, een Hemelvreugde in mijne ziel,
En, Heer, nu ken ik slechts nog één verlangen :
Als blijde Christibruid eens in de rangen
Te mogen treden van de maagdenschaar,
Die, jubelzingend op den klank der snaar,
In uw lazuur- en lichtpaleizen treden,
O Heer, van uw oneindig, eeuwig Eden !...

De Engel Gabriël verschijnt aan Maria en brengt haar de boodschap des Heeren.

REMY SAEN.

Tienen.

VOORNAAMSTE HEDENDAAGSCHE SCHOLEN IN HET STRAFRECHT. — WILSVRIJHEID

Tot in het laatste kwartaal der XIXe eeuw waren meest al de vooruitgezette strafstelsels, en thans nog zijn, praktisch, de bestaande strafwetten gebouwd op den grondslag van 's menschen vrijen wil. Sinds zijn er leeringen gekomen, welke dit beginsel willen aan kant schuiven. Het is opmerkelijk dat bij de hedendaagsche strafrechtschrijvers de bewoording « vrije wil » weinig gebezigd wordt ; men zegt meer *indeterminisme,* in tegenstelling met *determinisme.*

Deze leerstelsels zijn voornamelijk gekant tegen wat men in strafrecht noemt « het absolute stelsel », en dan ook tegen het klassieke strafrecht.

Dit eerste stelsel noemt men *absoluut*, juist omdat het de straf aanziet, als eene volstrekte noodzakelijkheid, zonder eenig doel, dat met de straf zou worden beoogd (om te verbeteren of om strafbare feiten te voorkomen) ; als tegenhanger heeft men de *relatiev*e leeringen, volgens welke de straf gesteld wordt ter beveiliging en ter voorkoming van strafbare feiten.

De meest bekende voorstanders van de absolute leering zijn de Duitsche wijsgeeren I. Kant (1724-1804) en G. W. F. Hegel (1770-1832). Volgens de absolute leering, die den grondslag van het recht tot straffen vindt in de gedachte van de volkomen rechtvaardigheid, moet onvermijdelijk elk kwaad vergolden worden ; dit is een vereischte van Kant's *kategorischer Imperativ*. Zei Kant niet, dat, bijaldien de maatschappij op een gegeven oogenblik eindigen moest, vooraf nog de laatste moordenaar, in de gevangenis opgesloten, zou moeten ter dood gebracht worden ?

Kant is een van de bekende wijsgeeren van hét Duitsche Protestantisme, alhoewel nu zijne leering als verouderd aangezien wordt. De kristelijke middeneeuwsche wijsgeeren, ook scholastieken genoemd, leerden, dat we door onze zintuigen en door ons verstand de wereld buiten ons kunnen kennen, en dat de denkbeelden, die wij ons vormen van de zaken buiten ons, met de werkelijkheid overeenkomen. Kant spreekt deze zienswijze tegen ; hij leerde, dat wij de buitenwereld niet juist kunnen kennen ; dat de denkbeelden, die wij hierover hebben, uit ons eigen zelven komen, m. a. w. louter subjektief zijn ; dat wij dus niet weten of zij aan de werkelijkheid beantwoorden. Het zij hier terloops opgemerkt, dat aan alle natuurwetenschappen hierdoor hun vasten steun ontnomen wordt. Kant wilde de zedenleer opbouwen buiten God. Volgens Kant hoort elke mensch in zijn binnenste eene stem, die hem zegt, dit moogt ge wel, of dat moogt ge niet doen. Dat is wat hij noemt de *kategorische Imperativ*.

De voorstanders van de absolute leering beweren dat er, althans bij den theoretischen mensch, volkomen vrijheid van handelen bestaat. Met maatregelen om strafbare feiten te voor-

komen bekommerde zich deze leering niet veel, evenmin als met den invloed der straf op de misdrijfplegers.

Wanneer men over de absolute leering spreekt, gebruikt men soms het woord « vergeldingstheorie ». Men mag echter niet vergeten dat allen, die het recht tot straffen op een hooger begrip bouwen, die beweren dat dit recht een goddelijk recht is, in den aard zelf van de straf een herstel zien van de verstoorde maatschappelijke orde, dus een vergelding.

Nevens de absolute leering bestaat de meening van hen (Montesquieu, Beccaria, Bentham), die den grondslag van het strafrecht vinden niet in de gedachten van rechtvaardigheid, maar wel in het nut dat de gemeenschap, die moet blijven voortbestaan, heeft, bij het verhinderen van hetgeen haar nadeel doet (nuttigheidsleer).

De klassieke leering (meest-bekenden bij ons : Haus, Thonissen, Nijpels) temperde het absolute beginsel door dat der sociale nuttigheid (*doeltheorie*, door de nieuwere strafrechtrechtschrijvers meer ontwikkeld) ; er moet niet meer gestraft worden dan noodig, ingezien het doel van den Staat ; de werkelijke vrijheid is niet zoo absoluut als men beweerde ; er is verschil te maken tusschen het burgerlijk recht dat voor het herstellen der schade gansch op een materialistisch standpunt staat, en het strafrecht waar rekening moet gehouden worden niet alleen met het bedreven kwaad maar ook met den wil van den misdrijfpleger ; voorkoming van strafbare feiten is wel belangrijk.

De nieuweren, ten deele staande op het standpunt van het determinisme, dus bewerend dat de mensch niet vrij is in zijn handelen, dat hij daartoe genoodzaakt wordt, 't zij door innerlijke, 't zij door uiterlijke omstandigheden, kunnen dus ook geene schuld bij den boosdoener vinden en kunnen geene *straf*

opleggen. Eigenlijk strafrecht is met determinisme niet vereenigbaar, en daarom wordt geproken over het behandelen van de misdrijfplegers. Het crimineel recht bouwen zij alleen op de noodzakelijke zelfverdediging van den Staat; voor de boosdoeners zijn zij strenger nog dan de klassieke leering.

Deterministische strafrechtschrijvers, sommige niet-deterministen en ook zij die openlijk voor het determinisme niet durven uitkomen, beweren dat vrije wil of determinisme eene wijsgeerige vraag is, waarmee men zich hier niet moet bezighouden; dat men alleen dient in acht te nemen, de bescherming der maatschappij, die niet voortbestaan kan, wanneer zij de voor haar gevaarlijke personen niet weren mag, en dat er stellig, buiten de toerekenbaren, voor de gemeenschap gevaarlijke personen zijn, die onschadelijk moeten gemaakt worden.

We kunnen de nieuweren in drie groepen verdeelen: de anthropologen, de sociologen en vele voorstanders van de Internationale Strafrechtsvereeniging.

De anthropologische richting heeft de meeste voorstanders gevonden in Italië. Hare bekende voormannen, alhoewel zij niet juist op hetzelfde standpunt staan, zijn wijlen de Turijnsche professor in rechtelijke geneeskunde en psychiatrie, Cesare Lombroso (1836-1909), de Roomsche professor Enrico Ferri, en de senator-jurist, baron Raffaele Garofalo, te Rome, de eerste arts, de tweede socioloog, de derde rechter, ook in hun wetenschappelijken arbeid komt dit tot uiting. De misdrijfpleger, veelal een zieke, wordt onvermijdelijk tot het strafbaar feit gebracht; de strafrechters moeten meer geneeskundigen zijn dan juristen.

Van Lombroso 's werk, *L'Uomo delinquente in rapporto all' antropologia, giurisprudenza e alle discipline carcerarie*, zijn verscheidene uitgaven verschenen: het werd in bijna alle

Europeesche talen overgezet ; de Fransche vertaling, *L'homme criminel*, verscheen te Parijs, in 3de uitgave, in 1895. Lombroso dacht dat bij de misdrijfplegers anatomische kenmerken waar te nemen zijn, waaraan men ze erkennen kan, onregelmatigheden van den schedel, sterk ontwikkelde onderkaken, uitstekende jukbeenderen, afwijkende oorvormen, enz. ; proefondervindelijk wilde hij die kenmerken vaststellen ; hij legde veel nadruk op de anthropologische oorzaken, maar beweerde toch niet dat er geen rekening moet gehouden worden met de omstandigheid van plaats, van ras, van voeding, van geloofsbelijdenis, van leeftijd, van kunne, enz.

Het type is niet bij alle misdrijfplegers hetzelfde, en ook bij niet-boosdoeners vindt men die kenmerken ; maar bij misdrijfplegers zijn ze veel meer algemeen dan bij eerlijke lieden.

Die meening van Lombroso, veel besproken in de jaren 1880 en 1890, is nu ten grooten deele verlaten. Meer dan eens is Lombroso van meening veranderd. Hij stapelde, zonder genoegzame methode, uitslagen van onderzoekingen opeen, en liet nogal vrijen loop aan zijne verbeelding.

De lichamelijke invloeden zijn stellig van zeer groot belang, en, dat men ze van dichtbij naga, kan niets dan de wetenschap baten ; men mag echter niet vergeten, dat we hier op zedelijk terrein staan, waar niet met natuurkundige zekerheid vast te stellen valt ; en dat eerst na zeer vele en ernstige onderzoekingen er wellicht iets zal te besluiten zijn. Bij ministerieelen omzendbrief werd in November 1907 bij het gevang te Brussel het laboratorium van penitentiaire anthropologie ingericht ; een koninkiijk besluit van 13 November 1910 richtte het bepaaldelijk in, bij het nieuw gebouwd gevang te Vorst (Brussel), onder het bestuur van Dr. L. Vervaeck.

Enrico Ferri is de meest-bekende woordvoerder van de

school. Zijn voornaamste werk, vertaald in 't Fransch in 1893, op de 3e Italiaansche uitgave, is *La sociologie criminelle.* (De eerste Italiaansche uitgave van *Sociologia criminale* verscheen in 1881). Hij bepaalt zich niet bij de anthropologische oorzaken (overgeërfd of verkregen gebrek), maar wijst ook op de physische (luchtgesteltenis, hoogte, warmte, bodem, enz.) en sociale. Om wel te doen zien dat hij het misdrijf als het uitwerksel van al die oorzaken aanzag, gaf hij zijn boek den naam van crimineele sociologie. In den uitleg van den geboren misdrijfpleger, is hij veel breeder dan Lombroso, maar men verwijt hem, de zaken dikwijls niet scherp genoeg te omschrijven, en te rap te werken. Hij onderscheidt vijf typen in de boosdoenerswereld : de geboren misdrijfplegers, de krankzinnige misdrijfplegers, de gewoontemisdrijfplegers, de hartstochtsmisdrijfplegers en de gelegenheidsmisdrijfplegers.

Een der ernstigste schrijvers van de Italiaansche school is baron Raffaele Garofalo. Zijn voornaamste werk is het door hem zelf, volgens de 2e Italiaansche uitgave, vertaald boek : *La criminologie. Etude sur la nature du crime et la théorie de pénalité.* Hij wijst op het belang van het zedelijk gevoel dat bij de misdrijfplegers verloren ging, en hij meent dat dit verlies niet altijd, of zelfs niet gewoonlijk, aan minder gunstige ekonomische voorwaarden te wijten is. Bij hem voornamelijk is te zien dat de nieuweren niet minder streng tegen de misdrijfplegers opkomen dan de klassieke strafrechtschrijvers. Schreef hij niet over wetten « de misdaad beschermend » ?

Naar aanleiding van de anthropologische school, moeten wij hier eene bemerking maken, die ook nog voor anderen geldt. Toen de voormannen van deze school opkwamen, was het een tijd, waarin velen dachten dat de natuurwetenschappen alles zouden oplossen, en dat men in alle wetenschappen de

methode der natuurwetenschappen moest toepassen. Men is tot bezinning gekomen, en ziet nu in, dat er niet alleen natuurwetenschappen, doch ook geestelijke wetenschappen bestaan, en dat de wijsbegeerte niet kan gemist worden.

Reeds op het eerste kongres voor crimineele anthropologie, te Rome in 1885, werd door Alexandre Lacassagne, leeraar in de gerechtelijke geneeskunde aan de hoogeschool te Lyon, de meening der Fransche *sociologische school* vooruitgezet, bewerend dat niet zoozeer de terugkeer tot de voorvaderlijke gewoonten, waar Lombroso te uitsluitend op wees, maar wel de sociale omstandigheden, waarin de misdrijfpleger opgekweekt werd en geleefd heeft, hem noodzakelijk tot het misdrijf hebben gebracht. De volgelingen dier leering spreken daarom van crimineele sociologie. Crimineele sociologie is de studie der maatschappelijke wetten in zooverre deze het misdrijf bestraffen. De crimineele sociologie heeft een drievoudig doel : a. — het misdrijf in zijne geschiedenis en in zijn huidigen toestand te bestudeeren ; b. — de oorzaken na te gaan waardoor het misdrijf bevoordeeligd wordt ; c. — de strijdmiddelen er tegen te onderzoeken.

Het begrip der crimineele sociologie is dus veel ruimer dan dat van het strafrecht.

De volgelingen der sociologische school verwerpen den physiologischen uitleg dien vele Italianen meenden te kunnen geven als voornaamste oorzaak van het misdrijf ; hieruit is echter tot het scherp onderscheid dat men soms tusschen deze twee scholen gemaakt heeft, niet te besluiten. Het recht om tegen de boosdoeners in te gaan, steunen beide scholen niet op het onderscheid tusschen goed en kwaad, maar wel op een materialistische zienswijze, op het verdedigingsrecht van den Staat.

In Italië bestonden twee scholen : die van Lombroso, Ferri en Garofalo aan den eenen kant, die meer nadruk legde op biologische invloeden, en die van Italiaansche socialisten (o. a. Colajanni) die meer drukt op sociale en zedelijke.

Italianen hebben rond 1890 eene derde school willen stichten. Zij noemde zichzelf de *terza scuola* en wilde zich als dusdanig, op het kongres der crimineele anthroplogie te Brussel (Oogst 1892), doch vruchteloos, doen erkennen. De *terza scuola* verwerpt ook den vrijen wil ; evenals de tweede school drukt zij op socialen en zedelijken invloed ; zij verwerpt echter de socialistische beginselen. Zij wilde een schakel zijn tusschen de klassieke strafrechtswetenschap en de nieuwere strafrechtschrijvers : deze laatste, zegt men, bedoelen meer het voorkomen van misdrijven, de klassieke school ziet meer naar de bestraffing daarvan.

De Franschman Gabriel Tarde, onderzoeksrechter, was een strafrechtschrijver, niet behoorend tot eene bepaalde school, alhoewel hij er volstrekt tegen op kwam, dat de misdrijfpleger op denzelfden rang zou gesteld worden als de krankzinnige, en hij slechts weinig belang hechtte aan de ontaarding. Het misdrijf spruit voort, zegt hij, uit de maatschappelijke omgeving. De twee hoofdgedachten van zijn werk zijn : de mogelijkheid om het determinisme (Tarde was determinist en aanzag den vrijen wil als eene opvatting der scholastieken) overeen te brengen met de zedelijke verantwoordelijkheid (voor hem steunt de verantwoordelijkheid op het feit dat de persoonlijkheid van den dader gelijk gebleven zij, m. a. w. dat de zedelijke persoonlijkheid van den misdrijfpleger kunne aangezien worden als gelijk zijnde met de zedelijke persoonlijkheid van den beklaagde : zulks is b. v. het geval met iemand die uit hartstocht een misdrijf beging ; zulks is niet het geval met een krankzinnige,

deze is geen zedelijke persoonlijkheid meer), en ook, dat de maatschappelijke omgeving dezelfde zij, omdat eene verschillende openbare meening de zaak anders kan beoordeelen (een wilde is slechts verantwoordelijk tegenover zijn volksstam, een krankzinnige kent de rechten en plichten niet van zijne omgeving), en de uitleg van het misdrijf door de wet der navolging, voor hem de hoofdwet van alle maatschappelijke handeling. Over zijn boek *La criminalité comparée*, bestaande uit eene reeks artikelen verschenen in *La revue philosophique* bekende Lombroso dat het de beste kritiek was op de leering der Italiaansche anthropologen.

De derde groep, de meest-bekende, vormen de aanhangers van de *Internationale Strafrechtsvereeniging*, te Brussel gesticht in 1888 door Fr. von Liszt, hoogleeraar te Berlijn, wijlen G. A. van Hamel, den vroegeren professor in strafrecht aan de hoogeschool te Amsterdam, en wijlen Adolphe Prins, vroeger professor in strafrecht te Brussel. In de statuten van de Internationale Strafrechtsvereeniging staat geschreven : « De Internationale Strafrechtsvereeniging meent dat het misdrijf en de strijdmiddelen daartegen moeten beschouwd worden zoowel in anthropologisch en sociologisch als in rechterlijk opzicht ». von Liszt en van Hamel zijn verklaarde deterministen. Prins is voorstander van den vrijen wil. De Internationale Strafrechtsvereeniging beweert, dat het recht tot straffen niet moet gesteund gaan op de schuld, op de toerekenbaarheid van den misdrijfpleger ; wel echter op het verdedigingsrecht van den Staat.

Feitelijk is dit terugkomen tot het utilitaristische stelsel ; schreef immers Bentham niet : « Hetgeen de straf rechtvaardigt, is hare opperste nuttigheid, of — om beter te zeggen — hare noodzakelijkheid. » ?

Al wie gevaarlijk is voor de Staatsgemeenschap, moet onschadelijk gemaakt worden, 't zij hij toerekenbaar is of niet. Men mag niet alleen rekening houden met het begane strafbaar feit; wellicht is de dader een gevaarlijk persoon, gevaarlijk voor de Staatsgemeenschap; dan moeten er tegen hem maatregelen genomen worden om hem te beletten kwaad te doen. Over den aard van de te nemen maatregelen verschillen de meeningen; vele strafrechtschrijvers van de nieuwere school zijn voorstanders van de onbepaalde vrijheidsstraf.

Aan het vroegere strafrecht wordt verweten de vergelding van het gepleegde kwaad te beoogen, en niet de verbetering van den misdrijfpleger, te straffen *quia peccavit* en niet *ne peccetur*; te abstrakt, te uitsluitend juridisch te zijn geweest (het misdrijf is niet alleen een juridisch, ook een maatschappelijk feit); alleen te hebben gelet op de verantwoordelijkheid en de noodzakelijke verdediging van den Staat te hebben verwaarloosd; meer te hebben gezien naar het misdrijf dan naar den misdrijfpleger: niet genoeg te hebben gelet op de verschillende invloeden die op den misdrijfpleger inwerken; geen verschil genoeg te hebben gemaakt tusschen den gelegenheids- en den gewoontemisdrijfpleger.

De nieuwere richting vat den strijd tegen het misdrijf op, als iets geheel stoffelijks, evenals de geneesheer den strijd voert tegen besmettelijke ziekten; de misdrijven zijn natuurverschijnselen. Dit verschil bestaat er ook met de klassieke school: deze laatste komt eerst tusschen wanneer de strafbare feiten gepleegd zijn, de nieuweren beweren veelal dat tegen minderwaardigen en tegen hunne kinderen, wanneer deze laatste verwaarloosd worden, en wanneer de geneesheeren verklaren dat ook zij minderwaardig zijn, vóór alle misdrijven de Staat voorkomende maatregelen nemen mag. Hoe deze stelling

met de noodzakelijke zorg voor de persoonlijke vrijheid overeen te brengen is, blijft bij zeer velen in het duister.

Voornamelijk sedert het wijzigen harer statuten, in 1897, op de vergadering te Lissabon, is de Internationale Strafrechtsvereeniging een bond geworden van personen waarvan velen van het determinisme uitgaan, volgelingen zijn van de sociologische criminalistische school, en waar alle vragen van strafrecht en strafrechtspleging van een realistisch standpunt uit, ernstig behandeld worden. Onder de leden gaan de eene veel minder ver dan de andere.

Dat de klassieke school te abstrakt — men mag dit nochtans niet overdrijven, de wetgever is onvermijdelijk abstrakt ; de strafrechter moet rekening houden met de omstandigheden, met het karakter van den dader, zijn voorgaande enz. — was, dat ze nog meer had moeten letten op de werkelijkheid, op den persoon van den verdachte, en meer onderscheid had moeten maken tusschen de opvatting van het strafrecht en van het burgerlijk recht, dat zij de verdediging der Staatsgemeenschap meer in 't zicht had moeten houden, waren gegronde opmerkingen ; kan dit echter niet gebeuren met het behoud van wat tot hiertoe den grondslag heeft uitgemaakt van het strafrecht in de verschillende landen, namelijk de vrije wil ? Waren de voormannen der Belgische neo-klassieken of neo-spiritualisten, zooals men ze genoemd heeft, die de voorwaardelijke veroordeeling, de voorwaardelijke invrijheidstelling, de kinderwet van 1912, enz. invoerden, geen besliste voorstanders van den vrijen wil ? Men vormt zich ten andere te veel bij volgelingen van de nieuwere richting een valsch denkbeeld over hetgene onder vrijen wil verstaan wordt, als zou die bloote willekeur zijn, zooals G. van Hamel het schreef : « los van motieven en karakter, hangend in de lucht ». In zekere mate zijn die woorden

toepasselijk op sommige nieuwere, niet-deterministische wijsgeeren, maar stellig niet op de leering der katholieke philosophen. Er zijn misdrijfplegers, door innerlijke of uiterlijke omstandigheden, onafhankelijk van hunnen wil, tot het misdrijf gebracht, of bij wie er verminderde verantwoordelijkheid bestaat, (S. Thomas en reeds Aristoteles leerden dit), maar er zijn er zeer vele andere, die het misdrijf begingen omdat ze hunnen wil niet genoeg hadden leeren stalen tegen de neiging tot ongeoorloofde daden, omdat ze gewoon waren toe te geven aan hunne hartstochten.

Nadere uiteenzetting van wat onder vrijen wil verstaan wordt en het bewijs, dat de mensch een vrijen wil heeft, is eene taak der wijsbegeerte. Men mag ten andere niet vergeten dat niet alleen de vraag der wilsvrijheid, doch ook de begrippen van schuld, verantwoordelijkheid, straf, enz., niet zooveel tot het recht als wel tot de wijsbegeerte behooren.

Dit moeten wij hier toch aanstippen : wil men onder determinisme verstaan, dat elke daad ingegeven is door eene oorzaak, dat, op het oogenblijk waarop wij eene daad plegen, wij die zóó plegen omdat we daartoe door een of andere reden gebracht worden, dan is zoo iets heel natuurlijk ; een « redelijk schepsel Gods » handelt zus of zoo, omdat het, op het oogenblik der daad, de reden voor zijne handelwijze hooger stelt dan voor hetgeen hem anders zou doen handelen. Dit is echter de vraag niet van den vrijen wil : het geldt te weten,of de normale mensch of doorsneemensch, wanneer hij overgaat tot de handeling, in de verschillende beweegredenen die zich aan zijn geest opdringen, geene kiesvrijheid heeft. Wij zijn toch bewust die vrijheid te hebben ; dit bewustzijn is geene illusie, en bij dit zelfbewustzijn komt de getuigenis van heel het menschdom. Volgens ons bestaat de wilsvrijheid voor alle menschen ; het

karakter, de gezondheidstoestand, de hartstochten, de maatschappelijke omgeving, de erfelijke lasten, enz. oefenen hunnen invloed uit; alleen van den normalen mensch zeggen wij, dat hij kiesvrijheid heeft. Natuurlijk bedoelen wij hier slechts de menschelijke handelingen die met vrijen wil geschieden, want ook bij alle menschen zijn er onwillekeurige daden, waarvoor er geene zedelijke toerekenbaarheid bestaat, b. v. ademhaling.

Determinisme kan met de kristelijke zedenleer niet samengaan. Wie beweert, dat de mensch tot zijne handeling gedreven wordt, kan geen onderscheid maken tusschen goed en kwaad, en moet alles even zedelijk of onzedelijk vinden. Het voortbestaan van alle menschelijke maatschappij wordt daardoor zelf onmogelijk, en men komt geheel en gansch weer tot de heerschappij van het noodzakelijke, het *Fatum* der Ouden.

Ten andere, deze leering is regelrecht tegen de H. Schrift, en werd door het Concilie van Trente, en later nog, meer dan eens, gebanvloekt. Bidden alle kristenen niet in het Onze-Vader: « en vergeef ons onze schulden » ? Hoe zou de zedenwet ons kunnen verbieden te stelen, dood te slaan, enz., wanneer we niet vrij zijn in onze handelingen? Kan men ons verbieden ziek of ouder te worden? En voelen wij niet allen aansporingen tot het kwaad, zonder daarom gedwongen te zijn aan die kwade neigingen toe te geven? Ook denken de deterministen alleen op het voorkomen van misdrijven. Wanneer zij het woord *straf* behouden, bedoelen zij daarmee een leed aan den misdrijfpleger opgelegd, evenals een hond geslagen wordt, of een stukje suiker krijgt, om hem te leeren: als deze in het vervolg geneigd zou zijn iets te doen wat hij niet doen mag, komt hem de herinnering aan de ontvangen slagen te binnen, en door vrees wordt hij weerhouden te handelen, ofwel hij zal de

herinnering hebben aan de belooning van het ontvangen stukje suiker.

Het determinisme, logisch toegepast, maakt alle *strafrecht* onmogelijk ; aan wie immers tot het plegen eener daad noodzakelijk gebracht wordt, is geen schuld te verwijten, evenmin als het immers invallen kan aan een krankzinnige schuld toe te schrijven.

Het is waar dat er ontoerekenbaren bestaan, gevaarlijk voor de gemeenschap ; dat zij onschadelijk moeten gemaakt worden, zal elkeen gereedelijk toegeven ; dit is echter niet de taak van het straf- maar wel van het bestuursrecht.

De nieuwere richting stelde zich ten doel, beter dan het tot dan gebeurd was, de misdadigheid te bestrijden. We toonden reeds aan, hoe zij, die het strafrecht alleen steunen op sociale verdediging, in werkelijkheid de noodzakelijke staatsorde veel minder beschermen dan zij die het recht bouwen op zedelijke begrippen. Er moet toegegeven worden, dat nieuweren groote diensten aan de strafrechtswetenschap hebben bewezen, met sommige feiten, door de spiritualistische rechtschrijvers te veel in 't donker gelaten, in 't licht te stellen, en met de aandacht te vestigen op den invloed der dierlijke en onbewuste natuur op de menschelijke handelingen.

Dit grondverschil bestaat er tusschen vele nieuwere strafrechtschrijvers en de klassieken, wanneer men afstand doet van de vraag van den vrijen wil, en de poging om het strafbaar feit aan te zien als zijnde niet van zedelijken maar wel van physischen aard, dat de eersten het strafrecht, dikwijls anders genoemd, breeder opvatten en meer uitzien naar de oorzaken van de strafbare feiten ; dat zij vooral letten op de gevaarlijkheid van den misdrijfpleger, meer dan op het begane misdrijf : daarom meenen zij dat de poging moet gestraft worden

evenals het volbracht strafbaar feit, en dat het vereischte der klassieken om de straf juist evenredig te maken aan het misdrijf, moet verworpen worden. De bekende Duitsche jurist en geschiedkundige Mittermayer, in zijn vertoog over de doodstraf schrijft : « Een kundige Fransche magistraat, Monguier, doet met reden opmerken, in zijne verhandeling over de assisenhoven, dat de straf die zelfs slechts een atoom zwaarder zou zijn dan de misdaad, onrechtvaardig is ».

Mittermayer echter voegt er niet bij, hoe men op één atoom na de straf juist zou kunnen afmeten.

Waar er sprake is over deelneming aan misdrijven, richten vele nieuweren de oogen niet zoozeer naar het misdrijf zelf als wel naar de gevaarlijkheid van elken deelnemer. De natuurlijkste vrijheidsstraffen zijn, volgens hen, onbepaalde straffen, aan dewelke men een einde stellen kan, wanneer de misdrijfpleger zich verbeterd heeft, en geen kwaad meer doen zal aan gemeenschap. Wanneer er gevaar bestaat voor de maatschappij mag deze tusschenkomen voor alle misdrijf ; de bestuursmacht moet al meer ingrijpen in de rechtszaken, en de bevoegdheid moet niet uitsluitend aan de gerechten blijven (b. v. de voorwaardelijke invrijheidsstelling).

E. VLIEBERGH.

LARGO

Op zee, tusschen St-Malo en Jersey aan de Smaragdkust.

De zee in blauwe zilverglinstering, de éene blinkende vlakte naar alle verten, de groote Reine, de volle zee...

En boven haar, de lucht, zuiver lichtbad uit den aetherkoepel van horizont tot horizont...

Oh ! de vaart op het water, 't is de vlucht door de ruimte, gedragen met de lucht die, tusschen zee en hemel, zuiver en sterk alle breedte en hoogte bezielt !

*
* *

Met het schip, met den steven snijden wij erin, altijddoor, in de glimmende Smaragdzee, het spoor, het schoone spoor, het eenige, onverwachte, juist in deze diepten der vlekkelooze zeevelden, overal elders gedurig effengespoeld ; maar alleen hier door één snêe bloeit de witte golvenbloem op die 't schip

omkranst : uit 't doorschijnend glas der groene zee wekt het zwaard van den steven het versch witte schuimgebruisch, voorop; — dan, al het leven der golf die langs het schip in helderen en stroomenden waterval met ronde lijf overkromt en diep wegduikt; — en al 't leven, dáár achter, der uitbruischende, ziedende plassen: wij zijn in eene zuivere witte roos van golven op de groene zee.

*
* *

Dan, de zeestroomingen, de voortschrijdende banen der zee dweersen de woestijn van water; — van verten ongekend voeren zij hunnen breeden vloedweg altijd voort, zwijgend in hunne machtige spoedige vlucht ter bestemming, zwijgend, ongestoord door 't scheepjen dat hen kruist, altijd nieuw en wemelend op hunne gladde oppervlakte met duizend schuim- en kolkenwentelingen; — altijd voort, de machtige zeebanen die niemand en niets dragen, de breede straten die landen met landen verbinden; ledig, vrij en grootsch in het aanschijn van den hemel.

*
* *

De blauwe zee in den stralenregen, de zee boordevol, zwoegt zij, of klatert zij niet eerder in den openen dag?

Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina vocem suam... Mirabiles elationes maris...

Les flots ont élevé, Seigneur, les flots ont élevé leur voix...

De zee spreekt, de vlakke waterwereld is één in een klaar en sterk geklater.

Maar in het luchtruim, erop, gaat de krachtige adem die zee en hemel bezielt, de zeelucht die rein uitwiekt tot alle wereldeinders.

Dit is de Schepping ; ik zie het zuiver element ; ik zie de wereld versch en vrij door de scheppingskracht geschapen.

Zee ! — gij zijt de bron die God schiep en vooruitstuwt, óvervloeiend-vol, met verbrijzelende macht en tevens bekleed met het lieflijkst tintelend en frissche vreugdekleed.

— Wereld van klaarte, en tevens van maat en macht : ik zie de zon, de zon die daalt en gaat zinken in de zee, — en ik wacht dat aan de tinnen boven den avondgloed over de donkerwordende pleinen der zware Smaragdzee, de eerste edelstar invalle, de pinklende Hesperus...

JORIS CAEYMAEX.

KATHEDRALEN :
CAEN — BAYEUX — COUTANCES

De Kathedralen van Normandië, die heiligdommen der zuivere en zoete blankheid, der zuiverste hemelrust en godsvrucht en vrede !

Ge zijt in 't verre Caen aangekomen, en, ziet eens ! dit is uwe eerste vreugde : In het kleine, warmdichtgesloten koor der *St-Pieterskerk :* een zonnig hemeltjen van een koor, door ramen boven en onder met zoete klaarte vervuld in alle lieflijke gezelligheid, — als een wieg met zon en kant, — als een korf in den zomer, — goudwit als brood op de withouten tafel : een tabernakel van helderheid waarin de keersen knetteren en vlammen.

Maar, veel beter, staan daar die prachtige getuigen van 't kerkelijk Ordeleven, de beide *Vrouwen-en Mannenabdijen*, groot als voor een volk van monnikken :

De eerste, de *Trinité*, massief-fier slot, met twee sterke torens het Westen bewakend, en met stilte van eeuwen bedekt, waar ik als eenzaam bezoeker door de donkere poort binnensluip en naar beneden daal. Heiligdom van stilte en mysterie, streng en diep : de duisternis is er zwevend als een nacht onder den soberen boog, maar van uit het verre koor gloeit de nimbe van een bleek waaslicht, purper en doofwit, dat, geheimzinnig, te midden der stilte, de heele kerk tot aan den duisteren ingang waar ik aarzelend sta, bewaakt, bespiedt of tot aanbidding dwingt. — Na eenigen tijd wordt het als een maanlicht dat schemerend de zuilen streelt en in de zijbeuken uitsterft in de duisternis : fantastische verschijning, die onwillekeurig heel 't tafereel der slaapwandelende Lady Macbeth in den geest doet opspoken. — Doch Caen is bijzonder schoon door *St-Etienne*, het Mannenklooster, den ruimen en prachtig-uitgewerkten bouw met zuil na zuil vast en edel voortgeplant, het Koningshof waar de Heer zou gediend worden door scharen mannen en knapen, de hooge halle voor lange psalmen en hymnen :

Een machtige binnenbouw, eèn stevige beukenhal, die alles schraagt ; — en daarop, ruime bovengaanderijen voor monnikken, geopend in bogen breed uitgeworpen als in een boschdak met besliste takken ; — en beneden, overal rondom, de wandelgangen in mannelijke maat en ruimte opgebouwd : een huis van regel en verheffing... ; ik zie den grafsteen van eenen... qui per 40 annos fuit protoprior disciplinæ ?... et (ongeveer :) justitiæ et fortitudinis exemplar et in viis divinis firmatus... ; — een tempel uit warm-witten rotssteen gesneden, die door de opene poort het daglicht laat binnengloeien schoon als een zang in de kerk.

*
* *

Maar te *Bayeux* en te *Coutances*, daar staat de droom der blanke kathedraal in volle heerlijkheid ; helder, slank en volkomen als bereid tot den volmaakten offerdienst ; heiligdommen met aanbiddende stilte het Mysterie van 't Allerheiligste omgevend. Het zijn paleizen van rust vroom neergezet boven op hunnen verlokkenden groenen heuvel ; van verre rijzen zij gracievol op uit hun zoet grijs stadjen, (misschien de minst storende stadjes der wereld voor den rustigen bezoeker).

Bayeux. Bij 't binnengaan sluit de kerk goed dicht achter u, gij daalt erin neder langs eenige trappen en eens op den lagen vloer bevindt ge u als in een huis, warm gesloten. Maar hoe verblijdt en verrukt u seffens het klaar en schoongeordend geheel ! 't Is Harmonie geworden tot bekoorlijkheid door de uitsplitsing van al de zuilen in bussels pijlers, als een dreef van jeugdige boomen, vol orde en vlucht.

't Getemperd licht vult de groote beuk, de dag rust hierbinnen, zonder hevigheid noch stralen, gesmolten en doofstil ; vrede heerscht hier in lange uren ; en alleen, in de rust, gaat men aan 't voelen, en aan 't bidden met een pelgrimshart !

Het koor ligt daar met zijn breeden vloer, de outer, vrij, als een ark hooger op, en de koorzetels in sierlijke rij voor de aanbidding ; alles door een fijn en zuiver smeedwerk van ijzer en koper omgeven : « Pax in virtute » is het sprekend bisschopswapen dat voorop aan dit koor te lezen staat.

Doch in *Coutances* staat gij eerbiedig stil bij de glorie, de blankheid die daar verzameld is in de ruime kerk : wanden, zuilen en welfsel, alles blank als Hostiën, de ruimte zelf vol met heldere zachte blankheid die u, daarhoog aan engelenvleugelen doet denken, en hier beneden, aan wollen en eenvoudigwitte pijen, die men hier zou zien wandelen.

En eindelijk komt gij aan die kroon der schoonheid, dien

pijlerskrans van 't koor, de allerslankste en sterkste ridders-en monnikkenwacht rond den Koningstroon : zij staan daar, vlekkeloos en recht, schouder aan schouder, in ononderbroken vereering van het H. Tabernakel.

Boven, in de triforia tegen het gewelf, zijt ge in den hemel : helder juicht heel de tempel vóór u, beneden : daar prijkt hij grootsch, gezien uit de wijdopene balkons ; en gijzelf staat in een hemelhuis van licht en lieflijkheid : kleine welfsels omkuiven uw hoofd met hunne blankheid, witte trappen leiden naar hoogere geheimenissen, en rond u staan ten allen kante, als engelenschimmen zoo wit en slank, honderd pijlers, raamkruisen en kleine kolommen.

Vrede en schoonheid heerschen hier zoo zeker, zoo krachtig !

Eenzaam in de gewijde stilte dier vlekkelooze kerken, beleeft men heiligen vrede ; men voelt hoe het hier zou passen van de bewondering geheel over te gaan tot louter gebed, tot een geheel-vrij uur van eerewake, uur van vertroosting, voorsmaak en kalmte, zooals Ons Heer er geeft volgens Thomas in zijn onsterfelijk hoofdstuk : de desiderio æternæ vitæ, et quanta sint certantibus bona promissa.

Trouwe kunstenaars en christenen, die zulke blanke huizen van aanbidding en vrede deden oprijzen, Gode ter eere !

E. H. J. Caeymaex.
Prof. in 't St-Romboutscollege, Mechelen.

GEDACHTEN OVER DEN TAALSTRIJD IN BELGIË

door DIETSCHE WARANDE gebloemleesd uit Frans Dryvers' nalatenschap. (1)

Het geschil tusschen Vlamingen en Walen, tusschen Vlaamsch- en Franschgezinden is in den laatsten tijd verscherpt. Het wekt bezorgdheid aan hoogerhand en kan geen oprechten vaderlander onverschillig laten.

Sommigen, zooals de heer minister Carton de Wiart, zouden er zich willen van afmaken met te zeggen : « Vermijdt die oneenigheden tusschen kinderen van hetzelfde vaderland. » Dat is eene zeer goede oplossing als... er niets op te lossen is. Doch is er een ernstige strijd om recht, dan kan zelfs een vrede-

(1) Deze « Gedachten » werden door onzen betreurden medewerker aan « Dietsche Warande » ter opneming medegedeeld enkele weken vóor het uitbreken van den oorlog. — Weggelaten werden sommige bijzonderheden die toentertijd te pas kwamen, maar slechts een voorbijgaand belang hadden.

rechter nog niet de partijen naar huis sturen met de woorden : « twist niet ».

« Gij zult niet vrede zeggen waar geen vrede is », dat is een woord zoo diepzinnig als rechtschapen. Vrede immers is orde ; onrecht is wanorde ; daarom kan vrede niet samen wonen met onrecht.

Nu willen wij ook bekennen dat er een overdreven rechtzin kan zijn, die naar zelfzucht zweemt. Wanneer namelijk ieder tot het uiterste vergt wat hij meent *zijn* recht te zijn, zal hij allicht zijn recht overschatten, en wordt dus een vergelijk onmogelijk. Het *summum jus summa-injuria* wordt dan toepasselijk.

Persoonlijk moeten wij als christenen kunnen onrecht lijden : maar berusten in onrechtveerdige toestanden bij zijn volk of stam, is geen naastenliefde ; het is zelfzucht die zich met den glim van zelfopoffering tooit.

Vrede maken is « elkander verstaan ».

Welnu, trachten wij ons te verstaan met andersgezinden, die dat ook willen, en, daarom, trachten wij kalm en onbevooroordeeld de toestanden in te zien.

Stellen wij eerst de vraag : Welke moet, naar recht en billijkheid, de verhouding zijn tusschen twee eigentalige stammen, die tot éénen burgerlijken Staat werden versmolten ?

Een burgerlijke Saat onderstelt samenwerking van alle burgers tot aller welzijn.

Tot samenwerking is het noodig met elkander te kunnen spreken. Toen de bouwers van den Babeltoren elkander niet meer verstonden, moesten zij afzien van het gemeenzaam werk.

Overdrijven wij echter niet en beelden wij ons niet in dat alle burgers eener natie, van de minste tot de meeste, elkanders talen moeten spreken. Een geringe mensch heeft tijd noch geld

over om eene tweede taal aan te leeren ; dede hij het, het ware ten nadeele zijner verstandelijke, en vooral zijner beroepskundige, ontwikkeling. Zou een tweetalig vaderland dat van hem eischen, o dan ware een kleiner vaderland, enkel uit taalgenooten bestaande, hem veel voordeeliger.

In een twee- of meertalig land moeten enkel de meer ontwikkelden en vooral de bedienaars van 's Lands belangen de verschillende landstalen spreken. Wie middelbare studiën doet, kan zonder nadeel eene tweede of zelfs eene derde taal geleerd krijgen. Welnu, de ambtenaars van den Staat, zij toch die een gewichtigen en goedbetaalden post bekleeden, waardoor zij allicht in aanraking met andertaligen zullen komen, zijn verondersteld middelbare scholen gehad te hebben.

Konden wij bekomen dat in het middelbaar onderwijs Vlamingen grondig Fransch en Walen grondig Nederlandsch leerden, dan was de taalkwestie opgelost in België.

Zulke oplossing is de eenige die alleszins bevredigend en billijk is. Zij zou de sterkte van het land, samen met de gelijkheid en de weerdigheid der twee stammen, verzekeren. Een gegrond bezwaar is er niet tegen. Sommige Walen brengen er tegen in dat het Vlaamsch of Nederlandsch als taal minder waarde heeft dan het Fransch ; dat zij er, buiten hun omgang met Fransch onkundige Vlamingen, niets aan hebben. Daarop moeten wij antwoorden dat wie naar een ambt of bediening staat, de kundigheden, daartoe noodig, moet verwerven en zich niet moet afvragen of die hem ook elders nut of aangenaamheid kunnen bezorgen.

Vraagt een schrijnwerker, een schoenmaker of hij ook buiten zijnen stiel met schaaf of elsen iets zal kunnen uitrichten? Een ambtenaar die niet kan ten dienste staan van

zijn landzaten, die zich tot hem kunnen wenden, past niet voor zijnen dienst; hij wint zijn geld niet eerlijk.

Ook Waalsche geneesheeren, advokaten, ingenieurs, handelaars, kunnen heden, bij het drukke dooreenloopen van beide rassen, dagelijks met Vlamingen te doen krijgen. Ofschoon zij, buiten de Staatsbedieningen, vrij zijn hunne diensten aan te bieden, toch zou het passen dat zij Nederlandsch kenden.

Minachting voor de zoogezegd minderwaardige taal is minachting voor de Vlamingen zelf, is miskenning van beroepsplichten en is niet vrij te pleiten van trotschen en onrechtvaardigen overmoed. Over de minderwaardigheid van het Vlaamsch klagen alleen de Nederlandsche onkundigen Walen. Nog nooit heb ik een Waal, die Vlaamsch kent, hooren klagen over de minderwaardigheid van het Nederlandsch dat thans in Europa, onder de talen den 7^n rang bekleedt en steeds aan 't stijgen is. De Nederlandsche wetenschap en de Nederlandsche literatuur, wel verre van minderwaardig te zijn, zijn een der hoogste uitingen van de moderne beschaving.

Doch dit alles zijn bijbeschouwingen; de hoofdzaak is: Wie zijn vaderland voor geld dient, moet de burgers van dit land kunnen ten dienste staan.

En toch is die oplossing, de eenige gansch redelijke, onmogelijk. Is het geestesluiheid? is het vooroordeel? is het overmoed? is het de geschiedkundige overheersching van Frankrijk en zijn taal over onze gewesten? is het baatzuchtige berekening vanwege de Walen? of zijn het al die oorzaken samen? Wij willen dit niet verder onderzoeken, maar het feit is daar: de Walen, algemeen gesproken, leeren geen Vlaamsch, willen het niet leeren. Zeker niet om openbare bedieningen in Wallonië te bekleeden. Ook niet om in het middenbestuur de hoogste posten in te nemen. En zelfs in het Vlaamsche land

werden hun dikwijls, niettegenstaande hunne onbekendheid met het Vlaamsch, ambten toevertrouwd die hun gedurig met Fransch onkundige Vlamingen brengen.

Wilden wij in al die gevallen van de Walen de kennis van het Nederlandsch eischen, op den zelfden voet als van de Vlamingen de kennis van het Fransch geëischt wordt, wij zouden een nieuwen opstand verwekken, gelijk dien van 't jaar '30, toen niet zoozeer de Walen, maar vooral de franskiljonsche Vlamingen, van taalgrieven spraken.

De Regeering heeft getracht de studie van het Nederlandsch bij de Walen aan te moedigen. Wij denken niet dat zij zelve hare pogingen gelukt zal heeten. Ongetwijfeld hebben eenige Walen voldoende Vlaamsch geleerd (te veeleischend moeten wij niet zijn) ; maar voor de meesten was het zaak hun examen over 't Vlaamsch af te leggen en aldus aanspraak te krijgen op de bedieningen in het Vlaamsche land ; en daar vele der examen-afnemers, zelve niet veel waarde aan het Vlaamsch hechtende, de proef als eene ongewenschte pleegvorm aanzagen, waren zij met weinig tevreden ; eenige volzinnen van het zoogezegde gebruikelijk Vlaamsch, « flamand usuel » volstonden. Eens in het Vlaamsch land benoemd, lieten de ambtenaars dit allerlichtste Vlaamsch reisgoedje gemakkelijk onderweg en gebruikten zelfs in den omgang met Vlamingen niets dan Fransch. Zoo waren de Vlamingen eens te meer geschoren.

De Vlamingen hebben dan ook het wijs besluit genomen niet aan te dringen op dit Vlaamsch leeren door de Walen, en zich te bepalen bij het « In Vlaanderen Vlaamsch ! »

Gesteld nu dat de Walen, op eenige uitzonderingen na, geen Vlaamsch willen leeren en dat zij uit dien hoofde niet willen achteruitgesteld worden voor de openbare bedieningen,

is dan de vereeniging van Vlaamsch met Waalsch België nog goed mogelijk? Gansch normaal zal hij niet kunnen zijn. De vriendschap, zegt het spreekwoord, kan niet van éénen kant komen, en hier zal de te gemoetkoming alleen van de zijde der Vlamingen moeten plaats hebben; in hen alleen is dus te zoeken, wat België aaneenhoudt, wat België maakt. Dit *kan* echter moeilijk gebeuren zonder groot nadeel voor hen zelven. Dat de Waalsche ambtenaars *in 't Walenland* geen Vlaamsch leeren kan slechts die Vlamingen hinderen, die er tijdelijk of bestendig verblijven, zij trachten dan zich uit den slag te trekken met behulp van anderen of van het weinige Fransch dat zij zelven opgevangen hebben. Dat brengt bezwaren en vernederingen mee, die de Walen in het Vlaamsche land niet te verduren hebben. Erger nochtans is de verfransching van het middenbestuur; erger is het dat zelfs die groote heeren der administratie, die te Brussel, mits hooge jaarwedden de koortjes vasthouden van het bestuurlijk net over Vlaamsche *en* Waalsche provincies, het niet noodig achten Vlaamsch te kennen om Vlaanderen te besturen. Immers daardoor grijpt het Fransch oppermachtig in Vlaanderen in; want daardoor wordt het de bestuurstaal, de taal der mededeelingen van de oversten aan de onderhoorigen en der verslagen van de onderhoorigen aan hunne oversten. Vandaar dat ieder Vlaamsch Staatsbeambte in Vlaamsch België niet alleen gelijk de Waal zijne moedertaal moet kennen, om met het volk om te gaan, maar daarbij het Fransch, niet als eene bijtaal of tweede taal, maar als zijne hoofd- of eerste taal. Daaruit blijkt hoeveel meer voorbereiding en opofferingen van wege de Vlaamsche plaatsbetrachtenden gevergd worden, en hoe zij, niettegenstaande meer inspanning en kosten, toch nog steeds bij hunne

Waalsche, in het Fransch meer ervaren ambtsbroeders, zullen achterstaan.

Was het koninkrijk België nog te stichten en konden beide deelen des lands vrijelijk over zich zelven beschikken, dan zou terecht de vraag gesteld worden of het voor Vlaamsch België geraadzaam is eene vereeniging op dien voct aan te gaan.

Dat Vlamingen en Walen bij malkander hooren is onzin. Toch achten wij het verschil kleiner dan met meer afgelegen volkeren. Misschien zelfs is de aard van een Vlaming en van een Noord-Hollander al zoo uiteenloopend als die van een Brabantschen Waal en een Brabantschen Vlaming.

Is de Waal wat levendiger, de Vlaming wat zwaarder van inborst, die verscheidenheden schijnen nog al goed in elkander te pakken. Ook aardrijkskundig en economisch gesproken vullen zij elkander aan. Ofschoon na de volledige ontginning der Limburgsche mijnen, het Vlaamsche land, strenggenomen, het Waalsche zou kunnen missen, toch zullen beide nog lang elkander noodig hebben. Daarbij, geprangd liggende tusschen twee machtige rijken, zouden twee kleine Staatjes moeilijk hunne onafhankelijkheid kunnen bewaren.

Of de Belgische ziel, waarvan men in de laatste jaren gewaagde, inderdaad bestaat, is te betwijfelen ; bestaat zij, dan moet zij gemaakt zijn uit liefde voor eigen vrijheid en eerbied voor de vrijheid van anderen, uit eerlijkheid, rechtzinnigheid en redelijkheid jegens elkander.

Wat de Belgische eenheid van eerst af het meest in den weg stond en nu nog staat, is juist dat men zooveel over eenheid spreekt, en eene kunstmatige, gedwongen eenheid wil tot stand te brengen, in plaats van eenvoudig de betrekkingen te regelen volgens billijkheid en gezonden zin waaruit dan natuurlijker wijze eenheid zou ontstaan.

Doch bij die eenheidpredikers is soms ook wel wat zelf-zucht in 't spel, waardoor zij alleen zulke eenheid wenschen als hun of hunnen stam de meeste voorrechten zal bijbrengen. Dit was zeker het geval met de zoogezegde eenheidstichters na 1830, met Rogier en zijnen aanhang, die, om België één te maken, niets eenvoudiger vonden dan het zóó in te richten alsof er geen Vlamingen waren : onderwijs, gerecht, bestuur, leger, 't was alleen Fransch, en indien de Vlamingen dit niet verstonden, des te erger voor hen. Zij hadden maar op den kortst mogelijken tijd Fransch te leeren of eenvoudig van Vlamingen Walen te worden. Ik denk niet dat er in heel de wereldgeschiedenis een voorbeeld te vinden is van een volk, dat *zonder* overwonnen of veroverd te zijn, ja zelfs onder den schijn van gelijke rechten te bezitten als de anderen, zulken toestand van rechtsmiskenning en minderwaardigheid ondergaan heeft.

De goedzakkigheid der Vlamingen was toen zoo groot dat dat zij hun nu verweten wordt, zelfs door hen, die de Vlamingen als lastverkoopers willen afwijzen. Men durft zeggen : de overheersching van 't Fransch in Vlaanderen is te wijten aan de Vlamingen, die na de revolutie van 1830 daar vrede mede hadden. Doch durfden de Vlamingen van dien tijd de stem verheffen voor het Vlaamsch of Nederlandsch, zij werden uitgekreten voor Orangisten, voor slechte vaderlanders, gelijk nu nog somwijlen. Er is wel eene tegenbeweging geweest, maar de hoofden der omwenteling hebben die behendig onderdrukt. Het Franschonkundig volk had weinig in te brokken bij de inrichting van den nieuwen staat. Het stemrecht was beperkt tot de rijken. Zij allen die stem in 't kapittel hadden, waren Walen of konden Fransch.

Dan nog, men schreef in de grondwet : « al de Belgen

zijn gelijk voor de wet... Het gebruik der taal is vrij. » Wat konden de Vlamingen meer wenschen ?

Wel wierd er in de grondwet bijgezegd dat het gebruik der talen door de wet kan geregeld worden. Doch men maakte geene *wetten* tegen het Vlaamsch noch voor het Fransch.

Waar is eene wet die het gerecht, het bestuur, het leger verfranschte ? Waar is de wet die de Hoogeschool van Gent Fransch maakte ? (1) Zulke wetten hadden wellicht het stamgevoel der Vlamingen geprikkeld ; doch, zonder wetten, richtte men eenvoudig alles in het Fransch in, zonder gerucht, zonder opspraak te verwekken. Zoo stond het Vlaamsche volk, zonder het te weten, voor voltrokken feiten, voor een algegemeenen toestand ; de Vlaming mocht nog Vlaamsch spreken, maar hij kwam er nergens mee ten rechte. 't Was alles valsch spel, verkrachting van den geest der grondwet door de grondwetleggers zelven.

Toen echter de Vlamingen dien toestand begonnen te voelen, begon de Vlaamsche Beweging.

De rechtsverkrachtingen die onderduims, bestuurlijker wijze, ingevoerd waren, moesten nu telkens door eene wet hersteld worden ; en telkens werd die wet door de Regeering, liberalen of katholieken, zoo lang mogelijk achteruitgeduwd ; telkens was het een strijd op leven en dood, en kwam er uit dien strijd eene verminkte, geknotte wet, die halve voldoening schonk aan de Vlamingen ; doch het Fransch bolwerk der bestuurlijke macht onaangeroerd liet.

Toch heeft de Vlaamsche Beweging het plan doen mislukken van éénmaking van België door onderdrukking van het

(1) Zie Dosfel : De Belgische Wetten op het gebruik der Nederlandsche taal.

Vlaamsch. Zonder die Beweging ware het Vlaamsche volk zoo iets geworden als het Iersche in Engeland. Zij heeft het bestaan van een volk gered.

Doch was het plan dier Vlamingen, ingezien altijd den afkeer der Walen voor het Vlaamsch, overeen te brengen met de nationale eenheid ? Kon het Vlaamsche volk zijn volle recht erlangen, zonder dat België in twee getrokken werd ? Ja, dit kon, omdat zelfs de hevigste Flaminganten nooit het Fransch uit Vlaanderen hebben willen bannen. Steeds hebben zij beleden dat de gestudeerde Vlamingen moeten Fransch kennen, en goed kennen. Zij zelven ten andere gaven daarvan het voorbeeld, en geen van hen of hij kon, ook in die taal, zijne tegenstrevers te woord staan, veel beter dikwijls dan andere Vlamingen die tegen hen de overheersching van het Fransch verdedigden.

Wij hoeven geene namen te noemen.

Dit was het offer dat zij brachten op den autaar des vaderlands. Daardoor toonden zij zich meer Belg en meer eenheidsgezind dat al die uitbazuiners der eenheid, die nooit uit liefde tot die eenheid de taal van de groote meerderheid des volks wilden leeren gelijk het behoorde. Zij die verguisd werden om hunne zoogezegde « extravagances » toonden dat zij met vasten, kalmen blik konden weten wat de rust en de vooruitgang des vaderlands van hen vergden. Overdrijving en dwaze drift vinden wij slechts bij hen, die het eene gedeelte des volks door het andere wilde laten opslorpen.

Nu zou men kunnen opwerpen dat de Vlamingen niet uit offerveerdigheid, maar uit eigen belang aan de studie van het Fransch moesten hechten, vermits zij met hun weinig verspreide moedertaal niet vooruitkonden. Hierop antwoorden wij dat de Vlamingen, verondersteld dat zij het niet deden uit gehechtheid aan België, geene voorliefde moeten toonen voor

het Fransch boven andere vreemde talen. Duitsch en Engelsch verdienen even goed den naam van wereldtalen, zijn in den handel ten minste even nuttig, bogen op eene even rijke letterkunde en zijn door hun verwantschap met het Nederlandsch voor hen onmiddellijk genaakbaar. Zij hadden dus kunnen doen gelijk de ontwikkelde Noord-Nederlanders, die zich evenzeer op die drie vreemde talen toeleggen.

Of moeten zij aan het Fransch de voorkeur geven om in hun eigen land te kunnen mededingen naar openbare bedieningen? Dit was, ja feitelijk wel het geval voor vele Vlamingen in het bijzonder, maar indien de Vlamingen in 't algemeen zich onwillig getoond hadden om zich het Fransch eigen te maken, dan ware de Regeering wel gedwongen geweest de openbare diensten te vervlaamschen; want het was niet denkbaar dat Vlaamsch-België uitsluitelijk door Vlaamschonkundige Walen kon bestierd worden. Nu integendeel maakten de Vlaamsche beambten die desnoods hunne Waalsche collega's konden uit den slag trekken, het behoud der Vlaamschonkundige ambtenaars in het middenbestuur en zelfs in het Vlaamsche land mogelijk. Door hunne kennis van het Fransch hebben de Vlamingen hun eigen streek voor de Walen opengezet en zich zelven van menige winst- en eergevende bediening beroofd. En nochtans, wij herhalen het, hebben nooit de hardnekkigste Vlaamschgezinden zich tegen de studie van het Fransch in Vlaanderen verzet.

Maar zien wij nu nader welke, volgens de Vlaamsche strijders, de verhouding van het Vlaamsche volk tot het Fransch moet zijn en of daarmee de eenheid van België kon gevrijwaard worden. De algemeene strekkingen der Flaminganten te dien opzichte denk ik als volgt te kunnen omschrijven:

Lager onderwijs. Voor boeren, werklieden, en kleine

burgers, die geen ander dan het lager onderwijs genieten, achten zij de studie van het Fransch nutteloos en nadeelig, vermits die geringe lieden het in de kennis dier taal niet ver genoeg kunnen brengen om er eenig wezenlijk voordeel uit te trekken en dat zij daardoor een kostelijken tijd verliezen en dus achteruit blijven in de vakken, die tot hunne behoorlijke ontwikkeling noodzakelijk zijn.

De meesten hunner vergeten het weinige Fransch dat zij op de lagere school geleerd hebben; anderen, die eene klad Fransch meedragen, maken daardoor eene roede voor hun eigen rug. Want omdat eenige Vlaamsche werklieden of volksmenschen zeggen dat zij « wat Fransch » kennen, achten diegenen die hen moeten onderrichten en leiden, zich ontslagen van de verplichting met hen het Nederlandsch te gebruiken.

Het Fransch is de groote oorzaak waarom het onderwijs is Vlaamsch-België op lager peil staat dan in het Walenland.

Wanneer zij tot het bespreken der schoolwet de leiders der Vlamingen een bepaling willen doen opnemen, waarbij het aanleeren eener tweede taal slechts bij het vijfde studiejaar, dus op het tiende jaar, toegelaten werd, dan hebben zij zeker meer toegegeven dan hun eigenlijke strekking meebrengt. De billijke oplossing zou zijn: geen tweede taal vóór het vijfde studiejaar, en dàn nog alleen voor die kinderen wier ouders het vragen, dus in vrij te volgen leergangen. Immers ook na het tiende jaar is Franschleeren een tijdverspilling voor hen, die deze studie later niet zullen vervorderen.

De gekende machtspreuk: « Het ware te wenschen dat alle Belgen de twee landstalen spraken » is een oogenbedrog, dat alleen dient om Vlamingen op den dool te brengen. Want de Walen zullen er zich niet laten aan beet nemen.

Wenschen wij voor het geringere volk geene Fransch-

kennis, dan moeten wij natuurlijk eischen dat de volksmensch, met zijn Vlaamsch alleen, overal te recht kome: in de openbare besturen, in het leger, in zijnen omgang met de meer ontwikkelden, die daarom van hem niet mogen vervreemd worden door eene uitheemsche opleiding. In dit opzicht moet de Vlaming zijn gelijk ieder burger van 't is eender welk land: nergens toch moet iemand eene vreemde taal leeren om in zijn eigen land geteld te worden.

In het middelbaar onderwijs staan de zaken anders. Hier is tijd om de kennis en het gebruik eener tweede taal te verkrijgen. Hier mag en moet volgens het programma der Vlamingen het Fransch naast de moedertaal staan, echter niet als voertaal, want dit is eene al te erge belemmering voor den geleidelijken vooruitgang van den geest en voor het zakelijk onderricht.

Toch willen hier zelfs de hardnekkigste Flaminganten het onderwijs zóó ingericht, dat het niet blijve bij eene gebrekkelijke kennis van het Fransch, maar dat het kome tot een vlot spreken en tot een behoorlijk schrijven.

Wel kan men vragen: zal het mogelijk zijn dien uitslag te bereiken, indien het Fransch nergens voertaal is dan in de leergangen over het Fransch?

Zeker is dit mogelijk, mits men maar deze laatste leergangen genoeg uitbreidt; dan immers kunnen er spreek- en schrijfoefeningen genoeg gehouden worden. Wat de andere vakken betreft, ofschoon zij door het Nederlandsch zouden worden onderwezen, zou niets beletten de lessen in het Fransch te hernemen, daar zal de studie van het vak zelfs bij winnen. Ook kunnen menigmaal in de klas Fransche voorlezingen over het vak gebeuren.

Wel staan daardoor de Vlamingen achter tegen de Walen en zullen hunne middelbare studiën ten minste één of twee jaar

verlengd worden; doch dan zullen zij ook in verstandelijke waarde de Walen overtreffen, die, met hun Fransch alleen, altijd aan kortzichtigheid en bekrompenheid zullen lijden. De Vlamingen integendeel zullen naast de Fransche, ook de Nederlandsche bronnen van cultuur genieten, en dank zij hun gemak voor het Engelsch en het Duitsch, op weinigen tijd die daarvoor en daarbij heel gemakkelijk in hun middelbaar en in hun humaniora onderwijs wordt voorbehouden, te voorschijn komen als jongelui voor het levensberoep en den levenstrijd met vier talen gewapend, juist gelijk de goed geschoolde Nederlanders en Scandinaven.

Dit alles geldt nog meer voor hen, die zullen gestudeerd hebben aan de *Vlaamsche Hoogeschool*, welke wij wachtende zijn. Dat men te Gent de leergangen zou ontdubbelen in Fransche en Vlaamsche, is een onaanneembaar denkbeeld. Het zouden dan als twee universiteiten naast elkander zijn in dezelfde stad, tegen elkander wringend en strijdend, elkander leerlingen ontnemend.

De Vlaamsche Hoogeschool wordt geëischt, niet zoozeer in 't belang der vlaamschgezinde ouders of leerlingen, maar in 't belang van 't Vlaamsche Volk. *Al* de hoogstudenten, verondersteld zijnde later ten dienste van dit volk te moeten staan, moeten opgeleid worden voor dit volk; dus geen splitsing!

Langs dien kant mogen de Vlamingen niet toegeven; Nederlandsch moet de voertaal zijn, Maar geen enkel leeraar die zijn taak verstaat zal aarzelen zijn studenten te wijzen ook op vakwerken in grootere talen : Fransche, Duitsche, Engelsche, Italiaansche.

En men zegge niet dat ouders en leerlingen in 't Vlaamsche land een zeker recht hebben op een Fransch onderwijs, indien zij zulks verkiezen.

De Staat besteedt aan elken hoogstudent jaarlijks ettelijke honderden franken. Kinderen van arme menschen krijgen bijlange zooveel niet van den Staat als die rijkemans kinderen. Zulke gift is alleen te rechtveerdigen door de vereischten van het algemeen belang. Doch dat die heeren dan toch niet zoo aanmatigend zijn den Staat nog op hooger kosten te willen jagen, tot voldoening hunner onredelijke grillen en tot ondienst van het volk, dus tegen 't algemeen belang.

Wij denken nu bewezen te hebben dat de eischen der Flaminganten, verre van overdreven of buitensporig, integendeel zeer bezadigd en vaderlandslievend waren en zijn. En toch, wat hebben zij al niet te verduren gehad, telkens zij door eene nieuwe wet een gedeelte van het onrecht wilden herstellen, dat hun 't jaar 30 zoo gluiperig op bestuurlijke wijze was aangedaan? 't Is dat de bestuurlijke macht en al de regeeringskringen nu eenmaal op het Fransch gezet zijn. Bureelmacht is sterker dan wetten of volkswil; zij tart alles omdat zij, door den minister gedekt, zooveel als onverantwoordelijk is.

Daarbij was in deze kwestie de Regeering meestal hare medeplichtige en vele Vlaamsche Volksvertegenwoordigers speelden een dubbelzinnige, flauwhertige rol.

Toch scheen er, bij de meer algemeene ontwaking van het Vlaamsche volk, in de laatste jaren een ommekeer, ook in de hoogere kringen, ingetreden.

De jonge koning, nog niet van de sluwheid der politiek doortrokken, bleek met edelmoedige gevoelens jegens het Vlaamsche volk bezield.

Vlaanderen vierde menig hoogtij, de drang des volks scheen onweerstaanbaar, de zegepraal nabij.

Helaas! men jubelde te vroeg.

De tegenbeweging kwam.

De Walen die tot hiertoe al de voordeelen genoten hadden, en, zelfs bij de vervulling van al de wenschen der Vlamingen, steeds een bevoorrechte plaats zouden behouden, durfden zich aanstellen als verongelijkten en verdrukten. De Vlamingen moesten maar berusten in den bestaanden toestand, moesten zelf nog van de weinig verkregen rechten beroofd worden of... de Walen zouden 't niet dulden; 't zou een nieuw jaar 30, 't zou de bestuurlijke scheiding worden.

Zeker moeten wij met eerbied elke beweging begroeten, waardoor een stam zijn eigen wezen wil bevestigen en verheffen, eigen schoon ontwikkelen en zich doen gelden in de rij der volkeren. In zoover dus de Waalsche beweging de eigennoodig Waalsche taal, zeden en kunst wilde beoefenen en omhoog voeren, mogen wij er niet tegen zijn. Doch dit opbouwend streven, ofschoon niet gansch afwezig, was toch niet het voornaamste in die beweging, — veel meer stond zij afbrekend, afgunstig, hinderlijk en onderdrukkend tegenover de Vlaamsche beweging.

Het best zullen wij den geest der Wallonisanten leeren kennen uit een schrift dat meer geschreeuw gewekt en meer uitgewerkt heeft dan het verdiende, namelijk Destrée's *Lettre au Roi sur la séparation de la Wallonie et de la Flandre.*

Reeds de titel is kras en berekend op 't effect. Zoo is de halve brief. Niet dat hij ruw van vorm is; neen, hij is op sommige plaatsen heel fijn en geslepen, maar nadat schrijver met fluweelen hand gestreeld heeft, neemt hij op eens den dolk en zet hem op de borst des Konings. Zoo moet de afdreiging haar theatraal uitwerksel bekomen.

Destrée is een behendig advokaat, die vooral kan schermen met edelmoedige gevoelens om het brutaalste geweld te dekken. Men zag hem aan 't werk in 1913 op 't Assisenhof te

Gent, waar hij de socialitische ophitsers deed vrijspreken, die beschuldigd waren de soldaten te hebben aagespoord niet op de werkstakers te schieten, zelfs op het bevel hunner oversten. Zijn gepleit was een voorbeeld van welsprekende drogreden en goochelarij met schoone gevoelens om ten slotte uit te komen op iets heel wanordelijks en staatsgevaarlijks.

In zijnen brief aan den Koning begint onze socialist met een hymne aan het Belgisch Vaderland, dat hij met kinderlijke teederheid beschrijft van af het verrukkelijk verblijf zijner ouders te Erbesaul tot de Waalsche en Vlaamsche grootsteden, landschappen, velden en heiden. Hij wil geen vaderlandlooze zijn, ofschoon internationalist; « mais l'internationale, par définition, suppose les nations ». Dat hij republikein is en dus het koningdom naar de maan wenscht, zegt hij er natuurlijk niet bij.

Hij huldigt het Vlaamsche ras, en niet het minst om zijne liefde voor zijnen grond en zijne taal. Hij erkent zelfs dat de Vlamingen in 1830 geslachtofferd werden. Maar tevens verdedigt hij de meening dat Walen en Vlamingen naar hunnen aard verder van elkander staan dan twee vreemde volkeren, dat er wel Vlamingen en Walen zijn, maar geen Belgen. Volgens het doel dat men bereiken wil, kan men tusschen Walen en Vlamingen ofwel gelijkenissen ofwel tegenstellingen vinden, kan men zeggen dat er een Belgische ziel, une âme belge, is of geene. Dat zijn woorden met zulke onvaste beteekenis dat men er kan van maken wat men wil, en het Fransch heeft eene voorliefde voor zulke woorden. Hier was het er den briefschrijver om te doen, te toonen dat het hem ernst was met de scheiding en den Koning wat kiekenvleesch te doen krijgen. Dus mocht er geene « âme belge » zijn.

Dit alles zijn advokaten-streken, in den grond weinig

ernstig. Komen wij nu tot het zakelijke van den brief, de *zoogezegde* bezwaren der Walen tegenover de Vlamingen. Hier krijgen wij iets schromelijks: niet minder dan acht *groote diefstallen* welke de Vlamingen begaan hebben op de Walen. — Lach niet, lezer, ziehier de opsomming. Ils nous ont pris: 1° la Flandre, 2° notre passé, 3° nos artistes, 4° les emplois publics, 5° notre argent, 6° notre sécurité, 7° notre liberté, 8° notre langue.

En hij zegt nog alles niet: « Ils nous ont pris... Mais je m'arrête ». Ik denk dat die zin moet volledigd worden als volgt: Ils nous ont pris le bon sens. Want dat bij Walen, die zulke gedachten ernstig opnemen, die Vlaamsche nachtmerrie eene *vijs* heeft losgezet, is al te tastbaar. Doch Destrée zelf is zoo gek niet als zijn mutsken staat. Bij hem is't berekend spel.

Onderzoeken wij elk verwijt in 't bijzonder; zoo krijgen wij een denkbeeld van de geestesgesteltenis van onze Waalsche broeders.

« 1° Ils nous pris la Flandre, d'abord. Certes, c'était leur bien. Mais c'était aussi un peu le nôtre. »

En dan verklaart de schrijver dat vroeger de Walen in 't Vlaamsche land t'huis waren, nu niet meer. En nochtans weet iedereen dat er overal in steden en dorpen meer dan ooit Fransch geleerd wordt. Destrée klaagt: « Les établissements publics sont flamands. Les petits fonctionnaires avec lesquels le public est en rapport, répondent agressivement ». En nochtans zal te Antwerpen een Waal geenen gemeentebeambte, geenen policieagent, geenen trambediende in 't Fransch aanspreken of hij zal een Fransch antwoord krijgen. De Vlamingen moesten hetzelfde eens gaan beproeven in 't Walenland.

Wat zeg ik? In hun eigen Vlaanderen komen de Vlamingen duizenden keeren niet in 't Vlaamsch terecht, wanneer zij op de

openbare diensten iets in 't Vlaamsch vragen. Overal komt men er veel beter met het Fransch ten rechte dan met het Vlaamsch.

Wat zou Destrée zeggen, moest hij te Antwerpen in een hotel behandeld worden, gelijk de Davidsfondsers in 1912? Zij hadden, ter gelegenheid van hun congres, een banket besteld in een hôtel; er waren daar Vlaamsche dieners en andere, maar zelfs de Vlaamsche weigerden ons in 't Vlaamsch te antwoorden of te verstaan, om reden dat « le service se fait en français ».

De Walen leeren geen Vlaamsch; de Vlamingen zetten zich in 't zweet om Fransch te leeren en te spreken; maar de Vlamingen ontstelen Vlaanderen aan de Walen!!

2° « Ils nous ont pris notre passé ». Nous les avons laissé écrire et enseigner l'histoire de Belgique... Lorsque nous songeons au passé, ce sont les grands noms de Breydel, de Van Artevelde, de Marnix, de Anneessens qui se lèvent dans notre mémoire. Tous sont Flamands! »

Zou men niet zeggen dat de Vlamingen alleen België's geschiedenis geschreven hebben? Waar is de Gerlache, Théodore Juste, Namèche, Kurth, Pirenne?

't Zijn dus meest Waalsche Schrijvers die de Walen bestolen hebben! Het was zeker hunne schuld dat de geschiedenis van Vlaanderen en Brabant veel gewichtiger en roemrijker is dan die der Waalsche provincies. Wij willen dit den Walen niet verwijten. Gelukkig de volkeren, die geene geschiedenis hebben, want de geschiedenis is meest het verhaal van oorlogen en openbare rampen. Luik, Namen en Henegouwen waren leenen van den Duitschen Keizer, die zijne leenmannen gerust liet; Vlaanderen hing af van den Franschen Koning die het wilde inslokken. Vandaar de heldenstrijd van Vlaanderen tegen Frankrijk; want Vlaanderen was het eenige leen van Frankrijk, dat zich niet liet

opslorpen. Wat de Waalsche gewesten in soortgelijk geval zouden gedaan hebben, weten wij niet. Wij kunnen toch ter eere der Walen geene geschiedenis verzinnen!

Maar de Walen gaan hun verhaal nemen: « Il est assez frappant qu'à Liège comme dans le Hainaut ou réclame maintenant des histoires régionales ». Wij hebben niets tegen die afzonderlijke geschiedenis, en wanneer de Waalsche provinciën zullen alleen staan, zullen zij zeker de bovenste zijn. Ook ontkennen wij de glanspunten der Luiksche geschiedenis niet, al bestaat zij meestal uit den inwendigen ontwikkelingsgang en inwendige beroerten. Henegouwen en Namen hadden weinig geschiedenis.

Doch waarom wraakt heer Destrée het vieren door de Vlamingen van den Guldensporenslag? Philip de Schoone *was* zeker een der hatelijkste vertegenwoordigers van dit *ancien régime*, hetwelk thans door de Fransche geestgenooten van Destrée zoo verguisd wordt. Juist in 1302 trad hij op als de eerzuchtige verdrukker van vrijheidsgeest en volksmacht. En nu verbiedt ons de socialist en republikein Destrée die volkszege te herdenken, alleen omdat die koning... een Franschman was.

Om dezelfde reden mochten de Vlamingen in 1898 de volksjongens van den Boerenkrijg niet onttrekken aan vergetelheid en minachting; want zij ook streden tegen Franschen. Daarom nemen de Walen dit kwalijk, ofschoon er ook Waalsche Boeren of « brigands » medestreden. Ziet men nu hoezeer Destrée de Walen wil vereenzelvigen met de Franschen?

3° « Ils nous ont pris nos artistes. Le maître pathétique de Tournai, Roger de la Pasture, l'un des plus grands artistes du XV[e] siècle, est incorporé parmi les Flamands sous le nom de Van der Weyden ». Waar hebben ooit de Vlamingen geschreven dat

Van der Weyden een Vlaming was? Is het hun te wijten dat de la Pasture zich zelf bij de Vlaamsche school inlijfde, die destijds onze gewesten overschitterde?

Hoe kinderachtig zou het niet zijn van wege de Vlamingen, moesten zij aan 't janken vallen omdat vele hunner groote mannen, een Justus Lipsius, een Mercator, een Papebrochius en zooveel anderen hunne Vlaamsche namen verlatijnscht hebben? En als iets dergelijks ééns gebeurd is met eenen Waal, dan is het al te veel. Geerne laten wij aan de Walen hunne groote namen. Een Gretry, een Roland de Lattre zullen wij eeren zonder meesmuilen. Geene Vlaamsche kunstenaars zullen, b. v., een bezoek van den Koning te Antwerpen te baat nemen om een uitval te doen tegen hunne Waalsche kunstbroeders, gelijk de Walen het deden te Charleroi en te Bergen. De Vlamingen, die men wel eens als ruw afschildert, hebben daartoe te veel natuurlijke kieschheid en zij hebben niet noodig anderen te kleineeren om zelven groot te zijn.

« On peut discuter s'il y a un art wallon » zegt Destrée; dat er eene Vlaamsche Kunst bestaat, betwist niemand.

4° « Ils nous ont pris les emplois publics. Partant de ce principe juste: que le fonctionnaire est fait pour le citoyen et non le citoyen pour le fonctionnaire, ils ont exigé que tout agent de l'État connût les deux langues, en Flandre d'abord, dans tout le pays ensuite ». — Dit laatste is zoo onwaar dat de meerderheid zelfs de kennis van 't Nederlandsch niet heeft willen eischen van de griffiers der werkrechtersraden in 't Walenland, alhoewel zeer dikwijls Vlaamsche werklieden vóór hen zullen moeten verschijnen en het daarom aan sommige Vlaamsche vertegenwoordigers onontbeerlijk scheen dat ten minste iemand dier raden zou Nederlandsch verstaan.

Verder is er nooit spraak geweest de kennis dier taal te

vorderen van staatsbedienden of ambtenaars in 't Walenland.

Doch al te waar is het, dat het Vlaamsche land nog vergeven is van ambtenaars, die de taal van 't volk niet kennen.

Nog voor eenige weken gebeurde het mij dat een Vlaamsche werkman, zeer verstandig nochtans, mij kwam onderhouden over eene moeilijkheid, die hij wilde uitleggen aan zijnen ingenieur; maar deze verstond geen Vlaamsch. De werkman verzocht mij de toedraeht der zaak in 't Fransch te willen opschrijven, wat ik ook deed; dan moest hij met dat briefje bij den ingenieur gaan. Bij de minste opheldering, welke deze zou vragen, zou natuurlijk de werkman bot staan. Wat mij in dit geval het meest verbaasde, was dat die brave man daarover niet morde. Zulke vernederingen komen dagelijks met honderden voor aan de Vlamingen, en gewoonlijk blijven zij onbekend, omdat de geringe menschen den moed niet meer hebben tot klagen, want zij hebben van eerst af dien smaad ingezogen als de lucht die zij inademen. En dan durven de Walen schrijven: « Ils nous ont pris les emplois publics ».

Wat aangaat de verhouding van Walen en Vlamingen in de openbare bedieningen, vooral in de hoogere (want het schijnt dat de Walen daarop een bijzonder recht hebben, omdat deze, *zegt men*, den ambtenaar niet rechtstreeks in aanraking brengen met het volk), men stelle daarover een vast, onpartijdig onderzoek in, maar men late het niet over aan de Waalsche bureeloversten; de Vlamingen zoeken in dat opzicht niets dan de naakte waarheid; deze zal welsprekend genoeg zijn.

5° « Ils nous ont pris notre argent. Nous payons tribut ainsi qu'un peuple vaincu. Ceux qui s'occupent de ces calculs ardus ont maintes fois prétendu que la Wallonie payait plus à l'Etat qu'elle n'en recevait. *Ils ont* comparé les dépenses faites

par le Trésor public dans le nord et dans le sud de pays. *Ils ont dit*, que la Wallonie était sacrifiée. Ce sont des études complexes et d'une étude malaisée. La comptabilité étant unique, il est périlleux de distinguer dans les recettes la part des deux régions et quant aux dépenses il ne suffit évidemment pas qu'une dépense soit faite en Flandre pour qu'elle soit au bénéfice exclusif des Flamands. Je n'ai pas besoin, par exemple, de rappeler l'intérêt énorme de nos centres industriels à voir aménager convenablement le port d'Anvers ».

In deze regels begint schrijver met iets vlakaf te bevestigen en daarna beweert hij dat hij er niets van weet. Wat de betrouwbaarheid betreft van die ongenoemde cijferaars (*ils* ont comparé, *ils* ont dit) zij schijnt zeer zwak, want sedertdien hebben, op een antivlaamsche vergadering te Brussel, Walen zelven aan hunne stambroeders den raad gegeven dit potje maar gedekt te laten, vermits het zou blijken dat het Vlaamsche land veel meer aan den Staat opbrengt dan het Waalsche.

Doch om een staaltje te hebben van Waalsche wetenschap en redeneerkunst, laten wij Destrée voortpraten. « Mais quoiqu'il en soit, des observations quotidiennes peuvent nous démontrer que la Wallonie est moins bien traitée ». Dus, hier is hij meer zeker, en die zekerheid steunt hij, niet op officiëele cijfers, maar op hetgeen hij voor oogen ziet: « Il suffit de rappeler les grands travaux publics en souffrance ou en projet. Il suffit d'aller de Bruxelles à Anvers, de Bruxelles à Charleroi et de comparer. Il suffit d'opposer les gares de Charleroi et de Liège, à la gare de Bruges, comme une église, ou à la gare d'Anvers, comme un palais, Il suffit d'écouter chaque hiver les lamentations de nos industriels wallons à qui l'Etat ne fournit pas les wagons réclamés. » Hij vergeet te zeggen dat, zoo de spoorhallen van Brugge en Antwerpen prach-

tiger gebouwd zijn, dit eenvoudig hierbij komt dat die steden in dit opzicht het langst verwaarloosd werden ; wat laatst gebouwd werd, is doorgaans het schoonst. En is Destrée eens aan de Vlaamsche nijveraars en handelaars gaan vragen of zij 's winters meer wagens kregen dan de Walen?

Van Vlaamsche zijde werd gewezen op de dichtheid van het spoorwegnet in Henegouwen, op het groot getal postontvangerijen van hoogere klas in de provincie Namen tegenover de provincie Antwerpen, op de regeling van de prijzen der pleziertreinen, welke zoodanig is dat men van Luik en Namen goedkooper kan naar de zee reizen dat uit Oost-Vlaanderen. Op al zulke feiten willen wij niet ingaan ; doch ééne beschouwing slaat alles neer wat Destrée aanvoerde : werden de Walen bestolen, dan werden zij het door Walen. Want de hoogere besturen, wier macht zoo groot en zoo bestendig is, zijn overheerschend Waalsch en franschgezind. Wat de ministeries aangaat, daarin stond het Waalsche element steeds boven het Vlaamsche, alhoewel de katholieke meerderheid voor 2/3 uit het Vlaamsche land kwam.

En al die mannen hebben de Walen hun geld afgenomen !

« Ils nous ont pris notre sécurité. » Ja, lezer, de Vlamingen willen de Walen overleveren aan de Fransche en Pruisische legers, die zouden handgemeen worden in het plein van Fleurus, terwijl Vlaanderen zou buiten schot blijven. Vroeger hebben wij reeds gezien dat wij de geschiedenis ten behoeve der Walen zouden moeten hergieten ; waarom zouden wij ook de aardrijkskunde van ons land niet kunnen omdraaien en maken dat Vlaamsch-België in 't Zuiden ligt ?

Antwerpen, klaagt men, is versterkt ; Walenland ligt open. — Bemerkt wel dat Chazal en Frère-Orban de « embastilleurs » van Antwerpen waren, en dat de Vlaming Beernaert de ver-

sterkingen van Luik en Namen deed bouwen. Doch hier en ginds was Brialmont de groote opbouwer. Ook al een, die Walenland wilde slachtofferen.

Verder gromt Destrée dat onze oorlogstoerusting onvoldoende is. Walenland zou moeten gedekt zijn door een landleger van socialistische opvatting : 200.000 Walen zouden dan Walenland verdedigen. Goed zoo ; dan zouden zij waarschijnlijk het Fransche leger te gemoet trekken met hunne... hanevanen en... Lieb Vaterland, magst ruhig sein. Wij hopen integendeel dat, mocht Frankrijk nog eens ons land willen overrompelen, onze Vlaamsche jongens aan de Waalsche grens zullen staan om den gemeenen vijand te keeren.

7° « Ils nous ont pris la liberté » Hier valt de schrijver volop in de antiklerikale politiek : natuurlijk ontnemen de katholieken, meest Vlamingen, de vrijheid aan liberalen en socialisten in meerderheid Walen. Inderdaad berooven zij hen van de vrijheid, anderen te verdrukken, de kloosterlingen te plagen en uit te drijven gelijk in Frankrijk, door christene huisvaders eene antigodsdienstige school op te dringen ; gelijk de antiklerikale onderwijzers in Walenland nog onlangs verklaarden, is onzijdigheid hun niet genoeg, het is hun te doen om de vernietiging der godsdienstige school en der godsdienstige gevoelens zelven. Doch laten wij het politiek gekijf terzij, daar krijgen wij alle dagen genoeg van tot over de ooren. Maar 't schoonste van al is dat juist minister Hubert hier de volle geut krijgt alsof die Waal, uit haat tegen de Walen, de socialistische scholen van Henegouwen zou van toelagen beroofd hebben.

7° « Ils nous ont pris notre langue » ; dat wist ge niet, eh Vlamingen. — Doch de schrijver doet er wat af : « Plus exactement, ils sont occupés à nous la prendre. Nous ne connaissons que la menace et l'humiliation » En nu zoudt ge vragen

waarin wij toch wel mogen bezig zijn, de Walen hunne taal te ontnemen. Luister : de minister van Spoorwegen heeft in het Treinboek durven Nederlandsch naast Fransch drukken, zelfs in 't Walenland heeft men op de openbare gebouwen, tot gemak der menigvuldige Vlamingen, Fransche namen durven vertalen, en die vertalingen « sont agaçantes pour les Wallons, parce qu'elles sont l'affirmation permanente de la conquête. » In die woorden is de overmoed tot krankzinnigheid gedreven en bij zooveel verwaandheid zou het den Vlaming gaan de keel uithangen nog langer met zulke Walen iets gemeens te hebben.

En dit armzalig feit, dat voor de Walen zeker niets hinderlijks inheeft, aanziet Destrée als het eerste begin van de verdrukking, ja van de vernietiging van het Fransch door het Vlaamsch. « un beau jour le flamand, s'affirme en maître ; il revendique la première place qu'il appelle l'égalité ; le français n'est plus que toléré. Enfin le français sans cesse anémié, diminué, proscrit, disparaît. » Het is er mee gedaan.

En op dien zotten praat steunt Destrée zijn besluit dat men van nu af het Vlaamsch moet te keer gaan. In den grond is dit de taal van alle dwingelanden, het « Principiis obsta » waardoor zij alle recht en vrijheid bij anderen willen wurgen uit vrees dat dezen hen zouden boven 't hoofd wassen. Men heeft wel eens geschreven dat de Zuidervolken het echt begrip en vooral de praktijk der vrijheid ontberen, Destrée schijnt die bewering te willen waarmaken.

Doch herinneren wij ons dat Destrée wetens en willens overdrijft ; hij bekent het ; « peut-être ai-je à certains moments exagéré le mal ». Die overdrijving was noodig om den koning te doen gelooven dat het gemeend was met de « scheiding », dit schrikwoord voor den vorst.

Destrée heeft, met veel zoetsappige woorden, den koning

de eer aangedaan hem te aanzien als een zwak hoofd. Hij zou zeker bij Leopold II met zulke kinderachtige redens niet afgekomen zijn.

Opmerkelijk is het dat, sedert Koning Albert in zake het schoolwetsontwerp Schollaert toegaf aan de bedreigingen der tegenpartijen, de socialisten verscheidene malen hunne plannen bouwden op de veronderstelde zwakheid des Konings. Dit was heel zichtbaar bij hunne algemeene werkstaking van 1913. Gelukkig bleek onze jonge vorst sedertdien vaster te staan. Maar in 1912, toen Destrée zijn « open brief » of brandbrief uitgaf, was dit nog niet gebleken. Daarbij schreef Destrée onder den invloed der razernij en wanhoop die de socialisten aangreep na hunne neerlaag in de kiezingen van 1912. Het was er hun alsdan om te doen den triomf der katholieken te storen door 't een of 't ander vervaarlijk spook. Best konden zij bij het in minderheid antiklerikale Walendom het rasgevoel tegen de Regeering opjagen. Daardoor ook beoogden zij tweedracht te zaaien in de katholieke partij; want zij zouden door dien Waalschen brand de katholieke Walen verplichten tegen de rechtveerdige eischen kunner Vlaamsche partijgenooten in te gaan.

Bij het uitvoeren van het plan heeft Destrée de gewone methode gevolgd der socialisten, die, als zij volop bezig zijn met brandstichten, zich zeer onnoozel houden en... vaststellen dat het brandt.

Op Destrée's leugenschrift werd geantwoord door Wildiers en anderen; toch hebben de Vlamingen weinig acht gegeven en eens even de schouders opgehaald bij zijn denkbeeld van bestuurlijke scheiding. Zij hadden ongelijk, want als schrikbeeld en afdreiging kon die gedachte afbreuk doen aan hunne zaak.

Is Destrée's plan gelukt?

Dat er eene zekere Waalsche beweging ontstaan is, kunnen wij niet loochenen. Wel is zij oppervlakkig; maar gevoed, gelijk zij was, door de antiklerikale driften en aangeblazen door den republikeinschen en revolutionairen trek der socialisten tot Frankrijk, is zij hier en daar in vlammetjes uitgeslagen. Zij is de hanen-beweging geworden. Onder het momsel der verdediging van Waalsche rechten, die nooit bedreigd waren, streeft zij 1° naar de handhaving der overheersching van het Fransch in Vlaanderen, omdat zij daarin het middel ziet tot overheersching voor de Walen zelven, 2° naar een onvaderlandsch samenheulen met Frankrijk.

Doch meer nog dan die twee strevingen is er bij de Walinganten politieke komedie in 't spel, en tot hiertoe blijkt niet dat de meesten hunner het ernstig opnemen.

Of Destrée en zijne medeschreeuwers iets gewonnen hebben bij den Koning, weet ik niet. Hopen wij dat de jonge vorst niet sprietoogde bij Destrée's welsprekenden onzin.

Op denzelfden voet moeten wij stellen het gezegde van minister Hubert bij een officiëelen heildronk: « Nous ne serions pas Belges, si nous n'aimions par la France. » Is hier slechts spraak van een gewone liefde, dan zeggen die woorden niets; evengoed kunnen wij bevestigen, dat wij geene menschen zouden zijn indien wij niet alle menschen beminden. Maar Hubert's woorden duiden ongetwijfeld op eene bijzondere liefde, die de Belgen aan de Franschen meer dan aan de andere volkeren zouden toedragen; zóó bevatten die woorden eene nationale leugen en een nationalen flater. Immers de zij meest klaarziende Belgen koesteren geene voorliefde voor Frankrijk, en indien deze bij sommigen bestaat, dan moet dit toch niet in naam der natie bevestigd worden. *(Wordt vervolgd.)*

OVER KERKMUZIEK

E. H. J. Van Nuffel, bestuurder der Kerkmuziekschool te Mechelen.

(Cantica Sacra, Pars Prima opus 13. Cantica Sacra, Pars Secunda opus 14. Missa in honorem S. S. Trinitatis.) (1)

Wanneer wij binnentreden in onze kerken, ontsierd met gebreken naar zuiver-esthetische en godsdienstig-esthetische inzichten, want dragend de gevolgen die noodzakelijk voortvloeien uit een smakeloos zien en een onbevoegd begrijpen van schoonheid, wanneer wij er torsen zien aan lithurgisch heropleven en aan kerkmuziek — eerherstel als aan de beenderen van een geraamte waarin de respectievelijke plaats niet wordt teruggevonden, — wanneer wij vóór ons, de zelfstandigheden van die eeuwenoude kerkelijke schilder-, beeldhouw-, bouw-, liturgie- en muziekkunst uit hun gemeenschapskunstig verband zien gerukt, dan zakken moedeloos de handen en zuchtend rijst de vraag : « Wie blaast daar leven in ? ».

Wie gaat de geest zijn die de goddelijke diensten herscheppen zal tot

---

(1) Wachten nog op uitgaaf : een *Vierstemmige Mis*, *Te Deum*, *Geestelijke liederen*, *Kantate voor koor, soli en orkest*.

een lithurgisch schouwspel, waar, in gemeenschap, kunsten en volk zullen meëleven als decoratief-handelende factoren ?

Bij velen met goeden wil blijft de daad niet uit. Ieder, in de maat van zijn weten, heelt en kuischt aan 't ontvleeschde lidmaat, dat, gebroken en bestoven door onachtzaamheid der tijden, dichtst viel in zijn bereik.

Onbewuste ijver, helaas, die niet kent de bestemming van die eeuwenoude schatten !

Welk verstand zal dat werk begrijpen en regeeren ? Wie zal richten met een geest die kent, opdat geen linkerarm worde rechts geplaatst, zooals in 't koninginnelijk onzer Vlaamsche Volksvertelling ?

Dat hij, die in de puinen van die kerkelijke kunsten nog de bestemming van die kunsten lezen kan in hunne oorspronkelijke gemeenschap, dat hij het besture en richte !

Hij alléén, kan dat !

Is het misschien uit gebreke aan dien geest, dat er tot heden dikwijls ordeloos, onmethodisch en onesthetisch wordt gehandeld in onze kerken ?

Kan het waar zijn, dat een beeld, op zichzelf schoon, niet hoeft te beantwoorden aan een bestemming ?

Kan het waar zijn, dat een schilderwerk, naar kleur en afmeting, niet hoeft te worden opgevat naar de ruimte van een bepaalde plaats ?

Kan het waar zijn, dat alleen de afmeting, en niet de vorm van het altaar moet harmonieëren met zijn midden ?

Kan het waar zijn, dat de kerkmuziek buiten haar respectievelijk verband mag worden beschouwd, alléén met inzichten van de zuivere kunst ?

Kan het waar zijn, dat in oudere tijden, àl die kunsten niet werden opgevat in één geest, en niet samenspraken in een harmonie van gemeenschappelijk streven ?

Dat hij die in de puinen van die kerkelijke kunsten, nog de bestemming van die kunsten lezen kan in hun oorspronkelijke gemeenschap, dat hij het beantwoorde.

***

Althans « schijnt » het maar te zijn, dat het kunstwerk buiten zijn midden mag beschouwd, met inachtname alleen van een religieus karakter, zonder hetwelk het kunstwerk, ja, geen « religieuze » kunst kan zijn.

Hoe de polyphonie er zou uit zien, moesten de godsdienstige kunsten in hun geheel, ontworpen worden in de zin van strenge gemeenschap, opgevat in één geest, weten we althans niet. Misschien... werd haar het

burgerrecht ontzegd. Zeker werd zij gekneld in vormelijke banden waarin noodzakelijk dient gebonden dàt, wat deel uitmaken wil van een gemeenschap.

Aanvankelijk staat de toonkunstenaar — zooals de andere kunstenaars als een eenling vrij, alleen beheerscht door een geest van religiositeit, het algemeen karakter van den eeredienst, en — zonder te zijn weerhouden door het medezeggenschap van andere kunsten — staat hij alleen gebonden aan zijn tekst.

Daaruit trekt hij een muziekkunstwerk op, zoo hij 't vermag, en bouwt daaraan volgens de algemeene wetten van de muziekbouwkunde, zooals een kantatekomponist bouwt aan zijne kantate.

Een klaarafgeteekende, door vaste rythmische of melodische motieven sterkgeschraagde muziek-architecturale lijn moet dan het geheel omsluiten. Al wat er, noodgedwongen gezien de tekst, zal doorgeweven en aangepast worden, hoeft doelmatig aangewend, op een wijze die de muziek-architecturale lijn ongebroken laat, ja, levengevend volgt in haren loop.

Zoo bouwt hij een muziekkunstwerk. Hij bouwt een muziekkunstwerk van religieuzen aard.

Van dergelijk standpunt uit hebben wij het kunstwerk te beschouwen. Aan dergelijke wetten dient het getoetst.

*
* *

Het karakter van een kunst is een zeer afgetrokken iets en in ruime maat subjectief. Bepalen gaat bezwaarlijk !

Wanneer wij een muziekaal werk willen toetsen aan een maatstaf van religiositeit, dan is die maatstaf, de smaak die wij opdeden in de kerkelijke diensten, waar wij muziek hebben meenen te voelen harmonieëren met de godsdienstige atmospheer van de kerk.

Wanneer we aan ónzen bescheiden maatstaf de kunst meten van E. H. Van Nuffel, dan gevoelen wij ons geoorloofd te zeggen, dat zij de hoogte van dien maatstaf bereikt.

Wil het zeggen, dat kerkmuziek iets zóó verschillend is van koncertmuziek, dat het met deze laatste niets gemeens hebben mag ?

Neen ! Het dissonante en het kromatische bestanddeel der koncertzaal voeren wij met gerust geweten binnen de muren ook van het kerkgebouw, aangewend echter op een manier die tred houdt met het kerkelijk karakter.

Voor hen die meenen mochten dat kerkelijke kunst wars is van moderne bevindingen steekt dáár het geheim.

⁂

Hetgeen we hier onder handen hebben van E. H. Van Nuffel, zouden we, naar de wijze van stemmenaanwenden, kunnen rangschikken in soorten, als: Gezongen harmonische zetten, versierde harmonische zetten en polyphonie.

De kerkelijke muziek van E. H. Van Nuffel is van de belangwekkendste die we dezen laatsten tijd in het kunstraam zagen uitgestald.

« Belangwekkende » of « interessante » muziek, roept voor ons, verwende, ja, ziekverwende moderne hoorders en kunstbeoefenaars, dadelijk een trits van aangrijpende aardigheden voor den geest : « dichte stemmenstrengeling », « pakkende dissonanten », « grillige effekten ».

In den zucht naar nieuw, of liever naar « modern » zijn, worden we dan belegerd en aangejaagd door het « moeilijke » en het « buitengewone », die van lieverlede onder de holste vormen binnendringen in het kunstwerk.

Ligt het belangwekkende van een kunst niet in de waardigheid waarmêe zij een algemeen bepaald gevoel trouw uitdrukt in klanken, lijnen of kleuren, waarin de kunstenaar dan den stempel drukt van zijn karakteristieke noot ?

Wanneer wij spreken van het « belangwekkende » in Van Nuffel's kunst, dan vinden wij die tot in zijn eenvoudig gezongen akkoorden van zijn motetten, waar hij met een warm gevoel, in mooie toonschakeeringen vierstemmig een diep religieuze overweging uitzingt.

Warmte mist die kunst nergens. Ook de polyphonie, die van technisch standpunt uit, de schaduw van een tekort niet ontduiken kan, zit gehuld in een religieuzen en edelmuziekalen toon.

Daar is niets onedels in dat werk, geen maat die niet door den gloed van een sterk voelend temperament is gegaan.

Veel oorspronkelijks vinden wij in zijn streven naar trouw tekstuitbeelden. Waar menig modern toondichter zou hebben geschaad aan de serene lucht onzer kerk, wordt het hier een gelukkig pogen, beheerscht door een bewust, gewetensvol en verantwoordelijkheidsvoelend religieus gemoed dat blijkbaar het gansche werk beheerscht.

Wie ook beter, dan zij, die dag in dag uit, leven in die religieuze stemming, er meê één geworden zijn door het Heilig Misoffer, door dagelijksche gebeden en door gestadige overweging, zullen, in zich

dragen, den onmisbaren maatstaf waaraan 't gevoel dient gemeten, wanneer het zich uitspreken wil in kerkelijke kunst.

Voor den priester-kunstenaar ligt wellicht een mooie taak voorbehouden; want die alles omvattende geest die het inrichten onzer kerken zal moeten beheerschen om al de factoren terug te voeren in één strenge gemeenschap, zal naast een groote verscheidenheid in kennissen in zijn ruimdenkenden geest ook moeten dragen « die » bezieling, die enkel spruiten kan uit een leven van mystisch beschouwen.

***

E. H. Van Nuffel's kunst is niet gemakkelijk in de uitvoering. Toondichter schrijft vierstemmig. Hij doet dat voor gemengd koor. Hij doet het niet minder voor gelijke stemmen.

Hij, die de uitrusting onzer hoogzalen kent, ziet dadelijk groot bezwaar tegen 't binnenvoeren van vierstemmig versierde zangen en meer nog tegen vierstemmige polyphonie.

Polyphonie is de kunst die twee of méér melodieën bij elkander aanpast, derwijze dat deze aangepaste melodieën, individueel vrij in hunnen loop en een gansch onafhankelijk karakter dragende, in het gelijktijdig zingen toch volkomen harmonieëeren.

De vraag werd meermalen gesteld, door zeer beproefde toondichters met gezag, of er dan toch op onze dagen buiten polyphonie geen heil meer bestaat.

't Heeft er althans zoo wat den schijn van. Wij zien dan ook wel eens een muziek opduiken die polyphonisch is geschreven maar niet polyphonisch is gedacht.

Luidt de wet niet, dat er heil is voor allen die 't goed meenen en schrijven zoo ze denken? Polyphonisch schrijven kan een behoefte zijn wanneer het gemoed ook polyphonisch voelt. Wie echter niet zóó « voelt » en tóch zóó schrijven « wil », loopt gevaar « onwaar » te worden in zijn kunst.

De polyphonie van E. H. Van Nuffel blijkt me, de adequate uitdrukking van een polyphonisch denken.

***

E. H. Van Nuffel bovendien, beschikt, dank aan een nog jonge, van hoogerhand gesteunde stichting, over een der besttoegeruste en bestgeschoolde kooren die we kennen.

Hij mag dus stout zijn in zijn durf. Hij mag vrij ontplooien, zijn koor trotseert alles.

Hij doet het dan ook in menig polyphonisch bewerkt motet, in zijn majestueus Te Deum en in zijn Missa in Honorem S. S. Trinitatis.

*
* *

Een mis is een libretto met zeer ongelijken tekst, waaruit het Credo wel als de « ezelsbrug » mag worden beschouwd.

De eerste vraag die wij ons stellen is : of het Ordinarium een geheel moet vormen in de opvatting van de toondichters ? Naar ons bescheiden oordeel is dat niet een vereischte. Praktisch althans niet, daar de tijdruimte tusschen de onderscheiden deelen in, te breed is om een indruk te laten voortheerschen opdat hij praktisch zou worden gevoeld.

Theoretisch kan het en is het niet zonder belang.

Denkelijk heeft E. H. Van Nuffel er naar gestreefd. Hij legt aan den grond van ieder deel éénzelfde thema, dat wel in eenige maat vervormt naar rythme- en tekstomstandigheid, maar telkens klaarkennelijk optreedt.

Dergelijke mis zouden we kunnen « cyclisch » noemen. Het cyclische heeft hier op vele cyclische- en thematische bewerkingen voor, dat het thema bij iedere verschijning zeer goed kennelijk is en dus een rol speelt, wat niet het geval is bij cyclische- en thematische bewerkingen waar de omvorming van het thema soms dwingt naar een vergrootglas ?

Moest het geheel niet volstrekt een eenheid vormen — naar muziekalen verstande, de onderdeelen moeten althans in hun eigenaardig karakter, een gesloten eenheid uitmaken, waarvan de indeelingen, niettegenstaande hunne verscheidenheid naar tekstbeteekenis, moeten groeien tot een gebonden- en gesloten vorm, naar de algemeene wet der muziekbouwkunde.

Dat gesloten geheel onderstelt de onafgebroken lijn van af het begin tot aan het einde, groeiend in gevoel en in technische spanning, naar hierboven aangegeven vereischten.

Hoe onhebbelijk ongelijk ook een tekst zijn moge, de toondichter heeft hem te kneden naar zijn wil, die in den geest een plan aflijnt voor een ononderbroken kunstwerk.

Hieraan voldeden tot heden zeer weinigen, en 't is wel dáár de oorzaak dat de meeste « Gloria's » en « Credo's » méér het uitzicht vertoonen van aaneengeplakte motetten, dan wel van een eenheid.

Met de storende traditioneele cadenze na iedere zinssneê en de geëik-

te, in der eeuwen nagebootste rythmen voor bepaalde zinnen als « Quoniam... » e. a., heeft E. H. Van Nuffel willen afbreken zonder er echter volkomen in te slagen. Ook missen we in « Gloria » nog de muziekarchitecturale lijn die alles overspant en over het midden heen, ononderbroken stijgt en groeit naar het einde.

Denkelijk lag die volstrekte eenheid ook niet in het plan van den toondichter, want « het Credo », met zijn beurtzang tusschen polyphonie en Plain-Chant staat ruggewaarts tegenover deze opvatting (1). Al zijn er de aansluitingen van Plain-Chant en polyphonie met de uiterste zorg gevoegd, toch voelen we ons heen en weêr geschokt door die gedurige omwenteling van muziekaal karakter, en vinden we niet de gestadige ontwikkeling van een organisch uit mekaargroeiend lichaam.

Van dergelijke ontwikkeling vinden we — zonder in 't minst te willen vergelijken — een treffend voorbeeld in de Groote Mis van Diepenbrock. Van technisch standpunt uit, staat die mis zeer hoog, met een zeer ontwikkelde — ook te zeer gewaagde — stemmen techniek en polyphonie, een zelfstandig zeer ontwikkelde en meteen uiterst belangwekkende orgelpartij.

Diepenbroch bouwt hiermeê zijn « Gloria » en zijn « Credo » tot een organisch geheel, dat ononderbroken voortgroeit tot een eenheid.

Wanneer we ons eenmaal op dat standpunt stellen — en 't dunkt ons wel het goede — mogen we zeggen dat dàt « geheel » in de Missa in honorem S. S.Trinitatis, onvoldoende in « Gloria » en geheel afwezig is in « Credo ».

't Is waar dat de tekst van het « Credo » zich kant zet tegen dergelijke opvatting. De kunstenaar echter heeft die starheid te beheerschen en te plooien naar zijn wil.

De technische kracht schiet E. H. Van Nuffel geenszins tekort, want, al vinden wij in zijn polyphonie bij poozen wel een te-zwaar-op de hand en hier en ginds een gemis aan spanning, die door de wrijving van planeerende toonen tegen wentelmelodieën zoekt naar een uitweg die bij het ontspringen een gevoel geeft van ontlasting na een pijnlijke verlossing, tóch vinden wij in het diepste van zijn muziekaal denken, de noodige warmte, het majestatisch en het zeer verscheiden rythmisch gebaar, de dosis techniek in de waarborgende maat aanwezig, om dezen stap naar grooter en grootscher in de religieuze muziekkunst, vooruit te brengen, aan de hand

(1) Een andere *Mis* welke ik bij gelegenheid van E. H. Van Nuffel hoorde, komt deze zienswijze meer nabij.

van zijn extra-gemonteerd koor, dat hem het tasten en zoeken mogelijk maakt en bovendien door benijdenswaardige volmaaktheid in uitvoeren, met allen glans zijn heerlijke kunst praesteeren kan.

Indien het waar « schijnt », dat het kunstwerk buiten zijn midden mag worden beschouwd met inachtname van een religieus karakter, zonder hetwelk het kunstwerk, ja, geen religieuze kunst kan zijn, is het althans ook waar, dat de kunst van E. H. Van Nuffel, binnen het kader van den lithurgischen dienst een waardig decorum is in den geest van het geheel. — Dit, in weerwil van menig pogen van andere — bezonder uitheemsche — moderne komponisten, die een stap waagden naar voren en door hun vernieuwen ons in stemming voerden buiten de godsdienstige athmospheer.

Deze kunst is gaaf religieus, gegroeid uit een gemoed en geleid door een opvatting die gericht worden door het ideaal van grootschheid eener pontificale betooging in de Mechelsche kathedraal.

Wanneer men bij dergelijk vertoon, den luister ziet van een veelbewogen ononderbroken handeling van een talrijke assistentie in devotelijke houding, de archaïsche kleur van kanunnikengewaad, den aandrang van de massa binnen de beuken van die imponante kerk en dat alles beheerscht door myter en staf onder roodveloeren hemel die statig rijst naast het hoogaltaar, dàn voelt men als een geheimzinnig opgewekte herinnering aan dingen uit vroeger eeuwen, dingen die men niet kent, maar waarvan men graag denkt dat dit er wel een waardig tooneel van uitmaken zal. Dàn vraagt ons modern gevoel naar een grootsche uiting van een kunst die dit alles moet beheerschen, doordrenken en smeiëren tot een gebonden eenheid, een kunst die aanpast bij dien geest en eensluidend klinkt met den klank van den godsdienstigen luister.

Dat gevoel heeft voldoening gehad bij het hooren dezer kunst.

*
* *

Hoe de polyphonie er zal uit zien, moesten de godsdienstige kunsten, in hun geheel, ontworpen worden in den zin van strenge gemeenschap, opgevat in één geest, weten we althans niet. Misschien wel werd haar het burgerrecht ontzegd, misschien werd ze gekneld in vormelijke banden waarin noodzakelijk dient gebonden dát, wat deel uitmaken wil van een gemeenschap.

We weten alvast tot ons spijt dat er tot heden armoede is aan kerkelijke kunst en niet het minst aan muziekkunst, omdat er eenerzijds te

weinig esthetisch inzicht is in de bestuursorganismen onzer kerken en omdat er anderzijds te weinig ware kunstenaars zijn die dan ook ijveren willen voorkerkelijke kunst.

Het eerste is een principieëele fout die zal verdwijnen, wanneer onze priesters in hunne voorbereiding tot het priesterlijke ambt met de noodige esthetische inzichten worden verrijkt, noodig in het bestuur hunner kerk.

Het tweede gebrek groeide uit het eerste, want geen enkel « kunstenaar ». kan zijn inzichten doen gelden bij een bevoegd lichaam en nog het meest staat een toondichter-kunstenaar onmachtig bij die gapende leemte.

Het is van sociaal-standpunt uit een mooi gebaar vanwege een kunstenaar, wanneer hij zijn verbeelding en zijn techniek beperkt en inkrimpt naar de vereischten van onze onbeholpen hoogzalen, maar het is ook geen « wonder » dat onze echte kunstenaars zich in kerkelijke kunst niet uiten « willen » zoolang ze door deze onbeholpenheid zich verplicht gevoelen tot stremming in het ontplooien van hun gevoels- en opvattinsdrang. (1)

***

Mogelijk groeit er uit een midden als de St. Romboutskerk, een opvatting die dan de inzet wordt van een degelijke organisatie en dringen zal naar onverwijlde algemeene invoering daarvan.

Wie gaat de geest zijn die de goddelijke diensten herscheppen zal tot een lithurgisch schouwspel waar, in gemeenschap, kunsten en volk zullen meêleven als decoratief-handelende factoren ?

Zal de kunstenaar de leven-wekker zijn van die geest ?

Of wordt die geest, hijzelf ! ?

FLORIS VAN DER MUEREN,
Leeraar aan de « Hoogeschool voor Vrouwen ».

---

(1) Lees te dezer gelegenheid het verslag dat E. H. Van Nuffel indiende bij het Congres te Tourcoing. (Afflighem's Lith. tijdschrift).

BOEKENNIEUWS.

VICTOR JACOBS. **Uit het verleden der Antwerpsche Balie:** *De Confrerie van Sint Yvo en haar Jaarfeest in 1674.* — Antwerpen, J. E. BUSCHMAN MDCCCCXVI.

Met de vroomheid die past bij 't benaderen van alles wat heel schoon is, doorblaren wij dit boek, dat te midden van den wereldoorlog een Vlaamsche triomf was van de kunst. Zelden of nooit kwam van Buschman's pers een bundel zoo stralend van schoonheid in zijn geheel en in zijn kleinste onderdeelen: formaat, omslag, papier, letter, kleur, platen, indeeling, rangschikking; alles in primà.

Zulk een vreedzaam *thing of beauty*, rijzend uit de morsigste bloedfurie van alle tijden, is weinig minder dan een mirakel.

En dat is bewerkt door den wonderdoener, die heet Mr Victor Jacobs: zijn pen en zijn dagelijksche wandelingen naar den éénigen drukker, die in België kon uitvoeren wat hij wenschte, hebben het verricht.

Mr Victor Jacobs is hoofdman der « Confraternitas Sancti Yvonis », en aan zijn medeleden heeft hij deze studie « uit broederlijke genegen-

heid opgedragen, als een familiaal herdenken aan onze vrome voorzaten van Magistraat, Balie en Notariaat ».

Familiaal herdenken !... En de voorbeeldig- literair versneden pen van dezen advocaat, die, om waardig hoofdman te wezen van zijn Confrerie, een alles naspeurend historiograaf is geworden, gaat aan 't schrijven over den St. Yvodag van 1674 binnen Antwerpen...

Ze schrijft over: algemeene toestanden met betrekking tot het ontstaan van het gild; over inrichting, lidmaatschap, ledental, taalgebruik; over de jaarlijksche godsdienstige plechtigheid, voorbereidsels tot de feestviering, in de kapel en in den ommegang van St. Jacobs, de plechtige mis met Latijnsche oratie en muziek, het offer en de vereering der relikwie, het historiek van die relikwie; over het leven van St. Yvo, zijn verblijf in Bretagne, den eeredienst hem gewijd in Frankrijk, en in België (te Antwerpen, Mechelen en Leuven); over het feestmaal, het wijnhuis « den Robijn », de eetzaal, den maaltijd...

Ze schrijft.. En in plaats van te schrijven zooals het de kroniekeerende titels verwachten doen, geschiedkundig verhalend zonder meer, heeft ze al schrijvende een vizioen verwekt van Oud-Antwerpen, zooals we er uit de 17[e] eeuw nog geen bij benadering hadden, en zooals we er voor de 16[e] eeuw een even kostbaar bezitten in Van den Oever's Geuzenstad.

En de pen van dezen advocaat kón zóó schrijven. eenvoudig omdat onder de stoere studie die zijn hoofd zich heeft getroost in den tijd van rust na den arbeid, die anderen met onbesproken recht verrentenieren mogen in zalig niets-doen, zijn hart is aan 't gloeien gegaan van een tweede jeugd, die de liefde voor zijn ambt en zijn vak en zijn Vlaamsch heeft weten te adelen tot een letterkundige kunst van bezonken stevigheid, die 'k thans bij geen tweeden Vlaamschen Meester in de Rechten onder ons aanwezig weet.

Van ernst en van jool, van statige plecht en van schalksche speelschheid, van strakke wetenschap en van malsche levensvreugd, van biddende ingetogenheid en van tafelenden lust: van alles wat onze oud Vlaamsche zede tot één vol — geschakeerde heerlijkheid veronsterfelijkt, geeft dit boek u proefjes om te smekken en te hersmekken in literair genot.

Wat zal ik nu kiezen ter aanhaling? Kom, want het zou toch nog eens de moeite loonen onze Vlaamsche pastoors van 't Mechelsche in huldestoet naar den Rosier te zien komen — *Rosier*, *Vlaamschc Zijde*, waar ze twee vliegen in één klap kunnen slaan. Maar hier bedoel ik een pastoors-

processie van dankbaarheid, met den Vlaamschen huldebrief van Kardinaal Mercier als een vaandel voorop, naar Vader Jacobs' patriarchenstede; en wel om deze preek over « St. Paulus' Credidi propter quod locutus sum... » :

« De Godsdienst leert het recht.

Het recht is het woord Gods. De predikant en de rechtsgeleerden zijn dragers van het goddelijk woord : het Recht. De waarheid is de eerste naam van God, de Gerechtigheid is de tweede.

Niet alleen in hun ambt en in hun beroep moeten de edele toehoorders waarheid en gerechtigheid bedeelen, in elke levensdaad hoeven zij die rond te dragen.

Zij hebben de kracht van het woord. De krachten der natuur verkrijgen meerdere sterkte in tegenovergestelde verhouding met hunne stoffelijkheid. De zielekrachten zijn de aanvoersters der maatschappij.

De kracht van het Woord heeft de wereld beheerscht.

Van in den beginne was het Woord. Het Woord was in God. En het Woord was Waarheid.

En het Woord heeft over de wereld geklonken, niet alleen in Judea, bij monde der profeten, maar zelfs bij de heidensche volkeren !

Naarmate men doordringt in den geest der Wijzen van Griekenland, ontdekt men dat de grootsten het minst heidensch zijn. Niet als blinden, maar met gesloten oogleden wandelen zij het licht tegemoet, en de schemering dringt hier en daar tot hunne oogappels door.

Terwijl de volkeren alléén de stof erkennen en in de stof de Godheid vestigen, zegt Pythagoras aan zijne discipelen dat de ziel onsterfelijk is, en hij predikt altruisme.

Socrates bevestigde, en 't was eene der redenen zijner veroordeeling, dat de zon en de maan, Phebus en Phebea, van steen en aarde waren, en dat men ze niet mocht vergoden voor het volk.

Plato reisde naar Egypte, om er de boeken van Moyzes en van de profeten te raadplegen, in de gewijde tempels waar ze schuil werden gehouden. Hij wist vergiffenis te schenken aan zijne vijanden, hij zocht vraak noch over Timon noch over Diogenes, noch over hunne lasterende leugentaal.

Hij geloofde aan de eenheid van God, aan de Voorzienigheid, aan de onsterfelijkheid der ziel, aan de straf en de belooning in een ander leven.

Sint Augustinus, die Plato boven alle andere heidensche wijsgeeren stelde, zegt dat hetgene nu de Christene Godsdienst heet, nooit heel en al

uit de menschheid verdween, van de schepping af tot Christus' geboorte toe, als wanneer het geloof in den eenigen oneindigen God in volle daglicht trad over de gansche wereld door de openbaring van den goddelijken Zoon.

Bij de Romeinen ontwaren wij dezelfde voorteekens. Cicero had een boek geschreven De natura deorum, dat later, op bevel van Diocletiaan verbrand werd, om zekere bladzijden die letterlijk eene bijna Christene opvatting der Godheid behelsden.

En Seneca is niet min treffend. In zijn verhandeling over de Voorzienigheid, leerde hij de Romeinen God eeren, hem noemende « Vader », en wenschende dat « zijn wil geschiedde. »

Al die groote denkers, Aristoteles en Plato, Cicero en Seneca, waren onbewuste aankondigers van den Messias, zoodat de H. Paulus tot het Atheensche Areopagus zeggen mocht : « Alles is in Kristos hervat ». Zij waren de toortsen in de duisternis tot de volle dag ontlook.

Zoo, na de godsdienstige onbeholpenheid van Indië, van Perzië, van Egypte, van Athene en Rome, is het woord zelf als Mensch op de wereld gekomen, en de kracht van het Eigen Woord heeft van uit het luttel gebergte van Palestina luider over alle eeuwen heen geklonken dan de stem van alle wijsgeeren te zamen.

— Wat heeft Christus dan ter wereld aangebracht wat aan die wijzen onbekend was? De liefde!

— De liefde!... Het goede woord wordt verkondigd aan de kleinen. En die liefde was gelijkheid!

— Niet meer in geheimzinnige tempelzalen zou de Wijsheid worden opgesloten; zij zou stralen op het hart van ieder in middagluister, bij voorkeur in de ziel der armen, en in ééne vlucht alle wereldsche wijsheid verre voorbijstreven.

— Leest na Cicero een epistel van den H. Paulus, om te bewonderen met welke kracht de geest Gods afgeteekend staat tegenover den geest des menschen.

— Eenvoudige visschers bekomen nu de kracht van het Woord, waaraan geene keizers, geene geleerden, geene eeuwenlang bevestigde goden zullen wederstaan. De beulen zullen vruchteloos optreden; geen Nero, geen Caligula, zal beletten dat de overtuigingskracht van het woord der Apostelen den akeligsten marteldood trotseeren doet aan duizenden en nog duizenden.

— Dit Woord klinkt tot heden toe, en heeft Luther de eenheid verbroken der onsterfelijke Kerk, zoolang het woord zal klinken, zal Christus regeeren. Er zal een tijd komen dat de menschen de ware leer niet meer zullen verdragen, en dat zij, begeerig te hooren wat hen vleit, zullen luisteren naar tal van leeraren die hunne driften zullen bevredigen en zij op het dwaalspoor leiden.

— Deze tijden zijn gekomen. Zij hebben de Kerk doen beven op hare vesten ; ze neerhalen vermogen zij niet !

Grooten en vorsten der aarde hebben volkeren weggerukt van hunne Moeder. De Kerk verkiest in hare wereldsche verarming weder te keeren tot de deugden en de wilskracht die hare wieg omringden, liever dan de knecht of de heraut te zijn van een aardsche macht. In haren oorspronkelijken schat ligt hare onsterfelijkheid.

Zij vreest dus noch nieuwe wegen noch nieuwe gedachten rondom haar.

De vrijheid zelve, de vrijheid zooals de Hervormers die verstaan, de vrijheid om het woord van een iegelijk tegen het woord Gods te stellen, zal het woord Gods niet beschamen.

Het Christendom is niet vernepen in eene keurs die het beletten zou gelijken tred met de maatschappelijke ontwikkeling te houden. Het is niet alleen een devote beschouwing der eeuwigheid, die voor de geloovigen de luisterlijkheden der natuur ontoegankelijk zou maken, die niets dan listen des duivels langs de levenswegen strooit, die warm gevoel ontzeggen zou voor vroegere kunst en wetenschap, die als schildwacht zou aangesteld zijn tegen de groote historische feiten buiten de Christenheid gelegen, of de wijsbegeerte der heidensche wijzen zou negeeren ; neen ! De Vlaamsche schildersschool, Rubens en zijne leerlingen (die onze tempels verrijken met onvergankelijke meesterstukken, brengen onder onze oogen hulde aan het werk des Scheppers ; en wie bezong ooit de natuur als de eenvoudige, ascetische Franciscus van Assisië ? Heeft niet, voor korten tijd, Franciscus van Sales een academie gesticht waar beleefdheid van manieren, levenskunde, lenigheid van toon, oefening der belletrie op hoogen prijs worden gesteld, benevens het godsdienstig onderricht ?

Alles wat waar is, en rechtveerdig, en loffelijk, en stichtend, en gezond, en beminnelijk, zegt de H. Paulus, vervult mijne gedachte.

Het lichaam is de stam der plant, de geest is de bloem, de ziel is de geur ervan. Maar laten wij de bloem haar vollen geur verspreiden.

Dat uw woord waarheid weze in al zijn uitingen, besluit de welsprekende predikant; en, zich voor een vereeniging bevindend van kerkelijke en wereldlijke redenaars, schetste hij het beeld des sprekers: Onoverwinnelijke heerschappij der welsprekendheid! die alleen kan uitgeoefend worden door de grootsten onder de menschen-kinderen, en door de kleinsten onder hen met wellust wordt ondergaan. Er zijn woorden, die de beste daden weerd zijn, en begeleid door den toon en door den blik, gaan ze met den geest der aanhoorders op van den grond naar den hemel.

Die toon, die blik, zijn de krans en de lust waaraan het gesproken woord zijne hoogere weerde dan het geschrevene ontleent. Waarom staan Demosthenes en Pericles en Cicero, die geschreven en gesproken hebben zonder weerga als redenaars verheven?

Omdat de mensch moet zien, moet hooren, wie hem Waarheid en Recht verkondigt. In dezes oog moet hij lezen, uit dezes stem moet hem toeklinken de macht der overtuiging, der geestdrift, die de toehoorders medesleept, waar de spreker ze hebben wil.

De flikkering van den blik, de wonderbare klem van het geluid, de kracht van het gebaar volmaken het woord. Quoniam ipse erat dux verbi (Act. XIV, 2). Zij maken het levend woord.

De predikant vraagt ten slotte medelijden voor zijn onmacht om tot voorbeeld te strekken aan zoo vele talentvolle geleerden, die zich gewaardigden hem te aanhooren. Hij stelt al zijn vertrouwen in zijn Goddelijken Meester die zegde: « Bekommer u niet om de woorden die gij zult te spreken hebben voor de vergadering der rechters en schriftgeleerden, want de H. Geest zal spreken door uw mond ». Mocht hij tot uwe harten zeggen, wat ik niet vermocht te doen, en u tot zijn verheerlijking de kracht van het woord verleenen. » (1)

Om 't heele boek en om zulk een preek de huldestoet naar den Rosier. En, ten slotte, zou b. v. onze goede Antwerpsche deken het woord nemen, kort maar beslist, en beslissend tot in de eeuwigheid: Mr Jacobs, gij hebt de hemelkansen gekeerd, ten beste voor uw ambtgenooten. Het stond ginder boven immers sinds zoo langen tijd niet zoo zuiver voor de Meesters van uw soort. Maar gij hebt ons geleerd hoe 't in deze Vlaamsche stede ging toen St. Yvo nog in eere prijkte, en met hem de « Nederlantsche Duytsche tale », toen al de leden van het Gild spraken « Vlaamsch, de taal van het volk, van het Stadsbestuur en van het Gerecht, zoowel in de

(1) Blz. 27-30.

Schepenbank en Vierschare als in de Onderbanken van de stad ». In dat zalig verleden hebt ge de les voor de zalige toekomst gevonden. Aan zulk een toekomst wijdt ge de heerlijke schrijversjeugd van uw ouden advocatendag. Daarom : eenmaal treedt gij zelf in de vreugde des hemels, in de nieuwe Vlaamsche afdeeling aldaar, om er ten loon voor dit boek, dat werken zal als een nieuw-testamentische boodschap, de St. Pieter te zijn voor alle Vlaamsche slachtoffers van Franskiljonsche dolheid, en voor alle advocaten van goeden wil jegens het Vlaamsche volk wiens nooden moeten worden gelenigd naar het Recht en de Gerechtigheid Gods. Mr Victor Jacobs, gij zijt de goede en getrouwe dienaar. Doe zoo voort, blijf nog werken onder ons hoe langer hoe liever, maar dan... bij voorbaat geluk met uw later St. Pietersambt.

Zoo zal de goede deken spreken. En of er zal toegejuicht worden!

J. P.

EUG. DE BOCK. **Hendrik Conscience en de opkomst van de Vlaamsche Romantiek.** De Sikkel, Antwerpen; Em. Querido, Amsterdam, 320 blz.

Dit is het tweede boek van den heer De Bock over Conscience. Eerst een kleintje, met veel daarin, ter gelegenheid van 't eeuwfeest, in 1912. Nu dit veel grootere, dat natuurlijk nog meer geeft, maar niet zoo veel meer als het bladzijden-tal wel vooropzet, want de aanhalingen uit Conscience's werk nemen heel wat in beslag. Over 't algemeen konden we die aanhalingen missen, wijl het hier meestal zeer bekende fragmenten geldt. Verbeeld u dat 17 bladzijden uit « De Leeuw van Vlaanderen » zijn overgenomen!

Maar dit doet niets af van de verdiensten der overblijvende 3/4 van 't boek. Die verdiensten zullen niet licht te hoog worden aangeslagen. Gerust kan gezegd worden dat we nu hebben wat we nog teenemaal niet hadden : een degelijke Conscience-biographie. Wat Dr A. Jacob voor Conscience verricht op wetenschappelijk-filologisch gebied, doet Eug. De Bock voor Conscience op wetenschappelijk-literair terrein. Dank zij die beiden wordt nu eindelijk voor Conscience gedaan datgene waarop hij recht heeft ten overstaan van ons zelven en ten overstaan van de algemeene literatuurgeschiedenis.

De eerste vier hoofdstukken zijn gewijd aan onze toestanden in 't

begin der 19e eeuw : onder Fransch en Hollandsch bewind. Uit vroeger werk, o. a. dat van Hamelius, van Coopman en Scharpe, van Colenbrander weten we daarover ongeveer wat noodig is om Conscience's kinderjaren in hun kader te plaatsen. Toch weet De Bock nog nieuws te geven. Zoo krijgt b. v. de figuur van priester Defoere zijn nationale beteekenis en de groote plàats die hem gewis moet gegeven worden.

Onbewimpeld wordt over 't jaar '30 en over de gevolgen er van gesproken door dezen Vlaming die genoeg buiten en boven de politiek staat om wetenschappelijk-objectief een oordeel te vellen. In 1845 was de Vlaamsche ellende, geestelijk en stoffelijk tot haar toppunt gestegen : « Ten overstaan van de algemeene verwildering en ellende vraagt de Waalsche volksvertegenwoordiger Sigart in de Kamers openlijk of het Vlaamsche ras tot een lagere natuur behoort dan de Amerikaansche of Afrikaansche rassen.... »

Conscience's jeugdjaren worden beschreven, hoofdzakelijk naar de gegevens die Conscience zelf in zijn « Geschiedenis mijner Jeugd » aan de hand heeft gedaan. Toch gaat ook hier de kritiek omzichtig haar gang, en treedt ze met veel schranderheid uitwiedend en aanvullend op. Aanvullend vooral wat betreft Conscience's belezenheid, die onder de leiding van de Laet, betrekkelijk groot werd, en onze vier meest gebruikelijke talen omvatte.

Veel zorg wordt besteed aan de beschrijving van Conscience's ontwakend auteurschap en aan 't nagaan van de eigenaardigheden van zijn eersteling : « Het Wonderjaar ».

« Uit de laatste woorden van het boek onthouden wij wat het oude geuzenhoofd tot zijn kinderen zegt : « Druk uwe zonen eenen onverwinnelijken wraaklust tegen de zuidervolken in, want zij waren altijd onze verdrukkers », en in een zachter toonaard :

« Weest gelukkig, sprak hij, gij verdient het, want uwe harten zijn warm en zuiver ».

« Beide zinnen zijn leidmotieven, die herhaaldelijk in Conscience's werk en gemoed opduiken. »

Met veel doorzicht wordt in 't licht gesteld de groote invloed van de Lamennais op Conscience's genialiteit van voelen en talent van schrijven.

Groote zorg ook is besteed aan het naspeuren van 't ontstaan der groote historische romans van Conscience, vooral van « Den Leeuw van Vlaanderen », het meest populaire boek van de moderne Vlaamsche letterkunde.

Onze romantiek, waarvan Conscience de groote drager was, en onze

Vlaamsche beweging waarvan hij, naast De Laet en Vleeschouwer en Suske Van Kerckhoven, een der Antwerpsche hoofden mocht heeten, wordt in de hoofdstukken XVI, XVII, voorbeeldig zakelijk geschetst; terwijl hoofdstuk XXIII ons vergelijkender wijze over den roman der romantiek weet te vertellen, zoo flink dat we gerust kunnen zeggen : hier worden we de hoogte der beschouwingen opgeleid door iemand die vertrouwen verdient ook op het ruimer gebied der algemeene letterkunde.

— En wat zegt ge verder van dien kranigen Conscience van 1844? Want vermoedelijk is van zijne hand het artikel van November dat jaar in « Het Kunst en Letterblad » — dat artikel verlangend « dat er te Gent, in de nabijheid van de Hoogeschool, een maatschappij van geleerden zou gesticht worden om Nederlandsche wetenschappelijke boeken te laten opstellen en verspreiden ». Hij zelf gaf als voorbeeld zijn « Bladzijden uit het Boek der Natuur ».

Niet steeds zal Conscience zoo flink de man van de « volksontwikkeling » blijven. De regeering weet hem met mooie posities te paaien, en van zijn Kortrijkschen tijd af wordt Conscience Belg, in den poedelachtigsten Brusselsch-rentenierenden zin. Dit huldeboek aan Conscience verzwijgt niets van die gemoedskentering, die natuurlijk ook den schrijver geen deugd heeft gedaan want, al bleef zijn publiek hem voorbeeldig trouw; hij gaf weleens dingen — er zijn er zoo'n tiental — die niet door den beugel kunnen.

Maar kom! Er blijft zooveel goeds en schoons in Conscience : En De Bock vergeet niet een ovatie aan die verrukkelijke Kempische vertellingen, de blijvende glorie van den Meester, en aan die éénige burger- en volksromans : « Het geluk van rijk te zijn », « Het IJzeren Graf », « Bavo en Lieveken », « Eene O te veel », « Levenslust », enz.

Jammer voor de evenredigheid van het werk: Conscience's Brusselsche tijd is veel beknopter behandeld dan de rest. En onbegrijpelijk mat is het jubelfeest uitgevallen. De laatste hoofdstukken trouwens schijnen haastiger bewerkt en minder overwogen te zijn.

Hoewel over Conscience's taal hier en daar belangrijke dingen worden gezegd (b. v., blz. 257) zullen we daarover zeker volkomener worden ingelicht door Dr Jacob, die meer specialist is en die denkelijk graag zal aansluiten bij een zoo ernstige letterkundige studie als dit boek van De Bock.

Wijl Conscience hier nu op het hooger reliëf komt te staan, dat hem

met volle recht toekomt, ware 't goed geweest, zoo de heer De Bock bij deze Europeesche figuur, die hij zoo goed te omstuwen weet met Fransche en Duitsche en Engelsche grootheid, Nederland wat minder in de schaduw had gelaten. Ik bedoel het literaire Nederland. De hooge stand van den schepper Conscience, en de lage stand van onze taal en ons volk, kan niet beter geillustreerd worden dan door een aanduiding van 't verloop der Nederlandsche ontwikkeling van dienzelfden tijd. Leerzaam is 't, in tal van opzichten, te gedenken dat Conscience en Mevrouw Bosboom juist in 't zelfde jaar beginnen, dat « De Leeuw van Vlaanderen » gelijktijdig met Oltman's « Schaapherder », met Van Lennep's eersten bundel van « Onze Voorouders » te voorschijn trad, even vóór Hildebrand in zijn « Camera » kiekte; dat « Siska van Roozemaal » en « Het Rijksmuseum » chronologisch samengaan, dat « Elisabeth Musch » naast « Baas Gansendonk » staat, en de « Jonge Dokter » naast « Max Havelaar », en de « Kerels van Vlaanderen » naast « De Delftsche Wonderdokter » en « De Keus des Harten » naast « Majoor Frans » !

Och, wat zou er over Conscience een heerlijk algemeen Nederlandsch boek zijn te schrijven, en pikant !... Ook feuilletonnistisch. Terwijl Conscience voor Alberdingk de redder van Vlaanderen is, bleef hij voor Schaepman — die inderdaad liever champagne dronk — « Conscience de Bierman. » En 't mooiste is dat beiden gelijk hadden. De regel trouwens is algemeen : Het Vlaamsche bier heeft den Vlaamschen boer veel kwaad gedaan. J. P.

« Soldatenleven » eene bijdrage tot de oorlogs-folklore van den Vlaamschen soldaat, met voorwoord van Cyriel Verschaeve, door Fr. EVERMAR VAN MOERE, Minderbroeder, brankardier bij 't veldleger. — Vlaamsche Boekenhalle, Leuven, 1919.

Nu is 't er eindelijk! Zoolang had ik uitgezien naar die nota's van Van Moere. Ik wist dat hij die bezat. Waarom gingen zij niet ter pers? En nu liggen ze daar in hun pakje van donker khaki en meteen zijn al de beelden van die vier verschrikkelijke en prachtige jaren weer vóór mijn geest voorbijgetrokken. Ik heb ze nog eens mogen aanschouwen de figuren van onze jassen, lijk ze waren ; ik heb ze nog eens mogen benade-

deren de zielen van onze jongens; ik heb ze nog eens hooren klagen en schertsen, spotten en zingen; ik heb ze nog eens voelen lijden. Dank daarvoor!

Cyriel Verschaeve neemt in zijn Voorwoord een gezegde over van Van Moere : « gebukt onder hun lot, hun lot toch torschend ». Ziedaar heel 't leven van onze helden. En zoo straalt het u toe uit dit boek.

En 'k zeg het maar seffens :

Als ge Van Moere's oorlogsfolklore hebt gelezen dan overmeesteren u twee tegenstrijdige gevoelens : bewondering en bittere smart.

Bewondering voor de oer-energie waarvan getuigen zooveel krachtig-uitgebeelde zetten van de doolaards uit den wereldoorlog; voor den ongebreidelden levenslust van die snaaksche oolijkaards te midden van hun diepe, monotone ellende; voor den ruwen spot waarmee ze allen en alles begroetten tot in de tragiek toe van de dood.

Bittere smart voor de onmachtige achterlijkheid van ons Vlaamsche jongens op kultureel gebied ; voor de totale onmogelijkheid waarin zij zich bevonden om zich op te werken.... De officieele atmosfeer doemde ze, meedoogenloos, tot minderwaardigen. En 't moet er nu wel eens af van ons hart : niet de toestand alléén waarin ons leger verkeerde vóór den oorlog heeft schuld hieraan. Daar heeft bij veel verantwoordelijken een plichtige verblindheid geheerscht nopens de zedelijke nooden onzer Vlaamsche kerels; daar heeft bij sommige lagere en hoogere overheden een halsstarrig weigeren steeds gezegevierd als het gold de taaltoestanden der Vlamingen te verbeteren *daar waar het mogelijk was;* daar is in bataljons die ik heel goed ken, gedwarsboomd geweest elk pogen tot veredelen van de Vlaamsche volksjongens; daar is met modder geworpen op diegenen die 't goed meenden. Van daar is veel verbittering gekomen. Wij die den hartsklop voelden der soldaten, wij hebben ze gesterkt en gesteund, spijts alles. En wat ook in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers wordt uitgekraamd, wij intellectueelen en Flaminganten, wij aalmoezeniers en brankardiers, wij hebben de moreele weerstandskracht van ons leger gered. Niet de dreigementen, niet de kerkers, maar óns priesterlijk woord heeft hoog gehouden den moed en de zielesterkte onzer jongens : want zij luisterden naar 't Vlaamsch dat hunne moeders spraken en naar de kristelijke plicht die moeder hen leerde.

Ik was het aan mezelf en aan mijn collega's verschuldigd dat niet te

verzwijgen, nu ik over soldatenleven enkele woorden neer te schrijven heb. 't Geldt onze eer!

Het boekje van Van Moere schijnt me als een onderdeel van Van Ginniken's « Leergang der Nederlandsche Taal », want hier hebben wij te doen met een heel speciale sociale taalgroep. Niet rijk aan woordenschat, vermits doorspekt met verwrongen ambtelijk Fransch, maar treffend door eigenaardige beeldspraak en teekenend voor de stemming der soldaten. « De taal verraadt den kultuurondergrond », zegt de schrijver en daarom is zij « de sleutel van hun algeheele folklore, die hier niets anders beteekent dan rationeele navorsching van kultureele verschijnselen gegrepen uit het specifiek oorlogsleven ». (Blz. 2.)

Met wat geduld heeft deze brankardier het alles opgeteekend en geordend! Alles wat den mond der jassen, holderdebolder, komt uitgeflapt nopens oorlogsmenschen, oorlogsdingen, oorlogsleven staat gedrukt en geboekt, tot nut van filologen en zielkundigen en geschiedschrijvers.

Voor de volksetymologie ligt hier een groot veld wijd open. Ik wijs maar enkel op de benaming der dekkingen, algemeen « abri's » genaamd. Van Moere vergeet te zeggen dat dit woord wel eens vervormd werd tot « abritsen ». Verklaarbaar misschien door de welgekende analogiewet: abritsen — fietsen?

Ik had wel wat meer gewenscht over den invloed van het West-Vlaamsch van « bachten de kupe » op de taal van onze jongens. Menige uitdrukking en menige klank uit deze gewestspraak hebben ze overgenomen. — Ik had ook een klein hoofdstukje gewijd aan de opschriften die soms prijkten boven op de dekkingen in de loopgraven. Zij ook geven een kijk op 't zieleleven der soldaten. 'k Herinner mij enkelen daarvan: « Villa laat me gerust », « Villa onder ons », (1). — Eindelijk zie ik niet vermeld staan uitdrukkingen als: « 't is spectie » (inspection), — « 't is oorloge in den Belgicke », — « we gaan vliegen », welgekende spreuk van de Blauwvoeters.

(1) Mag ik mijn vriend Evermar wijzen op een dwaling? Waar hij blz. 45 de verkorting meldt: B. R. I. heeft hij het mis als hij die letters verklaart: bataillon de réserve d'infanterie. Na de indeeling van 't leger in brigaden werd later (in 1917-1918 meen ik) aan elke voetvolk-afdeeling toegevoegd een bataljon dat officieel heette: « Bataillon de renfort et d'instruction ».

Ik sluit deze recensie met den wensch dat ieder Vlaming, die waarlijk iets gevoelt van den trots en de liefde die wij moeten hebben voor onze jongens, dit boekje koope en leze. Beter dan elk letterkundig werk *over* den oorlog geeft het 't beeld weer *van* den oorlog in zijn droeve, schoone werkelijkheid. Want in deze bladzijden spreekt en leeft de ziel van onze helden.

Zou geen Waal zoo iets uitgeven voor de folklore van onze Waalsche makkers. KAREL ELEBAERS.

M. J. KOENEN: Nederlandsche Dictees, 7e druk, J. B. Wolters, Groningen, den Haag. 116 blz., fl. 0.85.

Het steeds herdrukken van Koenen's diktees, die op tien jaar tijd hun zeven uitgaven krijgen, verwondert ons niet. Het is nog steeds het beste boekje van zijn slag.

Hij verdeelt zijn reeks oefeningen in het zuiver schrijven in vier afdeelingen. De eerste, bewerkt voor de hoogste klassen lager- en voor de voorbereidende normaalklassen, behandelt de werkwoordelijke vormen, de zelfstandige naamwoorden in meervoud en verbuiging; en de bijvoeglijke naamwoorden.

De volgende afdeelingen doorloopen alle spraakkunstige moeilijkheden, door middel van dictees, waarbij ook het oog is gehouden op boeienden inhoud, 't zij van zakelijken, 't zij van geschiedkundigen aard.

De tweede afdeeling is bestemd voor de eerste klasse van normaal- en kweekscholen; de derde afdeeling richt zich tot de tweede klas van normaal- en kweekscholen; en de vierde tot de derde en vierde klasse dierzelfde scholen.

Hier en daar een fragmentje uit een levend schrijver zou het geheel nóg frisscher maken als 't nu is. Leuk luidt het voorbericht: « Ik weet zeer goed dat de meeningen over de waarde van een reeks dictees als taaloefeningen verdeeld zijn. De ondervinding leerde mij dat het getal spelfouten en fouten tegen declinatie en conjugatie in de verschillende klassen der kweekschool alhier af en toenam, al naar geregeld dictees werden gegeven, of niet; thans geef ik geregeld dictees ».

Moge men, ook in Vlaamsch België met dit modelwerkje zijn voordeel doen. D. W.

T. TERWEY EN J. KOOPMANS: Joost Van den Vondel's Jeptha of Offerbelofte, met inleiding en aanteekeningen. 4e dr., J. B. Wolters, Groningen, den Haag.

Dit stuk dat Vondel zelf beschouwde als het door hem geleverde klassieke model is met de zorg die 't verdient door Terwey en Koopmans verklaard voor de school. Alle opheldering die men maar eenigszins verlangen kan brengen de nota's aan, met een zakelijkheid en een beknoptheid die ook wel de meest veeleischende pædagogen zullen voldoen.

Het bekende « Berecht » van Vondel gaat natuurlijk voorop, en is ook met aanteekeningen voorzien, die voor dit straffe proza misschien nog meer dan voor de verzen noodig en gewenscht zijn.

Weeral een uitgave van Wolters waarmee ons middelbaar onderwijs en onze humaniora hun voordeel kunnen doen. Vooral nu we door « de Standaard » vernemen dat Wolters zijn gulden tot 3 frank laat dalen.

D. W.

L. LEOPOLD. Nederlandsche Schrijvers en Schrijfsters, proeven uit hun werken met beknopte biographieën en portretten, 9e herziene druk door W. PIK, J. B. Wolters, Groningen, den Haag, 1919.

De meester der Nederlandsche bloemlezers heeft in den heer Pik een bekwaam opvolger gevonden. Dank zij dezen Utrechtschen leeraar aan de Hoogere Burgerschool bleef steeds ook voor de jongeren de « Leopold » zijn eereplaats behouden. Daartoe is bij iedere uitgave voor verbetering en uitbreiding gezorgd, — uitbreiding langs voor (de Middeleeuwen) en langs achter (de hedendaagsche Letteren).

Thans immers is het heele tijdperk van vóór de Renaissance opgenomen : van het Roelantslied af tot Marike van Nimwegen. Verder zijn ingelascht en bijgebracht — ik vergelijk met de uitgave van 1912 : — Jan van Styevoort, Jan Van der Noot, Jan Van Hout, Carel Van Mander, Jeremias De Decker, Lucas Rotgans, Gerrit Van de Linde, Frans Erens, J. De Meester, Josine A. Simons-Mees, J. H. Leopold, Adriaan V. Oordt, J. B. Schepers, H. J. Boeken, H. Robbers, Jacqueline Van der Waals,

Fr. Bastiaanse, Carel Scharten, J. H. Speenhoff, M. J. Brusse, Joh. Reddingius, Jeanne Reyneke van Stuwe, Seerp Anema, Aart Van der Leeuw, W. Schürmann, P. H. Van Moerkerken, Her. Van Ryn-Naeff, Nico Van Suchtelen, Carry Van Bruggen, Jacob Israel de Haan, Geerten Gossaert, Annie Salomons, P. N. Van Eyck, A. Roland Holst, Arth. Van Schendel.

Er is een aanhangsel van Zuid-Afrikaanders.

Ook Vlaanderen is hier beter vertegenwoordigd dan 't meest altijd in Boven Moerdijksche bloemlezingen 't geval is; Verriest, Buysse, Streuvels, Vermeylen, Van de Woestyne, Van Langendonck, De Clerc, Teirlinck en Timmermans. En van 't vroeger geslacht; Conscience, Van Beers, Gezelle, de beide Loveling's, Frans de Cort, Tony, Antheunis. Een beetje meer uitgesproken Roomschen van de onzen kon echter geen kwaad.

D. W.

VOOR ONS ONDERWIJS.

1e Vervolg.

1250 Keizer Frederik II †
Neidhard van Renenthal †
* Dirk van Assenede bewerkt « Floris ende Blancefloer ».
* Siciliaansche sonnettendichters.
* Vele Kerkelijke rijmofficies.
Broeder Berthold von Regensburg begint zijn predikersloopbaan.

1251 De Dom van Utrecht wordt begonnen.
* Lorenzo Segura: « Alexander », de wereldlijke Spaansche epiek.

1252 Thomas van Aquino komt uit Keulen naar Parijs over Leuven. Hij treedt in betrekking tot hertogin Adelheid.
Jan I van Brabant wordt geboren.
* Robert de Sorbon sticht de Sorbonne.
Werner der Gärtner: « Meier Helmbrecht ».
Rusland: * « het Lied van Igors Tocht ».

1253 Thibaut, koning van Navarre, en dichter †
Guittone bloeit, de Toskaansche trobadore.
De Vlamingen verslagen bij Westkapelle.
Guillaume Bouchier. de eerste Europeesche bezoeker in Tibet.

1254 Paus Alexander IV (1254-1261).
Rudolf von Ems †
Interregnum 1254-1293.

Manfred in Napels (1254-1266).
De eerste niet-Latijnsche keure in Holland, geschonken door graaf Willem II. Ze is gesteld in het Nederlandsch, waaraan straks door Floris V de alleenheerschappij zal worden geschonken in de grafelijke kanselarij.

1255 Willem van S[t] Amour: « De Periculis novissimorum temporum ».
Duccio wordt geboren.
Thomas van Celano, dichter van het « Dies Iræ » †
Ulrich von Lichtenstein †

1256 Willem II valt in den strijd tegen de West Friesen. Zijn zoon Floris V volgt hem op.
S[t] Ludgardis †
De orde der Augustijnen-Eremieten wordt gesticht.

1257 Thomas van Aquino wordt plechtig opgenomen onder de magisters van Parijs.
Tusschen 1257 en '60 vertaalt Maerlant « Alexander Yeesten » uit het Latijn.

1258 Thomas van Aquino: « De Veritate ».
Eerste mysterie in de Engelsche Volkstaal.
Het Schamanisme wordt in Perzië tot Staatsgodsdienst verheven.

1259 Thomas van Aquino op het Dominikaner-Kapitel te Valenciennes.
Manfred in den ban geslagen.

1260 De Zuiderzee verschijnt in haar huidige gedaante.
Eerste processiën der « Disciplinati ».
* Rutebeuf: « Theophilus ».
Albertus Magnus wordt bisschop van Regensburg.
De Russische Tartaren nemen den Islam aan.

1261 Paus Urbanus IV (1261-1264).
Thomas van Aquino wordt hoogleeraar aan de hoogeschool der Curie.
Hendrik III, hertog van Brabant †. Jan I volgt hem op.
* Jacob van Maerlant bewerkt « Merlyn ».

1262 * Thomas van Aquino: « De Regimine Judæorum, ad Ducissam Brabantiæ ».
Koning Haakon neemt IJsland.

1263 * Thomas van Aquino voltooit zijn « Summa contra Gentiles ».
* » » » » « de Anima ».
* Maerlant vertaalt Benoit de St More's « Historie van Troyen ».

1264 Francesco da Barberino wordt geboren.
2 Aug. wordt ingesteld tot Sacramentsdag, dank zij vooral den ijver van Juliana en Eva, twee dochters der Zuidelijke Nederlanden. Voor dat feest schrijft Thomas van Aquino zijn « Officie ».
Paus Urbanus IV †
Vincent van Beauvais †

1265 Paus Clemens IV (1265-1268).
Dante wordt geboren.
Brunetto Latini : « Trésor ».
Denkelijk begint dit jaar Thomas van Aquino zijn « Summa theologica » te schrijven.
Kathedraal van Chartres wordt voltooid.
Albrecht : « Titurel ».

1266 Siger van Brabant bloeit.
« Vanden Levene ons Heren ».
Giotto wordt geboren.
Slag van Beneventum.
* Maerlant komt uit Voorne terug naar Damme.

1267 * Gonzalo †, de vertegenwoordiger der godsdienstige epiek in Spanje.

1268 Conradijn wordt gehalsrecht.
Thomas van Aquino komt weder naar Parijs.
* Nicolaas van Cats aanvaardt de opdracht van Maerlant's « Der Natueren Bloeme ».

1269 Koning Ottokar, van Boheme, verovert Styrië, en erft Karinthië en Karniole.

1270 Zevende Kruistocht: de H. Lodewijk in Tunis.
Door den bisschop van Parijs worden 13 stellingen uit het Averroïsme veroordeeld.
Adenet : « Berthe ».
Siger van Brabant: « De anima intellectiva ».
25 Aug. St Lodewijk IX †

Marco Polo begint zijn reizen.
Brunetto Latini sticht in Florence de Academie van Schoone Kunsten.

1271 In dit jaar zijn voltooid: Maerlant's « Rijmbijbel », « Wrake van Jerusalem » en «S[t] Franciscus' leven.»

1272 Paus Gregorius X (1272-1276).
Berthold von Regensburg †
David von Ausburg †

1273 Rudolf van Habsburg wordt tot Keizer verkozen.
Roemi †

1274 S[t] Thomas van Aquino †
S[t] Bonaventura †
Algemeene Kerkvergadering van Lyon. Bijzonder secretaris aldaar van den Paus: Willem van Moerbeke.
Dante ontmoet de eerste maal Beatrice.

1275 * « Chroniques de S[t] Denis ».
De « Schwabenspiegel ».

1276 Paus Innocentius V (1276).
» Adrianus V (1276).
» Johannes XXI (1276-1277).

1277 Johannes XXI benoemt Willem van Moerbeke tot Aartsbisschop van Korinthe.
Mathilde von Magdeburg †
Robert van Kilwardby, Aartsbisschop van Kantelberg, veroordeelt met instemming van alle magistraten der Oxfordsche Universiteit, verschillende Averroïstische stellingen.
Paus Nikolaas III (1277-1280).

1278 * Jean de Meung: « Le Roman de la Rose » voltooid.

1279 « Frauenlob » in 't leger van Rudolf von Habsburg op het Marchfeld.

1280 Albertus Magnus †
Nicola Pisano †
* Saadi, Perzisch dichter †

De hertog van Brabant vervangt in de officieele stukken het Latijn door de landstalen: eerst alleen het Fransch, spoedig ook het Dietsch.
Gwijde van Dampierre wordt Graaf van Vlaanderen.

1281 Paus Martinus IV (1281-1285).
Willem van Moerbeke †.

1282 Siciliaansche Vesper.
* Maerlant begint zijn « Spieghel Historiael ».

1283 Dante ontmoet een tweede maal Beatrice.
« Robin et Marion ».

1284 Koning Alfonso X †

1285 Paus Honorius IV (1285-1287).
Philips IV, Koning van Frankrijk, begint zijn regeering.
* Jan Boendale wordt geboren.
* « Lohengrin ».

1286 S[t] Aechte's Leven wordt uit het Latijn vertaald in het klooster Eename bij Oudenaarde.
Bartebreus †

1287 Conrad von Würzburg †
Adam de la Halle †
Floris V onderwerpt de West-Friezen.
Te Bacharach wordt, naar men zegt, door de Jóden een 13-jarig knaapje vermoord: S[t] Waernaer. — Daarover in onze literatuur een gedeeltelijk bewaarde legende.

1288 Paus Nikolaas IV (1288-1292).
Slag van Woeringen.
* Jan van Heelu: « Yeeste van den Slag van Woerinc ».
Kathedraal van Amiens wordt voltooid.

1289

1290 Dante's Beatrice †
Rutebeuf †
S[t] Maria Egyptiake's leven wordt in het klooster Eename uit het Latijn vertaald.
De Heksenprocessen komen meer en meer in zwang.

1291 Einde der Kruistochten. Ptolemais valt in de handen der Saracenen. — Verbond Uri, Schwyz en Unterwalden.
Maerlant: « Van den lande van Oversee ».
Adolf van Nassau keizer.

1292 * « Havelock the Dane ».

1293 Jan van Ruysbroek wordt geboren.
Hugo von Langenstein : « Legende der H. Martina ».

1294 Paus St Celestinus V. — Paus Bonifacius VIII (1294-1303).
Brunetto Latini †
Guittone del Viva d'Arezzo †
Roger Bacon †
Jan I van Brabant †

1295 Dante lid van het Consilium « Centum Virorum » zijner stad.

1296 Floris V wordt vermoord. Jan I volgt hem op.
Paus Bonifacius VIII: bulle « Clericis laïcos ».

1297 Willem van Afflighem †
Lodewijk IX wordt heilig verklaard.

1298 Bonifacius VIII: « Liber sextus ».
Palestrina verwoest.
Jacobus de Voragine †
Adolf van Nassau † slag Göllheim. Albrecht van Oostenrijk.

1299 Jan I, van Holland †. Zijn neef Jan van Avesnes, graaf van Henegouw, volgt hem op.
Dante als Florentijnsch gezant naar San Gemignano.

Drukkerij A. De Bièvre, Brasschaat (Antwerpen).

DIETSCHE WARANDE EN BELFORT



REDACTIE :
MARKGRAVENLEI, 174, ANTWERPEN

DRUKKERIJ
A. DE BIÈVRE, BRASSCHAAT.

SEXTA MAÏ (1432)

Een datum op « Het Lam Gods ».

De dagbladen hebben gemeld dat de H. Minister van Wetenschappen en Schoone Kunsten, vergezeld van de meest bevoegde kenners der Eycker Kunst, de zes vleugelpaneelen der « Aanbidding van het Lam » te Berlijn gaat terughalen. Na meer dan een eeuw komen dus de eertijds onbegrepen en zelfs misprezen onderdeelen van het grootsche meesterstuk uit hun ballingschap weer, en ze zullen met alle eere worden ontvangen.

« Want 't is een Hemelgaef, te chieren Vlaenderlandt. »

De eerste inhuldiging te Gent was als eene gebeurtenis. Het gewaardeerd altaarstuk werd door de geestelijkheid en de opgetogen bevolking in plechtige processie uit Jan's werkhuis naar de toenmalige St. Janskerk (nu St. Baafs) overgevoerd en

blijvend ten toon gesteld. Het was den 6n Mei 1432. Jan van Eyck heeft in het opschrift op de buitenluiken dag en jaar willen bewaren en vereeuwigen. « Schilder Hubertus van Eyck — geen grooter werd er gevonden — heeft het lastige werk begonnen, en zijn broeder Jan, de tweede in de kunst, heeft het voltrokken op verzoek van Judocus Vydt. VersÜ seXta MaI Vos CoLLoCat aCta tUerI. De 6e Mei (van het jaar 1432 bepaald door het chronicon) laat u op de keerzijde het voltooide werk beschouwen.

Die zesde dag van Mei was blijkbaar opzettelijk daartoe uitgekozen.

Was het de patroondag van Jan van Eyck? Was het de verjaardag van het plechtig bezoek dat de Raad in 1424 het nog onvoltooid schilderstuk in Huberts werkplaats vereerde? Dat alles is mogelijk. Zeker is : dat de Kerk dien dag een feest vierde van den Apostel en Evangelist St. Jan : « S. Joannis ad Portam Latinam », door het volk geheeten *St. Jan in de olie*. Men huldigde nl. de martelie van St. Jan, die te Rome in eenen ketel kokende olie werd gestoken waar hij, door Gods beschermende gratie, schooner en sterker uitkwam — en daarna zijn doodstraf in ballingschap zag veranderen.

Welke dag paste beter om de schoonheid, de degelijkheid, den letterlijken triomf te vieren van de nieuwe aanwending der *olieverf*, die als een ontdekking der van Eycken mocht gelden en eene ware omwenteling in het paneelschilderen teweegbracht !

Het was tevens het feest van den Evangelist Joannes, die in zijn ballingschap op het eiland Pathmos de *Apocalypsis Jesu-Christi* schreef, het Evangelie van den verrezen Christus, waaraan de geniale ontwerper en voornaamste uitvoerder van het polyptiek, de te vroeg gestorven Hubert van Eyck, den

geest, de opvatting en vele bijzonderheden van uitwerking ontleende.

Meer nog : het kerkelijk Officie en de Mis van dien dag pasten wonderwel aan bij het middenverdiep, de aanbidding van het eigenlijke Lam Gods op de vernieuwde aarde. De drie nocturnen herinneren aan de vreugde der zondenvergeving en der zaligmaking door Christus' bloed; verhalen de martelie van St. Jan in de olie, het voorwerp van het feest, prijzen de mysterievolle Apocalypsis — en wijzen er op dat ook Joannes de roem van het martelaarschap niet mag ontzegd worden.

Doch luistert hoe de *Responsoria* het middenpaneel treffend beschrijven.

1. « Het blijvend licht zal stralen voor uwe heiligen, o « Heer, in eeuwigheid van duur, alleluia, alleluia. Oneindige » vreugde zal zijn op hun hoofden : blijdschap en jubel wordt » hun deel ». — (1)

2. « Met groote kracht gaven de Apostelen getuigenis » van de Verrijzenis O. H. Jesus-Christus, alleluia, alleluia. » Vervuld met den H. Geest spraken ze met betrouwen Gods woord ». —

3. « Isti sunt agni novelli... Dit zijn de nieuwe lammekens » die het meldden, alleluia, alleluia. Pas kwamen ze ter » bronnen. Ze zijn vervuld met klaarheid, alleluia, alleluia. » Voor het aanschijn des Lams staan ze gehuld in witte klee- » deren en met palmtakken in hunne handen ».

---

(1) Van de zaligheid der heiligen spreken ook de antiphonen van vespers en lauden : b. v. « Sancti tui Domine florebunt sicut lilium. Et sicut odor balsami erunt ante te. — In cœlestibus regnis Sanctorum habitatio est ; et in æternum requies eorum. — Spiritus et animæ justorum hymnum dicite Deo nostro. »

Denkt nu terug op de politieke en sociale toestanden dier tijden : weelde, hoogmoed en waanzin der gekroonde hoofden groeide in oorlog en verkwisting, in moord en bloedwraak zonder einde, en veranderde Europa in een slagveld, waar het eeuwig slachtoffer, de mindere man, verbloedde of verging van armoede, honger en pest. Het heidendom herleefde. Stuk voor stuk werden de vrijheidskleuren verscheurd. De ridderlijkheid was dood, de ridderschap mocht vallen als overbodig en onnut. Bederf verlamde alles en baande onvoldaanheid, opstand, verraad, verbittering. Woestelingen gaven zich vlakaf uit als « haydroits », als haters van alle recht. En de Kerk ? De Kerk zelve wankelde op hare grondvesten en bloedde jaren en jaren van de Westersche Scheuring. Een tegen-paus zetelde te Avignon. Christus' echte Plaatsvervanger op aarde kon niet met zekerheid worden aangewezen, noch optreden met gezag. Onzeglijke onrust martelde de zielen : waar was de ware « Sleutelvoogd van 's hemels poorte » — en was al dien tijd de zaligheid wel mogelijk ? (1)

Gent bleef wel is waar hardnekkig trouw aan den Paus *van Rome*, en toen van Eyck zijn hemeltooneelen voltooide, heerschte in het weelderige Vlaanderen een korte wijl betrekkelijke rust. Toch besefte men de ellenden rondom en de oude Chronycke getuigt : « In eenen ruden tijt, ons God dezen grooten constenaer sant. »

Toen werd de *Hemel-gaef* van Huberts schilderwerk in S. Jans-kerk ingewijd en wij veronderstellen verder dat de Mis voor het hoog tentoongestelde meesterwerk gezongen wordt.

In de H. Mis van dien dag smeekten de priesters der heele Kerk en baden de burgers van Gent : « Gij hebt me beschermd,

(1) Revue Gén. Sept. 1897. Leon Souguenet.

» o Heer, tegen de samenspanningen der boozen, tegen de
» menigte van hen die onrecht bedrijven. Verhoor, Heer, mijn
» gebed nu ik bid; aan den schrik des vijands ontruk mijne
» ziel. Gij ziet dat wij van alle kanten door onze kwalen ont-
» redderd worden ».

Toen, scheen het, rees de schim van den grooten, kalmen Godschouwer Hubert op, wijzend met zijne haast heilige hand naar de woorden in de gouden nis om het hoofd van den goddelijken Heiland en Redder : « Hic est Deus... Summus omnium... Remunerator... Almachtig, algoed, opperste en rijke Vergelder ». En de klare taal zijner beelden troostte het lang verkropte leed der ongelukkige kinderen van Eva, der bannelingen in dit dal van tranen, misschien even diep als de priester die het *Epistel* zong : « Stabunt justi. Alsdan zullen de
» gerechten staan met groote vrijmoedigheid tegenover hen
» die ze beangstigd hebben, en hun hunnen arbeid hebben
» onttrokken. Dezen dit ziende, zullen gruwelijk verschrikken,
» en ontsteld staan over zulke onvoorziene zaligheid; en zullen
» onder elkander zeggen met spijt, en met gewetenswroeging
» zuchten : Dàt zijn ze die wij vroeger hebben gehouden voor
» een spot en voorbeeld van hoon. Wij, dwazen, hielden hun
» leven voor onzinnig en hun einde voor schande. En hoe staan
» ze daar nu gesteld, onder de *Kinderen Gods*, en hun einde
» is... onder de *Heiligen* ».

Dat waren balsemwoorden van gerechtigheid. Het geweten eischt — te gauw soms : de mensch zelf heeft geen duur, maar eischt te recht — voor den brave glorie, voor den booze beschaming en straf. De hooge maar schrikbarende gave der Vrijheid van het redelijk wezen vindt haar kroon even schitterend in straf als in loon. Met een hemel zonder hel is Gods rechtvaardigheid, Gods liefde en goedheid zelfs, niet denkbaar.

In het groote mysterietooneel, de Divina Commedia der van Eycken, brandde ook op de predella « die helle ». De hel moest er zijn. Het wonderwerk, geschilderd in waterverf, « woog op tegen goud » zegt de Oude Chronycke, doch slechte en domme schilders hebben het vroegtijdig met hun « kalverhanden » afgevaagd. Daaruit ging op met geknars van tanden : « Wij hebben ons afgetobd ter verdoemenis, langs pijnlijkste kromwegen ons doolgeloopen ; maar den waren weg, dien des Heeren, hebben wij miskend. Te laat! Te laat! (cfr. Sap. 5) Ergo erravimus a via veritatis ».

Doch daarop drukte de Kerk heden niet langer ; ze liet onmiddellijk op het Epistel volgen de dichterlijke beschrijving van het land der eeuwige lente, de woonstede van vrede en rechtvaardigheid, het open Paradijsland der van Eycken. « De brave zal bloeien als de palmboom, als de ceder zal hij zich hoog en wijd uitbreiden vóór den Heer, alleluia.

« De brave zal groeien als de lelie en zijn bloesem valt niet » af in eeuwigheid. De hemelen zullen uwe wonderwerken » verkondigen, o Heer, en uwe getrouwheid zal prijzen de » vergadering der heiligen, alleluia, alleluia.

« De rechtvaardige zal zich verheugen in den Heer en » hopen in Hem ; en geprezen zullen worden allen die oprecht » van harte zijn, alleluia alleluia ! Omnes recti corde... »

Het *Evangelie* leerde dat de eereplaatsen in Gods rijk niet willekeurig en uit louter voorkeur aan vrienden werden gegeven. Aan zijn rechter en linker hand kan Jezus slechts plaatsen die het verdiend hebben en voor wie de Vader, in zijn alwetend vooruitzicht dezer verdiensten, het zoo heeft bereid. Doch door lijden en kruis bijzonder is het Godsrijk te verwerven. De weg ten Paradijse gaat over Golgotha ». De twee broeders

Jacobus en Joannes bevestigen geestdriftig dat zij Jezus' lijdenskelk kunnen drinken.

Het bloedend Lam, de passietuigen, de palmen der martelaren bewijzen die lijdensleer genoeg. « Dezen zijn het die uit de groote verdrukking zijn gekomen en daarom zijn ze voor den troon van God ». (Apoc. 7 : 14).

Daar klinkt opeens de roepstem der priesters : *Sursum corda*. De harten omhoog ! *Gratias agamus*... Laten we dank zeggen aan God, onzen Heer.

En plechtig rijst over de staande vergadering het dankgebed (de Præfatie der Apostelen) tot den Eeuwigen Herder Christus die zijne kudde niet verlaat, totdat ten slotte, op de bede van Jezus' Bruid, de Kerk, boven de zwakke stemmen der aarde, de hemelsche koren der trouw gebleven Engelen en Aartsengelen, machtig en eenparig rollen door de hemelen den galm van het driemaal Heilig elkander toe, Hem ter eere, die, als Paus en Koning, op den troon zit in de glorie van den Vader zelf : (Phil. 2 : 11) Heilig, heilig, heilig de Heer, de God der heirscharen ! Dominus Deus Sabaoth (1) Dat is : der hemelsche heirscharen : der engelen en der ontelbare gezaligden.

De vergadering knielde voor de Consecratie. Herdacht en vernieuwd werd het offer van het Kruis-lam, dat zich slachten liet en zijn bloed vergoot tot losprijs der zonden. « Agnus redemit oves ». Het lam kocht de schapen vrij.

---

(1) Deus Sabaoth beteekent nooit : G. der aardsche legerscharen. Isaïas 54 : heet Christus, den stichter den bruidegom der Kerk, bij name : *Dominus Sabaoth*. Zoo doet ook de Kerk zelve b. v. in de Prefatie der Apostelen. « Sabaot » op den borstriem der groote middenfiguur kan niet langer een argument zijn om den godd. persoon des Vaders daar verbeeld te zien. God de Vader heeft in de « Aanbidding » geen zin, ofschoon alle mij bekende werken enkel van God den Vader gewagen. Dat hopen we in een volgend artikel afdoend te bewijzen.

Wat dreef weerom oogen en harten van de diepte naar de hoogte? Wat anders dan de drang der waarheid dat er geene hoogere verheerlijking Gods mogelijk is, dan die Hem gegeven wordt in en door den God-Mensch. De geest steeg als vanzelf, bij reuzensprongen afgronden over, uit Adams ellenden tot de koren der geesten, tot den troon der reine Moeder Gods, tot den top van alle hemelen waar de eens lijdende en versmade menschheid van Gods Zoon triompheerde in eeuwige heerschappij van Koning en van Redder zijner broeders.

« *Rex regum Dominus dominantium* » luidt zijn eigen mysterievolle naam (Apoc. 19 : 12, 16) die in vier rijen eerepaerlen op den zoom van zijn kleed gestikt staat, in goud en gloeiende robijnen. (1)

De purperen Engel van Gethsemani, die Hem geverfd in zweet van bloed, plat der aarde had zien liggen, Hem driemaal had hooren roepen verlaten in dien akeligen nacht, herhaalde, met even opengeslagen handen, de troostrede die hij toen sidderend van ontzag en medelijden gestameld had en die nu jubelde door den vollen, luisterenden hemel :

> « Bloeddruppelen verkeeren in robijnen,
> In perlesnoer de tranen hier gestort.
> De zon en maan staan doof, hoe schoon ze schijnen,
> Als gij uw kleed met diamant omgordt...
> Wat is uw hoofd een kroon omhoog beschoren !
> Wat is die kroon uw schimpkroon ongelijk !
> Hoe wil uw naam en titel alle namen
> Verdooven, als de Hemel, Aarde, en Hel,
> Voor u geknield, in *Jezus*-naam te zamen
> Zich buigen voor uw troon en voetschabel ».

Het nooit rustend hemelsch koor begroette eenparig den

(1) In Grieksche en Latijnsche hoofdletters.

goddelijken Triomphator met een zegevierend herhaald: *AGLA* d. i. Gij zijt sterk in eeuwigheid, o Heer. (1)

De priester aan het altaar vouwde de handen samen voor de borst, boog het hoofd, en herdacht in dankbaar *Memento* den dierbaren Meester Hubrecht die duizenden was voorgegaan « met het teeken des geloofs en nu rustte in den slaap van vrede » binnen diezelfde gewijde beuken... En zijn stemme stokte als hij den onvergetelijken stervende weer voor zich zag. Hij zag hem, den grootsten schilder zijner eeuw, gewasschen van alle vlekken in het zoenbloed van het Lam, gevoed met de teerspijze voor zijn terugreis naar God, gelaafd met het hartebloed van zijnen teederen Pelicaan, het altijd helder oog gevestigd op het werk van zijn leven, het onvoltooid werk zijner liefde... Wat tragische worsteling, eer die bloeiende man ondergaf en bekende: « My ne halp raet, const, noch medicine ». Kalm, ondanks alle pijnen, volkomen gelaten, na de uren van harden strijd, sprak hij nu: « God is de Heer. Mijn Verlosser leeft. Ik zal hem zien met mijne oogen gelijk hij is. Hier zien we maar als in een spiegel, als in een raadsel » en zijne oogen opheffend ten hemel, « dààr echter van aangezicht tot aangezicht ». — Na een poos voegde hij er bij met weemoed: « Mijne verre vrienden zou ik willen groeten en zeggen:

Bidt God voor mij die Const minnen,
Dat ick zijn aansicht moet ghewinnen...

---

(1) Het nog steeds on- of misbegrepen *AGLA* op de vloertapijten der beide Engelenpaneelen is eene oude, veelgebruikte benaming van God, gevormd uit de aanvangsletters der vier Hebreeuwsche woorden: Atha Gibbor Leolam Adonaj: Gij zijt sterk in eeuwigheid, o Heer. cfr. Dominus fortis et potens... Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ. Liturgie van Palmzondag.

Het koor eindigde tezelverstond de roerende smeekbede van den grooten Aquiner tot den « teederen Pelicaan » het liefdesymbool rond Jezus' majesteit op het bovenste middenpaneel :

> Jesu, quem velatum nunc aspicio,
> Oro fiat istud quod tam sitio,
> Ut te revelata cernens facie,
> Visu sim beatus tuae gloriae.

Kalmer en eindeloos breed zweefde nu tusschen hemel en aarde het wonderschoon gebed dat de Heer zelf ons leerde, het gebed der gemeenschap, het gebed der menschheid tot den Drieëenigen God :

> Onze Vader die in de hemelen zijt,
> Geheiligd zij Uw naam,
> Uw rijk kome,
> Uw wil geschiede...
> en leid ons niet in bekoring,

besloten door den kreet van heel een volk in leed en nood : « maar *verlos ons van den kwade !* » — En weerom in zijn bebenauwdheid ijlend tot den goddelijken Middelaar : « Geef goedgunstig den vrede in onze dagen. Beveilig ons tegen alle omwenteling. Verdienden wij straf, Lam Gods dat de zonden der wereld wegneemt, geef ons den vrede, *dona nobis pacem.* »

In het wonderhelle verschiet, onder het blauw der wolken en het groen der boomen en landouwen, als een bruid getooid voor haar bruidegom, daalde, met een toover van torens, de hemelstad Jerusalem, *beata pacis visio*, het zaligende vreêgezicht.

De H. Joannes Baptista « de vriend van den Bruidegom » zag bij Christus' Doopsel den H. Geest op Hem dalen en

blijven zweven om het geloof der flauwen te sterken in de woorden van den · onzichtbaren Vader : « Deze is mijn welbeminde Zoon. Luistert naar Hem. »

Te midden goddelijken gloed hing die ook hier, op uitgespreide schitterende wieken « vol paradijsdauw » boven het Lam en boven de menigte. Hij was de Geest, door Christus beloofd en gezonden om te leeren, te richten, te heiligen. Hij was de Trooster, de Vader der armen, en zijn vurige stralen drongen uit het middenpunt der hemelen door tot in alle aardsche diepten : de ziel der Kerk. Meer nog : gelijk op de buitenpaneelen Christus, de Zoon Gods, ontvangen wordt van den H. Geest en gevormd in de Maagd Maria, zoo moeten uit de verloste en gereinigde menschheid de zielen bovennatuurlijk worden ontvangen, de zonen Gods worden geboren van den H. Geest, die als eene levende fonteine uitvliet in zijne zeven gaven, en na het « zijn » der heiligmakende gratie, schenkt het weten, het willen, de onontbeerlijke stuwkracht tot de daad der deugden allemaal.

De open *bron des levens* bood den dorstigen, in hitte en strijd, overvloed van frischheid en sterkte, wekt bloem en kruid en wondere schoonheid der landouwen. Den laatsten en plechtigsten dag van het blijde Loofhuttenfeest en zijn symbolisch waterputten, hoor ik Jezus zelf roepen midden in den stillen tempel : « Zoo iemand dorst heeft, hij kome tot mij, en drinke. » (Joan. 7 : 37) en gelijk de Joden, herhalen de christene eeuwen het lied van zijnen propheet Isaïas 12 : 13 : « Gij zult met vreugde water scheppen uit de bronnen des Zaligmakers » .

Daar staan tusschen wijnstok en broodboom tal van andere boomen, beladen met puik van altijd nieuwe vruchten des levens, het recht der gereinigden in het bloed van het Lam. Daar staat,

bij het samenloopen aller wegen, midden in den hof, het heilig Hout, het kruis en 't altaar van het Lam.

« Geen Cherubin keert hier, met gloeijend staal,
U uit den hof van dit wellustig maal.
Hier nestelen geen slangen in de bladren.
Dees appel voedt het leven in onze adren,
En rekt den Mei der jonkheid. zonder end.
Zijn rijpe schel, van rijp noch mist geschend,
Vermomt geen worm, die u in 't hart zal bijten
En zulk een rij van kinderen doen krijten. »

Hier is, o troost, de boom der kennis en de boom des levens niet verscheiden : het éene Lam, de éene Heer is *De Waarheid* en is *Het Leven*.

« *Neemt en eet.* »

« Zoo Eva zich vertastte aan d'eedle vrucht
Des eersten hofs, geplant in Edens lucht,
Het wordt geboet door kostelijker eten :
De spijs bedroeft, de Spijs helpt leed vergeten :
De spijs bederft, de spijs herstelt het al.
Verboden Spijs veroorzaakt 's werelds val,
Geboden Spijs veroorzaakt 's werelds leven.
De mensch wordt daar vernederd, hier verheven.»

In- en uitwendig gestuwd door hooger kracht, stonden de eindelooze processies der uitverkorenen gereed om offervaardig, spoedig en volhardend voort te treden

« de Heirbaan op, In 't eeuwig schijnend Licht. » — « Door 't hemelsch brood gesterkt, o Heer, vragen wij tot eeuwig leven te zijn gevoed. » (Postcommunio)

Van uit den hoogen troon teekende de Eeuwige Hoogepriester zijnen zegen : zijne rechter spreidde « vreugde onvermengd : gaudium sine mærore a dextris ».

De priester eindigde met een knieval S. Jans Evangelie : « Maar zoovelen Hem ontvingen, hun gaf Hij vermogen kinderen Gods te worden : hun die in zijnen naam gelooven... die uit God zijn geboren. En het Woord is vleesch geworden en Het heeft onder ons gewoond, en wij aanschouwen zijne heerlijkheid : heerlijkheid als van de Eeniggeborene uit den Vader, vol van genade en waarheid. »

Heel den dag verdrong zich de menigte in den kooromgang der kerk en rond het altaar, waar jong en oud hangen bleef en zwermen als gretige bijen om zoetigheid van heide en hemeldauw. Onder in de middenbeuk, brandden lichten op het graf van « Meester Hubrecht den uitnemend constig(en) schilder die de tafel in S. Janskerke eerst begonnen hadde. » Wolken wierook geurden onder de gewelven. Alle klokken luidden.

De begiftiger Judocus Vijdt voelde zich den meest verplichte.

Dien dag nog ging Jan naar Brugge terug en stelde ontroerd het voltooide werk hunner handen onder de hoede der edele « constminners » van Gent :

Versu sexta Mai vos collocat acta tueri.

***

Ik herhaal mijne stelling : Was die 6e Mei niet prachtig gekozen voor het eerst en waardig openplooien van het wonderwerk onzer godsdienstige schilderkunst ?

***

Binnenkort wordt het weerom tentoongesteld in de eerste pracht zijner volledige oorspronkelijke deelen.

Waar en *wanneer* zal dat het best en het schoonst geschieden ?

Het antwoord is klaar : *In St Baafs op 6n Mei.*

Een voorstel nog.

Men viert de wereld door Dante en zijn genie. Te recht. Maar... de zoogenaamde « Aanbidding van het Lam » deelt het lot der meesterstukken : veel geprezen, min gelezen. Een « Dedaelswerck » zuchtte vóór eeuwen Lucas de Heere. Ook op onze dagen werd ze, zelfs door de besten, nog maar tenhalve verstaan. Kon ieder jaar de 6^e^ Mei ons niet samenbrengen om van Eyck te vieren? Kon dien dag in academies, onderwijsgestichten, kringen van allen aard geen zitting worden gewijd aan het wereldberoemd puikjuweel onzer eigen Kunst, in afwachting dat in de Vlaamsche Universiteit te Gent een leeraarsstoel gesticht worde uitsluitend voor de studie van het « Lam Gods » ?

L. AERTS.

Heppen, 7-3-'20

SCHEMERSTRAAL...

Een voor een glijden, den blik voorbij, de frontbeelden ... nu een Waal, dan een Vlaming, hier een dichter, daar een schilder. — Hoe ze allen gevolgd in bonte wemeling van toch eentoonig-grijze ellende? Af en toe steekt een silhouette uit, sterker afgeteekend tegen de lucht van ons wazig Noordzee-atmosfeer, het murmelend zeegeklater aan de voeten. — Al die jaren door bleef 't oneindige van de zee hun dobberend wee omlijsten, 't heimvolle van 't golfgefluister de stem die smart en opstand suste... menschelijke wrakken, wegdobberend op eene zee van eindelooze ellende.

Wat nu ontwaard in 't vage van 't verleden, wegdoezelend in thans bekorende schemering? Een volksjongen? Weer een dichter? Weer een schilder? — Voorwaar, de straal der kunst lichtte van lieverlede over die kudde van menschelijk vee, maar haar troostgeschemer is voor de uitgelezenen en voorgeteekenden. Een andere kracht was noodig, van hooger, alhoewel gelijkaardige, beteekenis, van algemeener omvang,

om de massa op te beuren, te stalen in den bovenmenschelijken strijd. — Kerkske van De Panne, nu moet gij verschijnen, in de wijding dier glorievolle dagen, in 't mysterie van de alom heerschende duisternis — schaduwen van gemis aan stoffelijk licht, schaduwen van diep-teisterende zielekwaal. Die dorpstempel met nederige, hoewel keurig versierde beuken, was de basiliek geworden waar de ontzaggelijkste schouwspelen een echo vonden: de epische worsteling van een volk tegen ondergang en dood. Episch ja, en toch zoo simpel was alles wat daar plaats nam, van de eerste soldaten-begravingen af in October-November '14. Nog had de militaire overheid ze niet voor officiers alleen voorbehouden: de nederigste volksjongen had zijn plechtigen dienst; de eenvoudige kist, in de nationale kleuren gewikkeld, werd daarna, voor de kerk neergezet, en zij klonken, die zangen vol onsterfelijkheidsbelofte en opbeurende blijdschap — *Ego sum resurrectio et vita :* « Ik ben de Verrijzenis en het Leven » — klonken weggedragen op de vleugels van den wakkeren zeewind boven 't lijzig zand van ons menschelijk bestaan, klonken met verhoogde beteekenis der aangrijpende omstandigheden in de ooren van hen die daar stonden : echte christenen en stoere vaderlanders. En dan verteederde zij, de Koningin die gloriegalmde, verteederde tot de Moeder, vervangster der vleeschelijke moeder ginds verre aan 't rozekransbeieren in de onzekerheid van haar Kempisch stulpje, en boog neder over den gesneuvelde, den afgemaaide, en teekende met onzeggelijke zachtheid zijn stoffelijk overschot, het zegenend voor 't eeuwig leven gelijk de tijdelijke moeder den zoon eens had geteekend voor 't leven van den tijd...

Tegen Kerstmis was de tempel, in alle werkelijkheid, tot een stal geworden; vol stroo, waar de mannen op sliepen, waar eenige bidstoelen nog van voor stonden voor de schaar-

sche geloovigen, die in 't duister strompelden tegen wakkergestooten jongens. De keerskens aan den outer alleen wierpen een weifelend licht op 't mysterie-offer snel opgedragen. 't Was hoogtij van nood en angst en spannend gevaar; 't moest ook hoogtij zijn, aan Gods kant, van bermhertig neerbuigen op menschelijke ellende. Die boodschap brengt Kerstmis tot op de hachelijkste stonden. — Kerstmis kwam, Kerstmis ging... geen middernachtmis, geen blijde zang van Engelen, geen ster in den nacht van 't oorlogsduister. En, daags voor Kerstmis, daar ik de kerk ontvlucht was, waar dien morgen zelfs geen missen gelezen werden, en geknield lag in 't kapelleken der Zwarte Zusters, zag ik dien opdagen dien ik wou nemen als het voorbeeld van den trooster in troebele tijden, van den lichtbrenger toen alles zoo donker, zoo ontredderd-verward was, van den Vlaamschen priester van 't Vlaamsche volk. In hem wil ik belichamen de kracht van 't geloof dat lichtspeelde boven onze jongens. Hij stelde mij fluisterend voor de heilige communie uit te reiken : 't was onze eerste oorlogsontmoeting. Hij zocht toen nog naar eene geregelde opname in den aalmoezeniersdienst, die karig moest toegemeten worden aan zijne grenslooze toewijding, maar eindelijk toch werd vergund. Vluchtige samenbrenging... de oorlogbranding vereenigde, de oorlogbranding scheidde. —

En eindelijk werd de kerk weer vrij, veel later, in Maart. Bij de drie maanden was zij de schuilplaats geweest der deerlijkste ellende en de vriend der armen had wezenlijk geen langen weg af te leggen om kleinen en verstootelingen op te zoeken. Toch had het er eerbiediger kunnen toegaan. Waren zij de schuld die daar lagen in nood van het vleesch en nog deerlijker nood naar den geest? in derving van alle lichamelijke verwarming en vertroosting, en onwetendheid van alle zedelijke veredeling?

De armen! zoo eenige poging van voorlichting tot hen kwam, dan hadden zij het te danken aan verderfelijk socialisme, die karikatuur van bezorgd katholieken godsdienst. Beneemt men het volk zijn geloof, dan is alle bron van opbeuring en troost afgesneden. En toch blijft het zoo prachtig, dat volk, zoo offervaardig,zoo standvastig geduldig in alle lijden en verdrukking, zoo veerkrachtig in leute en gezond optimisme na den strijd. Geen prachtiger volk onder de zon dan ons stoer Vlaamsche volk in zijn onbeholpenheid en oorspronkelijke rijkbegaafdheid. Mocht het, zooals voorheen, zijne redding vinden in 't aloud geloof en de veredelende reine zeden! Zijn vertrouwen stellen in de herders aan zijn eigen schoot ontsproten, die het leiden langs de wegen van vrijheid en vrede! Mochten, aan den anderen kant, de hooge leiders van *die* leiders geen kunstmatig tweespalt scheppen tusschen natuurlijken drang en bovennatuurlijke plichten, tusschen recht van den tijd en streven naar de eeuwigheid! — Doch keeren wij terug naar het met stroo gevulde, tot stal geworden kerkske van De Panne, dat wij in schijn verlaten hebben. In schijn slechts : de kudde verdwaalde schapen die wij er lieten, is maar te echt een beeld van ons volk.

In Mei was de kerk gezuiverd, ontruimd. Weer was er licht in de lucht: de eerste oorlogslente daagde. Ik heb het hier niet over die vreemde opgetogenheid der natuurherleving te midden verdelging en dood. — In menig Open Brief van de Belgische Standaard zou men den jubeltoon van den stond kunnen waarnemen. — Het geloofsleven op 't front, de vruchten van de priesterwerking is hier meer uitzonderlijk bedoeld, en in de priestersbeelden de kracht van het geloof. Wat hebben wij er gekend, al die jaren van miserie door, van den meest verschillenden aard, van alle hoeken van België, van alle dracht en van allen ouderdom: parochiepriesters, paters:

benedictijnen, karmelieten, dominicanen, franciscanen. — Ik zie dat paterken nog, in zijn bruin kleed, schrijlings gezeten op een kanon, zoo jong van wezen, zoo stout naïef kijkend. 't Was in de eerste dagen van den Yzer en het deftig officiers-uniform had nog niet alles geüniformiseerd; men zag de vreemdste mengeling van geestelijk gewaad en toevallige dracht.

Was ons volk prachtig in den oorlog, dan wat gezegd van hen, die, aan zijnen schoot ontgroeid, er al de eigenschappen van bewaard hebben en ze verfijnden en veredelden in studie en hooger zieleleven? En nochtans was er iets nog heerlijker, heldhaftiger dan onze aalmoezeniers: dat waren de brankardiers — seminaristen, onderwijzers — die met de jassen, onder de jassen, het zelfde helleleven leidden, altijd gereed hunne wonden te verbinden, hun gevaar te deelen, het opbeurend woord op de lippen te hebben. — Wondere jongens! uit de verte groet ik u, met vereerende bewondering. God alleen kan uw verdiensten kennen en vergelden.

Zullen wij nimmer de Pannekerk, Mei-maand-vierend, binnentreden? Zie, de eenvoudige dorpstempel is proppensvol. 't Is immers de eerste Maria-maand onder den oorlog, en die kan niet lang meer duren, heeft reeds boven alle verwachting lang geduurd. Alle gedachten, alle verlangens trekken naar dat vaderland, dat men niet verlaten heeft, en dat toch, door een ijzeren wal omsloten, zoo ver verwijderd schijnt; dat landeken waar de dorpskerk staat in haar krans van wuivende velden; waar de geliefden, aan den huiselijken haard, de dagen aftellen tegen dat de zoon, de broodwinner zal wederkomen. En zij klinken de lofzangen, eenvoudig-aandoenlijke woorden op de nationale wijzen aangebracht, zeggend het trachten van al die harten, hun betrouwen in de Moeder-maagd. En de oogen schieten vol tranen — zooals toen voor de eerste maal, in dat

zelfde kerkske, na de consecratie van een Zondagsmis, ik de « Brabançonne » in eens hoorde galmen. Ik dacht dat mijn hart voor goed ditmaal in snikken smolt. Vaderlandsliefde, oorlog en vrede, vrijheid en verdrukking, breken der heiligste banden, dit alles kreeg plots voor de Belgen, door den schielijken wereldoorlog, zijn beteekenis. Dit alles smeekte en weeklaagde in de ongekunstelde zangen van die jassenmenigte in de kerk van De Panne in Mei '15. Buiten geurden de duinroosjes in witte onnoozelheid, de zee in haar vernieuwd blauw zijden gewaad, lispelde van leven en liefde, en ook daar binnen in de harten, was het één trachten voor vernieuwing der levensbanden, blijde thuiskomst, zegevierende intrede in 't verloste vaderland — het Aardsch Paradijs ! — En 't zou nog vier jaar duren !

Wie zal zeggen nochtans of die gebeden van den eersten oorlogsmei, niet de dauw waren waaronder de oogst van 1918 — de welige en rijpe — gedijde ? God is eeuwig en lankmoedig : hij laat het graankorreltje in den schoot der aarde rusten tot het ontbonden is en gereed staat tot levensvruchtbaarheid. Hoe lang blijft een gebed, in den schoot zijner bermhertigheid, tot het levensbrood wordt ? Dàt is zijn geheim.

Maar de verlossing is gekomen, de dauw van gebeden die al die jaren door in mystische wolken onder de gewijde gewelven opsteeg, viel eindelijk zegenend neer — *Rorate coeli, desuper...* en 't zelfde geloof dat, stalend en steunend, gewerkt had in den strijd, juichte bij de overwinning, vergezelde de vooruitsnellende jongens naar de ontheffende zegepraal. Weende ook bij hen die neervielen, en kon van hen niet scheiden : de Kerk is een tweede Rachel en weigert getroost te worden... « Gij toch zult mij begrijpen als ik u zeggen zal dat ik die eerste maanden (na de offensief) heb overgebracht

levende met de dooden. Mijn schoone jongens! — ik had al mijn beste vrienden verloren, en ze lagen daar achter ons op die bane, die glorievolle, die ons weder in België bracht. Mijn schoonste levenskracht was bij hen gebleven en 'k zocht ze op tusschen de putten en puinen waar ze liggen. Graag zelfs had ik me nedergevleid nevens die lievelingen van het ideaal om in die verlatene streek, alleen nog de zangerige stem te vernemen onzer dooden. Een kluizenaar worden in de Yzerstreek, in een schans wonen ver van de niet begrijpende wereld, en bidden aldaar en boeten voor mijne jongens...»

Zoo spreekt een Vlaamsche priester over zijn Vlaamsche volk. Zoo weent de menschelijke weemoed in 't juichen van 't zegevierend geloof.

27 December 1919.

LENTE AAN HET FRONT

De lentepracht! De lentepracht!
De levensmacht! Het leven zacht...

De botten bersten blij in warmer levenszwellen,
De beken babblen vrij in spoedig voorwaartssnellen,
De vogel zingt en zwiert.
Eén jubelen van zang is heel het ruim aan 't worden,
Van nachtegaal tot musch — bevleugeld bardenhorden —
De leeuwrik tiereliert.

De lentepracht! De lentepracht!
De liefdemacht! De liefde zacht!

De zee in al haar wijdte is als van licht doorblakerd.
Haar baar is blauw, haar lied is 't lied waar liefde in schatert —
Het zwellend levenslied.
Aan tak en twijg en tronk het levenssap, als dronken,
Het bottend blad bespoedt, dat licht en leven schonken
Op vrij natuursgebied.

De lentepracht! De lentepracht!
De levensmacht : De liefdekracht —

De liefde is aan den gang in al des levens sferen —
Als liefde wakker kust, wie zal dat kussen weren
Uit zijner ziele grond?
Het leven waart en waait, één adem uit den hooge.
Geen bloem of z' heeft haar geur — geen druppel dauw zal drogen
Op warmen levensmond.

O lentepracht! O levensmacht!
O liefde, lente, leven zacht!

Deze verzen, zoo zij op geen andere verdienste kunnen aanspraak maken, geven toch de stemming weer van den blij-wrangen, geweldig-grootschen oorlogsmei '15, waarin zij werden geschreven.

Ontembaar borst het levensgevoel weer uit, spijts ondergang en verdelging, dood en in puin leggen, trots bang gevaar en naren strijd. De winter was achter den rug, de winter der natuur, de winter der zee!

Tot sissen steeds gereed
De rauwe meeuwenkreet
Wanneer de stormwind waait.
Voor woest geweld beducht
Een kringlend meeuwenvlucht
In wild gedwarrel draait.

De schelpjes in het zand,
Met ijzig rijm omrand,
Bespikkelen den grond —
Een mozaïek van steen
Door vogelpoot alleen
Betrappeld in het rond.

Geen straal op d'oceaan,
In mulle duin geen baan,
Maar zand in lijz'ge vlucht.

En in de woestenij
Van 't barre strand die rij
  Van vogelen beducht.

Geen wandelaar op 't strand —
Alleen met lucht en zand
  De zee vol stormgeween.
Waar 't oog ook dwalen moog',
Niets dan het ruim omhoog,
  Het water daar beneen.

O Heer! uw zee is schoon,
Wanneer de woeste toon
  Der watren schuimt en schalt.
Wanneer de pluimentop
Der baren bonzend op
  Den doffen oever valt.

Gezegend zij uw naam
Van aarde en hemel saam,
  O God, die redding geeft.
Uw gramschap, als de orkaan,
Loeit op een oceaan
  Door liefdevreugd omzweefd.

Dat was de zee geweest, den bangen winter door : geweld in de natuur, geweld in de maatschappij. De oorlogsorkaan loeide. Maar nu was het Mei, en kwam er luwte in de lucht, zoo niet in de gebeurtenissen. De duinen herleefden; in het ruim was het één zinderen van leeuwrikken, één trillen van nachtegalen. — O de pracht van die eerste natuurontwaking in bang oorlogsgeweld!

Ik herinner mij, uit mijn verre jonkheidsdagen, hoe zalig het was tegen den avond rond te dwalen in onzen tuin die dan nog in vollen buiten stond, de maagdelijkheid van de April-nachten in te ademen, den geur van de bloesemende kers- en appelboomen. Ziel en zinnen gingen open om de bedwelmende

levensweelde op te vangen; maar in de grijsheid staat men voor een ander raadsel, dieper, geheimzinniger, ja, voller : het raadsel van 't eeuwig leven, en de lente krijgt eene nieuwe beteekenis, wordt de bode die de komst meldt van Hem die voor de ziel de onsterfelijke Verloofde is.

Iets van de plechtigheid van dit versch gevoel vaarde in de lucht in die eerste frontlente, verhoogd door het tragische van 't alomdreigende. Want nooit zweeg 't kanongedonder en die grootsche stem in de verte was als de grondtoon waarop vogelgefluit en getril steeg en zwierde — elementaire grondfeiten van 't menschelijk bestaan : altijd zal er strijd zijn, zoolang de mensch leeft, tusschen goed en kwaad, plicht en geweld, recht en verdrukking, vrijheid en onrecht. Den strijd afschaffen, zou heel de grootschheid te niet doen van menschelijke ziel en menschelijk leven. Des dwalen de pacifisten zoo jammerlijk : altijd zal er oorlog wezen, zooals er altijd armen zullen zijn. En door den strijd, vrede; zooals door 't sacrificie, leven.

Die grondgedachte ook zocht ik, in den oorlog, tot uiting te brengen :

De ruischende zee met haar bollende baren
Oneindig aan 't deinen in dalenden gloed —
Al hemel en water wat 't oog kan ontwaren :
Oneindig op aarde de baren van bloed.

Wie telt er, o zee, van uw baren de droppen?
De sterren des hemels? De bloemen op aard'?
Wie mocht er den stroom van het hartebloed stoppen
In schalen van goud door Gods engelen vergaard?

Is de oogst nog niet rijp, door uw liefde opgenomen,
O Christus! aan 't Kruis, met uw armen zoo wijd?
De straling van glorie en glans die wij droomen,
Omzweeft nu ons volk, aan uw lijden gewijd.

O Christus met duizenden vielen zij neder,
Als druppende baren, als aren op 't veld,
De bloedige strijders — nooit keeren zij weder...
Wie heeft er de brekende harten geteld? —

Uw liefde, die waakt. Als in 't duister der tijden,
De heilige glans van uw passie verbleekt,
Verrijst aan den einder der toekomst, den wijden,
Van harten een hostie, die blank is — en breekt.

Die blank is als sneeuwwit, van smetten onschuldig,
Maar rood als de zon in het Westen, als bloed —
Een hostie van liefde, door lijden geduldig:
O kom, Christus-God! 't lijdend volk te gemoet.

Geen lentelied is dat sacrificielied: het draagt voor datum De Panne, 16 October 1917. De lente baart den zomer, die wordt opgevolgd door herfst en winter, eenheid van het jaar in verscheidenheid van seizoen. Zoo ook in 't menschelijk leven blijven de jeugdaandoeningen, enkel verrijpt en verdiept, de hartstochten van grijsheid en sterven. Doch ik had het meer bepaald hier op het wrange mengsel van opgetogenheid en foltering dat onze ervaring was in de lente van '15.

Zij was ook zoo heerlijk die eerste oorlogslente, wat natuurherleving aangaat. Met honderden orgelden de nachtegalen in hagen en duinen; 't was één aanhoudend geketter en getril op, in de verte, den doffen bastoon van den oorlogsdaver. En wat de vogelen, in de lucht, van muziek verspreidden, dat waren de bloemen in de duinen van levende poëzie. Vooral de witte duinroosjes. Aan menigen Open Brief gaven zij aanleiding. Ook in kleur werden zij verheerlijkt. Ik bewaar — met piëteit — het kleine panneel dat Paul Pierard, onze jonge vriend, met

de gauwte, 's morgens vroeg, vóór 't exercitie, in de duinen ging schilderen en mij vol vreugde bracht. De dauw ligt over de bloemkens, de eerste morgenklaarte daagt, alles is maagdelijk en frisch gelijk de jeugd van deze edelmoedigen die zoo gaaf en grif hnn leven schonken. Met jeugd waren wij omringd, eene gansche schaar jongelingen. De een bracht den andere mee — 't was immers alles jonkheid onder de wapens. Dàt verhoogde het nijpende van hun sneuvelen of verminken, maar ook den glorieglans van hun opoffering. En, trokken zij weer weg naar de vuurlijn, dan volgden ze onze bekommernis, onze gebeden, onze gepeinzen. Ook in schrift. Den 11^en^ Mei stond mijn eerste Open Brief in *De Belgische Standaard* te lezen, als antwoord op het schrijven van een dier jongelingen :

« Wat een Aardsch-Paradijs is toch De Panne in de pracht van de lenteweelde! Nooit heeft de vernieuwing van het jaar mijn hart zoo innig aangedaan. Zou dat komen door het dof kanongedonder, onvermijdelijk in de verte, majestatische onder toon voor 't jubelend getril der honderden nachtegalen? Die orgelen hun hartje uit, alsof het ging breken van al te goddelijke extaze. Wordt door de moordtragedie, op eenige uren van hier afgespeeld, 't mirakel van liefde en levensverrijzenis tot hooger beteekenis opgezet? Maanden lang schenen de duinen in doodsche loomheid te sluimeren : nu schieten zij schielijk wakker, getooid met oneindig bloemengebloesem, schakeering van alle kleuren...

» Doch heeft het niet iets wreeds in, aldus te spreken van leven en natuurverrijzenis aan hen die dagelijks blootgesteld staan aan dood en verminking? — Neen, luistert... Gisteren ging weer onze wandeling door de zandige duinen. Veel hebben zij verloren van hun vroegeren tooi — de winter was koud, het kolenvoorraad schaarsch. Menig boom werd uitgerooid, menige

tak afgerukt, ja zelfs met heelder stammen werden soms de knot-esschen eenvoudig weg in twee gezaagd, zoodat een korte naakte tronk alleen blijft staan. Zoo troffen wij er een gisteren op den weg, bloot staande in het dorre duinzand, voor enkele dagen wellicht nog een doode romp, maar thans schoten forsige, frisch-groene twijgen uit hem op...

« En ik viel aan 't mijmeren...

« Dit boomken daar in de zandige duin, was het niet het beeld van ons land, van ons gemarteld volk, geknakt, in twee gesplitst, beroofd van zijn driedubbele kroon : godsdienstpracht, vrijheidslicht, schoonheidstroost ? Zoodanig dat zekere jammerprofeten met een schijn van waarheid, Vlaandrens algeheelen ondergang konden voorspellen.

« Hier in dat jong-groene hout stond het antwoord op hun klachten. Laat het verdwijnen, het oude, uitgedroogde, ten einde geleefde, hoe schoon ook en eerbiedwaardig, al heet het de kathedraal van Reims of Yperens gloriehallen, als iets jongers, kloekers nog, fierder levendig,in de plaats maar komt, als het levend heden het glansvolle verleden in de schaduw duwt. Wij teerden te veel op het verleden, op middeneeuwsch geloof en heldhaftigheid der poortersscharen en luister van vroegere kunst. Rond Luik, te Halen, op den Yzer, werd en wordt iets afgespeeld waarvoor al het glorierijke van vroeger zal moeten zwichten, wordt een tijd geboren, vol belofte voor morgen...

« De doode tronk, dat is 't verleden, de leutige scheuten zijt gij, mijn vrome helden ! »

Zoo zochten wij met onze jongens meê te voelen en te denken. Zoo klonk het lentelied aan 't front in 't eerste bloedig oorlogsjaar 1915.

Driekoningendag 1920.

Voor mijne Zusjes

De Kroon van Doornen

Een mystiek sinnespel

« Zoo gij niet wilt lijden
Ziet gij af van uwe bekroning »
« DE IMITATIONE ».

PERSONEN:

DE JONGELING
LIJDEN
ARMOE
ZIEKTE
DOOD

DE KROON VAN DOORNEN.
EEN MYSTIEK SINNESPEL.

Een wit marmeren paleis. De hooge zuilen van een stijlstreng portaal omlijsten het weidsche vergezicht van een feërischen zonsondergang op zee. Fluweelen gordijnen hangen in zware rechte plooien voor de uitgangen links en rechts. Op eene tafel staat een kostelijk maal gedekt, prachtig stilleven van weelderige vruchten, zilveren schalen, kristallen roomers.

In den haard brandt een open houtvuur.

Uit twee hooge ijzeren staanders, waarrond chimeren kronkelen walmt wierook.

De Jongeling *in rijk Oostersch gewaad.*

Lijden *in wijdslepend purperkleed. Een lichtzijden vool verbergt het gelaat.*

DE JONGELING. *(Lijden ontwarend).*

Alweer !... Moet ik u steeds op elke bane ontmoeten,
O gij, die droefheid draagt in 't plooien van uw vool,
O nare vrouw, steeds u, waar 'k schuil of domplend dool
Zelfs hier !

(*Heftig*). Wat wilt gij ?

LIJDEN. *(Met zachte stem).* De Meester laat u groeten en melden dat Hij u verkoor en u verbeidt.

JONGELING.

Alweer dit duistere antwoord op mijn bange vragen.
Waarom vervolgt gij mij, gij die m'een gruwbeeld zijt
en, zóó een koude schaùw, het goud dooft mijner dagen.

(Tot zichzelf).

De lucht was blauw en diep in lichten tuin van Mei
waar, blanke ruikers, geurden knoestige appelaren
met goud besterden boterbloempjes effen wei
't was of den boord der beken bloemenbedden waren ;
de roode kollen gloeiden, kelken bloedig vuur,
zich spieglend in het moor der zilvere rivieren
mimosatrossen hingen over lagen muur
tot koninklijke paars van trotsche violieren

(Barsch).

Ga heen, o vrouw, laat m'eenzaam met mijn heimwee gaan
en stoor niet wie zijn heil om zielsnood heeft verlaten
Ga heen ! Gij weet niet wat, g'onnoozele, m'hebt misdaan
en hoe het in mij kookt van fel ontstoken haten

. . . .

Weet gij dan niet, weet gij dan niet hoe 'k aan de ramen
der hooge torens stond wijl bleeke mane klom
en hoe, als sterren zacht gebloeid ter kimme alom
zóó vreemde wondren in mijn ziele bloeien kwamen ;
en 'k stond zoo roerloos, o zoo stil, wijl voor mijn oog
mijn wijd geopend oog waar lange wimpers beven
in 't ongekende rijk waar 'k hunkerend henen boog :
de wijde vizioenen van het feestlijk leven
en toen — toen ben 'k gegaan het groote wonder toe
want had ik 't niet gezien in 't diepe dal beneden ?
maar 'k trof slechts U die langzaam mij kwaamt toegetreden
en al werd droef en grijs....
en ik was moe — zóó moe.

. . . .

Ik heb gezocht sindsdien veel dagen en veel nachten

steed nutloos want, wen eindlijk 't ende van de baan
verguld door de avondzon de stede van mijn trachten,
zag ik z'in bloedgen mist verscheemren en vergaan
en Gij stond voor mij.

LIJDEN.

Kind, ik koom om U te leiden
door 't vuur der loutering dat zuivert en dat staalt
wees man, met vasten tred den afgrond neergedaald
wilt g'eens de gletschers op

JONGELING. Hoe noemt men U Vrouw?

LIJDEN. Lijden.

Verschrik niet om die naam, een woord maar, o mijn zoon
en kom tot mij zooals tot U ik ben gekomen
om U, aan mijne hand, te leiden tot Uw woon
't paleis van mijn geluk en 't wahlhal Uwer droomen:
maar wat? in afschuw keert g'Uw aangezicht van mij
die U, nochtans, mijn zoon, niet mag, noch kan verlaten
mijn arm verblinde zoon — toch steeds blijf ik U bij
hetzij gij mij bemindt of mij gedoogdt, gelaten
o wend U tot mij weer en tracht toch te verstaan
wat moet geschiedt, door mij, hoeft gij zoo niet te duchten
ontvlucht niet, wie toch steeds Uw bane langs zal gaan
vermits gij niet U zelf, o mensch toch, kunt ontvluchten.

JONGELING.

U niet ontvluchten, o ik leerde 't al te goed
Ik vluchtte toen 'k U zag — voelde ik mij niet verloren?
maar kloppend klonk Uw stap als d'aderslag van bloed
hoe 'k liep ook, arme dwaas, door geeselstriemend koren
tot voor mijne oogen gloênden, dansend, vlekken kleur
toen ijlde ik tot de stad, 't gedrang van drukke lieden
maar huiverrillend-snoof ik plots Uw weeke geur
en spoedde ver van hen, die mijne pijn niet rieden
o voort, steeds voort! hoe lang? O uur na uur en uur

tot bleek de mane gleed en groene sterren glommen ;
en 'k viel, maar opziend' zag, o vloek ! steeds wachtend krommen
Uw hoekige gestalt aan schimmig bleeken muur
Ik sprong een huis in — lei m'op huiverklamme laken
en dook het licht en sliep — o weeldë, ongezegd —
maar, in het morgenlicht zag 'k, ijzend, bij 't ontwaken
hoe ge u.... hoe ge u, naast mij — languit had neergelegd...

. . . .

Steeds u, steeds u, hoe jarenver lijkt nu verleden
als ijlen kinderdroom
(snikkend) o God — geluk — geluk !

LIJDEN.

Verwerp me niet die kwam in liefde U toegetreden
om U te voeren tot Uw wit door drang en druk
hoe, gij verstoot mij ?

JONGELING. *(Met een moe gebaar).*

Zoo 'k erbarmen kan verkrijgen
dees bittere ironie ten minste toch gestaakt
blijft Gij mij bij, o gun mij d'aalmoes van Uw zwijgen
'k wil trachten te vergeten dat gij bij mij waakt.

(Lange drukkende stilte). *(Plots losbarstend).*

Spreek, spreek dit zwijgen banger drukt dan alle dooden
Ik *voel* Uw bijzijn om mij, zoo beklemmend wrang
Het stijgt om mij, zoelrot, de lucht van een gevang...
Zijn alle angsten dan Uw daaglijksche genooden ?
Een doodennisse waar 'k verlamd begraven lag
Ommuurde stilte m'als een lage lijkenkelder.
Mijn stem vertroost mij....
O, wen wordt ze weder helder
Wen breekt Uw toover, dat ik zie wat 'k weleer zag —

LIJDEN.

Niet als weleer doch niet als nu — reeds is verschenen
om U het nieuwe licht,

(Zij ontdekt haar gelaat).

O schouw mij in 't gelaat !

JONGELING. *(De oogen afgewend, verschrikt).*

Medusahoofd ! Medusahoofd dat doet versteenen !

(*Duikt het hoofd in d'armen als een onwillig kind.*

LIJDEN. (*Buigt dieper over hem en zoent hem op het voorhoofd. Lispelend*).

Heil hem ! die uitverkoren tot mijn weedom gaat !

II.

De Jongeling zit droomend in eenen zetel. Na eene pooze stilte hoort men buiten het rythmisch geklop van een stok en Armoede *treedt op. Eene vrouw met uitgeteerd gelaat, een uitgerafelde sjaal op het hoofd, steunend op eenen korten staf.*

Bij dit binnentreden richt Jongeling *verwonderd het hoofd om.* Armoede *komt met eenderen stap recht op hem toe.*

DE JONGELING. (*Schuchter*).

Wat wilt gij hier....

(*Boos*)

Hé heks wien zoekt ge en waar wilt g'heen ?

ARMOEDE.

Slechts U zocht ik

(*Ironisch*). U wachter op d'ivoren toren

Ik vond

JONGELING.

Ik ken u niet. Wat hebben wij gemeen.

ARMOEDE.

U leert mij kennen vriend. — Koom ik misschien U storen ?

JONGELING.

Spreek ras !....

Of voelt gij niet hoe alles aan U sart,

Uw stemklank — Uw gebaar — het pooplen van Uw hart
breekt d'innge stemming dezer stille en vrome zalen.

ARMOEDE.

Breek ik de stemming hier?

JONGELING.

'K was hard, vergeef dit dwalen.
Ik lijd ziet gij.... en lijden spreekt zoo bot en vrank.
O vraag wat gij te vragen, spaar dan wie is krank;
en laat mij rusten in der eenzaamheid meedoogen.

ARMOEDE.

Hoe, droef en menschenschuw? — 'k Verjaag Uw gulden logen
en schenk U waarheid, zij die troostend heelen kan
wie haar in d'oogen schouwt — o Jongling — als een man.

JONGELING. (*pooze*).

Hebt gij den philter, feeks, die zielen zal genezen
van tooverbloemen in den manenacht gelezen;
en onder vreemd gezang naar vaste wet bereid
waarvan een saga zingt uit ver verganen tijd?

ARMOEDE.

Neen, neen ik breng U noch phantazieën, noch droomen
om U ter werklikheid te voeren ben 'k gekomen....
Uw leven is hier zieklijk, valsch en laf....

JONGELING.

Maar schoon
de schoonheid wierd gewijd dees heilig'-vrome woon
tot Haar hou ik beide armen rillend opgeheven
hoog boven guur geweld van driftenruwe leven
zie 'k steeds de bloesemblankheid van haar lichtgewaad;
en Haar toe, elk gepeins en Haar toe, elke daad
want, toen ik moedloos stond voor ijdlen gang van dagen
en niet een vriend mij bood log leed te helpen dragen
toen zag ik Haar om mij als zilvren sterrenlicht....
sindsdien hou ik hardnekkig 't oog op haar gericht
al moest — al moest ik er mij stekeblind op staren,

om toch geen holle wanhoop meer om mij 't ontwaren
en, gruwend, in mij, heimwee naar den eeuwgen dood.

ARMOEDE.

Maar dit is Leven niet...

JONGELING.

Maar 't is mij drank en brood
maar 't is mij al, verstaat gij, doel en zin en reden
Ik heb te veel verwacht — verbeurd — te vëel geleden
en leef 'k nu van een logen — 'k wensch niets te verstaan
want deze is mij, o zóó een zusterlijken waan.

ARMOEDE.

Wilt gij geen waarheid dan ?

JONGELING.

Ik zocht met al mijn willen,
Er brandde een koorts in mij, onrustig, niet te stillen,
die mij niet losliet, noch een ure, noch een stond....
maar twijflende onmacht was al wat ik immer vond —
Ik voel een afgrond in mij — o ! niet te overschrijden
en, mits ik leven moet in 't land van wee en lijden
in 't kale, lustloos land, o eindloos vaal en veeg
heb ik geloofd, in wie daar troostend tot mij neeg.

ARMOEDE.

Ei, zwakling! en gij denkt door Leven te negeeren
dat gij de dreiging harer wetten af zult weren,
en wandlen als in droom, wijl om U snikt en schreit,
en zingt, en huilt, en hijgt, fataal geweld van Strijd.
Gij zijt hem laf ontvlucht, maar zie, Ik ben gekomen
tot eenzame paleis klom Ik van uwe droomen,

De poorten zijn geweken, waar Ik naderkwam
Ik zet m'aan Uwen haard, en doof de laatste vlam.

(*Stilte*).

JONGELING. *(Onrustig).*

Wat wilt gij?

ARMOEDE.

Laat mij doen.

JONGELING. *(In vagen angst).*

'K en wil.

ARMOEDE.

Ei. vriend, kijk hier, mijn haren
zijn grijs en zilver van mijn dagen en ervaren...

Armoede *over en 't weer trippelend en met haren stok de verschillende stukken der meubeleering aanrakend die dan plotseling verdwijnen.*

ARMOEDE.

Wat doet hier dit gordijn?... Kan een tapeet U deren
de tafel moet geruimd.... weg met dit kostlijk maal
Men doove 't vuur

('t vuur gaat uit)

Wat, brandt hier wierook in de zaal?

(De twee chimeren der wierookstaanders vliegen klapwiekend weg.)

JONGELING. *(d'armen uitgestrekt.)*

En gij, verlaat gij m'ook mijn goudene chimeren ?

(*Hij valt bewusteloos)*

(*Op dit zelfde oogenblik stort het paleis in*).

III.

Eene gewelfde cel met naakte, witgekalkte muren. Jongeling *ligt op eene eenvoudige brits uitgestrekt. Boven hem giet een laag getralied venster haar zilvergrijs licht in 't wegdoezelend half-donker. Aan het voeteneinde zit* Ziekte *eene lange magere vrouw met groote koortsoogen.*

DE JONGELING. (*IJlend*)

Gelieve, gelieve wat laat gij m'alleen,
't wordt alles zóó vaag en zóó vreemd om mij heen !
Buig dieper tot mij dat mijn blik kan ontwaren
de wond van uw mond in uw matbleek gezicht
Uwe oogen als glinstrende meren van licht
omhevelend goud het kaproen uwer haren

Blijf dicht, zoo heel dicht, mijne sponde nabij
alsdat ik U voele gestaeg aan mijn zij
O leg Uwë hand in mijn tastende handen
'k en vrees meer, al haamren door traag schrijdende uur
mijn slapen, waar bloed spoedt als vliedende vuur,
of kleppren in koortsig gebeef, mijne tanden...

en 'k schouw, hoe mijn handpalm omvat als een schrijn
Uw handje, als een bloemblad van roomblank satijn,
en schouw en bepeins dit hoogheerlijke wonder
hoe vrede, hoe liefde, hoe rust en geluk

mij schonk eens haar lange en zoo innigen druk
en schouw, en bepeins, en verteêr m' en verwonder....

O leg 't op mijn hoofd nu Uw handje in gespeel,
zacht aaien Uw vingren in teere gestreel
door d' haren, mijn lievling, in zalvend meedoogen
dat, glijdende 't harde voorhoofd langs, neer
't er leed-diepe groeven, schoon effen strijk weer
en sluit, op een liefdesextaze, mijne oogen.

ZIEKTE. (*Zacht neuriënd als een wieglied*)

Ik heb U gewiegd in mijne armen — mijn kind,
Uw leden doen gloeien in koorts.
Ik heb U gedrukt aan mijn borsten — mijn kind,
Mijn Liefde is een zengende toorts.

JONGELING.

Uw stem is zangrig zoet, doch vreemd zijn uwe woorden ;
mijn hoofd is moe. te moe om trachten te verstaan ;
maar zalvend ruischt om mij als clavecijn akkoorden
de zang van uwe stem — al laat ze m'onvoldaan.

ZIEKTE.

Ik heb U gekneld en gekluisterd — mijn kind
opdat ge nooit trouweloos wordt ;
Ik heb U gezoend op den mond — mijn kind
en Uw lippen verschroeid en verdord.

JONGELING.

Wat zingt gij vreemd... 't word zwoel m'als zomeravond ;
weer sluipt een bange vrees m'als kille schaduw in.

'K vind U zóó vreemd... Uw lied is niet meer zielelavend
zóó glinsterend gluurt Uw oog, en wreevlig hoekt Uw kin.

ZIEKTE.

Ik heb U verlamd dat gebroken — mijn kind
gij, machteloos ligt voor mijn wil.
Ik schonk U mijn min of mijn haat — o kind
naar dartel gespeel van mijn gril.

JONGELING.

(*Onrustig*).

Lieve ik ben bang. Sprei 't goud gordijn van Uwe haren
dat m'heel de wereld bergt, en 'k allen, àl vergeet
en niets meer hoore, niets meer zie toch, niets meer weet
dan dat Uw strenglende armen veilig mij bewaren ;
dan dat Uw kloppend hart, hier tegen mijn gelaat
mijn denkensmoede voorhoofd, zoetwarm, pooplend slaat.
O Lieve, Lieve red mij, 'k voel mij machtloos glijden,
in deemsterrooden afgrond dààr.... o niet te mijden.
Wat draalt gij lang toch Lieve.... zie mijn mond
haakt gulzig naar Uw lippen frisch en roô-gezond
naar Uwe jeugd langt mijne jeugd....

Ziekte *lacht luid en gillend.*

Jongeling *wil opspringen maar zakt kreunend, naar zijne knieën tastend, terug.*

Wat nù.... mijn beenen
Ik wil mij rechten en ik stort onmachtig neêr,
een macht beheerscht mij waarvoor machtloos al verweer
T'is m'of 'k in 't al verdoezlend grauw vervloei hier om mij henen
Gij lacht.... en Liefde wat hebt gij met haar gedaan ?
Spreek, Spreek,

Ziekte *houdt hem eenen spiegel voor.*

Jongeling *kijkt verbaasd naar zijn afgeteerd gelaat dan na eenige stonden, lispelend, pijnlijk verwonderd :*

O Lieve Lieve ook gij ?

d'arm van Ziekte *afwendend die hem den spiegel blijft voorhouden en in snikken losbrekend.*

Ik heb verstaan.

Lange stilte waarin men slechts zijn snikken hoort.

Ziekte *is verdwenen.*

JONGELING. *(Dof).*

Vervloekt, o ziekte, die mij laflijk houdt gevangen
en alles mij herschept tot gruwel en tot hoon.
Het is of ijzren handen mijne slapen prangen....
O machtloos liggen voor den doem van uw geboôn
Ik wend mijn twijflend hoofd van wat ik heb geprezen
en ik bespot mij zelf in wellustmarteling
wijl zieletempel stort en driftenrood gerezen
als helledageraad — mijn godendeemstering...

(*Pooze*)

Maar iets blijft mij nu nog — dit vunzig vonkje leven
om te beseffen en te lijden — laatst bezit —
Ik gruw voor U die komen moet in klappend beven
en als een loensche kat in schaâuwen loerend zit
Treed voor dan, mits het moet —

Laat mij niet lang verbeiden
Laat mij niet lang alleen in levensmoeden nood,
Mijn knieën knikken, zweet breekt m'uit. Komt mij bevrijden
O ik bezwere U en aanroepe U, Eindgen Dood ! —

IV.

De nacht is geheel ingevallen. Plotslings in een phosphorisch lichten verschijnt Dood *in de gestalte eener mummie. Hij is gedeeltelijk in een lijkkleed gewikkeld. Als kapsel op het voorhoofd een aegyptische sphynx. In de linkerhand houdt hij, voorzichtig, eene kostelijke zilvere en kristalle rijve, waarin eenen worm.*

DOOD.

U roept mij ?....
Nou dat treft — Ik wou U juist bezoeken
tot eerste kennismaking — Wel ? — Vraag vrij maar op
Ben gansch tot uwen dienst. — Komaan, zeg uw verzoeken
Wordt gij nu stom en doof ?

De Jongeling *die bij* Doods *verschijnen verschrikt was opgesprongen zit, als versteend van vrees, in eenen hoek ineen gedoken, onmachtig een woord te uiten. —* Dood *nadertredend en hem onbeschaamd bekijkend, met een kort lachje.*

DOOD.

Hi Hi wat malle kop !

(*Goedig*).

Wees nu maar niet bevreesd. Ik kom slechts kennismaken
en keer wel weer zoo nu en dan, want men vergeet
mij al te lichtelijk voor lustiger vermaken
en ik — ik heb wel graag dat men iets van mij weet

(*Luchtig*).

Ik ben geen kwade gast maar heb alzoo mijn grillen

(*Vertrouwend.*)

Ha ik verveel mij niet ! 'k heb ik een mal bedrijf
Verbeeld je ! sommge luidjes tieren boos van *willen*
als Ik hun ziel koom scheiden van het lompe lijf.

De ziel koom scheiden — dat is de deftige zegswijze ziet ge, de beschaafde manier om te zeggen dat ik mijn beestje eten bezorg. Hé, mijn beestje.

(Hij tikt tegen de rijve.)

Gij kijkt zoo kwaad. — Maar hebt gij 't goed bezien ?
Wat aardig snuitje hé, en gladde roze ringen —
Waarom stopt g'uwe ooren. — Mijn taal klinkt valsch ?
och ja, ik val hier buiten 't spel met mijn plat proza.
— 't Levensspel heet poëtisch niet ?
poëtisch, 't moet op rijm ! — Nou transposeer jij 't maar
Ik laat U — 'k heb 't zóó druk —
Wij zien ons wel — entwaar

(*Af*).

V.

Jongeling *blijft een tijdje roerloos zitten met groote strakke oogen.*

JONGELING.

(*Opspringend zich betastend*).

Wat is dit, drassig, glibbrig vieslijk.... O een worm !
mij toe zie 'k schaaklend' ringen in rustloos bewegen...

(*Woest*).

O dreige een glimmend zwaard, o giere een felle storm
mijn moed tart het gevaar, mijn kracht en trouwe degen
maar dit, hoe dit geweerd — maar dit, hoe dit ontvlucht ?
ontvlucht, want 'k voele om mij de dolle waanzin komen...
Kijk, kijk er hangen groote zwarte vooglen in de lucht
en storten op mijn hoofd.

(*Zijn arm betastend*)

Mijn arm.

(*Zijn been betastend*)

Mijn been.

't Is of ik wormen voel om 't lijf alom gehangen

(*Zich betastend*).

Nog rotte 't vleesch niet weg... 'k voel nog geen harde scheên
Maar neen, 'k ben niet verloren... 't gloeien mijne wangen
Ik voel ovaal en vol mijn donzig aangezicht
mijn arm is vleezig,... 'k voele peeze en spieren trillen
Ik wil.... ik dood den waanzin door mijn heftig *willen*
maar hoe verdrijf 'k deze angsten ?

(*Met een blijden uitroep*).

licht, o reddend licht !

(*Hij ontsteekt eene kaars*).

(*Lange pooze.*)

(*Zacht klagend op éénderen, doffen toon*).

Waarheen ? mijn God waarheen ? men heeft mij al ontnomen
tot mijn gezonde jeugd en allerlaatsten waan,
mijn vroegere weelde is tot naakte armoede vergaan,
en wreede hallucinatie mijne eens gulden droomen.

Ik voel m'onmachtig nog in lijdzaamheid te leven
zoo naakt en nuchter, kennend einddoel van de reis.
Ik ben te zwakling om te zijn een koele wijs
en huiver voor 't bestaan, en gruwe voor het sneven.

Voor lijden die belet mij zelve te vergeten
bebrieglijk zoete Waan verberg m'in Uw gewaad
want ijdel elk gebaar en ijdel elke daad,
daar alles nutteloos en machteloos wij weten.

Waartoe gewenscht, getracht als ijdel alle trachten ?
Waartoe gezwoegd, gebouwd als stort toch elke muur ?
Waartoe gewild, gestreên als dan toch op den duur
Wij worden prooi van hem die cynisch staat te wachten.

O 'k zit ik roerloos nu, gebroken en, verslagen
met de oogen open, maar en wete ik waar ik schouw....
Ik waak mijn doode zelf in peinzenloos gerouw.
O wakend slapen zóó tot einde aller dagen.

VI.

(*De stem van* Lijden *buiten*).

Wie zwijgend kan lijden
en rustig verbeiden
wien tot hem zal schrijden
door 't slijk zijner baan.
Hij zal gemoeten
wie troostrijk zal groeten
en balsmend verzoeten
de wond hem geslaan.

JONGELING.

'K heb elken ijdlen waan en elke hoop begraven
en troost blijft toch maar waan....
en waan kan mij meer laven.

De stem van LIJDEN.

en hij die verlaten
en needrig gelaten
zich leiden zal laten
in lijdzaamheid ;
zijn voet zal betreden
de marmere treden
van 't eeuwige Eden
in zaligheid.

JONGELING.

O, ik ben schuw en bang te luistren en te hopen
ontnuchtring heeft te wreed mijn prille jeugd geleerd,
al sloot 'k mijn poorte, zie, als zonnestralen slopen
door scheur en spleten, wat ik sceptisch wil geweerd,
Was het toch waar en bleef misschien een hoop verscholen?
O zalig dan wie mij dees blijde boodschap brengt;
Wie hij ook zij, die tot dees duistre en droeve holen
de goede offrande van zijn zoete woorden plengt.

LIJDEN (*achter op het tooneel.*)

Ave Ave gloria
Wat deren de dagen,
Wat deren de slagen,
wie in zich zal dragen
in duurbre genà
den God hem geboren,
in stralende gloren,
en d'englenchoren
in gloria!

De JONGELING *is in vervoering opgestaan maar staat vertwijfelend nu hij* LIJDEN *heeft herkend.*

Wat is dit, welken wreeden goochel mijner zinnen
Hoe spreekt gij mij van troost die alle wonden sloeg.
Waarom toch, onvermurwbre, Uw martlen herbeginnen?

LIJDEN.

Was het niet Lijden, kind, wiens arm den Heiland droeg?
Mijn zoon, gij zoekt geluk, ik draag het in mijn handen
maar wierd Uw tuin gewied, gezuiverd Uwe woon
hebt gij in offervlam het onkruid doen verbranden?

JONGELING.

En dan, wat brengt gij mij.... hoezóó, een doornekroon?

LIJDEN.

En drukte zij niet Jezus om de godenslapen;
klom langs calvarie Hij niet tot de heemlen op?
Mijn zoon, vond gij dan niets van àl wat hier te rapen
hier, waar tot diamant versteende elk tranendrop.
Hebt gij dan niets verstaan? Was slechts gekras van raven
verrotting slechts U dood en armoe slechts gemis;
hebt gij deemoedig nog uw hoogmoed niet begraven;
geknield voor strenge wet die ons almachtig is.
Hebt gij dan niet gevoeld hoe werelden bewegen
en wentlen naar hun doel langs vast omschreven paân,
hoe elkeen, groot en klein, heeft plaats en rol gekregen
en slechts verdienstig wie zijn werk heeft goed gedaan,
in allen eenvoud, liefdevol, zóó 't wierd bevolen.

JONGELING. (*Bitter*).

Ei, geene wijsheid heelt de schrijnend-heete wond
Wie hongert vraagt een maal, een thuis wie loopt te dolen
een beurende arm, wie viel, bebloed, op barren grond.

LIJDEN.

Gij hebt geluk gezocht en gij hebt niet gevonden
het leven scheen te klein voor 't droombeeld Uwer waan
vertwijflend zijt gij toen de woestnis ingegaan,
met oogen droef betraand en lekend-bloedge wonden;
in eigenzinnigheid hebt gij daar toen gebouwd
in opstand voor de wet, in trouw met uw verlangen
hoe hoog Uw toren steeg, g'hebt nooit Uw heil aanschouwd
of waar 't, misschien, in machtloos trachten Uwer zangen.
O neen, in schoonheid, noch in weelde was geluk
was duurzaam, eeuwig heil verzadigend Uw trachten.
O neen, in liefde niet, ook dezer beeld brak stuk
in d'hollen tempel van de wakende gedachten;
en hebt gij niet gedeinsd voor hooploosheid van dood?
Hebt gij ooit iets bereikt? ging 't luttle niet verloren
dat lastig gij vergaarde in uur van drang en nood:
in scherven het idool, in gruis d'ivoren toren

JONGELING

Neen nooit bereikte ik iets, noch 't minste ik strijdend won,
en d'ijdelheid van ål heb ik te goed bevonden,
Ik sterf eraan....

(*Woest*).

O, dat 'k met een slag sterven kon
maar traag verbloeden moet uit ongeneesbre wonden!

LIJDEN.

Mijn kind, mits g' ijdel vond wat bloesemde om U heen
zelfs dood U 't ijdlë eind scheen van een ijdel leven;
O gij die 't al verloort, schouw wat U is gebleven:
Uw naakte zelf in naakte levende eeuwigheên.
'K ben U de stoere werker die in diepe schachten
trots donkren nacht en pijnlijk zwoegen is gedaald.
Daal in U zelf en dieper dan Uw kleine klachten
vind gij het glanzend goud dat ik heb bloot gehaald.

JONGELING.

Wat zegt gij in mijzelf zou ik geluk bevinden?

LIJDEN.

O gij die 't alle Einders speurend zijt gegaan,
en voelde op Uwe wang den beet van alle winden;
al gloeide op 't voorhoofd U den zoen van elken waan,
Uw strenglende armen slechts om kille ijlt mocht winden.
O Gij, die neergezeten, twijflend U mistrouwt
zooals gij in ontgoochling allen zult mistrouwen;
O gij die lijdt maar niet en boet, o gij die rouwt
niet om Uw zondge zelf, maar daar de Nacht kwam grauwen...
O Gij in stoeren trots te fier voor trage traan
die U ter oogen welt, maar aan hun rand blijft beven;
O mensch, die slechts in drift omvatte pooplend Leven
om in den wellustroes van Leven te vergaan

Hoort gij mijn stemme niet als de bazuine klinken
der wakenden Heraut die nieuwen dag verkondt
en, zóó ter horizonnen tonen zwak verklinken
herhalen zij ze niet met schaterenden mond...?
Aanhoor mij — want mijn woord ontsluit de heime hoven,
die lommren in Uw ziel en die gij niet en weet.
Dààr ligt de vijver van Uw spiegelend gelooven
die, griffend, geene rimpelbare ooit doorreet.
O hij die gloort omkransd van geurende anemonen
als eener venster zonnekaatsend helle ruit.
O hij die vaster dan het poedrend goud van droomen
d'Eeuwige Oneindigheid in bloemenband omsluit.
Hef Uwe hand en weer de zondige gewassen
die over hem liet ranken wulpsche zorgloosheid.
Vrees niet de doornen die Uw vingren zullen krassen
en wied het onkruid dat om geurgen zoom gedijt:
en kniel en buig U dan, de handen saam gevouwen
ootmoedig over 't bleek-bevrijde waatrenlicht
en in hun diepten zult gij, huiverend, aanschouwen
het eeuwig-ongetaalde — Godes aangezicht!

Eene groote beroering is over den Jongeling *gekomen.* — *Hij heeft begrepen en helder klinkt zijne stem.*

JONGELING.

O Lijden, zalig gij, — kunt gij mij nog vergeven
hoe, dolle dwaas, ik heb gewenscht, gevloekt, gemord,
O wees gebenedijd die mij tot licht geheven;
Ik, arme blinde, die door U weer ziende wordt.
O Moeder, aan Uw hand laat mij, den Heer genaken
laat m'houden, als een kind, een plooi van Uw gewaad
laat zijgen, om mijn hoofd, den dauw van Uwen raad;
blijf als een rechte vlam, in purpren schemer waken.
Want zie, wat ik ook doe, 'k blijf een onmondig kind
en wil al wat U wilt, maar weet niet hoe beginnen...
O Moeder, die mij trots mijn haten hebt bemind

verlaat mij niet want 'k voel zooveel nog, te ontginnen
'k doe naar mijn beste kunnen, maar ik blijf zóó ver
'k blijf zóó ellendig zwak al wil'k met al mijn willen
O zij mijn reddende Arke, zij mijn Heilands ster.
O leid mij, in mijn hert voel 'k twijfelende onrust stillen.
Gij zijt zóó goed, 'k voel 't nog zoo lastig log en zwaar
wat 'k af te wentlen heb — Gij zult mij toch ontfermen
en niet verstoten, niet? als ik misschien mocht kermen
in kranke machtloosheid of moeïgheid.... niet waar?

LIJDEN.

En voedt geen vrees nu gij Uw doel zult gaan genaken
O mijn geliefd-verloren weer hervonden zoon.
Ik leid U aan mijn hand tot Uwe vredewoon
zóó gij mij volgen wilt tot uiterste verzaken.

Gedurende het volgende wordt heller en heller het gouden licht dat nu zachtjes aan de schaduwen begint op te lossen. Nu ontwaart men Armoede *en* Ziekte *als gelukzalige maagden eener gothische schilderij.* Dood *als een aartsengel met gloeiend zwaard.*

Komt allen bij, o goede boôn van vrouwe Lijden
Gij die ik, ver van mij, in ruwheid heb verjaagd,
hoe U, na wat 'k U zei, vergeving nog gevraagd?....
maar needrig koom ik U mijn zware schuld belijden.
O knielend dank ik U, want Gij hebt goed verricht
het zaalge werk in mij dat U wierd uitverkoren?
Gij zuiverdet de baan, maaktet verzaken licht
en droegt mij veilig waar ik eenzaam liep verloren.
Treed allen bij, mijn heilgen: Armoe, Ziekte en Dood
die hebt mijn trots vergruisd, mijn hoogmoed hebt begraven
en, mij bevrijdend, schonkt de schoonste aller gaven
de parel van mijzelf in hopeloozen nood.

(*Hij knielt voor* Armoede *en zoent den boord van haar kleed*).

Gij Armoê in wiens spoor ik nederig wil treden
voor wie 'k verloochen 's werelds ijdle weelde en eer

een goed gemis was 't mij dat ik door U geleden;
door U, geen gouden keetnen wegen kluistrend meer.

(*Hij staat op en knielend voor* Ziekte).

En Gij, o zachte, met Uw groote passie oogen,
die schonkt mij eenzaamheid en lijdzaam stil geduld,
voor welker peeglend oog vlucht waan en looze logen;
en Gij, o machtge Dood in strengen ernst gehuld...
om U verzaak 'k mijzelf mijn schaamle lijf en leden.

(*opstaande*)

'K vlucht meer in angst voor U en schouw U in 't gelaat.
Gij roerloos, stoere engel voor 't verloren Eden
die, leunend op Uw zwaard, ter poorte wakend staat.

. . . .

LIJDEN.

Wie met mij verder wil heb ik nog dit te bieden
kroon Uwe slapen met dees bloedge doornenkroon.

(*De* Jongeling *met eenen stillen monkel de kroon aannemend.*)

Zal voortaan niet voor mij Uw heilgen Wil geschieden?...

Hij brengt de kroon eerbiedig aan zijne lippen en drukt ze, 't hoofd lichtelijk gebogen, om zijne slapen. Nu hij het hoofd weer opheft leken enkele bloeddroppelen langs zijn wezen op zijn effen wit overkleed.

Hij staat, als in extaze, en stort plotseling stil snikkend voor Lijdens *voeten mompelend*).

O Mater, Mater Dolorosa!

(Lijden *gracielijk naar hem buigend hare handen over zijne haren streelend lispelt*):

Zoon... mijn Zoon.

Dirk VANSINA.

Voor Dixmude. — Post C. 35.
1917.

GEDACHTEN OVER DEN TAALSTRIJD IN BELGIË

De « Exposition mondiale » te Gent was alweer een stadium van beteekenis.

Door heel de onderneming sprak eene haast ongelooflijke opvatting : de tentoonstelling moest het bewijs leveren van Vlaanderens afhankelijkheid ten opzichte van Frankrijk op gebied van taal, gedachten en kunst. Als uiting en betooging van Franschen geest, zoo werd van eerstaf die zoogezegde vaderlandsche uitstalling ingezien en aangelegd. Zoo werd zij door een Franschen minister in het Fransche Parlement voorgebracht en aangeprezen, wat eene nationale onkieschheid was ; zoo werd zij ingezet en doorgedreven door hare vaders en peters. Dat een Komiteit van Vlamingen reeds bij het aankondigen der tentoonstelling moest optreden om eene plaats voor de volkstaal te bedingen, was een bedroevend voorteeken.

Doch niettegenstaande die afgedwongen toegeving was en bleef de geest Fransch; wij hebben hier niet te spreken van de Fransche opening, van de uitsluitend Fransche uit- en opvoeringen bij 's konings bezoek, van de miskenning onzer taal in Oud-Vlaanderen, van het stelselmatig opzetten van Fransche muziek en het afwijzen van stukken onzer Vlaamsche meesters, van de beleedigingen die de Vlamingen opliepen als zij in hunne taal de bedienden aanspraken Al die feiten liggen nog versch in 't geheugen. De tentoonstelling was een voortdurende hoon voor de Vlamingen, en dan beschuldigde men dezen van schavuiterij, wanneer zij hunne misnoegdheid lucht gaven door het zingen van een *Vlaamsche Leeuw* tijdens de tusschenpoos van een uitsluitend Fransch tooneelfeest.

Waar heeft men ooit een nationaal werk gezien dat zoo anti-nationaal was? De oprichters schenen niet te weten bij wat volk zij waren, tenzij om dit volk te beschimpen. En toch waren dit mannen, te Gent opgegroeid, levende met en van het Vlaamsche volk en aangewezen als leiders van dit volk.

Ook in andere opzichten toonden zij zich van dit volk vervreemd en onbekend met zijnen aard. Door die zoo uitheemsche worstelpartij tusschen mannen, welke moest gevolgd worden door eene andere, tusschen vrouwen, verwierven zij de eer dat eene wet in de Kamer moest voorgesteld worden tegen die onmenschelijke afklopperij. En het gedeeltelijk katholiek Komiteit kreeg een tweeden lauwer, toen de Belgische bisschoppen de ouders moesten waarschuwen tegen de zedeloosheid der tentoonstelling. Een derde lauwer was het te kort in de kas bij het sluiten, als een stoffelijk bewijs van den weerzin, welken zij bij eigen landgenooten gewekt hadden, niettegenstaande de vele heerlijkheden van de worldfair-Cosmopolitische grootdoenerij en miskenning van eigen volksaard, dit waren

de twee kenmerken dier onderneming. Dit toont hoezeer de heeren, die er de opvatting en de leiding van hadden, door een verkeerde opvoeding misvormd en misgroeid waren, zoodanig dat zij als buiten hun volk staan. En in dien zin is de tentoonstelling van Gent het krachtigste bewijs geweest van de noodzakelijkheid eener Vlaamsche Hoogeschool, waar de voormannen van ons volk eene inheemsche, en niet eene ontaardende opvoeding zullen krijgen.

Dat een voorzitter der Kamer, anders een man met gezonden zin, en die op zijnen voorzitterszetel ongetwijfeld meer eer zou ingeoogst hebben, zich mede aan zulke wanschapenheden bezondigde, versterkt het bewijs. Het toont dat dit vergrijp tegen den volksgeest hier als gangbare munt kan aanschouwd worden.

Van een der inrichters, die zijn geld voor de tentoonstelling maar gestort had op voorwaarde dat het een werk van verfransching zijn zou, vernamen wij onlangs dat hij openbaar verzet aanteekende, wanneer Vlamingen uit Amerika in Vlaamsche taal handelsberichten aan hunne stamgenooten stuurden. En eenige dagen daarna ging hij met den burgemeester van Gent zich neervleien bij Frankrijks « nationaal » comiteit van tentoonstellingen. Moet men van zulke mannen niet getuigen dat zij reeds zedelijk bij Frankrijk ingelijfd zijn?

Maar juist datgene wat die handlangers van Frankrijk hadden willen bewijzen, namelijk dat Gent een te Fransch midden was voor een Vlaamsche Hoogeschool, werd niet bewezen. Maar heel die Franschdrijverij kwam niet van beneden, maar van boven, en dan nog slechts van zeer weinigen. Het volk deed er niet aan mee; integendeel, opdat de volksziel zich in dit opzicht niet zou openbaren, moesten de vijanden onzer taal de betooging voor de Vlaamsche Hooge-

school verhinderen of liever verbieden. De kreet van 't volk werd in zijn keel gewurgd. Maar een der drukste dagen der Gentsche wereldfoor was zeker die waarop het, bij het Vlaamsche muziekfeest, den Vlamingen gegund was eenigszins lucht te geven aan hunne innigste betrachtingen.

Wanneer onze Vlaamsche voormannen de regeering te woord riepen over de verkrachting der openbare spreekvrijheid te Gent, dan waren voorzitters en ministers er maar op uit om alles te vergoelijken en in den doofpot te steken.

* * *

Reeds bij de bespreking der legerwet had de regeering, bij monde van haar hoofd, den heer de Broqueville, gelegenheid gehad hare gevoelens jegens onze taal te laten blijken. Hij heeft de legeroversten willen brengen tot de kennis van het Vlaamsch en daartoe middelen aangewend die hem doelmatig voorkwamen; of zij het inderdaad zullen zijn, valt te betwijfelen. Dit zal immers grootendeels afhangen van den goeden wil der oversten zelven, zoowel der oudere als der jongere. Blijft de geest der legeroverheid tegen het Vlaamsch gekeerd, dan zal men de ministeriëele schikkingen verknoeien. En welke minister van oorlog zal krachtdadig genoeg zijn om daar tegen in te gaan? Ten andere, hij zal de misbruiken niet kennen; en indien een volksvertegenwoordiger op honderd gevallen één aanklaagt, dan zal het bestuur wel zorgen den minister wat op de mouw te speten of het geval eenvoudig te loochenen.

Wij denken niet dat de Vlaamsche soldaat ooit zal behandeld worden gelijk de Waalsche, zoolang er geen regimenten zijn met het Nederlandsch als diensttaal. Wel was, bij de laatste legerhervorming, het vraagstuk eener radicale splitsing in Waalsche en Vlaamsche regimenten nog niet rijp; maar

zeker is het toch dat Vlaamsche en Waalsche reeruten niet zij aan zij kunnen onderricht worden. De uitleg moet in alle geval gebeuren in de taal van den soldaat. Tenzij men van de Vlamingen achterblijvelingen wil maken, moet men ze afzonderen van de Walen, het mag dan zijn volgens regimenten, volgens bataillons, compagnies, of nog kleinere eenheden. En het ware goed dat in de wet te schrijven, opdat niet de eene of andere onderoverste gemakshalve zou denken dat hij in 't Fransch alles den Vlaamschen soldaat kan instampen, als hij maar genoeg scheldt en vloekt en straft. Daarom werd door Vlaamsche volksvertegenwosrdigers de vorming van Waalsche en Vlaamsche *compagnies* voorgesteld ; maar de Broqueville had er geene ooren naar, waarschijnlijk omdat Destreé's schrikgedachte : bestuurlijke scheiding, hem benauwde. En och ! wat kon eene klasseering der soldaten volgens de noodzakelijkheden van een degelijk onderricht afbreuk doen aan de nationale eenheid ? Zelfs eene splitsing van het leger in Vlaamsche en Waalsche *regimenten* kon dit niet. Als Vlamingen en Walen uiteengehouden worden, zullen zij met elkander niet twisten, en in tijd van oorlog zouden zij beter samenwerken ; vooral de oproeping ware vergemakkelijkt.

Men heeft wel eens gezegd dat dan Vlaamsche regimenten de onlusten onder de Walen zouden moeten beteugelen en aldus dezen nog meer zouden verbitteren. Maar indien men er half Vlaamsche en half Waalsche troepen tegen op stuurt, zoodanig dat Waalsche soldaten op hun eigen broeders moeten vuren, zal dat beter gaan ?

Men zou ook kunnen opwerpen dat Waalsche regimenten te overwegende socialistisch zouden zijn ; maar met evenveel grond kan men nu vreezen dat die socialisten al de regimenten met hunnen kwaden geest zullen aansteken. Al wat men tegen

de natuurlijke, dit is, de gewestelijke indeeling aanvoert, blijven ten slotte ijdele schrikdroomen, maar die de Vlaamsche jongens helaas ! nog lang zullen moeten bekoopen. En die zucht om de Vlamingen onder te houden, is zeker niet vreemd aan veler verzet tegen de splitsing..

***

Ongetwijfeld zette Minister Poullet als Vlaming niet gelukkig in bij zijn herinrichting van ons lager onderwijs. Dat men de Vlaamsche kinderhoofdjes noodeloos martelt met het aanleeren van twee talen tegelijk, dat zet zeker ons Vlaamsch lager onderwijs ten achteren tegen dat van 't Walenland. Een der schoolopzieners had den Minister verzekerd dat de kinderen beter de woorden hunner moedertaal begrijpen, als zij die in eene andere moeten overzetten. Waarlijk een wonderkruidje dat wij Vlamingen ontdekt hebben. Zonderling toch dat de Franschen aan hunne bébétjes geen Duitsch of Engelsch leeren opdat zij beter het Fransch zouden verstaan. En dat de Vlaamsche kinderen, op wie die ontdekking werd toegepast, doorgaans het slechtste zoowel Vlaamsch als Fransch schrijven.

Verder nog wilde de minister de Vlamingen platslaan met voorbeelden uit Holland. Gelukkig dat Van der Perre er niet opzag, tegenover die al te gedienstige inspecteurs ook zijne mannen op verkenning te sturen. (1)

(1) Opdat de degelijkheid van 't onderwijs niet te zeer opgeofferd worde aan het Fransch leeren, en ook om andere redenen, ware het geraadzaam jaarlijks wedstrijden in te richten voor al de door den Staat ondersteunde scholen, maar alleen in de verplichte vakken. Men zou b. v. een wedstrijd uitschrijven voor een der vier laagste, en een anderen voor een der vier hoogste klassen. De klas en het vak zouden telkens moeten uitgeloot en geenszins op voorhand gekend zijn. Dan zou men tasten hoe nadeelig het vroege Fransch-leeren is ; ook zou men de degelijkheid der scholen onderling kunnen vergelijken.

Wat het gebruik der moedertaal als voertaal betreft, daarop heeft de krachtdadigheid der Vlamingen toch den eerst gestemden noodlottigen tekst in een redelijken zin doen wijzigen; doch het blijft te bezien wat de ministerieele besluiten en hunne toepassing te Brussel en aan de taalgrens zullen zijn.

De strijd laat een kwaden indruk achter niet alleen uit hoofde der Franschgezinde houding der regeering, doch meer nog door de matheid en schaapschheid van vele katholieke volksvertegenwoordigers uit het Vlaamsche land tegenover de regeering en tegenover Woeste. Gelukkig heeft hij ook het strijdvuur der Vlamingen weer aangeblazen.

*
* *

Met zulke regeering en met zulke volksvertegenwoordigers hadden wij aan het wetsontwerp op de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool een nog erger wedervaren kunnen voorspellen dan het feitelijk gehad heeft bij de eerste schermutseling in de afdeelingen. De meerderheid der aanwezige leden stemde er voor. Daarom echter is de strijd nog niet gewonnen. Hoe zullen zij stemmen die afwezig waren? En reeds de verkiezing der verslaggevers, voor welke Woeste met een boosaardigen trek de geheime stemming verkreeg, duidde aan hoe weinig wij mogen betrouwen op de ja-stemmers. Hoe zullen zij zich gedragen als de regeering weer zoo iets halfslachtigs zal voorbrengen, dat geene oplossing zijn zal? Want het hangt in de lucht dat zij de verdubbeling der leergangen zal vragen. Zulke zienswijze zou ons van wege eene katholieke Regeering moeten verwonderen indien wij in de taalkwestie niet aan dubbelzinnig schipperen gewoon waren.

Sommige, zelfs hoogstaande, katholieken bekampen het voorstel der vervlaamsching om reden dat deze het officieel

onderwijs zou versterken tegenover het vrij- katholieke. Dit voorwendsel is valsch ; want voor eene louter Vlaamsche Hoogeschool te Gent mag men al niet meer studenten hopen dan er nu zijn ; maar richt Vlaamsche leergangen in naast Fransche, dan hebt gij als twee hoogescholen naast elkander, die samen eene grootere bevolking zullen hebben dan eene enkele. Die oplossing schijnt dus eer eene liberale. En toch staan gezaghebbende katholieken ze voor.

In geldelijk opzicht verwekt zij dubbele kosten.

Eindelijk van het standpunt van volksontwikkeling en algemeen nut, het eenige dat moet toongevend zijn, is zij in tegenspraak met zich zelve. De hoofdreden toch waarom eene hoogeschool in 't Vlaamsch land moet Vlaamsch zijn, is dat de hoogstudenten door hun hooger onderwijs niet van hun volk mogen vervreemd, maar integendeel er moeten voor opgeleid worden. Indien sommigen hunner willen buiten hun volk blijven staan en het ras van menschen als die boven bedoelde wereldfoor-inrichters voortzetten, dat zij dan hun hooger onderwijs elders in het land gaan zoeken. Maar de Staat moet hun dit werk niet vergemakkelijken noch hun de verbastering thuis bezorgen. En hoe kan het voor de nationale eenheid bevorderlijk zijn, in het hart van het Vlaamsche land eenen strijd te verwekken tusschen Vlaamschgezinden en Vlaamschvijandigen, de Vlamingen in twee kampen te splitsen, de eenen staande met Frankrijk, de anderen met Vlaanderen ?

*
* *

Wij hebben nu aangetoond hoe de huidige verwikkelingen van den taalstrijd een gevolg zijn van de verkeerde toestanden, door de politiekers van 't jaar 30 verwekt ; verder van den onwil en den overmoed der Walen, gevoegd bij de in regeerings-

kringen voortwoekerende wanbegrippen over vaderlandsliefde en volkseenheid.

Hoe moeten nu de echte Vlamingen zich ten overstaan van die omstandigheden gedragen? Hebben zij zelven zich niets te verwijten? Wij denken van wel; en 't is hoofdzakelijk om tot een gewetensonderzoek dienaangaande te komen dat wij deze bijdrage schreven.

Zeker is in de laatste jaren hun pogen ernstiger en kloeker geweest dan voorheen en zijn ze vooruitgekomen. Maar aan weinig bijval en berechtiging gewoon, zijn zij al seffens van vreugde vervoerd geworden, en zijn aan 't juichen gegaan alsof de zege reeds hun was. Er waren dagen van roes over den heerlijken opbloei van Vlaanderen, over de onweerstaanbare tij der opkomende volksmacht. Och arme! 't Was alles nog maar in 't verre, onzekere verschiet.

Men sprak veel van prachtmenschen; wat wij behoefden waren krachtmenschen.

't Ergste was dat men bij al dat hoogtijvieren het sluwe indringen van den vijand niet bemerkte of het geringschatte.

Vele aanvallen van Waalsche of Franschgezinde zijde bleven onbeantwoord. Dikwijls haalde men ze aan als om te zeggen: wat dwaze praat! Men vergat dat de uitzinnigste gedachten, behendig ingekleed, toch altijd ingang vinden bij menschen, die niet klaar zien of eenig belang vinden bij de logen. Daarom kunnen de eenvoudigste waarheden niet dikwijls en niet klaar genoeg herhaald, op alle tonen, in beide talen.

Wij hadden onbeschroomd aan de Walen moeten antwoorden: « Gij acht u verongelijkt, wij ook. Wij willen u geenszins verongelijken noch uitbuiten; gij ook niet, naar gij beweert. Welnu, onderzoeken wij den toestand. Laten wij zien

hoe het staat met de Vlamingen en Walen in 't bestuur van 't land, met de rechten van onze en uwe taal. Dat al de beambten en bedienden, dat ieder burger vrij zijne bezwaren doe kennen. Nadien zullen wij zoeken naar vaste bestuurregels om alle onrecht, alle misbruik te weren. In zooverre scheiding of splitsing daar toe noodig is, zijn wij er voor te vinden ». Zulke taal hadde waarschijnlijk als mondstopsel gediend, want aldra hadden de Walen gezien dat zij bij opheldering der toestanden niets te winnen hadden m. a. w. dat zij hunne vingeren hadden verbrand.

Nu hebben wij ze laten schreeuwen, ze hebben door geschreeuwd, en... gewonnen.

Vermits de kwestie der bestuurlijke scheiding reeds zulke uitslagen heeft gehad tegen ons, is zij niet meer voorbij te gaan. Wij moeten ze durven in 't gezicht zien.

Wat een schrikbeeld is van verre, is dikwijls niets als men 't dichtbij beschouwt.

Een bestuurlijke scheiding zou hierin bestaan dat er voor de openbare diensten, van onderwijs, leger, spoorwegen, posterijen, geldwezen, openbare werken enz. twee besturen zouden zijn, een Vlaamsch en een Fransch, hoogstens verbonden door een middenbestuur dat de samenwerking van beide zou behartigen. Zulke scheiding zou de Vlamingen voordeelig zijn : zij zou hun niet alleen vlaamschsprekende ambtenaars bezorgen, maar het Fransch zou ophouden de bestuurstaal en bijgevolg de hoofdtaal te zijn voor de Vlaamsche ambtenaars. Dezen zouden nog wel Fransch moeten kennen, maar Vlaamsch zou de eerste taal zijn in 't bestuur en zou dus zonder moeite de eerste taal worden in heel de opleiding der jeugd.

Dat zulke scheiding zou schaden aan de goede verstand-

houding der twee rassen, geloof ik niet, alhoewel de betrekkingen van handel en nijverheid er soms iets moeilijker konden door worden.

Wat er van zij, indien de Walen de bestuurlijke scheiding wenschen, hebben de Vlamingen geene reden om er zich tegen te verzetten ; doch wij achten het niet noodig zoo ver te gaan.

Wat voor de Vlamingen zou volstaan, is eene zekere gewestelijke indeeling der besturen, vooral wat aangaat het aanwerven en benoemen van ambtenaars en bedienden.

Waarom moeten Vlamingen uit Oost- of West-Vlaanderen geplaatst worden te Luik of te Namen, en, wederkeerig, Walen uit die streken te Antwerpen, te Gent of te Brugge ? Is het niet beter dat ieder in zijne streek blijft ?

Eene plaats van 2000 fr. is iemand 300 fr. meer waard wanneer hij ze mag bekleeden in zijn gewest. Daar immers heeft hij zijne familie en kennissen, daar is hij vertrouwd met taal en zeden, daar heeft hij gewoonlijk eene weerhelft gevonden, die nog meer dan hij aan haren geboortegrond gehecht is.

In opzicht van goeden dienst is het gewoonlijk niet wenschelijk dat een ambtenaar optrede in zijn eigen dorp of kleine stad, maar wel dat hij niet te ver van huis sta, te midden van zijn volk, met hetwelk hij veel gemakkelijker zal omgaan.

Het bestuur der trams en der bijzondere spoorwegenmaatschappijen trekt doorgaans zijn personeel uit de streek die het bedient, en de zaken gaan er niet minder goed om. In het lager onderwijs blijven de onderwijzers en onderwijzeressen ook in hunne provincie, en daardoor schikken zij zich beter naar den aard en de noodwendigheden van het volk ; dat zij zelfs op hun eigen dorp hun ambt waarnenen is echter verkeerd.

De betrekkingen zijn gezelliger en hartelijker tusschen

ambtgenooten, die elkander op de normaalschool gekend hebben. Voor de priesters gaat het evenzoo. Waarom wil dan de Staat zijne ambtenaars over heel het land heen en weer werpen?

Veronderstel dat men België verdeele in vier gewestelijke afdeelingen, omvattende de eerste Antwerpen, Vlaamsch Brabant en Limburg, de tweede Oost- en West-Vlaanderen, de derde Henegouwen en Waalsch Brabant, de vierde Luik, Namen en Luxemburg en dat men voor de jonge lieden dier verschillende afdeelingen bijzondere examens en bijzondere kaders inrichte, dan ware de taalkwestie natuurlijkerwijze opgelost, geene streek zou bevoorrecht noch benadeeld zijn, al de ambtenaren en bedienden zouden tevreden zijn en de dienst zou beter verricht worden.

Brussel en voorsteden zijnde het middenpunt, zouden op zich zelf staan. Daar zou men ambtenaars en bedienden gedeeltelijk nemen uit de Brusselsche bevolking en van hen zou men eene degelijke kennis van het Nederlandsch eischen, ofschoon Fransch hun eerste taal zou mogen zijn. De overige ambtenaars van het middenbestuur zou men kiezen uit elk der vier gezegde afdeelingen in gelijke verhouding. Zij zouden vooral de betrekkingen van het middenbestuur met elk dier vier gewesten onderhouden. Zoo zouden die, welke uit het Walenland komen, al weinig Vlaamsch noodig hebben.

Dat zijn de hoofdlijnen van een ontwerp dat mits wat goeden wil, uit te werken is en alle redelijke menschen kan bevredigen, zonder maar eenigszins de Belgische eenheid te breken.

Men late toch niet langer de wonde veretteren. De Walen schreeuwen al luider en luider; de Vlamingen klagen natuurlijk niet minder; en beiden heeten zich verongelijkt. Nog is er kans de zaken bij te leggen, later zal dit veel moeilijker vallen.

Wanneer in 't kort de spoorwegen als afzonderlijk Staatsbedrijf zullen ingericht worden, zullen er voorzorgen te nemen zijn, want een zelfstandige beheerraad, gekozen onder de verschillende verfranschte nijverheids- en handelsbazen, zou allicht de taalkwestie kunnen uit het oog verliezen ten nadeele der Vlamingen.

In alle geval mag de Regeering niet voortgaan de Vlamingen te slachtofferen op den altaar eener kunstmatige en valsche eenheid.

(Slot volgt.) FR. DRIJVERS.

KRONIEK DER VLAAMSCHE BEWEGING.

HET UITZICHT DER DINGEN.

Indien het Parlement niet zoo vaak bedrieglijk was zou men haast vermoeden gaan dat het zwaartepunt van den Vlaamschen strijd voortaan te zoeken valt in die groote onesthetische zaal waar honderd zes en tachtig menschen min of meer geregeld dagbladen lezen, brieven schrijven en ook wel eens vlagen van toorn door vlagen van welsprekendheid laten afwisselen.

Het is wel een zonderling feit, de moeite waard om aan te stippen, dat vrijwel alle kwesties, tot zelfs het vrouwenstemrecht, slapjes worden afgehandeld maar dat de minste zijlingsche zinspeling op de Vlaamsche kwestie voldoende is om een wind van tempeest in den tempel der Natie te doen opgaan. De vlaamsche kwestie heeft thans, evenzeer als een partijschap, een indeeling in de Kamer teweeg gebracht.

Al de menschen welke daar zetelen hebben er nooit genoeg aan te herhalen dat hun Belg-zijn den voorrang heeft over alle ingeborenheid of natuurlijke neiging ; een vijftal menschen uitgezonderd die met even veel

nuchterheid over de zaak spreken, als zij erover denken. Maar één woord is voldoende : dan daveren de banken onder de vuistslagen en van al die Belgen is geen schijn meer te bespeuren : Vlaming staat tegen Waal en franskiljon.

Een heele ommekeer is dan ook binnen die muren geschied : oude partijleiders hebben de verjongingskuur medegemaakt ; midden de vele jongeren welke de vlaamsche beweging als een atmosfeer rondom zich voelen, nemen zij een eigen plaatsje in. Zij zijn de cerebrale flaminganten, die lang niet van een combinatie afkeerig zijn, die meer vlaamsch denken dan zij vlaamsch voelen, maar die het gezag van hun naam en de ervaring van hun parlementair verleden aan de beweging van Vlaanderen hebben geschonken.

En naast hen, de velen die meer rechtstreeks gegroeid zijn uit de beweging, of die meedobberend, een riemslag bijzetten in hun vaart stroomafwaarts.

Er is veel kwaad gezeid van het programma der vier punten, haast zooveel kwaad als van de veertien punten welke den oorlog gewonnen en den vrede verloren hebben. Maar één zaak is van onschatbaar voordeel erin gebleken : dat een concentratie mogelijk was zooals deze welke thans in ons Parlement is geschied.

Ons Parlement ! Laten wij goed begrijpen. Ons Parlement is de kamer en niet het huis voor geretretteerden dat men Senaat noemt. Dit achtbaar lichaam waar toch ook wordt gestemd, komt, in de opinie van de menschen, heelemaal niet in aanmerking. Het is op zich zelf reeds een bewijs hoe in Vlaanderen het flamingantisme evenwijdig loopt met de democratie, dat er een oneindige afstand bestaat tusschen Kamer en Senaat over de oplossing van de vlaamsche kwestie. Onder de zegening van die fonkelmooie muurschilderingen waar eeuwen van slaafschheid en seigneurie in werden vastgelegd, is de feodale gedachte daar nog in leven gebleven.

Maar de kracht van de Vlaamsche Beweging, thans evengoed als vroeger, ligt niet in de Kamer te zoeken. Slechts eene geestesrichting welke stop staat kristalliseert zich in het Parlement : de katholieke opvatting vóór den oorlog, de liberale op dit oogenblik. De krachten welke buiten deze parlementaire sfeer liggen zijn feitelijk de eenig betrouwbare voor de vastheid van de vlaamsche gedachte.

Stellig, alle katholieke volksvertegenwoordigers uit Vlaanderen, met

uitzondering van een paar antiquarische curiositeiten, hebben het bepaalde vlaamsche minimumprogram onderschreven. Menig onder hen heeft gebogen voor den wil van de kiezers, maar de lippen hebben toch het ja-woord uitgesproken en de parlementaire vlaamsche groep telt in hen zooveel eenheden te meer. Men vergete echter niet dat de ijver en standvastigheid van menig kamerlid in rechtstreeksche verhouding staat met de levenskracht van de vlaamsche vereenigingen uit hun arrondissement. Het is dank aan die vereenigingen dat de katholieke partij in Vlaanderen feitelijk het minimum program in haar statuten heeft opgeschreven ; van die vereenigingen ook zal het verdere lot afhangen van de parlementaire actie der Vlamingen.

De vlaamsche Kamergroep trouwens geeft slechts een heel kalm beeld weer van de stroomingen in het vlaamsche land. Buiten de welbekende minimum-eischen komt geen verdere richting in de besprekingen voor, de frontpartij natuurlijk niet meêgerekend in deze algemeene vaststelling. En die effenheid welke het vlaamsche gedeelte van het parlement vertoont, is juist geen gave afbeelding van den vlaamschen strijd. Het eenige wat er uit zou te besluiten vallen is dat al de leidende krachten, ook op politiek gebied, zich in het teeken hebben gesteld van het vlaamsche rechtsherstel, dat alle reactie tegen de Vlaamsche Beweging in het katholieke kamp verdere werkelijke meêzeggenschap heeft verbeurd.

Deze oorlog heeft ons meer zelfstandige menschen gegeven in Vlaanderen ; zij die thans aan het jammeren zijn over ontbrekende eenheid, bejammeren, op onbewuste wijze misschien, het opkomen der zelfstandigheid van de onderscheidene vlaamsche krachten. Als ik hier in alle oprechtheid mijn eigen meening uitspreken mag, dan is het om te zeggen dat ik de verscheidenheid van thans verkies boven de zoogezegde eenheid van vóór den oorlog.

STROOMINGEN.

Want dat was een eenheid uit noodzakelijkheid des middels. Waarover kon men het oneens zijn als men niet eens een algemeen program had uitgediept dat grondige verscheidenheden in de opvatting kon laten geboren worden ? Wij hielden aan elkaar vóór fragmenten van een program, zooals Hoogeschoolkwestie en legerkwestie over dewelke geen oneenigheid mogelijk was ; ja, heel den strijd van de laatste jaren

was samengetrokken op één punt : de vervlaamsching van Gent. En zoo onmiddellijk was die betrachting, zoo ganschelijk beheerschte zij heel het vlaamsche streven, dat verdere beschouwingen op het achterplan bleven. Wel gingen er een paar stemmen op voor bestuurlijke scheiding, maar dit viel niet hooger aan te slaan dan een tijdelijke geprikkeldheid over het stoute schrift : « Lettre au Roi » van den heer Destrée die wel geroepen schijnt om heel zijn levensdagen door en over alle kwesties waar hij ooit aan raakte, te verbranden wat hij heeft aangebeden.

Vanaf het oogenblik dat men al die punten niet meer beschouwde als op zich zelf staande, of liever als uitsluitend vallend in de onmiddellijke sfeer van betrachtingen, kon die eenheid, die kleurloosheid, niet langer behouden blijven. Want een naast elkaar schikken van elementen is nog geen program. De kwestie van het verband dat, door de verwezenlijking van die onderscheidene punten, in het Belgisch kader geschapen werd, van de feitelijke uitkomst van den cultureelen strijd, van den samenhang tusschen taaltoestanden en economische noodwendigheden, moest onvermijdelijk een schifting in de opinies teweeg brengen.

Zoo staan thans wij in Vlaanderen voor de sterke stroomingen welke de vlaamsche gedachten kruisen.

Mijn taak is het niet pro of contra te pleiten. De voorstanders van zelfbestuur of van de cultureele autonomie met bestuurlijke aanpassing hebben trouwens op voldoende wijze hun wederzijdsche beweegredenen laten kennen. Maar het is wel van belang den toestand te belichten welke, door het bestaan van beide richtingen in Vlaanderen geschapen werd.

Men meent soms het onderscheid tusschen beide door loutere opportuniteits bekommeringen uit te leggen. Dit is een dwaling. Zoo niet zouden beide groepen niet in theoretisch, alleen in chronologisch opzicht van elkaar verschillen. En die verwarring is niet alleen levendig bij degenen welke van uit een Brusselsche music-hall over de belangen van het land filosofeeren, maar ook bij vele goede menschen uit Vlaanderen. Waar de de eene richting niet verder loopt dan *die* oplossing waar het cultureele vraagstuk onmiddellijk bij de taalkwestie aansluit, draaft de andere door op het terrein waar ook kwesties oprijzen buiten rechtstreeksch verband met de factors welke niet onmiddellijk van het taalvraagstuk afhankelijk zijn. Voorzeker, het cultureele complex van een volksleven schiet zoo ver wortel dat er kan naar gezocht worden in de meest onvermoede

diepten. Maar dit complex wordt nauwkeurig afgesloten door de eenen, terwijl de anderen het een onbeperkte ruimte geven.

Heel makkelijk is het niet om met stiptheid te bespreken het uitzicht van Vlaanderen na de verwezenlijking van elk der beide programma's. De verhouding tusschen de centralisatie van het Belgische staatswezen en een, op cultureel gebied autonoom Vlaanderen, laat zich niet licht formuleeren terwijl anderzijds niet met alle eenvoudigheid des harten kan worden uitspraak gedaan over medezeggenschap van de algemeenheid in regionale toestanden en belangen. Juist die afbakening is door de voorstanders van zelfbestuur slechts in een algemeene formule vastgelegd.

Beide stroomingen zijn hunne bedding steeds dieper aan het graven. Daar zijn rijke krachten in Vlaanderen gewassen, daar is toewijding en idealisme. Maar de omstandigheden zullen op de onmiddellijke versterking van de eene of de andere groep een ontzaglijken invloed uitoefenen. Het verwezenlijken, één voor één van de punten van het minmum-program, te beginnen met de vervlaamsching der Gentsche hoogeschool, zal voor de naaste toekomst van de groepen beslissend zijn. Een verwerpen door een meerderheid van Walen en Franskiljons zou een zeer sterke aanwinst met zich brengen van de gedachte van zelfbestuur. De bittere ondervinding dat gelijke medezeggenschap van Walen en Vlamingen, over Vlaamsche aangelegenheden ten ongunste keert van de Vlaamsche betrachtingen zou zeer velen afkeerig maken van een stelsel dat aan een bespottelijke en anti-demokratische minderheid toelaat het noordergedeelde van het land in vazaalschap te houden door de overmacht van het zuidelijke gedeelte. Zij die meenen dat zulke misslagen zijn goed te praten met een paar volzinnen welke een applaus-graag Parlement toejuicht, dat gemeenzaam gedragen lijden een argument voor unitaristische wantoestanden is, zullen bittere ontgoochelingen niet lang ontloopen.

DE HOOGESCHOOL.

Met de hoogeschoolkwestie zijn wij gekomen tot in het hart van de huidige strijdperiode.

De eerste Minister heeft verklaard dat er niet één, maar vele vlaamsche kwesties bestonden. De heer Delacroix is een Brusselaar en zijn kijk op die zaken geschiedt door een brusselschen bril. Onze Premier meent

namelijk dat onderwijs en leger, gerecht en bestuur van elkaar los te maken vraagstukken zijn welke, afscheidbaar van elkander, een verschillende oplossing kunnen krijgen.

Vandaar die opvatting welke hij heeft van de taalcommissie welke één voor één de onderscheidene vraagstukken moet instudeeren en de voorgestelde oplossingen onderzoeken.

De heer Delacroix heeft ongelijk de Vlaamsche kwestie in compartimenten te zien : daar is maar één Vlaamsche kwestie welke zich openbaart in een complex van elementen. En die kwestie is het principe der eentaligheid van Vlaanderen. Dit principe wordt het scherpste gesteld in het hoogeschoolvraagstuk.

Want hier moet al of niet het vonnis worden uitgesproken over die zoo gezegde tweetaligheid welke slechts bestaat in het feit dat, verspreid in de Vlaamsche massa, hier en daar een groepje woont van menschen die zich door hun taal buiten het volk hebben gesteld. Alle andere kwesties mogen de gewenschte oplossing krijgen, zelfs wat het leger betreft : zoolang de hoogeschoolkwestie niet geregeld is naar Vlaamsche vereischte, blijft de oplossing van het Vlaamsche vraagstuk feitelijk ongedaan.

En de kansen voor deze oplossing zijn vooralsnog onzeker.

Uit de stemming in de afdeelingen hebben wij lang niet onaangename gevolgtrekkingen kunnen opmaken. Het is waar dat de tegenstanders met gewilde luchthartigheid bij al hun goden hebben gezworen dat zulks niets te beteekenen had. Een Antwerpsch krantenmensch die dagelijks meer en meer een pathologische curiositeit wordt, haalde er zelfs deze gevolgtrekking uit dat, op 186 kamerleden er maar 62 de vervlaamsching genegen waren. Met dezelfde logica had men hem kunnen toevoegen dat er op de 186 maar 58 tegen waren geweest. In alle geval, afdoende mag die stemming niet heeten en veel gissingen blijven over.

Het lot van de Vlaamsche hoogeschool ligt niet in handen van de Vlamingen : daar zijn de posities reeds afgebakend. De rechterzijde uit Vlaanderen is er voor met uizondering van een paar relikwiën uit een parlement dat de democratie beschouwde als een soort brontosauros ; de vijftien liberalen zijn er tegen, een viertal loffelijke uitzonderingen terzij gelaten. Die hebben als woordvoerder den heer Braun gekozen die door afkomst, naam en daden voorbestemd is om in nationale aangelegenheden de spreekbuis te zijn van een partij welke doodgeduwd wordt door den

tijd. Zoon'n partij als tegenstrever hebben is een argument te meer voor het democratische karakter van de beweging.

Blijft nog de socialistische linkerzijde. En hier is de leelijke vlek. Twee invloedssferen vallen duidelijk aan te merken : die van Huysmans, intellectueel de sterkste van de Vlaamsche socialisten ; die van Anseele welke zijn sukkelaars als Lampens en Cnudde en zijn niet ontwikkelden als De Brume in zijn kring rekent.

Alles te zamen genomen, moet het duidelijk zijn voor Brusselaars en Walen dat Vlaanderen, het democratische en intellectueele Vlaanderen, de vervlaamsching als eenige oplossing gedoogen kan.

Maar ook de Walen en de Brusselaars hebben medezeggenschap — en zij geven de beslissing.

Het ruime aandeel van de katholieken in dit opzicht valt alras in het oog. Wel is de kwestie der Hoogeschool geene partijzaak, maar tevens valt ook, in het algemeene kader van de katholieke partij, rekening te houden met het feit dat heel de vlaamsche rechterzijde een vast bepaald standpunt heeft ingenomen over een kwestie welke op onbetwistbare wijze in allereerste plaats Vlaanderen aanbelangt. Ten aanzien van zulke toestanden zijn overwegingen van stevigheid en blijvende verstandhouding in de partij niet overbodig. Een stugge tegenstand van de bijna algemeenheid van de katholieke Waalsche groep, tegen wat de katholieke Vlaamsche groep als een zaak van onaanvechtbare rechtvaardigheid beschouwt, zou de deur openzetten voor vele wrijvingen. Zelfs voor kwesties welke geen onmiddellijk verband houden met een partijregeling is het gevaarlijk twee gansch tegenstrijdige, compacte groepen te hebben. Vooral in deze omstandigheden kan, bij de vele vrije kwesties die zullen opduiken, die band van sympathie, van instinctmatige saamhoorigheid zelfs bij betwistbare vraagstukken, een diepgaande meeningsverschil ver strekkende gevolgen hebben.

De zeer gunstige vertegenwoordiging welke de rechterzijde naar de taalcommissie heeft gezonden, schijnt er op te wijzen dat met die toestanden werd rekening gehouden.

Hetzelfde mag, spijtig genoeg, niet gezegd over de socialistische afgevaardigden. De Vlaamsche opinie heeft hier haar rechten niet gekregen. Het valt te verwonderen dat Huysmans, die gaandeweg heel de Vlaamsche partijfractie beheerscht geen gunstiger uitslag heeft weten te bereiken.

WALEN EN VLAMINGEN.

Dit brengt ons meteen op de verhoudingen welke in het Parlement bestaan tusschen Vlaanderen en Wallonië over de regeling van de Vlaamsche kwestie.

Het heeft een tijdlang als axioma gegolden dat niet de Walen op den weg zouden gestaan hebben van de vlaamsche wedergeboorte. Dat het de caste uit Vlaanderen was, de franskiljons, de meesters van de economische factors in Vlaanderen, die liberale of liberaal getinte burgerij welke de tradities van 1830 vereeuwigen wilde en de lijn houden tusschen het vulgaire en het deftige.

Onze franskiljons zijn thans in het hospitaal der ongeneesbaren geland. Democratie, door de machtige stembus, heeft de invloed van goud en gezag vernietigd; de middeleeuwsche toestanden welke in Vlaanderen nog te vinden waren, groeien weg. De pers in Vlaanderen opent den weg naar de vlaamsche eenheid. De Brauns en de Mechelyncks en de Strauss (heerlijke namen) komen als onwezenlijke verschijnselen voor; hun taal wekt bevreemding als een echo uit een tijdperk dat afgesloten werd. Wie de gelegenheid heeft in de Kamer hun bedrijf na te gaan, kan vaststellen hoe moedeloos, zonder houvast, zij zetelen te midden de gewijzigde en frisscher atmosfeer van het land. Om ze werkelijk te zien in hun natuurlijk kader, moet men ze weervinden op een van die bonte muurschilderingen uit de parlementaire plechtigheden, als de ouderen van dagen, de kaalhoofden en de grijs-gebaarden, met ernst en statigheid een cavalcade als nationaal werk bijwoonden.

Zij zijn op en weg. Hun intellectueele kracht ligt verdord in de boeken van een voorbij regiem, hun staatsmanschap wordt teruggedrongen naar de bestuurstafels van vennootschappen en naamlooze maatschappijen. Vanaf het oogenblik dat de massa een faktor is geworden, wordt het openbare leven voor hen eene woestenij. Hun pers kwijnt weg, hun beroemdheden sterven uit, geen jong geslacht draagt hun taak over maar een nieuwe tijd.

Waren de franskiljons, alleen de vijand van de vlaamsche hervorming, dan wordt de franskiljon morgen in een museum van oudheden opgeborgen.

Maar jammer genoeg is zulks het geval niet.

Ik herinner mij nog heel wel hoe ook in den gouden studententijd van

het vóór oorlogsche Leuven, geen flamingantische vergadering gehouden werd of men stelde, theoretisch ten minste, de walen buiten alle verantwoordelijkheid voor het pijnlijke lot van Vlaanderen. Maar geen uurtje nadien was men slaags geraakt met de broeders uit Wallonië; dan ging men eenzaam naar het hok al filosofeerend hoe de meest banale praktijk de liefelijkste theorie naar den bliksem slaat.

Neen, niet alleen den bloedarmen franskiljon vinden wij op onze baan ter vlaamsche ontvoogding. De noodkreet van de achteruitgedrongen latijnsche voorwacht werd in Wallonië vernomen; en vanuit Frankrijk, via Brussel, en van uit Wallonië komt steun opgedaagd.

De jongste gebeurtenissen in de Kamer hebben de natuur de conventies laten doodschreeuwen: Belgen, belges tout court, zitten er haast niet op het parlementaire kalfsleder. De natuurlijke aandrift, de stem van het bloed, dreunt hooger op dan de schetterende Brabançonne.

Dit is een zaak van gevoel en een zaak van belang. Wel begrijpelijk is het dat een waal zoo maar niet goedschiks een kolonie laat vlotten waar zijn onwetendheid van de landstaal tot nog toe een aanbeveling was. Een ommekeer in den staat van zaken ontneemt hem het feitelijke monopool van administratie en bureelratterij. Het is trouwens een begin van het einde voor de cultureele superioriteit aan dewelke hij zich ook in Vlaanderen, meest van al in Vlaanderen, deelachtig voelde.

« Le cœur a ses raisons que la raison ne connait pas ». Een paar menschen uitgezonderd, is geen bodem zoo onvruchtbaar als deze voor alle overtuigende arbeid. Dit kleinscheepsche imperialisme, het intiemste kind van egoïsme, is zóó natuurlijk; voorrecht blijft doof waar het recht een einde van het voorrecht beteekent.

In België loopen twee sferen; Walen en Vlamingen doen steeds voort aan hun eigen kruisloop van argumenten; elk van hen redeneert voor de eigen menschen. In de verhouding tusschen beide elementen is nu eenmaal, hoe zonderling het ook klinken moge, het verstandselement het zwakste. Tot op het oogenblik dat, achter een eisch tot vervlaamsching, geen voldoende kracht zat, hebben de Walen zelfs maar het recht op vlaamsch hooger onderwijs niet willen erkennen. Thans ontkennen zij beslist het recht tot vervlaamsching.

Met het geschil over de Vlaamsche Hoogeschool is het teeken der tegenstrijdigheid over België geheven. Trachten wij niet te begrijpen, het is een, laten wij zeggen, physische onmogelijkheid. Onze geest is

anders, onze opvatting over cultuur, ons begrip van rechtvaardigheid, met één woord : onze persoonlijkheid is anders. Wat men ook ingeroepen heeft aan argumenten uit de economie welke alles moesten effenen, wat men ook zingt van gemeenzaam lijden, van redeneeringen welke alles vermogend zijn : wie tegen de natuur ingaat vaart stroomopwaarts. Het gemis van individualiteit dat, te zamen van het gemis van cultuur, in Vlaanderen valt waar te nemen, heeft het diepgrondige verschil van geaardheid nog niet vermogen naar voren te brengen. De eerste opbloei van een raseigen vlaamsche cultuur zal hierin voor velen een openbaring zijn : geheel ons geestesleven slaat een andere richting in, ons onderwijs heeft andere behoeften, de meest elementaire begrippen berusten op andere grondslagen. Dan zal het misschien voor velen klaar worden hoe een identieke opvatting van een kwestie als de vervlaamsching der Hoogeschool onmogelijk was, hoe een inenten van de aanschouwing van een volk ondoenlijk is op een ander volk.

Laten wij hierin berusten. De beste argumenten om Waalsche persoonlijkheden over te halen zich niet schrap te zetten tegen de Vlaamsche eischen, zijn niet te vinden op het domein van het cerebrale. De virtuosen van de politiek moeten hier de uitkomst zoeken.

LITERATUUR.

Papiernood en duur leven hebben den vloed van brochuurtjes met dewelke de Vlamingen hun papieren strijd voerden, op aanzienlijke wijze ingedijkt. Theorie wordt ons, buiten de dagbladartikels om, onthouden en de leeuw brult niet meer in vele bladzijden geestdriftig betoog.

Eén vlugschriftje heeft de aandacht gaande gemaakt door sierlijke uitgave en gunstig onthaal. Het Laatslaapstertje van Vlaanderen wordt er met alle gemanierdheid van de wereld aan herinnerd dat er na den middag niet langer moet worden gegeeuwd ; de Eva van Vlaanderen wordt voor den spiegel geplaatst om te zien of, door geen optisch mirakel, geen Maria van Vlaanderen zou weerkaatst worden.

Zooveel goeds werd er over geschreven dat ik een beetje verschuchterd ben om stilletjes te zeggen : « Bedaard, mijn vrienden. Laten wij geen Roeland luiden in een kappelletje van rococo ».

Modieus is het zeker, en het past in het seizoen als de serre-bloemen doen vergeten dat de geur van ruimte ademt door andere jaargetijden.

O zoo omzichtig wordt aan onze juffertjes gezeid : « Kindertjes, nou 's netjes wezen, hoor! ». Met zoo'n airtje van « wat zeg je daarvan » wordt ge-evangelied.

Van brutaliteit houd ik niet, maar tusschen een oprecht en kleurig woord en dàt proza is de afstand onmetelijk. En ik kan me maar niet in het hoofd krijgen dat odeurtjes-proza en vaseline-betoog de Eva's tot Maria's zullen maken.

« Sauf votre respect » is dit het weinigje kwaad dat ik erover te zeggen had.

BOEKENNIEUWS

« **Geneeskundige Plichtenleer** » door J. SALSMANS, S. J. (XV. — 208 blz.), uitgave van « Onze Studiën », De Vlaamsche Boekenhalle, Leuven.

Het is ons een waar genoegen dit boek aan de lezers van D. W. en B. voor te stellen. Naar zulk een werk, dat in Vlaamscher tale nog niet bestond, zag sinds jaren onze Vlaamsche geneesheeren- en apothekerswereld verlangend uit. Thans is die wensch in vervulling gegaan, en het werk van P. Salsmans zal welkom zijn, zoo welkom als zijn « Rechtelijke Plichtenleer », over enkele jaren met buitengewonen bijval onthaald. Dr de Stella, leidt het in waardeerende termen, voor zijn confraters in de geneeskunde, in : de lof, dien hij voor het werk over heeft, is meer dan verdiend, en we kunnen ons slechts erbij aansluiten.

Een kort overzicht van het boek zal volstaan om van meet af de belangrijkheid der handelende vraagstukken te doen inzien. In een eerste deel geeft Schr. een beknopte, doch nauwkeurige uiteenzetting der algemeene zedenleerbegrippen, zooals ook de inzet was van zijn « Rechtelijke Plichtenleer » : het gaat hier over de leer der vrijheid, verant-

woordelijkheid, toerekenbaarheid, der handeling met het dubbel gevolg, der plichten van naastenliefde en rechtvaardigheid. Deze algemeene leer is uiterst gewichtig : men sla ze niet te rap over, want zij is de grondslag waarop de verdere, bijzondere plichtenleer moet opgebouwd worden. Daarna onderzoekt Schr. de eigenlijke beroepsplichten der artsen, door hem ingedeeld in algemeene en bijzondere. De algemeene beroepsplichten, die de stof uitmaken van het tweede deel, zijn : kennis en zorgvuldigheid, en kieschheid. De laatste plicht wordt in den breede onderzocht : het beroepsgeheim vooral vestigt de aandacht. De bijzondere beroepsplichten zijn het voorwerp van het derde en het laatste deel. Hier heeft Schr. het in drie hoofdstukken over kuischheid en huwelijk, vroedkunde en zedenleer, geneesheer en godsdienst. Kort en klaar worden de groote, leidende grondstellingen over kuischheid en geslachtsleven daargesteld : daardoor blijkt, en dit is van het hoogste belang, hoe de leer der kristene wijsbegeerte en der katholieke Kerk nopens dit zooveel bestreden vraagstuk, ten slotte uiterst *redelijk* is, overeenstemmend met de redelijke menschelijke natuur, vereischt tot het welzijn van maatschappij en samenleving. Wat een geneesheer, een apotheker denken moet over vruchtafdrijving, wordt klaar voorgehouden, door het onderscheid tusschen *rechtstreeksche* en *onrechtstreeksche* vruchtafdrijving, waarvan de eerste, daar zij met doodslag gelijk staat, nimmer toegelaten is, de tweede daarentegen wel kan gewettigd worden, wanneer sommige voorwaarden aangewezen zijn, waardoor de onrechtstreeksche abortus een toepassing wordt van het bekende princiep : over de handeling met het dubbel gevolg. De bladzijden, door Schr. aan het vraagstuk der « vroedkunde en zedenleer » gewijd, moesten door alle mannen der wetenschap gelezen en overwogen worden : talrijke voordeelen, nu nog bij velen tegen de uitspraken der gezonde wijsbegeerte en der Kerk in zwang, zouden verdreven en opgeklaard worden. Dergelijke vooroordeelen spruiten immers gewoonlijk uit onvoldoende kennis voort. In naam van een menschenleven dat men redden wil wordt al te dikwijls het recht op rechtstreekschen *abortus* uitgesproken : hierbij toch vergeet men, dat door de strenge leer der Kerk, die dergelijke handeling als ongeoorloofd verklaart, een onmetelijk grooter getal menschenlevens gespaard blijven.

De man der wetenschap, aan redeneering door ervaring gewoon, is maar al te dikwijls geneigd tot betwijfeling van gegevens der wijsgeerige zekerheid, als aprioristisch uitgekreten. Daarom bepaalt Schr. duidelijk

en nauwkeurig, buiten alle overdrijving, welke de houding der artsen zijn moet ten opzichte van mirakelen, hypnotisme, bezetenheid, occultisme en andere dergelijke vraagstukken. Hoe ook de geneesheer zich moet gedragen tegenover vasten en vleeschderven, de euthansie, de lijkverbranding wordt stevig daargesteld.

Een uitgebreide boekenlijst, 16 bladz. beslaande, stelt het middel ter hand om, nopens alle aangeraakte vraagstukken, nadere en diepere navorschingen te doen. Ten slotte laat een zaakregister van 10 bladz. gemakkelijke en vlugge raadpleging toe van het werk.

Enkele aanwijzingen en bemerkingen zal de Schr. ons gaarne veroorloven. Eerst en vooral betreffend de taal. Het was voorzeker geen gemakkelijke taak de wijsgeerige termen naar behooren te verdietschen. We meenen dat schrijver daar goed in gelukt is. Dikwijls zelf zijn de Nederlandsche benamingen en bewoordingen klaarder en veelzeggender dan hun weergâ in 't Latijn of in 't Fransch. Waarom een *actus hominis altijd* een *organieke* daad zijn zou, zien wij niet in (blz. 6). Kon hier de vertaling niet blijven : *actus humanus - menschelijke daad*, d. i. de vrije, beradene handeling, en *actus hominis - daad des menschen*, d. i. niet-vrije, onberadene handeling? Het *dubium facti* wordt weergegeven (bl. 45 nota 2) door : *feitelijke twijfel* : beter schijnt ons : *twijfel over het feit, omtrent het feit*, zooals op bl. 123, n. 166. In zekeren zin is toch het *dubium juris*, de rechtstwijfel ook een feitelijke, een daadzakelijke twijfel. Bl. 97 wordt het woord *kunde* gebruikt in den zin van : kennis ; ware het niet beter dit woord, in de taal der wijsbegeerte, dit woord te nemen om *ars* te vertalen, en aldus te onderscheiden van : *scientia* kennis, wetenschap ? Zoo zijn, in de wijsbegeerte, de denkleer en de zedenleer tezelfdertijde : wetenschap en kunde. Bl. 124 n. 168, is er spraak van de *levensvatbaarheid* der ongeboren vrucht : juister blijkt ons : *levensvaardigheid* (1).

Wat de gedachten zelf betreft, het kan in zeldzame gevallen misschien wel voorkomen dat bij den lezer een moeielijkheid oprijst, voortspruitend uit de bondigheid en de beknoptheid zelf, door den Schr. noodzakelijk in acht genomen bij het behandelen van zoo talrijke vraagstukken. In een

(1) Wie geeft ons weldra een Vlaamsch woordenboek over wijsgeerige termen? Nu dat de wijsbegeerte in 't Vlaamsch hare intrede viert in de wetenschappelijke wereld en in onze Leuvensche hoogeschool erkend werd, zou dergelijk werk uitermate welkom zijn.

naaste uitgaaf ware, ons erachtens, hier en daar een woordje meer te wenschen. Op bl. 9 wijst Schr. op een criterium om te oordeelen of de verantwoordelijkheid in hypnotischen slaap ten volle opgeheven is : zulks is waarschijnlijk wanneer de slapende, zonder angstgevoel of tegenstribbeling, handelingen uitvoert, die heelemaal tegen zijn gewoonten indruischen. Zou nu hetzelfde criterium niet mogen gelden, voor de gevallen waarin iemand, zonder in slaap te hervallen, de bevelen van den hypmotizeerder uitvoert? Aldus zou er, zelfs al bleef de hypnose uit, volkomene oplossing, en niet enkel vermindering der toerekenbaarheid aangenomen kunnen worden. In de boekenlijst, die, juist omdat zij met zooveel zorg afgewerkt is, naar volledigheid te streven schijnt, zagen wij graag nog vermeld : het werk van hoogleeraar Noël over determinisme en vrijheid, het werk van *Ranpert* : The spiritistie Phenomena en their Interpretation, en ook den vóóroorlogschen herderlijken brief der Duitsche bisschoppen over de voorlichting der jeugd. (Zie daarover : *Theologie und Glaube*, bl. 448-539 ; 1914.)

Doch voorgaande opmerkingen hebben geen vitterij ten doel. Dit ware kleingeestigheid, waar wij voor een boekje staan van zulke gehalte, als dit dat wij hier doen kennen. Den Schrijver dus maar van harte geluk gewenscht, omdat hij onze taal verrijkt heeft met een werk dat door andere talen wel mag beneden worden, omdat hij, onze mannen der wetenschap, in een tijd waarop de gedachten op zedelijk gebied als dwarrelwinden door elkaar woelen, een vasten en veiligen weg heeft aangetoond, omdat hij in één w. aan de heilige zaak der gezonde moraal, en aldus aan Kerk en Vaderland, een onschatbaren dienst heeft bewezen. Elk Vlaamsch geneesheer, apotheker, elk Vlaamsch student in de artsenij- en geneeskunde, elk ontwikkelde leek, die zijn oordeel te richten en te vormen zoekt over de ontelbare zedelijke vraagstukken die heden bestreden worden, elk Vlaamsch priester, die zijn eigen kennis verrijken moet om ook aan anderen gevraagden raad te verstrekken, zal het werk van Pater Salsmans in zijn boekenrek willen. Moge het nieuwe uitgaven beleven, en geve ons de Schrijver, die meer en meer onze Vlaamsche moralist blijkt te zijn, nog menige pennevruchten op gebied der zedelijke wijsbegeerte en godgeleerdheid. BITTREMIEUX.

Zelfkeur. Bloemlezing uit het werk van een aantal letterkundigen. *Tweede reeks. Mij. voor goede en goedkoope lectuur. Amsterdam.*

Van de twee bundeltjes « zelfkeur » uit het jaar 1907, zijn deze drie deeltjes heelemaal geen herdruk te noemen. Vooreerst : enkele auteurs bleven achter, terwijl anderen o. m. het echtpaar Rutten-Koenen, Zoetmulder, Charivarius, in de plaats kwamen. Daarbij werden al de bijdragen van vroeger, op één enkele na, door nieuwe vervangen. De schrijvers konden inzenden wat zij wilden, vandaar de naam « zelfkeur » ; voor de keus der hier vertegenwoordigde auteurs blijft alleen de redactie van de Wereldbibliotheek aansprakelijk. Deze bundeltjes, welke er op uit zijn, om de lezers nader te brengen tot den grooten kring onzer Nederlandsche dichters en schrijvers van heden » worden terzelvertijd bedoeld, als een middel om het ondersteuningsfonds der Vereeniging van Nederlandsche Letterkundigen te versterken. Wat hier verzameld werd, is dan ook uitsluitend gepresteerd door de leden van dito-vereeniging.

Daarmee weet de belanghebbende, wat hij aan deze bloemlezing heeft, en gaat hij niet — of misschien doet hij 't wel — aan 't kniezen en 't knorren, omdat die schrijver er bij is en die andere weer niet ; hij neme ze maar liever aan zooals ze zich voordoet. Want veel schoons wordt hem hier aangeboden. Is 't ook hier, lijk overigens met om 't even welke anthologier maar te doen om een : « proef eventjes maar eet niet » ; edoch, juist dit proeven scherpt den lust naar den trog om nog. Of is de bedoeling van ieder verzamelaar, er wel een andere, dan deze : den lezer nader te brengen tot het werk van den schrijver, hetwelk dan meer, op zijn beurt, naar de heele reeks werken moge doen grijpen ? mij althans ging het zoo : de overheerlijke brok : « Ridder Ruperts Blijdschappen » uit « Sproken en Legenden » van Marie Koenen, deed me begeerig uitzien naar het gansche œuvre van deze hoogbegaafde vrouw, welke, in Holland, aan de spits staat van de katholieke romanliteratuur.

Wat de keuze der stukken betreft nog dit : 't opvallend, hoe meer dan een schrijver, alweer ter illustratie dient van het « nemo judex in propria causa » — wat gebrek aan kritisch inzicht, waar het eigen werk geldt, zelfs zooniet hoofdzakelijk, bij beroeps-critici !

En nog iets, en wel 't voornaamste : de verzamelaar verklaart in het voorwoord dat « bij de samenstelling bijzonder rekening is gehouden met

de mogelijkheid van gebruik dezer belangrijke bloemlezing bij het onderwijs » — wij voegen er aan toe, dat, juist met het oog op den inhoud van zekere stukken, deze deeltjes heelemaal ongeschikt blijken voor onze humaniora-studenten.

Wij zijn het volkomen eens — zij het dan ook nog om andere, want verhevener redens — met Ida Heyermans, — die niet is van « bij ons » maar heelemaal aan den vrijzinnigen « overkant » staat, — als zij er kranig durft voor uit te komen, dat « enkele bloemlezingen in opvoedkundigen zin van begripsverwarring getuigen » (1) Inderdaad, wat de eene hand opbouwt, mag de rndere niet neerhalen. Waar eenerzijds der jeugd hoofdzakelijk zelfbeheersching moet aangepredikt, mag daar anderzijds bewondering gewekt voor menschen, bij wie, als hoogste ideaal staat aangeschreven, hun leventje maar te leven zooals 't hun voorkomt? Kan, bizonder waar tot jongeren gesproken wordt, één volzinnetje, meer onzin slikken, dan het hier volgende : « wie een zuiver, en krachtig gevoel voor literatuur heeft, vraagt niet wàt een dichter of schrijver zegt, maar hóe hij het zegt » (Uit de inleiding tot « De Bloeiende Bongerd door Rengers Hora Siccama en H. Poort). Die met jonge lui omgaat, weet heel wat beter dat het « wat » meestal den doorslag, en het « hoe » er maar bijgesleurd wordt als poging om recht te praten wat al krom zit. De volgende auteurs werkten aan deze bloemlezing mêe : Adama van Scheltema, Bastiaanse, Zoeken, Van Booven, Borel, Boudier-Bakker, Boutens, Breevoort, Carrij en C. J. A. Van Bruggen, Brusse, Buysse, Van Campen, Charivarius, Cohen, Van Collem, Caperus, Dekking, Van Deyssel, Draayer-De Haas, Van Eckeren, Van Eeden, Eigenhuis, Emants, Feith, Van Gogh-Kaulback, Goudsmit, De Haan, Hora Adama, Van Hulzen, Kloos, Reyneke van Stuwe, Koenen, Van Looy, De Meester, Mijnssen, Van Moerkerken, Penning, Poort, Quérido, Réddingius, Robbers, A. Roland Holst, Rutten, Salomons (Ada Gerlo) Scharten, Margo Antink, Schepers, A. Steenhoff-Smulders, Van Suchtelen, Top Naeff, Verhagen, Van der Waals, Wagenvoort, Walch en Zoetmulder : op een enkelen schrijver na, allemaal Hollandsche.

J. E.

---

(1) Cfr. Onze jongeren en de moderne literatuur. Een pœdagogisch-critische beschouwing. (Baarn, Hollandia-Drukkerij.) Bij een volgende brochuur van Ida Heyermans « Onze Jongeren *in* de moderne Literatuur gaan onze wegen weer heelemaal uitéén. Daar staat zij beslist « aan den overkant ».

't Geluk hangt als een duiventros... Een verhaal uit het Florentijnsche door C. en M. SCHARTEN-ANTINK. Derde druk. Achtste duizendtal. Mij. voor goede en goedkoope Lectuur. Amsterdam. 1919.

Het gaat in dit boek hoofdzakelijk, over het scharrelen van « den armen edelman » cavalière Filippo Sassetti, om toch maar zijn stand op te houden, en de gedurige plagerijen van zijn kwelgeest quia-geldschieter Angelo Grassi te keer te gaan, maar daarom heen : de zonnige weelde van het italiaansche landschap en daarboven : de grondelooze diepte van het eeuwige azuur : Een verrukkelijk feest is heel dit verhaal, niet alleen, een wonder kleuren- en tintenspel voor de oogen, maar ook, voor hart en geest : wat een heerlijk maal !

Of behoort de beschrijving van het kuiertje van den ouden Tommasino, in haar klassieke soberheid zoo edel van lijn, niet tot de werkelijk schoone bladzijden uit onze literatuur ? De bloemlezers kunnen er al dadelijk hun profijt mêe doen.

« Het was midden Maart en vol in de Lente. Den Winter lang hadden de heuvelen bleek gezien van al het kleine, grijsgroene loof der olijven, wier gaarden alle de hellingen langs gaan ; men zoude gezegd hebben, dat geen ander geboomte daartusschen nog opschoot. Doch al naar de warmere dagen het jonge groen deden botten en de bloesems kleurig openspruiten, raakte dat zachtgroen-getinte grijs in de minderheid, werd de teer-gewolkte achtergrond, het zilverig verschiet, waarover de weelde der nieuwe lente zich blozende uitspreidde.

Dat waren de tallooze perzikboompjes-in-bloei, dat waren de hooge, rood-roze kruinen der alreeds uitdwarrelende abrikozen, dat werden weldra de nog stralender weelden der bruidelijk-witte-kerselaren, der roomwit-bloesemende peren, en der blijfleurende appelboomen. En alom, onder het roze en zilvergrijs en wit, gloeiden hel-groen de korenlanden, groener dan gras door het rood der wilde tulpen, duizenden glimgladde vlammetjes, illumineerend dat blauw-groene graan.

De Arno, als van vloeiend en rimpelend, bleek smaragd, voor wie aan den oever stond. — wendde zich en slingerde, van uit de hoogte gezien, met brandend-blauwe bochten door de zachte heuvelen. Hier hadden die een klooster op den top of een oud, gekanteeld kasteel ; ginder waren zij ernstig van een donker zeesparren-bosch, en overal bezet met de

boerenhuizingen, burchtgelijk om hun vierkanten hoektoren en immer door hun wacht van strenge cypressen bewaakt.

Maar van hofstêe tot hofstêe, en van heuvel tot heuvel, was het landschap overwaasd en besprenkeld van der witte en roode bloesems rasse vreugde.

De landen waar, ieder voorjaar weer aan, de vruchtenbloei het eerst was en het overvloedigst, dat waren, beschut gelegen langs een zuidelijke Arnobocht, de landen der Melli's; de warmte kwam hier loodrecht nêer van den open stralenden hemel, en sloeg op van het gloed-weerkaatsende water, dat drenkte den bodem met zoele drassigheid. Er was daar, langs een berm vlak boven den stroom, een laan van kerselaren, die reeds ruizelden van wit, als langs onvoordeeliger hellingen de perzik nog donkerrood in knop stak.

En daar, met elken mooien zonsondergang, in de lente, kwam de oude Tommasino zijn avondlijke kuiertje maken; en iederen nieuwen Maart genoot hij dieper en stiller van het herlevend getij.

Eens, op zoo een luwen schemeravond, voetje voor voetje, wandelde hij onder die blank gewelfde bogen. De maan stond als een goud-witte schijf aan den beslagen-hemel; het Westen kleurde purper en paars; het gras weerszijden de boomen was van een vreemd-nawijlenden gloed doortogen. En vreemd-bevangen ging de oude Tommasino door dien wonderen avondschijn. Langs en boven en voor hem wemelden de wit betroste twijgen. Bij eindjes stond hij stil; hij zou eens graag naar boven hebben getuurd, recht de sneeuwig-schemerende blankheid van zoo een boomgrot binnen; maar hij wist, dat het oude hoofd hem dan duizelen zou, en zoo keek hij maar naar wat vooruit was en wat bezijden.

« Hoe vreemd en groot is de Schepping », dacht hij; « nog enkele weken, en al die zuivere zijden bloempjes zijn afgevallen en vergaan; en de boom staat vol helle, roode, sappige vruchten... Wie begrijpt er iets van? » En als hij zoo nog dacht en keek, kwam, vlak voor hem, op de avondluwte een glinsterwit blaadje uit den boomgaard heel langzaam naar beneden gezegen. Tommasino hield de open hand op en wachtte geduldig, tot het daarin zou zijn neergekomen. Lang bleef hij staan, en tuurde en peinsde boven het witte bloesemblaadje in zijn open handpalm.., beide waren als van eenzelfde teeder spinsel overweven; zijn hand was oud en uitgeleefd, het bladje was pril en frisch, of het nog bloeide aan den boom; toch leken zij toch levenloos beide. Het blaadje was afgeval-

len en zou vergaan, hijzelf was oud en zou afsterven... Zou hij ditmaal nog zien dat de bloesems tot vrucht werden? Hij dacht het zonder vrees, en met een verwondering, die bijna geen spijt inhield. Hij voelde zich zoo los van alles en wichtloos, zooals hij daar wijlde in dien wonderen avond, met het wichtlooze bloemblad in zijn opengespreide hand. Dit zou wel zijn laatste lente zijn, en de vruchten zou hij wel niet meer zien misschien...

Dan, zachtjes, kantelde hij de hand, liet zachtjes het witte schubje zijn reis volbrengen uit den bloesemboom, die het voortbracht, naar de aarde, die het ook voortbracht en weer ontving, en waarin het zou wegzinken en vergaan. Hij zag het zijgen, dwarrelen even, en verder zijgen; dan lag het teeder gevat tusschen de groene sprietjes, die niet éénmaal hadden bewogen. Tommassino ging verder, de laan der herselaren ten einde. Hij was moe plotselings, heel moe. En als hij kwam aan de opene vlakte, die nog haar stoffig purperen kluiten het klaargroene Westen tegenhield, koos hij slof-slof het paadje, dat recht naar huis terugvoerde. Een volkomene verzadigheid van dezen avond en al zijn schoon vervulde hem. Had men hem gezegd, dat dit de laatste maal was, dat hij de bloesemende boomen en het doorbloemde gras, den verheven avondhemel en de bleeke maanschijf daarin had gezien, dan zou hem dat volmaakt tevreden en gelukkig hebben gelaten.

Langs zijn weg, aan de nog dor-bruine wijnstokken, kortelings opgebonden, zag Tommasino, aan elken gesnoeiden rank, den grooten fonkelenden droppel, die grooter en grooter werd, en trilde, en viel. De flonkerende droppel viel weg en bluschte in de aarde, en toch was *zij* het zeker teeken, dat de schijnbaar uitgedorde wijnstok overvol van nieuw leven was.

Toen hij bijna tot de laurierhaag was genaderd, die de naaste huisomgeving afgrensde, zag hij aan den voet van een boom een allereerste orchideetje zijn bruin-fluweel omzoomd spiegeltje heffen naar het roze vogelnestje, dat er in neerblikte: « het vogeltje, dat in den spiegel kijkt » zoo heet het in den volkmond. Tommasino boog zich aandachtig, om den lieven vorm te herproeven, maar hij strekte de hand niet tot plukken uit.

En als hij van dat nietige spiegeltje der aarde moeizaam zich weer rechtte en vóór zich den wijden, zilvergroenen avondhemel zoo klaar en raadselig de heuvelen zag bespannen, zwol er een pijnlijk en zoet verlangen in zijn ziel, en hij rechtte begeerig den dunnen hals of hij schouwen

wilde, hooger en dieper, de diepten in van dien geweldigen, helderen en geheimvollen spiegel hoog daar boven zich...

Wonderlijk ontroerd stak hij over naar huis. Hij dacht nog : gelukkig, dàt hij Battista het geld had gegeven, om zijn schuld aan den Genuees af te doen. Hij bezat nu zelf zoo goed als niets meer... maar wat nood had dat? Wat nood had dat?

En hij dacht, dat hij nog even wou zien in den stal, of alles goed was, en sluiten. Zijn beesten, die zouden zijn zorgen misschien nog wel missen.. Hij rook hun zoeten, zuiveren geur, en hij zag den grooten weemoed in de oogen van zijn ossen. »

Rees, onder het lezen van Tommasino's bedenkingen op het neerzijgende blaarke, voor uwe oogen het beeld niet op, van dat andere oudje — een vrouwke — uit een van George Eliots romans — Adam Bede, meen ik — dat uren lang te mijmeren zit voor een bloempot, over haar jeugd en « alles wat heel ver is en heel schoon »... Zulke figuren ademen in de atmosfeer der hooge diepmenschelijke kunst, Brunetière in kwade luim — hadden misschien de gebroeders de Goncourt, weeral den rooden lap van hun « Japonisme » of « écriture artiste » vlak voor zijn oogen laten uit flappen ? « schreef ergens : « Il ne se fait point de chef-d'œuvre à deux ». Zou 't echtpaar Scharten vrede hebben met deze uitspraak ? Ik weet het niet ; alleen dit wordt stellig verzekerd : buiten de gewone collaboratie om, is Carel een roman aan 't schrijven, over een jong edelman in het begin onzer eeuw. Stellig een belangwekkend literair geval, of het ten gunste van Carel uitvalt ? Het laatste werkje van Mevrouw Scharten : « Angelina's huwelijk » is heel fijnzinnig werk. Onder het genieten ervan, kon ik het vermoeden maar niet onderdrukken, als zoude het onloochenbare « charme », hetwelk van de romans van het echtpaar Scharten uitgaat, wel voornamelijk op rekening van Mevrouw hoeven geplaatst. Chi lo sa ? Bij het verschijnen van den aangekondigden roman van Carel alléén, zal 't geheim opklaren. Intusschen is dit verhaal uit het Florentijnsche, voor volwassenen, een pracht van een boek, een druiventros, met zijn donkeren blos, heerlijk om te plukken ! J. E.

Dr N. JAPIKX : « Leerboek der Nederlandsche Geschiedenis » 4e herziene druk. J. B. Wolters, Groningen, Den Haag 1919. 370 blz. Pr. f. 3.80.

De faam van Dr Japikx is gevestigd. Onder de huidige Nederlandsche

geschiedschrijvers komt hij vooraan wat betreft : duidelijke voorstelling, boeienden verteltrant, rustige beoordeeling van personen en feiten, karaktervolle durf om de zaken te zeggen juist zooals hij ze ziet. Wie schrijven kan over Philips II en Oranje, over de Nederlandsche koloniseering, over de jaren der Vereeniging 1815-1830, over het Herstel der Hiërarchie, over de huidige sociale toestanden verdient eenieders vertrouwen.

En dat de schrijver dit werkelijk in groote mate bezit getuigen de vier uitgaven van zijn werk op minder dan 10 jaren. Beurt om beurt werden bij de achtereenvolgende drukken gedeelten herwerkt, bij zoover dat nu het heele boek een volledige herziening heeft ondergaan. Het verwerve steeds meer bijval in Noord en Zuid. D. W.

Dokumenten en Kleine Teksten *ten gebruike bij de studie van de Nederlandsche Geschiedenis, Taal en Letterkunde,* onder redactie van Dr. J. W. MULLER en Dr C. G. N. DE VOOYS. — J. B. Wolters, Groningen, Den Haag.

In deze reeks, waarop wij graag de aandacht vestigen van wie zich inlaat met de verbetering van ons Nederlandsch onderwijs, verschenen tot nog toe de volgende nrs.

1) De « Resolutiën » betreffénde de taal van den Statenbijbel, met de bijbehoorende stukken uitgegeven door Dr J. Heiman ;

2) Proeven van zestiende eeuws Oosters Nederlands. Uitgegeven door J. A. Von der Hake ;

3) Fragmenten uit Middelnederlandsche Bijbelvertalingen. Uitgegeven door Dr C. H. Ebbinge Wubben.

4) Bloemlezing van Lyrische Poëzie door Dr G. Kalff.

5) Uit den « Nederduytschen Helm » (1610). Fragmenten met Franse parallel teksten, uitgegeven door Dr. C. G. N. De Vooys en Dr. P. Valkhoff.

Nr 4 is een keur uit de West-Europeesche lyriek : Prof. Kalff heeft hier de traditioneel mooiste stukjes bijeengegaard uit onze eigen letterkunde, uit de Engelsche, de Duitsche en de Fransche. Het bundeltje is bedoeld als een hulpmiddel bij het onderwijs. Het is een wegwijzer ; langs de ingeslagen baan kan elk uit zijn eigen belezenheid gelijkaardige modellen als de aangehaalde doen opdagen.

In Nr 5 zijn opgenomen : « Boereclacht », « Zes Klinck-dichten van Petrarcha op de doot van zijn liefste Laure » ; « Kluchtigh versoeck om

't Liefs afbeeldinge »; « Nacht Minneklacht », « Uytbeeldinghe van Cupido », « Bauwteers welleven », « Vrede twijfeligt klinck-dicht », « Jonch heer Johan Van der Does aen Daniel Heyns ». Een keurige verzameling uit dien 17 eeuwschen bundel zoo vol schoon, en waarvan we nog zoo weinig kunnen thuis wijzen. D. W.

E. RIJPMA en T. G. SCHURINGA : **Nieuwe Stijloefeningen,** *ten dienste van inrichtingen voor hooger, middelbaar en voortgezet lager onderwijs.* 1e Deeltje. — Wolters, Groningen, den Haag, 1920, 80 blz. *f.* 1.20.

Iets verheugend; des te verheugender naarmate het zeldzaam is: een stijlleer die ons in 't volle leven brengt, en die blijkbaar haar voordeel heeft gedaan met Van Ginneken's baanbrekend Handboek. Twee verdere deeltjes worden aangekondigd. Als de uitgave volledig is komen we er op terug. Er weze nog eens aan herinnerd dat de firma Wolters den gulden voor België stelt op 3 frank. D. W.

VOOR ONS ONDERWIJS.

2e Vervolg.

1300 * Het kompas uitgevonden door Flavio Gioja.
* Het buskruit uitgevonden door Balthold Schwarz.
Het jubileum-jaar schitterend gevierd onder Paus Bonifacius VIII : Hij neemt tot leuze : « Ecce duo gladii ».
Amsterdam tot stad verheven.
Philips de Schoone neemt Gwijde van Dampierre en zijn zonen gevangen.
Pruisen volledig verduitscht. De Teutonische Orde heerscht van de Oder tot aan de Newa.
Tauler te Straatsburg geboren.
Dante's « Vita nuova » voltooid.
Het Alhambra van Grenada voltooid.
* De « Roman de la Rose » vertaald door Hein van Aken.
* Jacob van Maerlant †
Sagarelli door de Inquisitie te Parma verbrand.

1301 Vlaanderen door Philips den Schoone in beslag genomen.
Tooneel-vertooningen voor Philips den Schoone bij zijn intocht in Gent.
De strijd begint tusschen Bonifacius VIII en Philips den Schoone : Philips wordt in den ban geslagen.

1302 Bulle van Bonifacius VIII tegen Philips den Schoone : « Unam Sanctam ». Philips verbrandt ze, 2 Jan..

Dante uit Florence verbannen (1e decreet 27 Jan., 2de 10 Maart.)
Philips de Schoone roept voor het eerst de « Etats Généraux » bijeen. April.
De Gulden Sporenslag (11 Juli).
De Engelschen maken een volkslied op den Gulden Sporenslag.
De Dietsche Kamer « Christus' oogen » beweert te dateeren van 1302.
Philips de Schoone veroordeelt de Inquisitie. (October).

1303 Paus Bonifacius VIII wordt te Anagni door Nogaret mishandeld (Sept). Hij † te Rome (Oct).
Petrarca wordt geboren.
De Parijsische Parlementsklerken stichten hun gilde : « le royaume de la Basoche ».
Benedictus XI wordt Paus.

1304 De Vlamingen worden verslagen door Witte van Haamstede.
Vondel's Gijsbrecht van Aemstel speelt in dit jaar.
De bullen tegen Frankrijk worden ingetrokken.
Denkelijk van 1304 tot 1306 verblijft Dante te Verona.

1305 Gwijde van Dampierre †. Robrecht van Bethune volgt hem op.
Willem III roept voor het eerst de Staten bijeen.
Tot dit jaar is de geschiedenis van Holland geschreven door Melis Stoke : « Rijmkroniek ».
* Lodewijk van Velthem brengt een groote verzameling Britsche romans bijeen.

1306 De Joden worden uit Frankrijk verbannen.

1307 8 Nov. Legendarische datum van de eerste samenkomst op Rütli.
Fra Dolcino, met Margaretha, wordt gepijnigd en verbrand te Vercelli.

1308 1 Jan. Legendarische datum van den opstand der Zwitsers tegen de Habsburgers.
? Johannes Duns Scotus †
? Dante's verblijf te Parijs

1309 De Pausen te Avignon : Clemens V.
Alonzo de Guzman maakt Gibraltar vrij uit de handen der Mooren.
Marienburg wordt de zetel der Duitsche grootmeesters.

Joinville schrijft zijn « Vie de St. Louis »
Watriquet de Couvin schrijft zijn « Fabliaux ».
Robert van Anjou wordt koning van Napels gekroond door den Paus.
Dante's bezoek aan Vlaanderen en Engeland (?)
Hendrik VII, van Luxemburg, wordt keizer.

1310 De ridders van St. Jan veroveren Rhodes.
Tempeliers worden in Frankrijk levend verbrand.
Geert Grote wordt geboren.
Marguerite Porrette †
Blommardine treedt te Brussel almeer op den voorgrond.

1311 Concilie te Vienne (Oct.-Nov.). De Begaarden worden veroordeeld.
De Universiteit van Orleans wordt gesticht.

1312 De Tempeliersorde wordt opgeheven.
De St. Martensramp.
Hendrik VII wordt in het Lateraan tot Keizer gekroond (Juni).
Hendrik VII † (Augustus)

1313 Boccaccio wordt geboren.
* Dante voltooit zijn « Inferno » en zijn « Purgatorio ».
Celestinus V wordt heilig verklaard.

1314 Philips de Schoone †. Louis X volgt hem op.
Lodewijk van Beieren door zijn partij en Frederik van Oostenrijk door de zijne worden tot keizer verkozen. De tienjarige oorlog begint.
Cangrande della Scala, heer van Verona.

1315 Zwitserland zet zijn onafhankelijkheid in.
Paus Johannes XXII vraagt aan Koning Eduard II dat hij de Iersche grieven zou onderzoeken.
Dante verblijft in Lucca (?)
Dante's ballingschap andermaal bevestigd, thans met zijn zonen er bij.

1316 Een pauselijke bulle stelt de processie in op Sacramentsdag. Spoedig feestelijke optochten overal.
Lodewijk van Velthem voltooit de 4e partie van Maerlant's « Spiegel Historiael », aangevuld tot 1316.

Sinds dit jaar tot zijn dood verbijft Dante nagenoeg bestendig te Ravenna.

1317 Tegemoetkoming van den Paus tusschen Engeland en Schotland wordt afgewezen door Bruce.
Bruce wordt in den ban geslagen en Schotland onder interdict gelegd.
Ruysbroeck wordt tot priester gewijd.

1318 Bruce wordt verslagen en gedood te Dundalk.

1319 Noorwegen komt in losse dynastieke vereeniging met Zweden (tot 1771).
Schilder Duccio †

1320 Dante voltooit zijn « Paradiso ».
De « Pastoureaux » (boeren opstanden) in Frankrijk (Juni).
Hein van Aken's « Kinderen van Limborch ».

1321 Dante † te Ravenna.

1322 Thomas van Aquino heilig verklaard.

1323 Vlaanderen staat Zeeland bewester Schelde af aan Holland. De graaf van Holland doet zijnerzijds afstand van eenige streken in Zeeuwsch Vlaanderen. Einde van den strijd tusschen Holland en Vlaanderen.
De strijd begint tusschen Paus Johannes II en Keizer Lodewijk IV.
De « Jeux floraux » worden ingesteld te Toulouse.
Rijksdag te Francfort : de politieke rechten van den Paus in het Keizerrijk worden ontkend.

1324 Keizer Lodewijk IV wordt in den ban geslagen (Maart).
John Wycliffe wordt geboren.
William of Wykeham wordt geboren.

1327 In Engeland wordt Eduard II afgezet en vermoord. Eduard III begint zijn vijftigjarige regeering.
Keizer Lodewijk verklaart den Paus tot ketter, wordt gekroond te Milaan en trekt naar Rome. Hij wordt opnieuw in den ban geslagen.
De Minorieten.
De mystieker Eckhardt †
Jan v. Boendale schrijft zijn hoofdwerk : Der Leken Spiegel.

1328 Met Philips VI begint het huis van Valois in Frankrijk te regeeren.
De honderdjarige oorlog begint.
Door het verdrag van Northampton wordt Schotland onafhankelijk.
Keizer Lodewijk wordt te Rome gekroond, zet den Paus af en stelt aan tot zijn opvolger Pierre de Corbière (Nicolas V).
Castruccio Castracani, hoofd van de republiek van Lucca †
Ruysbroek, « Canonicus Major » van St Goedelen.

1329 De « Sidrac » wordt bij ons uit het Fransch vertaald.
Vertooningen bij 't bezoek van Margaretha aan Gent.
Het Ottomansche rijk wordt gevestigd.

1330 Het Engelsch Parlement wordt verdeeld in Hooger en Lager Huis.
* Hein Van Aken †

1331 In Servië komt Stefan Dushan op den troon, de grootste vorst der Servische Middeleeuwen.
De straatplaveiïng komt in voege: Praag geeft een der eerste voorbeelden.

1333 Casimir de Groote regeert in Polen en trekt Duitsche volksplantingen aan.

1334 Giotto vangt het campanile aan van den Dom te Florence.
Friesche monniken beginnen veen tot turf te steken.

1335 Vlaanderen neemt deel aan den oorlog tusschen Frankrijk en Engeland. Jacob van Artevelde neemt de leiding op zich.
In Zweden wordt de slavernij afgeschaft.

1336 Aberdeen brandt af.
Giotto †
* Uit de eerste helft der 14e eeuw dagteekent waarschijnlijk het oudste mysterie dat wij bezitten, een « passiespel » waarvan het handschrift afkomstig is uit een klooster te Maastricht; daarom « het Maastrichtsche Passiespel ».
Tamerlane wordt geboren.
Philips VI bezoekt Avignon.

1337 Het « Schachzabelbuch ».
Eduard III eischt de kroon van Frankrijk op.
Sprinkhanenplaag over Europa gedurende 3 jaren.

1338 Hafiz, de groote Perzische dichter †
De Duitsche keizerskeuze wordt verklaard onafhankelijk te zijn van de pauselijke goedkeuring.
De burgerij zegepraalt in Vlaanderen. Jacob Van Artevelde staat aan de spits van de democratie, en gaat een verbond aan met Eduard III.

1339. Gelder wordt tot hertogdom verheven door Lodewijk van Beieren, den Duitschen keizer.
De oorlog vlamt weer op tusschen de Plantagenets en de Valois.
Eduard III valt Frankrijk binnen langs Vlaanderen.

1340 Alphonso XI verslaat de Mooren te Salado.
De Fransche vloot lijdt de nederlaag van Sluis.
* « Miracles de Notre Dame ».
« Griselidis », wereldlijke dramatische poëzie in Frankrijk.
* Eustache Deschamps wordt geboren.
* Ulrich Boner's « der Edelstein ».
* Jan Boendale's « Van den derden Edewaert ».
* Ruysbroek's « Chierheit de gheesteleker Brulocht ».

1341 Petrarca wordt tot dichter gekroond.
De Turken dringen voor 't eerst in Europa.
De twist aangaande het Licht van den Berg Thabor begint.

1342 Clemens VI wordt Paus.

1344 Algeciras ontrukt aan de Mooren, na 20 maanden beleg.
Gersonides †
De eerste Engelsche munt wordt geslagen (de florijn).
Madeira wordt ontdekt door den Engelschman Robert Macham.

Drukkerij A. De Bièvre, Brasschaat (Antwerpen).